

ВАСИЛЬ ГАВРИШ
МОЯ КАНАДА
і Я

МОЯ КАНАДА I Я

MY CANADA AND I

My Canada and I

MEMOIRS AND STORIES

OF CANADIAN UKRAINIAN PIONEERS

by

Wasył HAWRYSH

Василь ГАВРИШ

Моя Канада і я

СПОГАДИ И РОЗПОВІДІ

ПРО УКРАЇНСЬКИХ ПІОНЕРІВ У КАНАДІ

Видано коштами автора

Едмонтон

1974

Передмова і редакція Юрія Клинового
Обкладинка Якова Гніздовського

190699

**ETOBICOKE PUBLIC
LIBRARY**

Всі права застережені автором

Printed by Ukrainian News Publishers Ltd.,
10967 - 97 Street, Edmonton, Alberta, Canada.

*Присвячую своїй Дружині
Марії.*

Василь Гавриш і його дружина Марія

DA MINI FACTA...

Василь Гавриш почав писати свої спогади без жадної зовнішньої спонуки, просто відчував непоборну потребу поділитися своїм довголітнім досвідом, так подіями свого особистого життя, як і своїми думками про країну і людей, серед яких йому доводилося жити.

Надрукувавши частину своїх спогадів на машині, Гавриш передав їх о. Митратові Михайлові Сопулякові, керівникові едмонтонських „Українських Вістей”. Познайомившись з ними, о. Митрат почав друкувати їх у „Вістях”, тиждень від тижня, починаючи в числі з 16 липня 1970 року. Так спогади ставали доступні ширшому колові українських читачів, вони й викликали серед них помітне враження. Від них, зокрема від піонерів і їх дітей, прийшли схвальні відгуки на них, на зміст, спосіб і тон їх викладу. Саме ці відгуки причинилися до того, що автор вирішив видати їх книжковим виданням.

* * *

„DA MINI FACTA, DABO TIBI IUS”, в українському перекладі „дай мені факти, а я дам тобі стосовний закон”, це текст одного з відомих римських правничих визначень. Коли в заголовку цитую повище визначення, — а його актуальність така сама сьогодні, як і колись, — то роблю це з одною метою: щоб підкреслити головну, найголовнішу, ознаку спогадів Василя Гавриша, їх рідку в нашій друкованій продукції фактологічність. Правда, у слово „фактологічність” входять теж інші ознаки цих спогадів, отже не тільки їх максимальна згідність з дійсністю, — тут треба згадати майже цілковиту відсутність котурн, отже вродженого людині намагання показати себе ліпшою, кращою, розумнішою, ніж вона насправді є, тобто всіх тих ознак, які є складовими частинами того найінтереснішого масиву людського слова, який звемо щирістю.

І ще в Гавришевих спогадах нема ніякої лірики, ніякої патетичности, є тільки те, що звемо голою правдою. От він вийжджає з рідного села, подія, описана майже з симфонічною напругою у „Камінному хресті” Василя Стефаника, — правда, герой Стефаника — старий газда, а не юнак у пер-

шому цвіту. А Гавриш описує своє прощання з селом цілком фактологічно, не без деякої іронії:

„Я мав сльози в очах, бо покидав рідне село, але якось не дуже мені було жаль його покидати, бо я вже передтим вирішив їхати і не міг діждатися тої днини, щоб пуститися в дорогу. А мої сльози котилися, мабуть, тому, що інші плакали”.

Немає сумніву, що Василь Гавриш у своїх спогадах цілком щирий, може, щиріший, ніж інші українські піонери, що утривалювали свої життєві пригоди писаним словом. Передусім він не намагається робити з себе великого українського патріота, не проливає сліз над нещасною долею того народу, з якого походить. В одному місці своїх спогадів він стверджує просто:

„Попри свою зарібкову працю я цікавився трохи й українським суспільно-громадським життям в Едмонтоні”.

Теж не пробує Гавриш робити з себе кращого чи розумнішого, ніж його товариші, такі ж селянські хлопці, як і він. Описуючи мітинг в Едмонтоні, на якому промовляв Павло Крат, він характеризує публіку, що зійшлася послужати цього соціалістичного діяча:

„Були там самі робітники, такі, як я, а може, деякі трохи мудріші і ліпші від мене”.

А в іншому місці він пише про одяг, який купив у свого знайомого Дмитра Пронюка:

„Але я довго його не носив, бо мені не дуже подобався крій, а до того таких одягів було між нашими людьми в Едмонтоні дуже багато, тому я не хотів носити такий одяг, що його всі носили”.

Людська слабкість до того, щоб себе вивищити, показана тут щиро і не без гумору. А втім гумор, частенько легка іронія, нераз, може, й неусвідомлені, інколи прозирають із сторінок Гавришевих спогадів. Описуючи свій виїзд з України, він пише таке:

„В хаті дали мені три сорочки, а одну вишила сусідська дівчина. Це була дуже гарна сорочка”.

Гавриш — людина, що не писала ніколи, а на склоні віку захотіла передати свій життєвий досвід українській спільноті. Розказує він про всякі проблеми нашого життя, часто подаючи їм своєрідне насвітлення, креслить силуетки людей, яких уже між нами нема, що клали фундаменти під наше народне життя в Канаді.

Гавриш — бистра, спостережлива, талановита людина. Він учився не в школі, не писане чи живе слово, подаване учителями, приводило його до розуму, його школою було саме життя. В одному місці своїх спогадів він пише:

„Як я приїхав до Канади, то почав приглядатися, як живуть люди, щоб чогось від них навчитися”.

Очевидно, життєва школа почалася давніше, ще тоді, коли Гавриш появився на світ і, докладніше, почав розуміти явища, що діялися довкола нього. Саме тому, що Гавришева мудрість не завчена, що вона саме живе життя, докладніше, досвід, призбираний десятками років, прожитих у Канаді, саме тому він вибачливий до людей, з якими звела його доля, ніби добрий батько, що до дна зрозумів суворі закони життя. Звідси, з цієї основної бази його світогляду, виникає його постава до людей, тих, яких він знав, шанував і любив, і тих, яких він, у рідких випадках, ненавидів. Тому він, як одно коліщатко у великій українській машині в Канаді, піддавався цілком суворим її законам, привезеним з „краю”, тому він став вірним сином своєї української Церкви, патріотом свого рідного народу, тай і живучого поза межами України.

Саме ці риси прозирають з кожної сторінки його мудрої книги, вони й надають їй своєрідного чару, яким захоплюються з літературної точки зору невибагливі її читачі, українські піонери і їх діти. А й для історика української канадської меншини вони матимуть немале значення.

Юрій Клиновий

— I —

ПРО СЕБЕ І ПРО СВОЇХ

Мої батьки. Ми — Гаврисі, я — новорічний. Смерть батька. Пригода з дитячих років. Смерть матері. Я кухар, мій брат — господар. Заповіт.

Мій батько називався Николай Гавриш, а мама Анастасія з роду Гнатишин. Нашу родину в селі називали радше „Гаврись”, мабуть, тому, що було легше вимовляти. Ім'я ГАВРИШ дали мені аж тоді, як мені видавали паспорт на виїзд до Канади, бо так було записано в метрикальних книгах та інших документах. Таке прізвище мені записали в порті, коли я приїхав до Канади, на таке відтак видали мені канадські громадянські папери.

По наших селах у Галичині не було, здається, ні одної родини, яка не мала б якогось додаткового прізвиська, по якому її знали в їхньому селі. Мій батько як ішов до церкви, то одягався в довгу білу сорочку, вшиту з полотна власного виробу. До церкви треба було йти попід горб, бо дороги були дуже болотнисті. Як батько прийшов до церкви, застав під церквою кількох газдів. Він пристав коло них і, показуючи на свою, захляпану болотом сорочку, сказав:

— А то я «обберкався»!

Не знаю, звідки то слово «обберкатися» взялося, але воно означало в нас те саме, що «обхляпатися болотом», «заболотитися». Коло газдів стояв якийсь молодий хлопець, що був дуже дотепний. Він взяв слово «обберкався» і назвав батька «Берком». І відтоді мого батька в селі інакше не називали як «Берко».

Я прийшов на світ на сам «старий» Новий Рік, а саме 14 січня 1894 року. Говорю «старий», бо дома ми святкували всі свята та «старим» — юліянським календарем. Моя покійна мама не раз мені розказувала, що я народився на світ якраз на Новий Рік, коли новорічні «вінчувальники» — діти ходили по хатах і вітали господарів з Новим Роком та «засівали». Вони «засіяли» й мене. Якісь пшеничні зерна, що ними засівали, впали мені на лице і залишили по собі знак, родові цятки, — в Канаді називають їх «б'ютіспатс». Так бодай мені моя мати

пояснювала мої цятки на лиці. Та я тим новорічним дарунком не дуже захоплювався. Як я виріс і був якийсь час стрижем, то всі повипалював. Але три цятки таки залишилися й досі.

Окрім мене, було в нашій родині ще дві сестри та один брат. Моя сестра Марія вийшла заміж за Стефана Маланюка із сусіднього села Джурина. Село Джурина мало досить багато т.зв. москвофілів. В селі була добре зорганізована москвофільська читальня ім. М. Качковського. З Джурина походив родом православний священник Цепенда, що служив колись на Смокі Лейк. Родина Цепендів була в Джурині досить велика і брала живу участь у діяльності москвофільської читальні та була в її проводі.

Мій швагер Стефан був поважним господарем, теж прихильником москвофільського руху. Помер він, не знаю навіть точно коли. Друга сестра Анна одружилася з Іваном Сеньковим з Білобожниці. Мій швагер Іван був також добрим господарем й загинув від нещасливого випадку в полі. Він волочив ріллю, коли зв'язвся великий вихор чи повітряна труба, що вхопила його у вітровий крутіж, звідки він впав на землю неживий. Сестра лишилася вдовою з чотирьома дітьми. Мої обі сестри не виходили заміж вдруге, залишилися вдовицями аж до смерті. Вони обі вже покійні.

Мій брат Стефан був старший від мене. Коли я поїхав до Канади, він залишився на батьківській господарці. Йому господарилося незле, аж доки не прийшла советська влада. Його «розкуркулили» і вивезли на заслання аж до Хабаровська, де він помер і був похоронений.

Деся на початку грудня 1900 року мій стрий, а татів брат, хотів дістати з ліса дров і попросив мого батька, щоб поїхав до ліса пана Завацького і привіз дров. У тата були чотири коні, два старші, а два молодняки. Батько запряг молоді коні. До ліса пана Завацького треба було їхати в долину, а відтак до Білого.

Дорога до ліса йшла вгору, поміж двома горбками. В нас був міцний залізний віз, як казали, німецького виробу. Мій батько поїхав у ліс, набрав повний віз дров і вертався додому тою самою дорогою. При з'їзді згори батько підклав гальму під колесо. Гальма була причіплене ланцюжком до розвори. Як

віз поволі спускався в долину, колесо, під яким була гальма, вдарило в камінчик, і гальма зісунулася з колеса. Молоді коні не вміли вдержати воза і почали гнати з возом скоро вділ. Батько пробував задержати коні, але не міг, бо вони були переполохані. Якщо б були тоді старші коні, вже звиклі до таких випадків, то вони були б воза вдержали. А молоді не вміли. Батько хотів підскочити на горбок, але земля була вже примерзла, було слизько, батько посовгнувся і злетів під віз. Батька привезли тяжко потовченого додому і закликали лікаря з Чорткова. Але він нічого не поміг, бо батько на другий день помер. Для мене його смерть була страшним ударом. Я мав тоді шість років і дуже тяжко переживав цю смерть. Я плакав дуже довго, але плач нічого не поміг. Я вже більше живого батька не побачив.

Так у нецілих шість років я став сиротою без батька. З мамою жив, окрім мене, ще мій брат Стефан, що мав тоді 10 років. Ми господарили далше при допомозі наших добрих сусідів. Брат робив сусідам на полі кіньми, що було потрібно, а вони помагали нам в інших роботах, де ми не могли собі дати ради. В нас було багато господарів, що не мали своїх коней. Їм треба було то виорати поле, то заволочити, чи щось привезли, то брат помагав їм кіньми. А вони нам за те косили, сіяли та робили іншу господарську роботу, якої я та мій брат не могли виконати. Так ми поволі капарили нашу господарку.

Навесні 1904 року мене записали до школи. Наш учитель був поляк, але вчив одну годину щодня по-українськи. Та він нас так учив, щоб ми нічого не знали. Я закінчив ніби три класи сільської школи, ще й одну доповнюючу, але, скажу правду, що дуже мало навчився.

Як вже мені минуло одинадцять років, я помагав братові в господарстві. До мене належало передусім гнати худобу на пасовище та робити легші роботи в господарстві.

Про мене, як зрештою і про всіх інших дітей, наші матері дбали, щоб ми не були голодні, щоб були чисто вмиті, щоб були чисто одягнені. А втім наш одяг у більшості був вислідом праці наших матерів, які сіяли льон на коноплі, відтак їх терли, робили з нього пов'єсмо, пряли, потім або самі ткали полотно або давали до сільського ткача, а потім з нього шили нам сорочки, штани і загортки, а деколи їх ще й гарно вишивали.

З цього погляду наше дитинство не було дуже прикре. Проте кожний з нас дитиною мав якісь уросння, часом забаганки, а деколи непотрібний і невиправданий страх. Про страх, який найшов раз на мене, я хочу тут розказати.

Я мав тоді сім років. В нашому селі звідкись взялися були малі образки з люципером, який вогненними стрілами грозить людям, що їх повбивас. Я не знаю, хто їх у село завіз і пощо. Але я їх десь бачив і той образ люципера мені дуже врізався в пам'ять. Одного дня моя мама була на городі, копала картоплю, а я був сам у хаті і бавився на глиняній підлозі. Під час забави чомусь мені привидівся люципер з великими вилами в руках, що жене прямо на мене. Я дуже налякався і почав страшно кричати, так, що аж моя мама на городі почула. Вона зараз прибігла, пригорнула мене до грудей, поцілувала й почала мене гладити і розпитувати, чого я плачу. Я поволі прийшов до себе і почав їй розказувати, що мені привиділося. Мама уважно вислухала мого оповідання, а тоді почала мені пояснювати, що люципер тепер по світі не ходить, лише люди намалювали такі образки, щоб ними страшити нечемних або таких наївних дітей, як я.

— Ніколи, синку, не бійся так люциперів, як зловних людей, що можуть тебе вбити або затратувати, якби ти їм попався колись у руки, — казала мені мама.

Далі почала мене застерігати, щоб я уважав, як буду йти сам лісом, щоб часом на мене не напав вовк або поганий пес або яка дика звірина.

— А люципер на тебе не нападе так, як тобі це привиділося. Ти собі це запам'ятай і більше не бійся і не кричи. Ти мусиш завжди про це пам'ятати, бо як будеш і далі боятися люципера, то можеш знову настрашитися так, як тепер. А мене, може, вже не бути поблизу, щоб я могла тебе боронити від того страху і — казала мені мама. — Ти мусиш сам перед страхом боронитися і не боятися люципера.

Мама так говорила, неначе прочувала, що не буде довго жити. Як мені було 13 років, моя мама несподівано померла. Вона жала пшеницю на полі, коли впав холодний зливний дощ. Мама сіла під копу снопів, простудилася і померла на запален-

ня легенів. Але ту науку про люципера я затамив собі на ціле життя, вона допомагала мені легше йти через життя. Я не мав нагоди здобути високої освіти, але та матірня любов, яку я відчув тоді, як на мене напав той великий страх з люципером, огрівала мене завжди і гріє досьогдні. Я неначе відчуваю любов моєї матері з потойбічного світу, ніби вона мене ще любить і мною опікується.

Ще й сьогодні стоїть мені перед очима незабутня картина з нашої хати, як я, 13-річний хлопчина, бігав по хаті і питав мамі, що лежала хора в ліжку, чи їй чогось не треба. Мама певно прочувала, що їй уже недовго жити, казала, що їй нічого не треба та ласкаво усміхалася до мене.

До мамі приходили у відвідини різні сільські жінки. Деякі споміж них, так казали люди, вміли лікувати хвороби, от і вони старалися мамі допомогти. Одні зливали віск, інші щось ворожили й „замовляли” хворобу, а ще інші робили ще щось там. Я докладно не пам'ятаю, бо тоді тим не дуже цікавився. Зате мене цікавило те, що деякі жінки зливали віск мені на голову, бо то мало відігнати від мене хворобу й злих духів. Я ще й сьогодні не раз сміюся, що той віск мені таки мусів допомогти, бо ціле своє життя поважно не хворів. От якась простуда чи інша невелика хвороба то мене чіплялася, але більшої недуги я не мав. Не знаю, чи допомогло мені „замовлювання” сільських знахорок, чи, може, молитва моєї незабутньої мамі. Вона напевне журилася увесь час, що я та мій брат залишимося сиротами, бо наш батько вже помер був раніше наслідком нещасливого випадку.

Але моїй мамі не допомогли ні сільські ворожки, ні знахорки. Я вже згадував, що вона жала пшеницю на полі за селом, деє може канадську мило від села, там і застав її дощ. До села було далеко, вона схоронилася перед дощем під копицею пшениці, добре змокла а потім простудилася і дістала запалення легенів. Лікаря в селі не було, а з міста кликати було далеко, а й грошей не було, а до того мамою не було кому турбуватися, бо ми були ще малолітні. Так мама і померла. На запалення легенів не могли допомогти ні ворожки, ні знахорки.

Як я не раз роздумую над своїми молодечими роками, то

я пригадую собі, що в нас дуже багато людей хворіло на запалення легенів. На праці або на танці молоді, а то й старші, розігрілися, напилися холодної води, а потім ще лягали на сиру землю прохолодитися і так діставали запалення легенів. Про лікаря не могло бути й мови, бо в селі ніхто не мав грошей. Як хто був здоровий і переміг запалення, то жив. А якщо був слабовитий, то не видержував і вмирав. А ще були деякі, які перебули запалення легенів, але відтак діставали сухоти і також, за якийсь час, ішли в могилу. В нас не було ані лікарів, ані сухотних шпиталів, ані врешті відповідного харчу, і тому люди мусіли прощатися з цим світом. Така доля постигла й мою матір, яка залишила мене та мого брата Стефана сиротами.

Нашу родину, на тамошні обставини, зачисляли до заможніших. В нас було 16 моргів поля й ненайгірші господарські будинки, але наша хата була таки вже дуже стара. Вона була, як кожна селянська хата в тому часі, з одною кімнатою по одному боці, де всі ми спали, де була піч та кухня, на якій мама варила страви, а з другого боку була комора, де зберігано всякі речі, потрібні до життя, як одяг, муку, квашену капусту, огірки тощо. Мої родичі спали обоє на ліжку, я спав на печі, а мій старший брат на дерев'яному ліжку біля стіни.

Так ми жили до ненадійної смерті мого батька. Ми з братом залишилися частинними сиротами, без батька. Я мав тоді шість років, а мій брат 10. Тоді ми почали вести господарку з мамою. Та й то довго не тривало, бо й мама померла, й ми залишилися оба з братом круглими сиротами. Брат мав тоді 16 років і знав уже трохи господарку, бо мусів господарити з мамою по смерті батька. Але з мене ще не було великої потіхи, бо я мав усього 13 років і не мав багато сили до праці. Тому брат залишав мене вдома, щоб я пильнував хату, робив порядки в хаті, годував курей і дріб та варив для нього й для себе їжу. Я вже трохи був навчився варити, бо нераз допомагав мамі. Але всього я ще не знав. Тому мені приходили помагати наші добрі сусідки, які не лише пекли для нас хліб та варили, але на неділю приносили нам так багато страв, що я вже не мусів більше нічого варити.

Я завжди думав про те, що мені мама говорила перед

смертю. Здається, що вона прочувала свою смерть, і тому, як лежала в ліжку, кликала мене до себе, гладила по головці і постійно казала: „Васильку! Твоя доля тобі написана, дорога тобі витичена, як тобі казала колись сільська ворожка. Ти маєш свій розум. Держися тих доріг, які тобі приписані, і йди ними аж до смерти. Пам'ятай, що Бог тебе ніколи не покине”. Я слухав слів матері і плакав, навіть добре не розуміючи того, що вона говорила. Мама скоро потім померла, але її слова, сказані до мене коротко перед смертю, постійно мені дзвеніли в ушах, і я постійно думав, які то дороги мені доля приписала.

Моє наймиліше Різдво. Батько й мати ще живі, всі традиції збережені. Я чекаю живого Христа. Різдво в нас і „крісмас” тут, віра і „бизнес”.

Моє найрадісніше Різдво дома було те останнє, яке я відсвяткував з моїм дорогим батьком.

То Різдво ми святкували всі разом: батько, мама, брат Стефан і я. Воно залишилося в моїй пам'яті й досі, хоч я мав ледве шість років. Я думав тоді у своїй дитячій голові, що на Христове Різдво дійсно родиться Христос і що ми побачимо Боже Дитятко десь у церкві під час Різдвяної відправи. Тому то я дожидав Різдвяних Свят з такою великою тугою, яка й досі щемить у моєму серці.

Сьогодні, по довгих роках, багато чого затерлося в моїй пам'яті. Але деякі різдвяні звичаї й обряди стоять мені перед очима так, ніби вони відбувалися вчора.

Наперед я запам'ятав, що на Святий Вечір має бути 12 пісних страв. Мені й досьогодні ще снується під носом запах усіх різдвяних страв, який уносився в повітрі з кожної хати, бо в кожній хаті готувалися до Свят-Вечора. Чоловіки мали теж свою працю. Тато, брат і я пішли до січкарні, бо треба було нарізати січки для худоби на три дні. Тато крутив корбою січкарню, бо то вимагало найбільшого зусилля, брат накладав соломку на січкарню, а я відгортав готову січку в кут і сипав на купку. А вона була досить велика, бо тої січки мало стати на три дні. Тато й брат вже вичистили стайню, бо три дні не можна буде нічого робити, хіба погодувати й напоїти худобу й підкинути підстилочки. Як ми закінчили свою працю, а надворі починало вечоріти, батько вніс до хати дідуха й сіна. Сіно розкинув на глиняній підлозі. Я казав татові, що я хочу спати на дідухові.

Сіно розклали ми на столі. Потім накрили його скатертю. В куті батько поставив великий сніп жита, найвищий, який міг знайти в stodolі. То була, мабуть, своєрідна ялинка. Під сніп святий Николай мав поставити нам вночі різні подарунки. Коли я з братом рано встав, то наперед пішов дивитися,

що мені приніс святий Николай. І дарунки там були. Для мене був мішечок горіхів, цукерки і 10 грейцарів. Брат дістав також горіхи й цукерки і 25 грейцарів.

Перед вечерею ми ще обійшли худобу й дали їй також кращу вечерю. Худоба дістала січку, посипану сіллю, а крім того ми насипали в ясла трохи вівса. Худоба теж повинна була знати, що на землі є Святий Вечір.

Як ми все поробили, тоді пішли до хати сідати до Святої Вечері. Мама заклала цілий стіл 12-ма стравами, ми засіли до стола, а потім встали, і тато проказав молитву. Опісля взяв ложку куті й кинув її по стелі та числив, скільки пшеничних зерен прилипло до стелі. Тоді сказав, що стільки душ померлих з нашої родини прийде того вечора на Святу Вечерю. По вечері ми з братом колядували, як уміли, що тягнулося десь до 11-ої години вночі, а потім позасипляли, бо вранці треба було йти до церкви. Нас побудили досвіта, ми помилися і збиралися до церкви. Батько знову пішов до стайні й дав худобі корм так, як на Святий Вечір. Тоді ми пішли до церкви.

Я увесь час думав про новонародженого Христа, бо хотів конче його побачити. Коло свого батька я був дуже маленький. Він був високого росту, мав чорне волосся, дуже здоровий, тримався по-військовому, бо служив колись при австрійських уланах. Він брав участь у війні з Італією і дістав від цісаря золоту медалью за хоробрість. При всяких святочних нагодах він чіпляв собі цю медалью на груди. Я ще й досі жалію, що йому дали ту медалью до домовини, як його ховали, бо я завжди хотів її мати. Очевидно, на таке свято, як Різдво, тато чіпляв собі медалью.

Приходимо до церкви. Церква битком набита, бо до нашої парафії належали чотири села: Білобожниця, де була церква, Калинівщина, де ми жили, вона майже зливалася з Білобожницею, Радодуби і Семиківці. Ми ввійшли до церкви, і моєму батькові дали держати свічку. То була велика честь у нас держати свічку в таке велике свято. Я стояв поруч батька і з гордістю поглядав на нього, бо трохи тої чести спадало і на нас.

Після Служби Божої вертаємося додому, і мама ставить

на стіл святочні страви, а також дещо з того, що залишилося із Свят Вечора. В нас у хаті була постійно літра горілки. Мій батько у великі свята пив дві малі чарки, мама зовсім не пила горілки, а брат був ще замолодий. Горілку купували наші селяни в місцевій гуральні, що належала дідичеві Романові Охоцькому. На Різдво він продавав селянам свою горілку таки дуже дешево. Тоді і тато купував горілку, а стояла вона в нас майже увесь рік, бо пив він дуже рідко.

Після їжі всі йдуть колядувати. Молодіж ходить від хати до хати. В цілому селі не чути нічого, лиш коляди. А я все ждав, коли побачу новонародженого Христа і постійно питав маму, чи Він не з'явиться з колядниками. Мама мене потішала, що Христос прийде пізніше, але на Нього треба ждати. Аж пізніше я зрозумів, що тільки Його дух витає між людьми, а не Він сам у своїй фізичній подобі. Зате три дні приходили колядники. І три дні була святочна відправа в церкві, яка постійно була переповнена народом.

По трьох днях дідуха виносили на дорогу й палили, а хлопці перескакували через вогонь. Хто найвище скочив, діставав від господаря десять крейцарів. Я не брався скакати, бо був би певне впав у вогонь. Так кінчилися святкування Різдва.

Я свідомий того, що мій опис Різдва вийшов блідий. Але в моєму серці залишився такий ясний і милий спогад про Різдвяні Свята, що ще й сьогодні, по багатьох роках, мені стає якось ясно й легко на душі, як згадаю це моє останнє радісне Різдво яке ми відсвяткували з батьком та матір'ю.

Потім надходили ще одні свята — Йорданські. Їх теж святкували дуже врочисто. Увага всіх була звернена найбільше на водосвяття. В нас у селі були дві криниці, які мали воду з джерела з-під горбка. Одна мала завжди багато води. Там звичайно водили напувати коней. І якраз у тій криниці святити воду на Йордан. З Йорданських Свят у мене залишилося менше споминів з дитячих років. Тяжко лиш, що на Йордан було дуже холодно і що всі ходили до криниці святити воду.

Як порівняю Христове Різдво по наших селах з теперішнім Різдвом у Канаді, то мені не раз аж прикро стає, що ми з такого гарного християнського свята зробили тут звичайний

канадський „бизнес”. Про Різдво гомонить радіо вже добрі два місяці перед Різдвом. Всі газети повні святочних оголошень, в яких поручають різні товари на різдвяні подарунки. А в сам день Різдва в радіо вже про Різдво ніхто не згадає, бо різдвяний „бизнес” уже закінчився. Зачинається пропаганда, зв’язана з новим роком.

Що правда, перед Різдвом, а ще й по Різдві, ціле місто гарно освічене різдвяними лампочками. Гарно освічені теж окремі доми. На багатьох площах і в багатьох будинках стоять гарно прибрані ялинки. Такі ж ялинки є і в кожній хаті. Але чи це справжній різдвяний настрій? Жінки увесь час вганяють по крамницях, щоб купити дарунки для своїх рідних і приятелів та купують, що попаде, лише щоб щось купити. По різних бюрох відбуваються славні різдвяні прийняття, т.зв. „Крісмес партіс”, на яких пливе багато алкоголю, листоноші не можуть собі дати ради з різдвяними картками, які зразу мандрують на стіни, повішані на шнурках, а згодом до коша й на смітник. А й сам Свят-Вечір у багатьох хатах це нічого іншого, тільки гучний бенкет з великою кількістю алкоголю, за яким забувається і пропадає у мряці й сам величний образ Христового Різдва. Очевидно, є і такі хати і такі люди, що святкують це рокове свято радісно й велично, так як його треба б святкувати.

Мені завжди здається, що по наших селах в Україні навіть у повітрі відчувався якийсь різдвяний настрій, чого тут нема. Вносять той різдвяний настрій ще трохи наші колядники, що від парафії чи різних організацій відвідують з колядою українських громадян. Піддержують різдвяного духа й відправи по наших церквах із традиційним Всеночним та колядами. Але навіть все разом взяте не відтворює того радісного різдвяного настрою, який панував по наших галицьких селах, може, в бідніших хатах, але зате в людей щирого серця й побожного настрою. Саме він, той настрій, чимсь нагадував тих бідних вифлеємських пастушків, що прийшли привітати Боже Дитятко в простеньких, полатаних одягах, без багатих дарів, але із щирим поклоном і з щирими серцями. І за них дістали найкращу заплату, бо велику радість і незвичайну вістку, що прийшов на світ Спаситель Світу, вістун „миру людям доброї волі”.

Дідичі. Їх господарка, їх лани, їх гуральні, їх вибори, їх діти. А врешті . . . їх кінець.

Називаю їх панами, бо ми дома звичайно говорили про дідичів як про панів. Дідицьке поле в нас скрізь називалось „панське поле” у відрізненні від „людського поля”, тобто селянського. В нашій околиці було кількох дідичів, то хочу де-що про них сказати.

З приходом совєтської влади наші „пани” скінчилися, то хай бодай пригадаю декому, які то наші „пани” були.

Як ми їхали з нашого села до наших земель в полудневому напрямі, то треба було їхати під гору. А як ми вже їхали на гору, то десятки миль перед нами на полудне не було видно нічого, лише поля-чорнозем. З одного боку було поле дідича Завацького, а з другого — нашого дідича Романа Охоцького. Завацький мав ще більше фільварків в інших селах, але коло нас його поле тягнулося аж до Джурина, до Ридодуб на захід, а на полудне аж до Травнів і досягало майже Поливців та Ягольниці. То був один з найбільших дідичів у нашій околиці. Роман Охоцький мав також багато землі, що тягнулася на полудне від нашого села попри Біле аж до села Ягольниці. Оба дідичі мали стільки землі, що всі наші селяни разом, а вони мали ледве по кілька моргів. І то селянське поле було розкинене малими нивками по різних місцях, аж до Травнів. Ми також мали два морги нашого поля аж під Травнями. В Травнях було кілька високих насипів-горбів. Нам говорили, що там був великий бій турків з козаками і там згинувало багато вояків, яких відтак поховано в тих могилах і насипано наверх високий горб, щоб був знак, де їх поховали.

Як ми молоді хлопці пасли худобу коли тих могил, то бавилися поміж тими могилами у „війну”. За зброю нам служили „пукавки”, зроблені з бзини, з яких ми стріляли дерев'яними корками. А за високі могили добре було ховатися перед наступом наших „ворогів”. Наш дідич Охоцький мав під горбком, коло потічка, гуральню, в якій виробляли горілку з бараболі. Бараболі він садив на своїх полях дуже багато. Поруч гуральні була величезна стайня, де він годував худобу від-

падками, що залишалися з виробу горілки. На горі були великі господарські будинки фільварку Охоцького.

З тою горілкою був нераз клопіт. Звичайно під весну везли горілку з гуральні до Білобожниці на залізничу станцію. Дороги в нашому селі були дуже погані. Вози з бочками застрягали в болоті, нераз треба було кільканадцять пар коней чіпляти до одного воза, щоб витягнути його по болотистій дорозі на горб. Найцікавіше, було те, що близько нашого села був горбок з піском, але нікому не прийшло на думку навезти піску на дорогу і її направити. Не робив того чомусь дідич, і селяни не робили. А як приходили болота, то всі мучилися на тій дорозі. Зате в Білобожниці були дві „цідсарські” дороги, з яких одна ішла на схід до Чорткова, а на захід до Джурина і Бучача, а друга ішла до Редидубів і даліше. Обі ті дороги були в дуже доброму стані, їх постійно направляли, навозили каміння та піску, і ними було добре їхати.

Дідич Юзеф Завацький був добрим господарем. Він, наприклад, спроваджував з фабрики цукру вагонами бурякові відпадки, що лишалися з цукру, і ними годував худобу. Його худоба була расова й добірна. Він мав багато волів, яких вживав до обробітки поля, мав також дуже гарні коні. Вже за мене він спровадив був шестискибовий моторовий плуг. Один мотор стояв на одному кінці поля, а один на другому. Між обома моторами був проведений грубий залізний канат, що тягнув плуг. Поле у Завацького було дуже врожайне. Він закуповував постійно в касарні уланів у Чорткові весь гній і возив його на свої поля. Тож не дивно, що на його полях виростали добрі пшениці та жита. За його різні господарські помисли дехто називав його дурним, але він дурний не був, бо все щось нового вдумав, що виходило йому на користь у його господарстві.

За моїх часів по селах вже починався радикальний рух, і селяни починали обстоювати свої права. Як прийшли вибори до парламенту, то українці висунули як кандидата на посаду адвоката Антона Горбачевського (1856-1944) з Чорткова, а пани мали свого кандидата. Мій вуйко Сусяк з Білої був лісничим у лісах дідича Завацького і жив поблизу ліса, між Білою і Калинівщиною. Завацький приїхав до Сусяка і намовляв його, щоб він голосував на панського кандидата. А мій вуйко відповів, що він має свого кандидата Горбачевського і буде на

нього голосувати. Завацький розлютився був так, що мало не тріс зі злости. Але мій вуйко собі з того нічого не робив. Тоді Завацький пішов до побережників і наказав їм голосувати на панського кандидата. Побережники пообіцяли, що так зроблять. Завацький вернувся знову до Сусяка й сказав:

— Як вийде Горбачевський, то ти вже в мене більше лісничим не будеш!

При виборах панський кандидат провалився і вийшов Горбачевський. Сусяк зібрав усі ділові книжки і повіз до Завацького. Завацький сидів у своїй канцелярії і нічого зразу не говорив. Аж за якийсь час запитав Сусяка:

— Ти чого прийшов? Що тобі треба?

А Сусяк відповів:

— Я приніс усі книжки, щоб здати вам рахунки, бо ви казали, що як вийде Горбачевський, то я у вас не буду мати вже більше роботи. Прошу, заберіть собі книжки.

Завацький зірвався з крісла і скочив до Сусяка:

— Ти що, здурів? Чого хочеш лишати працю? Та ти в мене самотній чесний чоловік, бо ти мені сказав правду в очі, що не будеш голосувати на нашого кандидата, а ті хулі-побережники казали мені в очі, що будуть голосувати на нашого кандидата, а голосували на Горбачевського. Я їх більше не хочу бачити на очі. Повикидай їх усіх з праці, бо як їх побачу в лісі, то їх постріляю. А ти лишайся даліше на праці.

І Сусяк лишився на праці. Через таку поведінку Завацького знову називали дурнем. Але він як мав доброго робітника, то його від себе не пустив.

Завацький мав ще одну слабкість, а саме до сільських дівчат. За мене було дві дівчини, що мали від нього діти. Він, що правда, побудував одній і другій добрі хати і дав їм по 10 моргів поля, а вони повиходили заміж за панських формалів й незле господарили. Але пошани в селі ні вони, ні їхні жінки не мали.

Отких то панів дідичів мала наша околиця.. Вони були

власниками найкращих земель у нашому краю і будували скрізь Польщу, ще й насміхалися з нас. Аж по другій світовій війні мусіли вони забиратися з України, а їхні великі маєтки перейшли на радгоспи чи колгоспи.

Живу з братом, але в незгоді. Тому їду до Канади. За мною плачуть. Немила пригода. На коров'ячо-пасажирському кораблі.

Нам обом з братом було важко господарити, бо в хаті не було ніякої жінки, що зайнялася б жіночою роботою. Тому брат вирішив оженитися. Але він був ще малолітній і мусів дістати дозвіл із суду. Брат вніс прохання, але минув цілий рік, заки він дістав дозвіл на одруження. Я дуже був радий, що брат одружився, бо вже було кому бодай їсти зварити. По смерті мами я мусів кухарити сам увесь час, бо брат мав іншу роботу. Але моя радість не була довготривала. Я завважив, що я якось братові стою в дорозі. Вправді брат не показував того, але я те відчував. На нас двох лишилося чотирнадцять моргів поля та всі будинки й господарське обійстя. Мені з того належалася половина. Мій брат знав добре, що як я доросту до 21 років, то заберу свою частину, і він буде наполовину бідніший. А мені було тоді 16 років. Тому брат час від часу, ніби жартом, піддавав мені думку, що для мене було б добре поїхати до Львова, там дістати працю на залізниці або в фабриці, заробити трохи грошей і тоді буде нам обом легше жити. Мене його слова завжди чогось мучили. Але десь раз я пішов до сусіда П. Присяжного за чимось. Присяжний був два роки в Канаді і вернувся до дому. Він розговорився зі мною та й радив мені їхати до Канади.

— Ти молодий, — казав він, — робіт у Канаді дуже багато, то велика країна, лиш жити та й бути. Думай і тікай звідси, доки ще не запізно.

Не знаю, чи він, може, сам завважив, що брат хотів мене позбутися, чи, може, йому щонебудь казав про мене, досить того, що він також радив мені забиратися з дому. Мене його слова вразили так, як блискавиця.

„Дійсно, — подумав я, — чого мені тут сидіти накупі з братом? Я й так йому на заваді. А ще як мине п'ять років і я стану повнолітній та буду домагатися моєї частини, може, між нами навіть ще й до бійки дійти”.

В краю було багато випадків, що брат брата вбив за поле, бо не могли погодитися. Я навіть не хотів допустити такої думки, щоб мій брат вбив мене за поле. Але підозріння якось омотало мене і неначе штовхало мене постійно: „Втікай, поки ще не пізно!”

Думав я думав і нарешті таки вирішив їхати до Канади. В грудні 1910 року я сказав братові, що таки хочу їхати до Канади і просив його, щоб мені постарав гроші на дорогу і замовив корабельну карту. Брат трохи видивився на мене й запитав, що я буду в Канаді робити. Я відповів йому, що й сам не знаю, але певно якусь працю собі найду. Брат зачав старатися про гроші на дорогу, про паспорт і корабельну карту. Всі старання затягнулися аж до місяця березня наступного року. Врешті в березні 1911 року я дістав паспорт із староства в Чорткові, мій брат заплатив за корабельну карту, і я міг вже пуститися в дорогу до Канади.

10 березня 1911 року я покидав своє рідне село, де я провів свої дитячі та частину юнацьких років. Мені було тоді якраз 17 років. Перед мною стелилася дорога до незваної, далекої Канади, про яку мені вже трохи й розказували. Але ясного образу тої далекої країни я таки не мав.

Із села я не виїздив до Канади самотній. Зі мною їхали ще: Іван Джага, Павло Томків та Никола Попіль. До поїзду ми мали сідати в Білобожниці. На станції зібралася родина тих, що виїздили. Мене відпровожував брат Стефан з братовою та сестра Анна, що була одружена за Іваном Сеньковим з Білобожниці. Ті, що залишалися дома, більше плакали, як ті, що їхали. Ми, мабуть, більше вже думали про нашу подорож та про нову країну. Мій брат Стефан поплакував злегка. А моя сестра Анна таки дуже плакала. Я мав сльози в очах, бо покидав рідне село, але якось не дуже мені було жаль його покидати, бо я вже передтим рішив їхати й не міг діждатися тої днини, щоб пуститися в дорогу. А мої сльози котилися, мабуть, тому, що інші плакали.

Моя сестра Анна дала мені на дорогу 25 “ринських” (50 австрійських корон). То були на той час досить великі гроші. Моя братова принесла мені на дорогу харчі: два тузини зварених натвердо яєць, солоного сала, бохонець житнього хлі-

ба, один калач та дві головки часнику. Я те все забрав і пішов з іншими до вагона поїзду, що над'їхав з Чорткова. Поїзд свиснув, і ми рушили в далеку дорогу. Наш поїзд задержався на найближчій залізничній станції в Джурині. Тут вийшла мене прощати моя старша сестра Марія, заміжня за Стефаном Маланюком. Вона дала мені на дорогу 10 ринських та харчі: два тузини натвердо зварених яєць, один бохонець пшеничного хліба та одну ковбасу. Я скоро попрощався з нею й пішов до вагона.

Вагони нашого поїзду були бідненькі. Не мали ні крісел, ні порядних лавок, лише дошки попід стіни. Ми сіли три на одну дошку і так їхали. По дорозі досідали ще люди, так що скоро не стало й місця на дошках і дехто мусів стояти, держачися шнурка, щоб не впасти.

У Львові нам казали пересісти до іншого поїзду, що мав нас завести до Бельгії. Той поїзд був уже кращий. У вагонах були порядні лавки, на яких сиділо по чотири особи. Тим поїздом ми доїхали до Відня. Тут нам знову казали пересідати до іншого поїзду, який нас завіз через Швейцарію та Францію до Бельгії, до міста Антверпен. Моя подорож з Білобожниці до Антверпен тривала повних п'ять днів.

В дорозі мені найбільше давалася взнаки недостача води. Води в поїзді не було. А як була, то я не знав де. Я запитати стидався. Я ж ніколи в такій далекій дорозі не був і чувся якось трохи вибитий з колії. Через те старався нікому не докучати, нікого про ніщо не питати, хіба про назву станції або що.

Як ми приїхали до Львова, я зараз вибіг на станцію і знайшов водотяг і напився відразу дві добрі склянки води. Як ми пустилися в дальшу дорогу зі Львова, я зголоднів і з'їв наперед ковбасу, а відтак забрався до сала та яєць. То все був сухий харч, по якому мені дуже хотілося пити. А тут не знати, де шукати за водою. У Відні якось не було як шукати води, аж у місті Люцерн у Швейцарії продавали воду по два центи за склянку, то я там знову купив дві склянки води. Врешті, по п'яти днях, ми приїхали до Антверпену у Бельгії.

Нас запровадили до великого еміграційного готелю. Але

я чувся щось недобре, бо я цілу дорогу їв і то добре, а мій шлунок не працював нормально. Я не знав, що у вагоні була вбиральня, бо ніколи в дорозі не був. А питатися мені було соромно. То все відбилося тепер у Бельгії на моєму шлункові. Я сказав про свою недугу односельчанинові Томкові, і він запровадив мене до медсестри, що була в еміграційному готелі. Вона говорила досить добре по-польському і розпитала мене, що мені бракує. Я їй розказав, а вона лиш головою похитала. Дала мені лікарство, і мій шлунок скоро унормувався. Після того вона держала мене три дні на дієті.

Першого дня я пив лиш гарячу воду, аж надвечір дала мені рижу з молоком. Наступного дня рано я дістав якісь пляшки й молоко, і так було через два дні. Після двох днів я прийшов уповні до себе. На відході вона мені сказала, щоб я вважав на себе, бо я ще дуже молодий, ніде не бував, багато речей не знаю, а питатися не хочу чи соромно і через те легко можу потрапити в біду. От і тепер від яєць, зварених натвердо, та сухого м'яса й сала мій шлунок не працював нормально, і я міг був легко дістати запалення кишок або й запалення шлунка. Добре, що все закінчилося гаразд. Але на майбутнє я повинен уважати. Медсестра порадила мені на кораблі через два дні нічого не їсти, бо можу дістати морську хворобу й буду бідувати всю дорогу. Після двох днів мій шлунок звикне до коливання корабля, і тоді вже можна буде їсти все. Я послухав доброї поради медсестри і того не жалів. Багато подорожників, що їхали на тому кораблі, всю дорогу хворіли, а я був зовсім здоровий. Я й досьгодні вдячний тій медсестрі за її раду, яка мені придалася в дорозі.

Як я вже згадував, в Антверпені ми жили у великому еміграційному готелі і ждали на корабель до Канади. Наш корабель уже був у порті в Антверпені, але він ще виладував худобу. Бо той корабель привозив з Канади до Антверпену худобу, а з Антверпену забирав до Канади емігрантів. Корабель не мав ніяких кабінь, лише одну величезну залю від стіни до стіни. В тій залі стояла худоба.

Після виладування худоби, цю залю чистили та мили, відтак між стінами чіпляли сильні ланцюги, на них клали дротяні сітки й матраци, давали по одному коцові й одній по-

душці, і емігрантські ліжка були готові. Я приглядався ближче, як той корабель для нас приспособлювали, і то мені не дуже подобалося, але що ж я міг зробити?

За два дні, після нашого приїзду, корабель від'їхав. Але поїхав без мене. Ним поїхали мої односельчани, а я залишився, бо був ще не зовсім здоровий. Мені казали ждати на черговий корабель. Трохи шкода було мені, що мої товариші подорожі мене залишили, але я потішав себе, що я, може, попаду на кращий корабель, може, навіть на чисто пасажирський.

Та мої сподівання не сповнилися. За десять днів приїхав другий корабель „Монтезума”, але він також привіз з Канади худобу і мав такі самі “вигоди” для емігрантів, як і попередній. Ми ждали ще три дні, заки корабель почистили та заклали наші “ліжка”. Я вже ледве діждався того дня, коли ми мали рушати в дорогу. Я так вже рвався до тої Канади, як мала дитина рветься до якоїсь іграшки, яку скоро хоче мати.

Врешті надійшов день нашого від'їзду. Усіх нас, що мали їхати кораблем “Монтезума”, пореєстрували, і десь біля десятої години ми всі помандрували до нашого корабля. Нас зразу запровадили до тої великої залі, де були для нас приготовані наші емігрантські “ліжка” на ланцюгах і сітках, з матрацами й одним коцом та одною подушкою. Кожному з нас показали, де він мав через цілу дорогу спати. Мені призначили місце поруч якоїсь старшої жінки. Вона подивилася, що я ще досить молодий, і не протестувала.

На кораблі їхали різні люди. Було також чимало українців. Але, як нас тоді називали чи й ми самі себе називали, ми русини уважали, що лемки та буковинці це вже інший нарід. Я тримався русинів-українців. Один з них, який чомусь недолюбливав буковинців, перестерігав мене перед ними.

— Бачиш тих буковинців? — казав він — Аби ти знав, що то не наші люди. Вони не такі, як ми. В них навіть є жовті пупці.

Я був такий наївний, що йому повірив. Зрештою до того часу я ніде буковинців не стрічав. Аж відтак у Канаді я переконався, що буковинці такі самі українці, як ми.

З нами їхало ще 20 італійців та коло 20 осіб інших національностей. Нас русинів-українців було найбільше, десь коло 100. Як нас всіх порозміщували, корабель вирушив у дорогу. Зразу ми ще дивилися на прибережні береги, які щораз то від нас віддалювалися, доки зовсім не зникли нам з очей. Ми опинилися на повному морю. Першого дня ми ще всі були здорові і мали апетит, але наступного дня багато людей почало хворіти морською хворобою. До того зірвалася ще страшна буря. Нашим кораблем так добре кидало. Ті, що хворіли морською хворобою, так дуже бідували. Двох з наших пасажирів навіть умерло по дорозі. Їх похорон відбувся так, що їх завинули в біле полотно, прив'язали до шиї кусок заліза чи олова і поставили на краю корабля. Капітан корабля відчитав над ними якусь молитву, і їх відтак кинули в море. На мене той похорон зробив велике враження. Я стояв з боку, приглядався тій церемонії і просив Господа Бога, щоб мені не дав умерти на морю.

Але мені не грозило нічого. Я пам'ятав добре пораду медсестри і зразу не їв нічого. В корабельній крамниці продавали пиво, і я пив п'ять пляшок пива денно. Хоч я дома ніколи не пив пива, то воно мені на кораблі смакувало. А що найважніше, мене не чіплялася морська хвороба. Через кілька днів я дістав добрий апетит і їв усю страву, що нам давали на кораблі. Наша їдальня була під нами, на нижчому покладі корабля. Нам давали їсти оселедці, смажену рибу, м'ясо, бараболю та хліб. Інших харчів я не тямлю. Думаю, що там не було ані нічого надто доброго, ані злого, бо такі речі звичайно запам'ятовуються.

Над нами, нагорі, був ще один поклад. Хто там їхав, не знаю. Бо ще вище був поклад з кабінами, в яких їхали пасажирки, що платили за переїзд далеко більше, як ми емігранти. Вони там мали свою кухню і до нашої їдальні ніколи не сходили. На той "панський поклад" я не пхався. Але на той, що був зараз над нами, я ходив. Зразу я боявся туди йти, бо не знав, чи можна, але згодом я ходив майже щодня, як лиш була гарна погода і не було бурі на морю. Я годинами приглядався великим риbam, що плили за кораблем. Вони підскакували вгору, неначе змагалися, котра скочить вище. Як я міг дістати хліб, я завжди їм його кидав, вони підстрибували і ловили хліб.

На кораблі був один хлопець того самого віку, що й я. Він їхав з родичами. Вони називалися Гойдаші і походили з Лемківщини. Ми оба держалися разом через цілу дорогу. Родина Гойдашів їхали до Торонта. Як ми приїхали до канадського порту Ст. Джон, я попрощався із своїм молодим приятелем, з яким ми мило провели час на кораблі, і наші дороги розійшлися.

На 16-ий день ми врешті доїхали до Канади. Наш корабель заїхав до порту Ст. Джон. Там переглянули досить побіжно паспорти, записали нас на еміграційний список і казали перейти до поїзду, що стояв поруч корабля. Ніхто не дивився на наші клунки, що ми веземо, не було теж ніяких лікарських оглядин. Ми всіли до поїзду, в якому були досить добрі лавки, а вгорі над нами були полиці, на яких можна було спати. Але там не було ні подушок, ні коців. Хто хотів спати, мусів спати на власному кулаці. По дорозі нам ніхто нічого їсти не давав. Ми купили ще в Ст. Джон якогось хліба, м'яса та сира і так мучилися всю дорогу. В поїзді не можна було купити ніяких харчів.

До Вінніпегу ми їхали з Ст. Джон п'ять днів і заїхали туди на суботу ввечір. Нас забрали з поїзду до еміграційного дому, де ми, змучені, скоро пішли спати.

Мій брат одружується, я виїжджаю до Канади. Мій брат — війтом, а потім жертвою советського ладу. Наше село в моїй пам'яті. Гуральня діди́ча Охоцького, наші дороги.

Ми господарили з братом при допомозі чужих людей, але так довго не могло тривати. Нам було треба до хати господині. І тому мій брат задумав одружитися. Але він був ще малолітній, отже мусів мати дозвіл від якогось уряду. Він мав 18 років, але за Австрії ще не уважався повноправним громадянином. В нас казали, що треба було мати дозвіл аж із самого Відня. Я не гадаю, щоб така мала справа мала йти аж до Відня. Певно, що її полагодило наше староство в Чорткові. Так чи інакше, мій брат таки дістав дозвіл оженитися.

Як брат дістав дозвіл, тоді почав шукати дівчини і нарешті знайшов у Джурині в родині Стенів. Дівчина була дуже гарна й приємна. Весілля було восени, а, після весілля, брат привіз свою жінку до хати. Доки було тепло, то я спав у stodolі, але як похолодніло, я перейшов спати до хати на те ліжко, де передтим спав мій брат. Але я в хаті не почувався добре з молодим подружжям. Вони все щось шептали обоє між собою, а я стояв з боку як чужий. То мене досить довго мучило, тому я врешті вирішив, що буде найкраще, як я з хати заберуся і поїду собі до Канади. По неспаній ночі я встав рано й кажу братовій дружині, що хочу їхати до Канади. Брат тим дуже втішився, але тут виринула перешкода. Я ще не мав 17 років, а перед 18-им роком життя не давали дозволу їхати до Канади. Отже треба було ждати до 14 січня 1911 року. Якось я того дня діждався. Ми поїхали з братом до Чорткова, я дістав пашпорт, брат купив мені квиток на корабель („шифкарту”), і 21 березня я залишив рідне село й поїхав до Канади. Зі мною ще їхали Томків, Сеньків, І. Джега та Попіль з Білобожниці. З дороги до Львова я лише згадав, що по обох бочках вагону були лавки, але для мене не було місця, тому я цілу дорогу мусів простояти. А в вагоні подорожні курили якийсь такий міцний тютюн, мабуть, „самосій”, що годі було її дихати. А того диму було так багато, що можна було, як у нас казали, на ньому сокиру повісити. Але я не нарікав, бо

боявся, що якщо щось скажу, то мене можуть викинути з вагона. Зі Львова було вже вигідніше їхати.

Я дуже радів, як приїхав до Канади, що я таки розійшовся з братом, бо для нас обох на батьківщині не було місця, хоч мені належалося вісім моргів поля і якимсь був би „капарив” на тій господарці. Але я їх лишив братові й за ними ніколи не жалів. Мій брат господарив добре на цілій нашій батьківщині. Я то знаю не лише від нього самого, але й від інших моїх краянів. Він докупив відтак ще навіть кілька моргів поля, його люди шанували і навіть були вибрали сільським війтом. Але він не натішився ні своїм господарством, ні війтівством. Як прийшли советські війська до Галичини, його вивезли з дружиною, сином та двома дочками аж до Хабаровська, де вони працювали в колгоспі. Там він і закінчив своє життя. За якийсь час померла там і його дружина. Син та обі дочки живуть ще досі в Хабаровську.

Як мені писали, брат просив, після смерти Сталіна, про дозвіл повернутися до рідного села і йому відписали, що він дістане дозвіл повернутися, якщо мешканці села на те погодяться. Сільська управа скликала збори і поставила справу дозволу на поворот мого брата до села під голосування. Більшість заявила проти його повороту до села. Мені важко зрозуміти, чому наші калинівчани виявили себе такими жорсткими у відношенні до мого брата, що не погодилися на його поворот. Не думаю, що мій брат, як сільський війт, комусь зробив якусь прикрість. Він мав досить свого майна і ледве чи хотів збагатитися, використовуючи своє становище війта.

Але, може, звичайна заздрість колишніх бідняків, яких у селі було чимало, стала причиною, що вони не погодилися на його поворот до рідного села. А може, хтось із теперішнього сільського проводу так наставив людей, що вони голосувати проти нього. Бо чомусь тяжко зрозуміти причину їх голосування, хіба що воно було вислідом терору.

* * *

Кажуть, що людина чим більше старіється, тим більше пригадує собі свої молоді роки. Таке діється і зі мною. Тепер, коли я вже трохи підтоптався, мені завжди стає перед

очима моє рідне село Калинівщина. Попри дорогу, що тягнулася з нашого села до Білого Потока, по лівому боці були селянські хати, жили наші господарі. А від роздоріжжя, від якого вела дорога до крамниці нашого жида Аврамка, вже хатів не було. Трохи далі був горбок, і на ньому вже були знову селянські хати. А далі в долині вже була гуральня, тобто фабрика горілки, нашого дідича Романа Охоцького. Дідич Охоцький садив для гуральні цілий лан картопель. Він їх восени не викопував, а накривав соломкою і землею, вони так і зимували. Цілу зиму візники возили частинно надмерзлу картоплю до гуральні. Кажали, що для виробу горілки дуже добра картопля, що трохи надмерзла.

Недалеко гуральні була велика стайня, де Охоцький годував відпадками з неї багато худоби. Попри гуральню пропливав невеликий потік, який витікав з озера в Білобожниці, котився вниз і потім вливався в ріку Білий Потік.

Наше село було неначе в гаю. Скрізь було повно садів, а з правого боку зачинався великий ліс дідича Охоцького й тягнувся аж до села Білого. Я пам'ятаю, що в тому лісі було дуже багато черешневих дерев. На деяких з них овочі були такі великі, як сливки. Ми нераз ходили в ліс на черешні. Вони нам дуже смакували, так що годі було від'їстися. Ми їли черешні з кістками і в не одного з нас потім розболівся живіт.

А як я переходив через село, то мені здавалося, що я переходжу через якийсь гай. Щовечора в селі співали хлопці й дівчата так мило, що навіть не хотілося йти спати.

Але як приходила осінь, то в селі було менше приємно. Як я вже згадував, через наше село проходили дві дороги. Як вони восени розмокли, то не то кіньми й возом, але й пішки годі було перейти. Як настануть розтопи, восени і навесну, то нічого не було чути по цілому селі, лише крики, що ними візники підганяли коней, щоб витягнути вози з болота. А не один віз так застряг, що й чотирма кіньми годі його було рушити. Нераз під весну везли візники Охоцького великі бочки з горілкою із гуральні на південь до залізничної станції в Білобожниці. Бочки були великі й важкі. Як дорога була суха, то під гору два коні ледве могли тягнути віз з бочкою. А як

розмокла, то нераз запрягали й по шість коней, і навіть їм було важко тягнути воза. Там завжди чути було вйокання та гейкання на коней, що не могли собі дати ради з важкою бочкою із горілкою.

Але мені дивно і з нашого дідича Охоцького, і з наших сільських радних, і з наших розумних господарів. В нас була піскова гора. Чому не взяти було піску й не висипати дорогу, щоб можна було вигідно переїхати? Але якось то нікому не приходило на ум, а може, ні пан, ні наша сільська управа не хотіли про те думати. Через те постійно мучилися коні, а з ними й візники, так дідицькі, як і наші місцеві селяни.

От недавно оповідав мені один мій краян, що відвідував наше село, що тепер уже нема клопоту з болотом у селі. За совєтської влади таки хтось пішов до голови по розум і висипав дорогу піском, і тепер туди легко можна переїхати. Хоч, правда, тепер уже коней мало. Тепер всі їздять автомобілями. А на автомобілі то й вйокання та гейкання не допоможе. На автомобілі мусить бути добра дорога.

А під нашим лісом, — розказував мені мій краян, — збудували санаторію для хворих на туберкульозу. Я і досі собі пригадую, що у нашому лісі було багато ялиць та смерек, а кажуть, що їх запах добрий для сухітників.

Я — у Вінніпегу. Мене микють і голять. Я на „екстра генку”.

Як я виїздив із Білобожниці, то забрав з собою досить порядний одяг, який брат купив був мені в Чорткові. В хаті дали мені три сорочки, а одну вишила мені сусідська дівчина З. Сетна. То була дуже гарна сорочка. Мав я теж підштанці, кілька пар онучів, черевики й капелюх. То було все дуже гарне й чисте, як я брав. Але в тому одязі я їхав майже цілий місяць. Прати не було де, купатися ми також не мали нагоди, і по якомусь часі в мене появилися воші. Перебратися не було в що, і воші мені давалися досить взнаки. Нарешті я опинився в Вінніпегу і надіявся, що вже зможу перебратися в якесь чисте білля та одяг і позбудуся вошей.

Я переночував в іміграційному домі, а в неділю рано пішов шукати одного свого односельчанина. Він називався Іван Турчин і мешкав на Давфин авеню. Він навіть був для мене якимсь далеким свояком. Я попросив одного чоловіка, що знав місто, щоб мене до нього запровадив. Показалося, що той чоловік навіть знав особисто Турчина. Він запровадив мене під хату, і ми застукали. Іван вийшов з хати і запитався того чоловіка, що мене припровадив:

— А ти кого мені припровадив?

Той відповів, що мене не знає, але я просив його, щоб мене до нього завів. Тоді Іван звернувся до мене:

— А ти що за один?

— Я Василь Гавриш з Калинівщини.

— Ну, а тебе яка біда сюди притаскала до Канади?

То була трохи „колька” в мій бік. Бо як я вже згадував, нас в селі мали трохи за багачів. А від нас багачі до Канади не їхали. Але як він подивився на мене трохи ближче, то певно побачив, що по мені лазять воші, і вже більше нічого не питався, лише казав мені йти до малої будки („шеку”), де він держав дрова.

А він каже:

— Йди туди, а я зараз там за тобою прийду.

Він скоро прийшов з бритвою і милом до голення.

— Ану, розбирайся! — каже він.

Я нічого не питався і зачав розбиратися, хоч не знав, що він від мене хоче. Я розібрався догола, він намилив мене милом і почав голити мене від ніг до голови. Як скінчив голити, загорнув мене в біле простирало і завів до лазнички, напустив у ванну гарячої води і давай мене мити милом і щіткою. А жінці сказав, щоб пішла до недалекої жидівської крамниці і закликала крамаря до хати. Жид скоро прийшов. Він узяв з мене міру і зараз приніс мені новий одяг, дві сорочки, дві пари спідного білля, три пари скарпеток — одне слово, все, що було потрібно. Як я одягнувся, то так змінився, що й самого себе не пізнав. Як я вбрався, каже Іван до мене:

— Тепер сідай, з'їж щось і підемо до церкви!

Як ми вернулися з церкви, дружина Івана зварила дуже добрий обід. Ми сіли до стола, і я таки добре собі під'їв, бо по дорозі не давали нам наших страв, а Іванова дружина зварила такі страви, як я їв дома.

Після обіду Іван почав мене розпитувати, як то сталося, що я такий молодий покинув дім і поїхав до Канади. Я йому розказав усе докладно. Він вислухав мене терпеливо, а тоді поплескав мене по плечах і сказав:

— Ти дуже добре зробив, що поїхав з дому. Ти тут в Канаді собі даш раду і місце найдеш. Мусиш зачинати від лопати ("шуфлі"), але на то нема ради. Ми всі від того зачинали.

Я побув у Турчина ще два дні, відпочив, а тоді він запровадив мене до залізничної компанії і записав мене на працю при будові залізниці, т.зв. "екстра-генок", що її будували з Вінніпегу до Окпойнт. Називали ту частину будови "Окпойнт — бренч". Турчин купив мені окремий одяг до праці, а новий, куплений передше, казав залишити в нього.

— Як прийдеш із праці, будеш мати в що перебрати-

ся, — казав він мені. — А на “екстра-генку” тобі нового одягу не треба.

Я починав свою першу працю таки від лопати, як мені сказав Турчин. Дали мені в руки лопату, якої я навіть ніколи не бачив. Здається, що робити лопатою то ніби проста праця. А то навіть така проста справа, як держати лопату в руках, справляє нераз клопіт. Але я тим дуже не журився. Я був молодий, здоровий, роботи не боявся. Я взяв лопату цупко в руки забрався кидати пісок поміж пороги (“тайзи”). Цілий час я держав лопату міцно в руках так, якби боявся, щоб хтось мені її не вирвав. Я звивався з працею досить добре. Але підвечір мої долоні почервоніли, як сире м'ясо, а до того горіли і пекли. Рано я встав і забрався знову до тої самої праці. Але вже зачали появлятися міхурі на долонях. Пополудні ті міхурі почали тріскати, і кров із них плила по лопаті та по моїх руках. Один з робітників побачив і закликав формана, який запровадив мене до книговода, що мав деякі лікарства. Той позавивав мені руки й переказав через перекладача, що я не зможу робити лопатою через кілька днів. Тоді форман дав мені відро і казав мені доносити воду робітникам. Як котрийсь із них лиш крикнув “вотербой”, я негайно йшов туди з водою. Треба було мати постійно у відрі свіжу воду. Вода там була на місці, треба було лише набрати у відро й доносити робітникам. При ношенні води я заробляв більше, ніж при праці лопатою. Дуже часто посиляли робітників працювати поза звичайні години “овертайм”. Звичайно на працю йшло 10 робітників. Я йшов з ними з водою також. То й мені відтак платили ще й додаткову платню за мою працю по звичайних годинах. Першого року я був заробив 240 дол. То була досить велика сума, бо нам платили по сімнадцять і пів цента на годину. З того відтягали 75 центів денно на харч.

Наша праця закінчилася, і 1 листопада я повернувся до Вінніпегу. Я негайно пішов до свого односельчанина й свояка Івана Турчина і звернув йому гроші, які він заплатив був за мій одяг. Він, що правда, не хотів брати всіх грошей, які він на мене був видав, але я йому таки заплатив повну суму. Також вислав я своєму братові гроші за мій квиток на залізницю й корабель. Мені залишилося всього 135 дол. З тим не було чого довго залишатися у Вінніпегу. Треба було шукати іншої праці.

Я — в Едмонтоні. Граю у виставі про М. Січинського. Стаю стрижем, що спричинює довгі клопоти з екземою. Врешті виліковуюся і шукаю праці.

До Едмонтону я приїхав у листопаді 1913 року, знайшов собі мешкання і думав, що мені далше з собою робити. Я вже мав трохи заощаджених грошей і міг мешкати через цілу зиму в місті і нічого не робити.

Я записався до товариства "Боян", що було зорганізоване при тодішній греко-католицькій парафії. Головою "Бояна" був тоді Олекса Шиба, який був добрим провідником і тішився великою пошаною у всіх. До "Бояна" належало досить багато молоді, яка часто збиралася на сходи, вчилася співати пісні та підготовляла аматорські вистави.

За мене перша вистава була про нашого студента Мирослава Січинського, що вбив галицького австрійського намісника польського графа Потоцького, за урядування якого діялися великі надужиття при виборах. На жаль, я забув її назву. В тій виставі навіть мені дали якусь невелику роль. Великої я не брав, бо то був мій перший виступ на сцені, і я не мав відваги виступити з якоюсь більшою роллю. Вистава відбулася в англійській "Сепарат галл" при 103-ій вулиці, на південь від Джеспер авеню, при битком набитій залі. Вистава всім сподобалася, а особливо те місце, де Січинський вбивав Потоцького за ті кривди, які польська адміністрація Галичини, за згодою австрійського уряду, робила українським селянам. Всі відчули, що то була помста за цілий нарід . . .

Після тої вистави ми сходилися далше на сходи, де все було щось цікавого. Так було через цілу зиму, яка проминула дуже скоро.

З початком квітня я почав розглядатися за заробітком і знайшов працю знову на залізниці, при т.зв. „кейбл генг", на новій лінії, яку будували з Едмонтону до Лак-ла-Біч. Нас працювало там чотирьох. Наша праця полягала в тому, що ми мали відчиняти двері вагона, в якому був пісок. Пісок висипався, а за поїздом на канаті йшов великий плуг, який роз-

сував пісок на оба боки. За плугом йшли робітники з “екстра генк-у”, розсували пісок і рівняли його, а інші вдоптували його під пороги (“тайзи”). Як пісок висипався з вагона, ми мали тоді його замкнути. Після опорожнення всіх вагонів, ми верталися до того місця, де набирали пісок. Там механічна лопата (стім-шуфля”) ладувала його до вагонів, ми відтак знову їхали і його розсипали. Робота була легка й приємна.

По дорозі до Лак-ла-Біч, куди ми будували залізницю, було вже чимало наших фермерів, що позабирали землі майже аж до цієї місцевости.

В Еґрімонт фармував Грицько Хізань. В нього було кілька гарних дівчат. Найстарша Паранька була дуже гарна, але вона вже мала парубка Миколу Мендрика, що тоді був форманом на секції в Еґрімонт. Він дуже був заздрисний за Параньку і нікому не дозволив навіть заговорити до неї. Він з нею відтак одружився. Микола та Паранька перебралися згодом жити до Едмонтону, купили великий чиншовий дім (“румінг гавз”), в якому в часі господарської кризи не один українець дістав ложку теплої страви даром. То була дуже чесна й солідна родина, були вони добрими членами церкви св. Івана, жертвували радо не лиш на церковні, але й на національні цілі, виховали дуже гарно своїх дітей та були щирими українськими патріотами. Микола вже упокоївся, а Паранька ще живе і держиться добре . . .

На тій праці я був до 1 листопада 1914 року. То вже був час першої світової війни. Нас всіх, колишніх австрійських громадян, уважали за ворогів, і ми всі мусіли реєструватися в поліції (“Мавнтед поліс”). Я вже й так спізнився, бо був на праці і йшов до реєстрації трохи зі страхом. Реєстрацію неприязних чужинців, як нас називали, переводив дуже ввічливий наш чоловік, що називався Махній. Як я прийшов до нього, він дуже чемно й лагідно запитав мене, де я був, що скоріше не зголосився до реєстрації. Я йому розказав, де я був і що робив. Він виписав мені зараз реєстраційну картку і пояснив, коли маю приходити голоситися до нього, а як буду виїждати з Едмонтону, то мушу в Едмонтоні виреєструватися, а зареєструватися в поліції на новому місці. Запитав мене ще пакінці, чи я його добре зрозумів і чемно попрощався зі мною.

Я вже передтим постановив собі, що залишуся жити в Едмонтоні. Але за роботу було тяжко, тому я рішив стати стрижем ("барбером"). Я пішов до школи для стрижіїв, розглянувся, і там мені досить подобалося. Я таки відразу записався на курс. Навчитися стригти була невелика штука, і за шість місяців я дістав свій диплом і мав право відчинити голярню.

В будинку Рудика на Джеспер ("Рудик блок") мав свій "пул-рум" Ясько Рекуш, і в нього, в розі між вікном та дверима, якраз було місце на моє "підприємство". Я купив голярське крісло, машинки, ножиці, бритви та інші голярські причадали та почав голити і стригти людей.

Зразу мені моя нова праця не йшла надто справно, але в короткому часі я набрав потрібної вправи і став добрим стрижем. До мене приходили стригтися не лише мої знайомі і приятелі, але й багато мені зовсім незнайомих людей, яким мене мої знайомі поручали як доброго стрижа. Я навіть заробляв незле. За стриження тоді платили по 25 центів і стільки ж само за голення. То не було багато, але все таки я за день збирав по кільканадцять доларів.

З грішми мені не було надто зле, але докучало мені що іншого. До того "пул-руму" приходили грати в круглі звичайні робітники, неосвічені, часто грубі в поведінці, що грали в кулі, сварилися, як котрийсь програв, а водночас курили так завзято, що через дим годі було й дихати. В залі не було ніякої вентиляції, і свіже повітря зовсім не доходило. Працювати в тому димі було дуже тяжко, і я, після праці, приходив вечером додому зовсім змучений. Деколи ледве долізавав до хати. Був змучений не працею, а тим гамором та димом, що був у білярдовій залі.

Моє крісло стояло біля дверей, що відчинялися надвір. Через двері було видно долину ріки Норт Саскечеван і саму ріку. Але я не мав часу дивитися на ріку, бо мусів обслуговувати своїх клієнтів. Як я їх голив, я мочив рушник у гарячу воду, викручував його і клав на лице. Через відкриті двері потягав холодний вітер і дув мені на гарячі руки. Не знаю, чи якраз від того я дістав погані гнійні викиди на руках. Зачиналося з того, що на руці викидало невеликий прищик, який

дуже свербів. Я здирав вершок з нього, він тріскав і дуже пік, а потім то місце опухало. З рук перекинулася мені екзема на лице. Я пішов до лікаря, і він дав мені якусь масть. Як я себе нею насмагував, то виглядав на лиці, як мертвець. Що правда, та масть здержала сверблячку, але я, зі своїм обличчям, не міг показатися на праці. Я жив тоді у Стефана Невчаса, де мав свою окрему кімнату. Я сидів увесь час дома і лікував свою екзему різними ліками, які мені люди радили. Від деяких екзема зникала, але лише на кілька днів, а потім показувалася знову. Тоді я вертався знову до своєї білої масти, з якою я не міг показатися між людьми. Врешті мені порадили лікаря, що мав закінчити медичні студії у Відні. Він називався д-р Гіпс і приймав хворих у будинку Теглера на сто першій вулиці. Я пішов до нього, він оглянув мене, казав мені отворити уста, подивився в горло та й сказав:

— Тобі треба вирізати піднебінний мигдал ("тонсил"). Як спиш, то він не допускає допливу повітря до крові і тому кров не має належної відпорності на бактерії.

Я йому відповів, що ніколи не мав ніякого клопоту з горлом, воно мене ніколи не боліло. Лікаря то зовсім не зворушувало. Він сказав мені:

— Як хочеш бути здоровим, мусиш вирізати мигдали.

Я зразу не хотів погодитися, але потім таки рішив їх вирізати, бо хотів бути здоровий.

Він посадив мене на крісло в своєму кабінеті і таки там витяв мені мигдали з обох боків. Операція мене дуже боліла. Він навіть не журився тим, що з горла текла кров, але казав мені йти додому.

Як я прийшов закривавлений додому, моя господиня, пані Невчас, не знала, що зі мною робити, бо не знала, що зі мною сталося. А я не міг їй нічого пояснити, бо мені весь час текла з горла кров, і я мав її повні уста. Я пішов до своєї кімнати, ляг і, за якийсь час, кров йшла менше, і згодом зовсім перестала. Моя господиня принесла мені гарячого молока і приносила його через два дні. Моє горло поволі гоїлося, але екзема з лиця і рук не сходила.

Я пішов до того лікаря і сказав, що екзема не гоїться, мої руки попухли і так сверблять, що годі видержати. Він вислухав мене, відтак закликав до свого кабінету і казав мені лягти на софу, а потім почав мене тиснути в різних місцях на животі. В одному місці мене таки дуже заболіло. Мій доктор сказав:

— Ага! Тепер вже маю! Ти маєш болючу сліпу кишку, і її треба вирізати. І то треба скоро зробити, бо вона може тріснути.

Я вже побачив, що він не є ніякий лікар, лише шукає грошей, і питаю його, скільки та операція має коштувати. Він каже:

— Чотириста доларів.

Я йому відповів, що не маю ні цента. І тоді я почав на нього кричати, що він непотрібно вирізав мені мигдали, а тепер ще має відвагу радити мені витяти сліпу кишку, хоч їй нічого не бракує. Я був такий розлючений, що кинувся на того лікаря, зламав його за горло і почав душити. Хто знає чи я, в злості, був би його й не вбив. Але прибіг його помічник, і вони мене трохи успокоїли й випросили за двері. Так я врятував свою сліпу кишку і свої долари перед несовісним лікарем. Я й досі ніколи не хворів на сліпу кишку, і досі її не вирізав.

Я вийшов надвір, злий, зажурений і не знав, що мені далі робити. Я сперся на будинок і тупо дивився перед себе й думав. До мене підійшов якийсь англієць і запитав, що мені бракує. Я відповів, що нічого. Але він не відступав і говорив до мене якимось так лагідно й приємно, що я відчув, що він дійсно бажає мені добра. Я йому розказав свою історію з лікарем. Він відповів, що знає таких більше, що хочуть скоро доробитися грошей і не дивляться на те, щоб хворим допомогти.

— Але то не всі такі, — сказав він, — знаю д-ра Філда в будинку МекЛавд, який є дуже добрим лікарем.

Я пішов з ним туди, лікар був зайнятий і казав нам ждати. Потім оглянув мене, вичистив лице з ропи і поставив під якусь машину. Казав, що та машина гоїть екзему якимись

променями. Після насвітлення, казав прийти мені знов за два дні.

Я завважив, що моя екзема почала схнути й луштитися. Після ще двох насвітлень моя екзема зовсім зникла і більше не вернулася досьогодні. Я запитав його, скільки маю йому заплатити.

— 75.00 дол. — відповів він. Але наперед запитав мене, скільки я маю грошей. Я відповів, що маю 120.00 дол. Він сказав дати собі 25.00 дол., а решту заплачу, як буду мати більше грошей.

Я йому згодом усе чесно заплатив і не раз дякував Богові за те, що післяв мені того милосердного англієця і того доброго доктора Філда, який вилікував мене від дуже прикрої екземи.

Як я вилічився, я вже не хотів вертатися до давнього приміщення, бо мав страх, що можу знову дістати екзему. Я знайшов собі місце в іншому “пул-рум” на 101-ій вулиці. Мені найкраще було відчинити голярню у власному приміщенні, але я не мав грошей і тому тулився, де міг.

На новому місці я був до січня 1916 року. Я завжди мріяв про те, якби то відкрити власну голярню. На Едмонтон мені грошей не ставало, тому я вирішив поїхати поза Едмонтон. По Едмонтоні найславнішим місцем був тоді Мондер, де жило дуже багато українців, так що Мондер був майже чисто українською місцевістю.

Але й там я не спромігся на свою власну голярню, а працював враз із Ф. Ваховичем. У Мондері було дуже весело, самі свої люди, я почувався майже так, як у рідному селі. Але й тут я не побув довго.

В квітні 1917 року Вахович продав свою голярню, бо задумав перенестися до Бенф. Він запропонував мені, щоб я з ним також поїхав. Він сказав, що в Бенф є місце на двох стрижіїв, і ми оба там можемо добре заробити.

Бенф вже тоді був славний своїми гарячими купелями, і туди приїздило багато людей на відпочинок та до купелів. Я

собі подумав, що то дійсно може бути добре місце. До того мене манив Бенф своєю гарною природою, тому я рішив їхати туди. Я поїхав до Едмонтону, де Вахович мав мене закликати, щоб ми разом їхали до Бенф. Вахович приїхав по мене якраз у суботу та казав мені негайно збиратися і з ним їхати. Він не мав ніяких труднощів, бо він вродився вже в Канаді і йому не треба було реєструватися. А я, як австрійський громадян, повинен був перед виїздом зголоситися в Канадській кінній поліції і ви-реєструватися. Але то була субота, і всі уряди були замкнені. Я не мав де зголоситися, а залишатися я не хотів, бо сподівався, що як поїду з Ваховичем, то таки дістану в Бенф працю. Я рішив їхати без зголошення.

Ми поїхали поїздом до Келгари, там пересіли на інший поїзд, що завіз нас до Бенф, і в суботу вечером уже були в Бенф. В неділю ми ходили по місті та й оглядали будинки і крамниці, а в понеділок пішли шукати праці. Але ми приїхали запізно. По всіх голярнях вже було досить стрижіїв, і для нас праці не було. Рад-не-рад треба було забиратися з Бенф.

Ми поїхали до Меклавд, де Вахович дістав працю, а я знайшов працю у Вулкан, Алберта. Тут я пробув до 1 листопада 1917 року, а відтак повернувся до Едмонтону.

Т-во „Сокіл” і його члени. Наші купці і промисловці. Історія Михайла Криси. Мій перший Йордан в Едмонтоні.

Була в Едмонтоні ще одна народна установа, існувала дуже коротко. То було товариство “Сокіл”, яке зорганізовано в 1913 році. Зійшлася невелика групка українських імігрантів, порадилися між собою і вирішили оснувати спеціальне товариство, як вони казали, “товариство якості”, і назвали його “Сокіл”.

Товариство не мало ніякого статуту, а члени навіть не знали, яке завдання воно має. Члени нічого не робили. Одиною їх діяльністю було те, що зійшлися разом і зробили спільну світлину, яка залишилася єдиним слідом по тому товаристві. Зараз потім товариство розлетілося, бо більшість його членів виїхала з Едмонтону. Воно існувало неповних шість місяців. Для історії подам імена членів, що є на світліні.

Долішній ряд зліва: Іван Кузик — він купив був готель у Редвей і поїхав туди. Стефан Вірмінський — скоро виїхав на працю до Нордек і там працював у копальні вугілля аж десь до 1959 року, потім приїхав до Едмонтону, купив тут хату і згодом помер, в Едмонтоні живе ще його дружина. Дмитро С. Фербей, власник книгарні, світлина зроблена якраз під тим будинком, де містилася його книгарня. Григорій Кибіч, довголітній працівник у книгарні Фербея, уже помер. Іван Бабій мав закінчені дві класи гімназії в краю, виїхав до ЗСА. Другий ряд зліва: Юрко Кузик — приїхав був тоді до Едмонтону й казав, що був форманом на залізничній дорозі в Дангевен. М. Коваль — виїхав скоро до копальні вугілля в Канмор, Алберта, і там працював. Згодом розповідали, що поїхав був додому, а потім виїхав до Аргентини. Але ті вістки непевні. Василь Гавриш — тобто я, в капелюсі. На світліні є ще один чоловік, але я його не знав. До товариства належало теж кілька дівчат, але їх імен уже не можу собі пригадати. Пам'ятаю лише, що членкинею “Сокола” була молоденька дівчина Емілія Невчас. До неї залицявся Юрко Кузик, але він був для неї застарий і з того нічого не вийшло.

Більше про “Сокіл” нема що писати, бо це товариство абсолютно нічим не відзначилося. Я згадав його лише тому, що знайшов у себе світлину і нагадав, що таке дивовижне товариство в Едмонтоні існувало.

В 1918 році я наскладав був трохи грошей і думав купити якусь крамницю. Я розглядався за чимось відповідним в Едмонтоні і наткнувся на Михайла Крису. Михайло Криса працював у копальнях вугілля в Дромгеллер і доробився був трохи грошей. Він приїхав до Едмонтону і хотів конче купити якусь книгарню. Якраз тоді в Едмонтоні майже зовсім збанкрутував Роман Крамар. Крамар доробився колись досить доброго майна на продажі будівельних площ в Атабасці і видавав в Едмонтоні українську щоденну газету “Новини”. Газета не мала ані відповідного числа передплатників, ані оголошень, і Крамар мусів її замкнути. Він сам вийшов з видавництва майже зовсім збанкрутований. Йому були залишилися ще лиш деякі машини та трохи книжок. Криса домовився із Крамарем, що вони відкриють в Едмонтоні книгарню, де наші поселенці могли б купувати українські книжки й газети. Книгарня йшла погано. Крамар бачив, що з книгарні ніякої користи не буде, тому взяв у Криси кількасот доларів і кудись виїхав.

Крисі залишилися в книгарні книжки — найбільше там було сонників та трохи повістей і оповідань. Криса тоді винаймив приміщення на 101 вулиці і 102 авеню і відкрив там свою книгарню. Хтось доніс політичній поліції (Ар-Сі-Ем-Пі) — дехто казав, що Кузик, який тоді служив при поліції, — що Криса австрійський громадянин і продає “ворожі книжки”. Поліція влетіла до книгарні, позабирала всі книжки, а сам Криса опинився в тюрмі в Форт Саскачеван. За Крисою не було кому обстати і скласти за нього кавцію, тому він, бідака, сидів у тюрмі до самого кінця війни.

Як війна скінчилася, Крису звільнили з тюрми і віддали йому, досить понижені, skonфісковані книжки. Криса не мав грошей і не мав за що винаймати приміщення для книгарні, тому передав чи продав свої книжки Олексі Дударові, який відкрив був свою книгарню в т.зв. будинку Аллен (“Аллен блок”) на 97-й вулиці. Але й Дудареві книгарня також не

йшла добре, тому він її замкнув. Здається, що Дмитро Фербей, який мав тоді велику книгарню, закупив всі книжки, що їх Дудар мав у своїй книгарні. А Криса, який сидів у тюрмі за продаж “ворожої літератури”, навчився в тюрмі малювати і малював потім головно таблиці і написи для крамниць та підприємств. Як я згодом відчинив іміграційне бюро, то й мені він намалював таблицю.

Криса, попри малювання, займався ще й продажем самогону. Його кілька разів поліція була злупала з самогоном, і він за кожний раз мусив платити поважну грошову кару. Але він тим не зворушувався, платив і далі торгував самогоном. А раз його таки добре натягнули якісь спритні фабриканти самогону. Криса купив у них 40 гальонів самогону. Ціна була добра, самогон теж дуже добрий, і Криса тішився, що на ньому добре заробить. Він взяв бочку, привіз її додому і почав переливати самогон з бочки до пляшок. Наповнив десять пляшок і вже по самогоні. Він дивиться, а в бочці, під верхом, є ще одно дно, а під тим дном вже чиста вода. Отже спритярі переділили бочку дном усередині, на спід налили води, а в невеличку, перегороджену частину — самогону. Крисі відкрили той бік, де був самогон, і так Крису обманули. Замість добре заробити, він таки багато втратив на тій бочці.

Перші Йорданські свята в Едмонтоні я святкував щойно 1915 року. На Йордан я пішов до церкви св. Йосафата, яка була вщерть набита людьми. Йорданську відправу та водосвяття служив тодішній парох, а пізніший архієпископ Василій Ладика, ЧСВВ. Ми всі уважно сліdkували за відправою і пригадували собі наші Йорданські свята в рідному селі, як ми йшли з процесією і як, у святочному настрою, поверталися додому зі свяченою водою. Тут того не було, але була бодай наша відправа. Для мене це було зокрема велике торжество, бо я перший раз у Канаді мав нагоду бути на Йорданській відправі в нашій церкві.

Ми на ріку не йшли. Але наші “русько-православні”, — то були майже виключно наші галицькі імігранти, які почували себе “руськими” й належали до церкви св. Варвари, що була тоді під опікою Російської православної місії, — хотіли задержати давній звичай і пішли святити воду на Йордан на

ріку “Норт Саскачеван Рівер”. Вони вийшли з церкви і попри будинок поліції “Ар-Сі-Ем-Пі” пішли в долину до ріки. Поліція не знала нічого про пляноване свячення води на ріці і як побачила, що попри них перейшла велика громада людей з процесією і співами, післала кількох поліцистів за ними, щоб перевірили, що діється. Поліція приглядалася обрядові свячення води спокійно, але як побачила, що люди, після свячення води, кинулися черпати і пити воду з ріки, поліція почала здержувати їх і пояснювати, що тої води не можна пити, бо вона занечищена. Зате поліція радила піти додому і набрати собі води з водотягу, яка вправді йде з “Норт Саскачеван Рівер”, але є очищена. Якщо вся вода в ріці посвячена, — казала поліція, — то тоді й та вода в водопроводах є теж посвячена. Але людей годі було переконати, багато таки брало воду з ріки.

Церковний комітет св. Варвари навіть протестував проти того, що поліція вміщується в їхні релігійні справи. Поліцисти вкінці стиснули плечима і пішли назад до своєї станції.

Ще дещо на ту тему написав був “Едмонтон Джорнал”, і на тому справа закінчилася.

Багато парафіян, які зразу обурювалися на втручання поліції, згодом признали рацію поліції, як довідалися, що вода нижче міської електрівні була занечищена відпливами з електрівні. Тому на наступний рік вони вирішили святити воду вище міської електрівні, коло моста, через який ще й сьогодні йде залізнична лінія Сі-Пі-Ар. Там вони вирубали ополонку, виробили великий хрест з льоду і пішли вулицею Джаспер з процесією походом до ріки. Поліція пішла знову за ними і після освячення води, знову відряджувала їм брати воду з ріки, бо вона занечищена. До ріки впливають бруди не лиш з міської електрівні, але й з різних домів та інших будинків, які всі бруди пускають у ріку. Дехто з парафіян св. Варвари знову обурювався, оба едмонтонські англійські щоденники мали знову тему до кількох статей про імігрантів та їх дивні звичаї.

Відтоді вже й парафіяни св. Варвари більше не йшли на ріку святити воду, а святити її, як і ми, в церкві чи біля церкви.

Знову реєстраційні клопоти. Будова українського Народного Дому. Інститут ім. Т. Шевченка і його втрата. Іван Варшавський, його сім'я, його підприємчивість. Ще один патріот і підприємець — Гнат Кукура.

В Едмонтоні моя перша думка була зареєструватися в поліції. Я мав таки добрий страх, що не виреєструвався, але я собі нагадав, що в поліції, де я мав реєструватися, працює мій знайомий Юрко Кузик. Я мешкав з ним у хаті Стефана Невчаса, отже я собі думав, що він мені допоможе. Як я собі те все передумав, мій страх пройшов, і я пішов до поліційного бюро відважно, як до церкви. Але моя надія на приятеля дуже скоро розвіялася. Як я Кузикові сказав, про що йдеться, він мене змірив від голови до ніг, що аж по мені мороз пішов і сказав, що він мені не зможе нічого допомогти. Я мушу йти з моєю справою до шефа поліції ("комішенера"). У мене вступив відразу таки добрий страх. Я собі відразу подумав, що мене можуть післати до табору, де держать австрійців та німців, що їх уважають ворогами Канади. В тих таборах, де сиділи тисячі людей, були й наші українські поселенці. Вони за 25 центів на день робили порядки в державних парках у Джеспер та Бенф.

Мені зовсім не хотілося туди потрапити. Але що я міг зробити, як мій приятель Кузик навіть не хотів зі мною говорити. Він лиш сказав мені йти за ним.

Запровадив мене до кімнати, де сидів шеф поліції, — називався мабуть Генкок, — залишив мене й вийшов. Шеф поліції сидів за бюроком і попросив мене сідати. Тоді запитав, як я називаюся. Я йому відповів. Він бачив, що я був дуже блідий, аж білий на лиці, дуже схвильований, нервово йому відповідав. Він дуже спокійно запитав мене, чому я не виреєструвався, як виїздив з Едмонтону. Я йому розказав, а він тоді каже до мене:

— Ти знаєш, що ти порушив закон?

Я йому відповів, що мусів бути в Бенфі в понеділок, бо думав, що там дістану працю. В Бенф я праці не дістав і тому

мусів шукати деінде. Він відповів, що я повинен знати, що я — австрієць, а австрійці є ворогами Канади, бо Австрія є з Англією у війні, а Канада належить до Англії.

Я тоді не говорив ще добре по-англійськи і не міг добре вяснити свою справу, але я йому так, як знав, заперечив, що я — австрієць. Про нас українців тоді в Канаді ще ніхто не чував. Нас називали “рутінієн”, “галішен”, отже я йому сказав, що я і є власне “рутінієн”, “галішен”, а не австрієць і навіть австрійської мови не знаю, а виріс я в Галичині, а не в Австрії.

— Але ти приїхав з Австрії? — запитав він.

Я відповів, що я приїхав лиш на австрійський паспорт, а походжу з Галичини, а Галичина то не Австрія. Він дальше настоював, що я таки австрієць і старався мене переконати, що він має рацію. Я тоді взлився і скочив з крісла та гримнув п'ястком об стіл і скрикнув, що я таки не австрієць. Я таки “рутінієн-галішен”, приїхав сюди 17-річним хлопцем і хочу завжди жити в Канаді. Зараз же після війни буду старатися про канадське громадянство.

Він побачив, що я неспокійний, аж трясуся, усміхнувся, казав мені сісти і сказав мені, що він також думає, що я не австрієць, що я буду добрим канадцем і що таких людей, як я, Канаді треба.

Тоді закликав Кузика і сказав йому, щоб виписав реєстраційну картку. На закінчення ще раз мені пригадав, що я порушив закон і наказав більше того не робити. А після приїзду на нове місце, треба себе там зголосити.

Після того подав мені руку й усміхнувся. Я стиснув щого його руку. Вона була якась тепла і приємна. Може, тому, що він зі мною по-людськи обійшовся. З Кузиком я навіть не попросився. Думаю, що й йому було не дуже приємно, бо він сподівався, що справа закінчиться гірше для мене. Але він міг був трохи інакше зі мною поведися.

Попри свою зарібкову працю я цікавився трохи й українським суспільно-громадським життям в Едмонтоні. Я вже згадував, що я був якийсь час членом товариства “Боян” і на-

віть виступав в одній виставі. Найбільшою проблемою для едмонтонських українців була тоді нестача відповідного власного приміщення для українських організацій. На місці сьогоднішньої величавої катедри св. Йосафата стояла тоді маленька дерев'яна церковця, а перед нею був старенький невеликий будинок, в якому відбувалися сходини організацій, тоді головно товариства "Боян". На сходинах завжди було тіснувато так, що нераз годі було й рушитися.

Тому члени товариства "Боян" і передові українці Едмонтону вирішили збудувати свій народний дім, де могли б приміститися всі організації та де була б заля для вистав та концертів. До ініціаторів будови народного дому належали Олекса Шиба, Василь Смолик, Григорій Демків, Олександр Жарський, Стефан Цитульський, Михайло Білинський, Франк Пінковський, Гнат Кокура, Микита Буй, що відтак жив у Спедден, та інші. Вони заклали організацію Український Народний Дім, зареєстрували статут і почали будову дому.

Олекса Шиба і Гнат Білинський поїхали на фарми і збрали поважну суму грошей на будову. А треба тямити, що в тому часі гроші було дуже тяжко збирати, бо їх ніхто не мав. Видно, що справа будови Українського Народного Дому лежала всім на серці, коли фермери витягали нераз останнього цента і давали на ту ціль.

Між ініціаторами будови найзаможнішим був Гнат Кокура. Він перебирав контракти на будову водопроводів в Едмонтоні і на тому заробляв незлі гроші. В нього при кладенні водопроводів робило нераз сто робітників. В Кокури дітей не було, він прийняв був лише одного хлопця за свого. Кокура найбільше докладав старань, а й немало своїх грошей, щоб дім збудувати.

І дім збудовано. То був великий крок вперед українських поселенців не лиш Едмонтону, але й цілої Алберти. На той час то була гарна будівля. Українці мали вже де відбувати свої сходини, давати вистави та концерти.

На другому боці від Народного Дому при 97 вулиці стояв досить великий готель. В тому часі він був порожній, бо в Канаді була прогібіція і пива не продавали. Готель надавався

добре на інститут (бурсу) для студентів, і українці греко-католики його купили, давши йому назву Інститут ім. Т. Шевченка.

Одної неділі відбулося посвячення інституту, на яке прибуло багато едмонтонських українців, а ще більше українських фермерів. Після обряду посвячення почали збирати гроші на сплату довгу за будинок. Кожний давав радо, скільки лиш міг. Пам'ятаю, що Гнат Кокура дав дві тисячі доларів, а Іван Варшавський, який приїхав із Чипмен, дав три тисячі доларів. На ті часи то були дуже великі гроші. Тої неділі назбирали поважну суму грошей, бо кожний хотів причинитися до купна будинку на Інститут.

Дехто нераз казав мені, що Варшавський — поляк. Дай, Боже, таких поляків нам якнайбільше! Родину Варшавських я знав дуже добре. Отже Іван Варшавський приїхав до Канади з Гусятина 1889 року. Одружився в хаті Ваховича на фермі. Не знаю, хто йому шлюб давав, мабуть, якийсь французький священик, бо наших тоді ще не було. В родині Варшавських було п'ять дівчат та чотири сини. Дочки: Кароліна, заміжня Яхницька, Йосифа, заміжня Томашевська, Розалія, заміжня Говда, Марія, заміжня Мекдоналд, тепер в Едмонтоні, та Юлія, заміжня О'Ніл, тепер у Ст. Франціско, сини: Франк, тепер живе у Вікторії, Валтер на фермі, д-р Стен, відомий лікар в Едмонтоні, та Войтко, що фермує на батьківській фермі. Як їх перша дочка виходила заміж за Антона Яхницького, я був дружною Антонові.

Варшавський сам був дуже добрий фермер, а до того почав скуповувати в фермерів худобу. До того часу скуповували худобу не наші люди, які часто були дуже несовісні, шахрували по вазі, платили нижчі ціни, як були на ринку, тощо.

Як Варшавський почав скуповувати худобу, він перш усього сказав повикидати старі ваги, які були неточні, і заповів, що буде платити за худобу повну ринкову ціну. В короткому часі майже всі фермери продавали свою худобу й свині лише Варшавському. З того він мав великі зиски. Але як прийшли вантажні автомобілі і фермери почали возити свою худобу прямо до едмонтонських різень, оборот Варшавського значно зменшився. Проте він лишив по собі добру пам'ять між фермерами, яким показав, що можна торгувати чесно, заробити на тому, нікого не шахрувати та нікому не робити кривди.

Іван Варшавський потім побудував новий готель у Мондері, який провадив довший час. Варшавського я знав дуже добре і мав для нього велику пошану та цінив його високо за його чесність і громадську поставу до всіх наших справ. Він десь втратив був одну ногу і мав штучну. В той час ще не було таких досконалих штучних ніг, як сьогодні, лише дерев'яні. Але у Варшавського майже неможливо було пізнати, що він не має своєї ноги. Він був здорової будови, завзятий до праці, проте затовстий, мабуть, це спричинило його скору смерть.

Гнат Кукура мав добрі зарібки на будові водопроводів, аж доки не взяв контракту на будову водопроводів на Калдеравеню. В часі копання робітники натрапили на рухомий пісок ("квік сенд"), який тяжко було задержати. Тоді ще ніяких машин не було, найважлишою машиною була лопата, а лопата в рухомому піску багато не вдіє. До того прийшли зливні дощі, вода позаливала канали, і він ніяк не міг закінчити праці на час. Перед одержанням контракту Кокура мусів скласти в місті депозит, що закінчить будову водопроводів до певного часу. Через рухомий пісок та зливи він роботи на час не закінчив, і депозит пропав. Він виплатив робітникам, що в нього працювали, продав свою хату і переїхав до Торонта, де скоро помер. Кокура був дуже жертвений на церковні та народні цілі. Не було ніякої справи, на яку б він щедрою рукою не дав своїх доларів. І він і І. Варшавський заслуговують на добру пам'ять між українськими поселенцями.

В тому часі, коли будовано Український Народний Дім та куплено будинок на Інститут ім. Т. Шевченка, я був на праці поза Едмонтоном і тому не брав ніякої участі в культурному та громадському житті Едмонтону.

Життя, на жаль, показало, що ми заскоро вхопилися до купна будинку на Інститут. Інститут то така установа, що її треба не лиш збудувати чи купити, але й потім постійно до неї доплачувати. До того наші поселенці ще не були доросли. На інституті ще був довг, а тут вже треба було доплачувати на його утримання. В тих тяжких часах це було неможливе, і українці втратили Інститут ім. Т. Шевченка. Велика шкода, бо той інститут був би посунув наших поселенців значно вперед в очах наших канадських співгромадян і причинився б до піднесення їх культурного рівня.

Моє одруження. Моя жінка поштаркою, теж акторкою. Великі прибутки з театральних вистав.

Мої приятелі і знайомі, що читали мої спомини в „Українських Вістях”, дорікали мені, що я все пишу про інших, а не про себе. Хоч я про себе писав досить багато, то напишу ще дещо зі свого життя. А саме, про таку цікаву для мене подію, як моє одруження.

Я довго не женився, бо не було як. Я собі здавав справу з того, що якщо я оженися, то треба буде дати жінці і хату і удержання, хоч не якесь надзвичайне, але й навіть на звичайне мене не дуже було стати. Я сказав собі зразу, що коли одружуся, то моя жінка до праці не повинна ходити, бо я сам повинен би їй дати удержання.

Коли я був молодший, то було багато дівчат у моєму віці, і я міг був собі вибрати гарну жінку. Але я все не міг зважитися закладати родину. До речі, мені була сподобалася Емілія Голейчук, гарна дівчина і з доброї родини. Я навіть просив її кілька разів йти зі мною на забаву. Але коли я собі усвідомив, що з нею не зможу одружитися, бо не маю досить грошей, я перестав з нею зустрічатися. Вона, може, й не знала чому. Згодом вона вийшла заміж за Григорія Байрака, з яким гарно живе. Вони мають сина і дочку, а вже діждалися і внуків.

Другою дівчиною була дочка Стефана Невчаса, в якого я тоді мешкав. То був час, коли скрізь люди хворіли на інфлюенцу. Хвороба не минула й дому Невчасів, там хворіли на інфлюенцу всі, що були в хаті. Ми боялися найбільше за самого Стефана, бо він був здоровий, великого росту, а таких інфлюєнца чіплялася найбільше.

В тому часі в Едмонтоні вмирало на інфлюенцу чимало людей. Навіть було важко брати мертвих до церкви. Брили по кількох на вантажне авто і везли прямо на цвинтар. Ховали по трьох до одної ями. Здається, що ще й сьогодні так подекуди ховають бідних. В Невчасів хворіли в хаті пані Невчас і дочка Емілія, а найгірше хворіла дочка Людмила, або, як ми її називали, Людка. Вона була така хвора, що ми думали, що вона

не вийде з тої хвороби. Я тоді давав всім хворим часнику й горілки, до якої сипав перцю. А я сам носив на шиї головку часнику в торбинці так, що мені все часниковий дух заходив під ніс. А зрештою часник носило тоді багато людей у місті.

Мене якось інфлюенца не вчепилася. Не знаю, чи то помагала моя „часникова медицина”, чи мій організм був відпорний на неї. Як Людка вийшла з хвороби, я думав, що я з нею одружуся. Вона була ще досить молода, то могла ще трохи підіждати, а я думав, що за той час зароблю трохи грошей і тоді в нею оженюся. Я навіть був дав Людці перстень. Але Людка не хотіла на мене ждати. Їй освідчився д-р Голубицький, і вона вийшла заміж за нього. Як вона мені віддала перстень, я зі злости кинув його на оболоння, де він і пропав, бо там лежав сніг. Мені ще й досьогодні дивно, чому я так зробив, але, здається, я так дуже розчарувався, що Людка мене не хотіла. Тепер я їй зовсім не дивуюся. Вона була мудра дівчина і думала практично. Трапився добрий жених, то вона вийшла заміж. І добре зробила.

Але моя доля мене таки не минула. Є наша давня пословиця „судженої й конем не об'їдеш”. Видно, що так сталося і зі мною. А зачалося від того, що до Едмонтону приїхав Богдан Шашкевич, колишній високий старшина австрійської армії та отаман Української Армії, яку він перевів до Чехословаччини, де її розброєно. Він був одружений з Катериною Горбай. Після війни й розброєння УГА, він виїхав до Німеччини, де їм народився син Іван. Його дружина Катерина мала в Геффордї, Саск., вуйка Гринька Гараха. Вона звернулася до нього з проханням, щоб допоміг їй та її родині переїхати до Канади. Гарах спровадив їх своїм коштом до Канади, і вони приїхали до Геффорду.

Але тут для колишнього офіцера не була ніякого відповідного зайняття, бо він, поза військовим ремеслом, нічого іншого не знав, а до того він був слабого здоров'я і не міг виконувати ніякої фізичної праці. Шашкевичі переїхали потім до Саскатуну, але й там не знайшли ніякого зайняття. Тоді приїхали до Едмонтону, де вже залишилися жити постійно.

До Едмонтону приїхав Юрко Дробей, що жив у Монреалі і працював подорожнім агентом для корабельних паса-

жирських ліній „Вайт Стар Лайн” і „Ред Стар Лайн”, з якими він зв’язав і мене. Шашкевичі його знали, він навіть допомагав Гарахові їх спровадити до Канади. Після приїзду до Едмонтону, Катерина Шашкевич попросила Дробея, щоб він допоміг спровадити до Канади її сестру Марію зі Львова. Катерина підписала всі потрібні папери, Дробей заплатив корабельну карту, а Шашкевичі підписали Дробесві вексель („промиссо-ри нот”) на 160 доларів, бо стільки коштувала корабельна карта. В січні 1928 року Марія Горбай приїхала до Едмонтону. Зараз наступного дня після приїзду вона прийшла до мого бюро, бо залишила дома мою адресу, щоб туди слати до неї листи.

Марія мені відразу сподобалася. Вона мала тоді 20 років, гарно виглядала, вродлива, до того освічена, у Львові працювала медсестрою в шпиталі, до того брала участь у громадсько-суспільній праці, співала в хорі катедри св. Юра, декламувала на концертах і академіях, а навіть, коли помер Іван Франко в 1916 році, то декламувала на жалобній академії. Як я то все довідався, то боявся, що вона не захоче на мене й подивитися. Я собі з того багато не робив і попросив її до кіно-театру. Ми пішли. Вона багато з фільму не зрозуміла, бо не знала англійської мови, але нічого не говорила, лише дивилася на фільм. Після того я собі подумав, що якби я хотів з нею одружитися, то треба б їй показати банкову книжку з великими грішми, то, може, б на мене інакше дивилася. А мені ще до того було далеко, бо я щойно перед роком відкрив своє бюро, і моє конто в банку було ще дуже „худеньке”.

Аж одного дня Марія прийшла до мого бюро відібрати листа, що прийшов до неї від родини. Вона прочитала його й розплакалася, бо дістала вістку, що її батько помер. Вона плакала за батьком, а журилася ще й матір’ю, що жила в винаймленому мешканні і не мала чим за нього заплатити. Мені стало її жаль, я зараз таки виробив грошовий переказ („монеї ордер”) на 25 доларів і вислав її матері. Я старався її потішити, як вмів і міг. Марійка стала працювати в „Джі Дабль’ю Джі” (відома кравецька фабрика), час від часу приходила до мене по листи. Так поволі ми зачали ходити зі собою.

Вкінці я таки рішився одружитися, і 17 серпня 1929 року о. П. Самець нас звінчав. Ми мали невелике весільне прийняття

в хаті мого краяна Петра Мельника. На прийнятті було 15 осіб, моїх знайомих, які гарно бавилися і веселилися до пізньої ночі.

Так нарешті я закінчив своє парубоцтво.

* * *

Сьогодні молоді подружжя, після вінчання, звичайно виїздять на кілька тижнів на т.зв. „медовий місяць”. В тому часі, коли я одружився, не було з чим їхати в дальшу дорогу, бо не було грошей. Але я все таки поїхав у свою пошлюбну подорож, ніде правди діти, недалеко, бо лиш до озера Едмонтон Біч, і то всього на один день. Але подорож ми з моєю дружиною таки відбули.

Я вже доробився був тоді якогось автомобіля, моя дружина прилагодила досить харчів на весь день, і ми, в неділю раненько, після весілля, поїхали на озеро. Погода була дуже гарна, і ми надзвичайно мило провели нашу коротку пошлюбну подорож. Ми повернулися додому в неділю ввечорі, а в понеділок вранці я вже мусів іти до праці.

Моя дружина лишилася дома і нудилася, бо не мала що робити. Я подумав, що треба б знайти для неї якесь зайняття. І я знайшов. Багато нових українських імігрантів, що приїздили до Канади, не мали постійної адреси й подавали адресу мого бюро, куди їм прислали листи з краю. Таких було в тому часі дуже багато, деь коло 4,000. Як деякі з них працювали в Едмонтоні, то приходили особисто й забирали свої листи. Але багато з них виїздило на працю поза Едмонтон і їм треба було листи висилати на їхні місця праці. І я їх вислав. За цю послугу я числив їм доляра на рік. То не було багато, але мені та послуга виплачувалася, бо майже кожний із них вислав додому гроші, спроваджував родину до Канади й купував у мене корабельні карти, з яких я мав своє комісове, і мені ті послуги імігрантам оплачувалися.

З тими адресами імігрантів було досить клопоту, бо деякі міняли свої адреси кілька разів у рік, залежно від того, де вони працювали. Якраз до тої праці я взяв свою дружину. Той підріл називався в моєму бюро „пошта”. З „поштою” вона мала чимало праці, отже й не мала коли нудитися. З пошти був немалий прибуток, а крім того вона ще мала вдоволення, що помагала нашим імігрантам.

Та крім тої праці моя дружина включилася теж і в суспільно-громадську працю. Найперше вона стала членкинею театрального гуртка, що був при Інституті ім. М. Грушевського. В той час у Канаді вже була таки добра господарська криза, і всі наші інституції та церкви відчували брак грошей. Зі збірки в церкві, як підете з тацою, не збереться більше, як 50 доларів. А витрати не меншають, а більшають. Тому гурток почав ставити театральні вистави, які стягали багато глядачів, бо люди не мали куди піти. Англійської мови вони не знали, то фільмів не розуміли, а всі тужили за домом, за рідними селами і рідною атмосферою, яку, бодай на кілька годин, знаходили в наших театральних виставах. Хоч грошей не було багато, то кожний із них таки кинув 25 центів при вході на залу.

Завдяки тому з кожної вистави приходило яких 200 доларів. Як керівники театрального гуртка побачили, що з вистав є чималі прибутки, вони почали шукати за добрими акторами. Якраз тоді приїхав був до Едмонтону з Куби Павло Ткачук, який працював у книгарні Д. Фербея і мав дуже великий театральний талант. Сам був надзвичайно живий, добре танцював, грав на бандурі й надзвичайно вмів вживатися в кожную роль, яку грав.

В гурткові була знаменита акторка Анна Никун-Крамар, її чоловік Осип Крамар, А. Жмурко, який дуже добре віддавав ролі старших людей, Ф. Кинелюк та багато інших, що їх імена я позабував. До тої групи пристала й моя дружина, яка грала досить трудні ролі. Головні ролі грав П. Ткачук, а маляр Л. Снайчук приготував декорації для сцени. Наші артисти грали дуже багато п'єс. Я вчислю бодай деякі, які залишилися в моїй пам'яті. Отже в програмі були такі п'єси: „За друзі своя”, „Хмара”, „Кума Марта”, „Наймичка”, „Жидівка вихрестка”, „Назар Стодоля”, „Вечорниці”, „Ніч під Івана Купала”, „Душогуби”, „Пошились в дурні”, „Майстер Копитко”, „Безталанна”, „Лимарівна”, „Побратими”, „Повернулись з Сибіру”, „Тітка” та багато інших що я їх вже забув. В кожному разі репертуар був дуже багатий і різноманітний.

Суфлював, тобто підповідав ролі усім, о. П. Самець. Відний о. Самець мусів сидіти (і пріти) в режисерській будці протягом цілої вистави, добрих три години, і як виходив після ви-

стави з будки, був мокрий, як хлющ. Та після тригодинного сидіння в будці, мабуть, і кінь змучився б, тож не диво, що о. Самець не міг встояти на ногах.

Вистави відбувалися щотижня, стягали чимало людей і давали чималий прибуток. То було дуже важне для наших інституцій. Пам'ятаю, що одної неділі раненько до нашої хати прийшов адвокат П. Лазарович за грішми для Інституту. В суботу була вистава, і гроші з вистави були в моєї дружини. То найкраще показує, яка тоді була біда з грішми в інституціях і якою поміччю були гроші з театральних вистав.

Проте буйне театральне життя закінчилося, коли Павло Ткачук одружився з дуже гарною дівчиною Янішевською і переїхав до Саскатуну. Там він відкрив власну книгарню, яку провадить і досьогодні.

З відходом П. Ткачука театральне життя дуже послабло, щоб не сказати, зникло. Решта членів театального гуртка пробували давати вистави без Ткачука, але то вже було не те. Вистави були слабші, та й глядачів приходило щораз-то менше, бо вистави не були такі, як раніше.

Клич „свій до свого” в нашому селі. Мама допомагає Абрамкові. Мої розмови з сусідами — жидами. Хмельницький у Мондері, Гофман в Ендрю, Естрін в Едмонтоні — добрі купці, що стали багатіями. Клич „свій до свого” в Західній Україні.

В моєму селі про згодом дуже популярний клич „Свій до свого” не могло бути й мови. Бо той клич, який закликав нас, щоб ми йшли полагоджувати всі наші покупки до своїх, у той час не мав у нас ніякого пристосування, бо в нашому селі тоді не було ніякої української крамниці. В нас у селі були дві крамниці, але їх власниками були два жида. Хаїм був на захід від нашої хати, біля дороги, що вела з Білобожниці в долину до Білого потоку, а Аврамко або, як у нас всі його називали, Абрамко, був на схід від нас, у віддалі приблизно пів канадської милі, при тій самій дорозі. До крамниці Абрамка дорога вела попід невисокий горбок на верх, де жили теж наші селяни-господарі. Мешканці села, що жили у східній частині, ходили за всіма покупками до крамниці Абрамка, а ті, що жили в західній частині, ходили до крамниці Хаїма. Хіба як в одній крамниці чогось не було або не вистачило, тоді йшли до другої. Але звичайно всі держалися „свого” жида. Так виглядав практично в нашому селі клич „свій до свого”.

Ми всі з нашого кута купували все в Абрамка, а деколи і йому ставали в пригоді. Пам'ятаю як сьогодні, коли раз Абрамко попросив мою маму, щоб вона наказала моєму братові, щоб він завіз деякі його речі, переважно закуплені в нашому селі продукти, як яйця, масло тощо, до Чорткова, а звідти привіз товар до крамниці, який він замовив. Мій брат Степан вибрався в дорогу перед полуднем. Він запряг до саней тих самих коней, через яких згинув у нещасливому випадкові наш батько, і вибрався в дорогу. Він набрав на сани чимало всякого рода сільських продуктів, що Абрамко накупив, і продав у Чорткові, а тепер мав їх туди доставити. З важко навантаженим возом він пустився в дорогу. Він виїхав з подвір'я Абрамкового будинку і їхав дорогою, що йшла попід горбком, у на-

прямі тої дороги, що вела до Білого потока, до Білого, а далі й до самого Чорткова. Але наші коні зробили з братом те саме, що колись із батьком. Вони не були навчені придержувати саней, сани їх погнали, і вони, під натиском саней, побігли з горба від Абрамка в долину, вгналися на дорогу, що вела до Білого потока, а там сани, важко навантажені продуктами, полетіли в долину, волочачи за собою коней. Один кінь зломив ногу, і його треба було застрілити, а другий звихнув ногу й наш сільський ветеринар-костоправ держав його на шнурках через цілий тиждень, заки рана загоїлася і нога перестала боліти. Правда, він вилікувався із того зламання, але права нога залишилася нищою в задній лопатці. Того каліцтва кінь ніколи не позбувся, і я, як їхав до Канади, його таким і залишив.

З того приводу не було ніякого непорозуміння. То був нещасливий випадок, за який ніхто не відповідав. Ми втратили коня, але нікому навіть не прийшло на думку домагатися від Абрамка якогось відшкодування чи бодай частинної заплати за вбитого коня, хоч мій брат їхав спеціально до Чорткова, щоб поладнати Абрамкові орудки. Такі були в тому часі відносини в нашій Галичині, в нас „свої” були „свої” жиди . . .

Я вже, мабуть, згадував, що як наші поселенці приїхали до Канади, то їм зразу таки дуже не доставало „наших” жидів, які купували б у них їхні продукти і збіжжя, а їм доставляли все, що потрібне в хаті та в господарстві. В тому не було нічого дивного. Наші люди були до того звикли і пізнішого клича „свій до свого” були б тоді ніяк не могли перевести з життя, бо ніякого „свого”, — торгівця, ані своєї крамниці, крім „наших” жидів, тоді в нас не було . . .

Коли я при кличі „свій до свого”, то я пригадав собі ще одну історію, яка вже йде трохи даліше. Я мав своє бюро через 20 років на 101-ій вулиці, де було багато жидівських крамниць та підприємств, з власниками яких я часто зустрічався. Одного року я святкував свої уродини, і мене прийшли привітати теж мої сусіди-жиди. Ми були всі веселі, а я захотів собі з моїх сусідів-жидів поппити. Я запитав їх, чому вони, хоч мають такі великі гроші і великі впливи в цілому світі, не мають досі, — то було між світовими війнами, — своєї держави. А один з них відповів мені:

— А чому ви не маєте своєї держави, хоч кажете, що вас є аж 50 мільйонів? І то не маєте своєї держави вже 700 років.

Та відповідь вдарила мене неначе молотком по голові. Я нераз думав над тим питанням, яке мені поставив мій сусід жид і якось важко було мені знайти на нього відповідь. Певно, що ми маємо лихих сусідів, які зазіхають на наші багаті землі. Певно, що ми нераз у дуже рішучих моментах нашої історії не могли знайти спільної мови, як писав наш великий гетьман Іван Мазепа: „Усі згоди щиро прагнуть, та не всі в один гуж тягнуть”. А може, ми таки замало держимося в житті того клича: „Свій до свого”. Жиди держаться тої засади далеко впертіше, ніж ми, і, може, якраз то допомогло їм здобути свою державу. Не знаю, чи так, але все таки мені здається, що клич „свій до свого” таки дуже добрий і може допомогти в кожній нашій праці.

* * *

Клич „свій до свого” принесли ми з рідної землі. Там він був дуже потрібний, бо там нам треба було розбудовувати свою рідну промисловість і свою торгівлю. Він був добрий частинно й у Канаді, і я завжди старався цей клич переводити в життя. Але мені тепер здається, що в Канаді ми йдемо з тим кличем деколи задалеко. Тепер уже менше, але давніше, як постійно приїздили наші нові імігранти з України, скрізь можна було побачити вивіски: „український драгштор”, „український стрижій”, „українська харчова крамниця” („гросері”) тощо. Воно, може, тоді й було потрібне тому, що наші нові імігранти, які приїздили до Канади, не знали, поза українською, ніякої іншої мови і тому в інших крамницях не могли домовитися з продавцем. Але деякі великі крамниці та банки ще й досьогодні мають працівників, які говорять різними мовами і можуть служити перекладачами для тих клієнтів, що не говорять по-англійському. Ще й тепер бачу в Едмонтоні у вікнах деяких банків та інвестиційних компаній написи: „говоримо по-українському”. То добре, що нас шанують і мають когось, хто говорить українською мовою. Але ясно, що це робиться лише для реклями, тобто щоб притягнути клієнтів.

Але давніше дехто занадто надуживав тих сентиментальних закликів і вживав назви „український” лиш на те, щоб мати користь. Пам’ятаю, що я зайшов був раз до „українського готелю” і був здивований, коли там застав власника й керівника готелю жида. Не знаю, чи він купив той готель від українця, чи, може, собі лише прибрав назву „український”, щоб мати українських клієнтів. Але, правда, він говорив по-українському, і то незле.

Та мені йдеться тепер про дещо інше. Чому ми маємо завжди себе представляти як українське підприємство, щоб в той спосіб зискати українських клієнтів? Я ще ніде не бачив, щоб англійці десь оголошували, що їх є „англійське підприємство”. Робили то німці за часів нацизму, які, як мені казали, писали, що то є „арійське підприємство”. Не знаю, чи ще де пишуть в якійсь країні, що підприємство належить власникові такої чи іншої національної приналежності, але мені здається, що то вже нині в нас непотрібне, бо майже всі говорять уже по-англійському і можуть скрізь легко домовитися. Але це не значить, щоб ми на практиці не держалися клича „свій до свого”. Ми повинні держатися цього клича в нашому щоденному житті там, де лиш можемо. Очевидно, в Канаді воно не завжди можливе, бо деколи нема наших підприємців чи купців, яких нам потрібно. Тому ми, хочемо, чи ні, мусимо йти деколи до не-українців.

З другого боку, якщо йдеться про всякі торговельні чи промислові справи, ми мусимо старатися дати такі самі послуги й за таку саму ціну, як дають інші, тобто не-українці. Тоді можемо домагатися від наших, щоб вони послуговувалися в житті кличем „свій до свого”. Але якщо ми даємо гірші або дорожчі послуги і вимагаємо, щоб українці йшли за нами до нас, то тут не допоможе клич „свій до свого”. Бо „бізнес” це ніяка патріотична справа, тут завжди є конкуренція, і ми мусимо дорівняти і в наших послугах і в нашій ціні нашим конкурентам, а тоді домагатися сповнення клича „свій до свого”. Але ми необов’язково мусимо скрізь писати, ми маємо бути свідомі того, що цей клич — зброя з двома вістрями.

Коли в 1911 році я покинув своє село й виїхав до Канади, то тут я почув перший раз клич „свій до свого” в Монде-

рі, де я був стрижем та голярем. В Мондері заснував був крамницю тоді жид Хмельницький. Ім'я Хмельницький знав кожний з нас, бо то було ім'я славного українського гетьмана. Чому російські царські урядники, які давали жидам російські й українські імена, дали якійсь жидівській родині ім'я „Хмельницький”, не знаю. Може, з них ніхто й не подумав про те, що тут в Канаді для декого з українських поселенців це ім'я буде магнетом, що буде їх тягнути до крамниці, власником якої був жид з іменем великого українського гетьмана. Але не лише саме ім'я „Хмельницький” тягнуло наших поселенців до крамниці в Мондері. Власник її мав добрі зв'язки з жидами в Монреалі, де були великі гуртівні, і тому міг дістати такі товари, яких наші крамарі не могли дістати. В Мондері, що був на ті часи досить великим українським осередком, було декілька наших крамниць.

Після приїзду Хмельницького до Мондери, наші поселенці почали масово йти за товарами до його крамниці, не лише тому, що він називався Хмельницький. Тоді я вперше почув клич „свій до свого”, яким послуговувалися українські крамарі, щоб відтягнути наших людей від купування в Хмельницького. Однак тут клич „свій до свого” ледве чи що допоміг. Якщо б наші крамарі були мали в своїх крамницях такий товар, як мав Хмельницький, тоді, може, хоч частина наших людей була б пішла до наших. Але вони тих товарів не мали, тому наші люди й далі купували в Хмельницького. До того Хмельницький мав, мабуть, досить грошей, та ще й добре ім'я у гуртівнях, і через те міг давати нашим людям чимало товарів на борг, чого не могли давати наші крамарі, які мали невеликий капітал і не мали зовсім або мали дуже невеликий кредит у гуртівнях. Через те крамниця Хмельницького мала великі обороти, і він доробився чималого майна. За зароблені гроші він купив будинок поруч готелю Кінг Едвард, назвав цей будинок „Крісті Гренда”, а згодом купив ще кілька будинків і досить скоро став майже мільйонером. Пізніше він змінив своє прізвище на „Самоїлс” та, разом з братом, вів велику крамницю з чоловічими і жіночими одягами. І тут він доробився добре.

А в Мондері залишилися вже лише наші крамниці і уже не треба було стосувати клича „свій до свого”, бо всі

наші поселенці купували у своїх. Тому в Мондері того клича вже не вживали, зате вживали по інших містечках, де були жидівські крамниці. Замітне, що жидівських крамниць не було в ніякому містечку в тих околицях, де осіли наші поселенці з Буковини.

Ще один такий жид був Гофман, який теж мав крамницю десь на фармах, якщо я не помиляюся, в околиці Ендрю. Він вів крамницю на той сам лад, що й Хмельницький у Мондер і також доробився гарного майна. Потім купив в Едмонтоні готел Селкірк, який згодом згорів. Готель був добре заасекурований, і Гофман дістав гарну суму грошей, за яку купив велику кількість землі й став дуже заможним чоловіком.

Я мав теж зв'язки з жидами в Едмонтоні. В 1927 році я відкрив своє іміграційне бюро при 101-ій вулиці. В тому самому домі, з полудневого боку, мав свою крамницю жид Естрін. Він продавав уживані речі, т.зв. „секенд генд”. Він був до мене завжди приязний та усміхнений, бо знав, що наші імігранти, які приїздили до Канади з краю з дуже маленькою сумою грошей або й зовсім без грошей, будуть у нього купувати вживаний одяг, по дешевих цінах. Так воно й було. Я нікого не намовляв йти купувати до Естріна, але кожний імігрант, що побував у моєму бюро, сам бачив через виставове вікно дешевий одяг, заходив до крамниці і звичайно, щось купував. Будинок, в якому я мав своє бюро, а Естрін свою крамницю, був власністю англійця Вілкінсона. Я платив місячно за винайм свого бюро 75.00 доларів а Естрін за свою частину 100.00 доларів, бо його частина була значно більша, ніж моя. Ми з Естріном жили в дуже гарних стосунках. Він шанував мене, а його, бо ми один одному не псували інтересу. Естрін не лише скуповував і продавав старі одяги, але торгував теж іншими речами. Він купував усе, що лише міг. Дуже часто він їздив на фарми й купував шкіри водних щурів, „маскрет”. Він не мав дозволу скуповувати тих шкір і тому їздив на фарми бічними дорогами, щоб не потрапити в руки поліції.

Із своєї крамниці та торгівлі шкірами та іншими речами Естрін досить добре доробився і почав, поза моїми плечами, купувати будинок, в якому я мав своє бюро. Я відчув то підразу на собі, бо Вілкінсон підніс мені чинш на 100 доларів.

Як я запитав, чому підносить чинш, він відповів, що має чоловіка, який хоче винаймати те приміщення, де було моє бюро за таку суму. Якщо мені 100 доларів забагато, то я не мушу того приміщення винаймати. Як я запитав Вілкінсона, хто йому пропонує 100 доларів за моє приміщення, то він відповів, що інший жид — Ізраїль, який мав невеличку крамницю через дорогу, в якій направляв годинники. Я, після того, дивився на годинникаря Ізраїля „кривим оком”, бо підозрівав, що він примусив мене платити вищу ціну за винайм приміщення. Десь за місяць я дістав листа, що будинок уже проданий і що я мушу забрати своє бюро з того будинку, бо власник потребує більшого приміщення. Я ще й далі підозрівав, що будинок купив Ізраїль. Тимчасом виявилося, що будинок купив Естрін, але нікому того передтим не виявив. То я тоді вже був недобрий на Естріна, що він купив той будинок без того, щоб мені сказати. Хоч, властиво, він не мав чого мені сповідатися, бо я і так того будинку був би не купив. Але мені здавалося, що як ми оба жили передтим у приязних відносинах, то він повинен був мати більше довір'я до мене. Хоч, може, я брав занадто милий усміх мого сусіда за вияв великої приязні, якої насправді не було.

Цілу історію я оповів опісля Ізраїлеві. Він засміявся і сказав:

— Я бачив, що ви на мене чогось загнівані, але не знав, чого. Бачите, є різниця між жидами, що походять з Польщі, й між тими, що походять з Румунії. Я походжу з Румунії, а ми всі жиди з Румунії є джентелмени, і я, якщо б був купував той будинок, був би вам певно сказав. А Естрін походить з Польщі, то він звик так робити, як він зробив.

Естрін потім той будинок розбудував і продав і будинок і свою крамницю. Казали, що він захворів. Я з ним більше не говорив, перестав навіть його вітати, бо я розумів приязнь на свій спосіб, а він на свій. Мені чомусь григадалося, що я десь чув історію про те, хто в жидів є „ближній”. Колись у жидів ближнім був лише член жидівського народу — жид. І певно, на думку Естріна, лише жид міг бути його приятелем. А я — християнин не був ні його ближнім, ні його приятелем.

Ми залюбки послуговуємося кличем „свій до свого” тоді, коли йдеться про те, щоб до нас прийшов за послугами чи щось купити наш українець, зате менше держимося його, коли самі маємо щось купувати. Тоді дуже часто забуваємо про той клич і часто йдемо до чужого. А ми повинні бодай при більших покупках, зокрема як купуємо хату або крамницю, дати нагоду заробити й нашим агентам, тим більше, що вони зовсім не гірші від чужих, а деколи ще навіть нас добре порадять чи піддадуть якусь добру думку.

В нас у Галичині, після першої світової війни, цей клич „свій до свого” зробив велике діло. Завдяки ньому постали численні кооперативи по наших селах, містечках та містах, які доставляли нашим селянам усі потрібні товари, а закуповували в них сільсько-господарські та молочні продукти. Наші центральні, „Центро-союз”, „Маслосоюз” та інші, були гордістю й окрасою наших міст та містечок і сіллю в оці польської реакційної влади, яка їх переслідувала на кожному кроці. Завдяки кооперативам із сіл пощезали майже зовсім колишні крамарі-жиди, бо вся торгівля перейшла була в руки кооператив. Інша справа, що згодом, поруч з кооперативами, повставали приватні крамниці, „приватники”, які часто вели боротьбу з кооперативами, але то вже була, так сказати б, хатня сварка.

Ще про мою пошту. Наші власники готелів, зразу в малих містечках, потім в Едмонтоні. Брати Мандрики, П. Сацьків, І. Козяк та інші. Мої клопоти з готелем. Мій продавець моїм спільником.

Я згадував, що в моєму бюро була своєрідна „пошта” для наших імігрантів. Я вислав з бюро листи від родини імігрантам, а від імігрантів гроші для родини в краю. Вони платили мені гроші, я вислав їм на те посвідки, т.зв. „ресіти”, а гроші пересилав до „Вайт Стар Лайн”, яка виплачували їх через свої бюро в краю. То не були дуже великі суми, які наші імігранти посилали додому, звичайно 20 доларів, інколи де-що більше. З тими посилками не було ніколи клопоту, люди їх діставали, а наші імігранти були мені вдячні за послуги.

Аж одного разу стався клопіт, і то навіть з добрим знайомим. Наш клієнт М. В. був дуже буйний. До нього роками приходили листи через моє бюро, звідки він їх забирав, деколи ми йому вислали. Він навіть не платив того одного долара за нашу „пошту”, але все говорив.

— Карбуй, усе буде заплачено.

Я „карбував”, але він не рвався платити. За якийсь час виявилось, що він недалекий сусід моєї дружини з краю, бо навіть, за його розповіддю, з родиною моєї жінки посвоячений. Через те ми нераз його навіть просили до себе на свята, коли він був у місті.

Раз він прийшов до бюро і просив мене заадресувати йому листа на машині до його брата. Я заадресував, він вклав у нього п'ять доларів і післав до краю. То було в тому часі, коли не вільно було вислати в листах грошей. Цензура в Оттаві контролювала пошту, службовці перелапали того листа з п'ятьма доларами, завернули його на мою адресу, а в листі була пересторога з цензури, щоб більше грошей у листах не пересилати. Я поставив того листа на шафку в моєму бюро враз з іншими листами, що прийшли з пошти. Наверх я поставив листа до старенького І.Б., який кожного ранку вже ждав, щоб довідатися, чи нема до нього листа. Він був слабого здо-

ров'я і не мав що робити. Того дня прийшов він теж і зараз забрав свій лист, теж лист М.В. з п'яткою всередині. Я того не завважив. Коли я потім почав переглядати листи, завважив, що нема листа поверненого з Оттави. Я не міг зрозуміти, що з ним сталося, бо поставив його на сам верх, під листа І.Б. Але я тим не дуже турбувався, бо остаточно, як листа не буде, поверну М.В. п'ятку та й кінець.

Але десь, може, за десять днів приходить до мене І.Б., дає мені п'ятку і каже, що він листа тоді взяв через неувагу, але потім, коли знайшов усередині п'ятку, то її взяв, а коверту й листа знищив. Тепер його гризе совість, і він п'ятку віддає, коверти не має, бо знищив. Просив мене теж дуже, щоб я про те нічого не згадував М.В., бо той може його набити.

Десь за два місяці приїхав М.В. до міста, я передав йому листи, які до нього прийшли, дав йому ту п'ятку і розказую, що з нею сталося. М.В. розкричався, зачав мені говорити, що то мусів бути попередній лист, в якому він вислав братові 10 доларів і загрозив мені, що мене подасть до суду за крадіж. Він навіть пішов до адвоката П.Г. Але то був мудрий адвокат. Наперед задзвонив до мене, я вияснив йому справу, а тоді він заспокоїв М.В., і справа на тому закінчилася.

Але якщо б він був пішов до якогось іншого адвоката, я таки міг був мати трохи клопоту. На тім закінчилася моя приязнь з „крайном моєї дружини”. Я йому сказав, щоб більше до мене не приходив, не подавав для своїх листів адреси мого бюро і взагалі перестав з ним говорити.

Якщо б або І.Б. був не віддав тої п'ятки або я був не звернув її М.В., того всього клопоту було б не було. Бо в тому часі, через цензуру, багато листів не доходило додому, деякі пропадали, і М.В. був би ніколи не знав, що сталося з його листом та п'ятьма доларями. А так через чесність І.Б. і мою було багато клопоту, який, Богу дякувати, закінчився щасливо.

Моя „пошта” вже працювала недовго, бо нової імміграції не було, а старі іммігранти поволі осідали напостійно, мали свої власні адреси і моєї „пошти” не потребували.

То був самотній клопіт з грішми за увесь час існування

мого бюра і мосії „пошти” . . . Богу дякувати, що лиш один . . .

* * *

Українські поселенці в Канаді зразу працювали лише на залізниці або йшли на „гомстеди” і були хліборобами. Але згодом вони почали пролізати і в інші звання, між іншим, чимало наших поселенців стало власниками або співниками готелів. Хочу дещо сказати й про це звання, тим більше, що і я пробував щастя в ньому, хоч, може, не з надто великим успіхом.

До купна готелів спонукала наших людей частинно господарська криза, що навістила була Канаду між двома світовими війнами. На фермерські продукти не було покупців, а як були, то ціни були такі низькі, що не оплачувалося зовсім вести рільної чи тваринної господарки. Тому деякі фермери почали продавати фарми за що могли, а деякі зовсім залишали їх і йшли до міста, де таки трохи легше було прожити. Дехто з фермерів, продавши ферму, купував готель і його провадив. Це теж тому, що до ведення готелю не потрібно було великого знання.

Власник повинен був бути здоровий і сильний, щоб міг завести лад в пиварні, коли гості часом попилися і заводили сварки чи навіть бійки. Наші фермери купували готелі зразу лиш по малих містечках, бо там вони були невеликі і їх можна було купити відносно дешево. Як одному не вистарчало грошей на купно, то він шукав одного або й більше співників, тоді купували готель до спілки.

Але між співниками дуже скоро доходило до суперечок і сварок, а деколи справа кінчилася аж у суді. Та в більшості випадків співники себе сплачували, той залишався в готелі, а той шукав собі іншого готелю або іншої спілки.

Дуже важною справою по малих готелях на провінції була справа дозволу на продаж пива („лайсенсу”). Щоб його дістати, треба було мати добре ім'я, тобто не бути судово караним, Якщо хтось не був караний, то мусів дістати поруку від п'ятьох людей, і тоді лікерна рада, т.зв. „Лікер контрол борд”, давала дозвіл без найменших труднощів. Назагал наші власники готелів діставали відносно легко дозвіл на продаж пива, уряд не робив їм труднощів. Але добре ім'я і порука були потрібні.

Інколи траплялося, що наші люди самі собі завинили і потім нарікали на уряд. Про такий один випадок я знаю. Один наш поселенець мав у малому містечку крамницю, а до того заробляв вантажним автомобілем, перевозячи різні речі. Він захотів купити готель у малому містечку Піс Рівер. Поїхав він туди, домовився про ціну, дав задаток і вніс прохання на дозвіл продавати пиво. Дозвіл йому дали. Тоді поїхав до містечка, щоб представитися війтові, т.зв. „ріфові”, та місцевій раді. Але він не подумав про те, щоб одягнутися „по-людськи”, як ішов до уряду. Просто з праці на фермі поїхав. Неголений, у старому плащі, в якихсь старих порваних чоботах, що їх вбирав, як годував худобу чи безроги. Одне слово: зовсім не виглядав на власника готелю, але на якогось голодранця. Як його побачили, такого нехлюйного, в бюрі того містечка, зараз післали телеграму до Лікерної ради, що місто не бажає мати такого готельника. Рада відтягнула дозвіл на продаж пива, і так справа закінчилася.

Той чоловік нарікав потім на урядників Ради, що вони йому відбрали дозвіл, бо він українець. Але то була неправда, бо від нього купив той готель таки наш поселенець, але той знав, як одягнутися. А перший через своє недбалство сам собі пошкодив. Не знаю, чи таких випадків було багато. Думаю, що ні, бо наші люди назагал дбають про чистоту та, як десь ідуть між людей, вбираються старанно. Але такий один випадок був. Той чоловік вже більше за готелем не шукав, залишився при своїй крамниці та при своєму вантажному автомобілі.

Був такий час, коли в Алберті, а подібне діялося і в інших степових провінціях, майже всі готелі по малих містечках були в руках наших поселенців. Деякі наші власники готелів у малих містечках почали поволі переходити до більших міст і там купували готелі. Наприклад, брати Мандрики, П. Сацьків, І. Козяк та деякі інші попродали готелі по фермах і покупували в Едмонтоні, де їх гарно провадять.

Назагал наші власники готелів і по малих містечках і в Едмонтоні вели себе гарно і принесли нам честь. Вони теж давали щедро жертви на церковні та національні цілі і майже не було випадку, щоб наш власник готелю відмовився дати

жертву на церковну, парафіяльну, національну або якусь добродійну ціль, коли до нього звернулися. Багато власників готелів допомагало своїми жертвами розбудовувати наше церковне та суспільно-громадське й національне життя по різних місцевостях, де жили українські поселенці.

* * *

Чимало наших поселенців доробилося незле на готелях. Деякі з них заохочували й мене, щоб я або купував сам готель, або йшов із ними до спілки. Проте я постійно отягався. Аж в 1951 році я рішив також спробувати щастя в готелі. Властиво до того намовив мене мій приятель П. Полегойкий. Він сказав мені, що в Дейзленд є на продаж готель, що то гарне містечко і готель приносить добрий прибуток. Я Дейзленд знав, бо кілька разів туди переїздив і містечко мені подобалося. Я навіть запалав бажанням готель там купити.

В мене тоді працював продавцем В.В., і я післав його до Дейзленд подивитися на той готель. Він поїхав, подивився і сказав, що варта його купити. Ми тоді купили готель за 60,000 доларів. Дали готівкою по 20,000 доларів і купили готель до спілки. Мій приятель П. Полегойкий став його керівником. Він мав у Дейзленд власний дім, мав страховальну агенцію, продавав фарми, був агентом провінційного банку „Трежери бренч“, для якого збирав вклади й відвозив до головного бюро в Кемровз.

Всі ці різні підприємства йому добре йшли, але він захотів спробувати і зарібку в готелі. Він продав хату і свою агенцію та перейшов з родиною жити до готелю. Він мав дві кімнати, кухню та невеликий ресторан, де деколи харчувалися гості. Жінка була раніш господинею в себе, а тепер мусіла варити їсти для гостей. До того мешкання для них було замале, бо в них були дві дівчинки і мешкати було тісно. Але не було ради. Як мій приятель обібрався за гриба, то мусів лізти в борщ.

В нашому готелі повторилося те, що бувало в багатьох інших. Мій продавець доки працював у мене, то виглядав на добрягу, але як став співвласником готелю враз зі мною, чомусь змінився в „надкерівника“, „супер-менеджера“. Одного разу поїхав, нічого мені не кажучи, контролювати мого приятеля, що

був керівником готелю. Той показав йому всі книжки з рахунками, до яких кожний уділовець мав право, і на тому скінчилося перший раз. Але за якийсь час він поїхав знову на контролю і знову мені нічого не говорив. Мій приятель Полегойкий вже йому книжок не показав, сказав йому, що він про контролю готелю не має найменшого поняття і викинув його з готелю, і то навіть не дуже делікатно. Наступного дня він прийшов до мого бюро в дуже поганому настрої. Питаюся, що йому бракує. Він відповів, що їздив контролювати книжки в готелі, а Полегойкий не хотів йому їх показати. Я тоді розсердився, питаю, яким правом він їздив на контролю. Він відповів, що він має з готелі такий самий уділ, як і я, і має право контролювати. До того він сказав, що мій приятель нас обкрадає в готелі. Я зорієнтувався, що йде до сварки і пробував пояснити, що керівник готелю мусить час від часу комусь дати склянку пива даром, нераз треба ще й дещо іншого купити, щоб когось погостити чи дати якийсь дарунок. Мій спільник ніби з тим погодився, що я сказав, але я бачив, що в його голові й далі снується підозріння, що Полегойкий обкрадає готель, а в тому й його. До того він ще підозрівав, що я є в тихій змові з Полегойким, бо він мій приятель.

За якийсь час мій приятель продав свій уділ. Купив його вчитель Сем Савич, дуже спокійна людина й чесна. Він перебрав управу готелю. Я зараз сказав моєму продавцеві В., що він не може їздити на якісь контролі та підозрівати керівника готелю про крадіж. В. був якийсь час спокійний, але потім зачав на мене викрикувати й показувати свою вищість. Мені то надоїло, і я його звільнив з праці. Він відкрив своє бюро продажі і взяв до себе ще одного продавця. За короткий час той продавець перестеріг мене телефоном, що В. хоче мене бити. І дійсно за хвилину В. прибіг до мого бюро, почав вимахувати руками та кричати, що навчить мене розуму, що я його ще попам'ятаю.

За якийсь час трапився купець на уділ В., і ми його позбулися. Новий керівник готелю М.М. був дуже гарною, доброю людиною, і ми не мали з ним ніякого клопоту. А втім у 1966 році ми готель продали. Так я позбувся і готелю і всіх готелевих клопотів і більше не хочу ані сам купувати готеля, ані йти з кимось у спілку. Так то я сам переконався, як то легко

мати клопіт, як маєте недоброго спільника.

Мій колишній спільник з готелю Полегойкий вернувся назад до своєї агенції, купив собі в Дейзленд гарний дім, є публічним нотарем, „нотари паблік”, і тішиться загальною пошаною серед усіх, хто його знає. А мій спільник В.В., який робив мені клопіт, за якийсь час важко захворів на нерви, підлікувався і тепер доживає спокійно свого віку.

Проте історія нашого готелю на тому не закінчилася. Наш готель купив Н. Микитів, людина середнього віку, що мав перед тим готель у Рочестер. Він провадив готель дуже гарно. Але одного разу до нього приїхав його син мотоциклом. Батько хотів спробувати, як їде мотоцикль. Сів і почав їхати, але не знав добре механізму, мотоцикль розігнався і вдарив у цементовий поріг на краю дороги, Микитіва викинуло п'ять стіп угору, і він помер. Ми його поховали в Едмонтоні. Тоді управу готелю перебрала його дружина, дуже розумна і зарадна жінка. Вона так гарно вела готель, що навіть Лікерна рада дала їй признання. Зокрема вона вміла говорити з підпитими. Коли бачила, що дехто вже вихилив поза мірку, підходила до нього, клала йому руку на плече і викликала надвір. Ніхто з підпитих не важився її не послухати. А вона випровадить його надвір і лишить. Він трохи походить, потверезиться і або йде додому, або вертається назад до готелю, але вже не свариться, бо йому трохи пиво вишуміло з голови.

Як довго вона провадила готель, то там ніколи не було ні великої сварки, ні бійки, як то часто трапляється по готелях. Але готель був власністю цілої родини. Коли прийшлося ділити спадок по покійному Миколі, родина готель продала. Я написав історію про паню Микитів тому, щоб скласти признання нашим жінкам, які в потребі вміли навіть провадити готель.

Розділ — багатий на теми: втручання в боротьбу на Україні по 1-ій світовій війні, мої релігійні переконання, вклад 2-ої еміграції в наше життя тощо. Теж мої особисті справи: я власником ресторану, потім пайовиком в „Алберта Принтінг”, врешті власником подорожньої агенції і продавцем нерухомостей.

Я згадував вже про дві українсько-канадські організації, Союз Українців Самостійників (СУС) та Братство Українців Католиків (БУК), обидві вони зв'язані з нашими Церквами та ведуть велику суспільно-громадську працю в Канаді. Обидві організації піддержують стремління українців в Україні до своєї самостійної соборної держави, але ні одна з них не береться наказувати, яка влада має бути в Україні, бо то справа українського народу на рідних землях. Мені здається, що ті українські організації чи партії, які хотіли б впливати на події в Україні, очевидно, крім загальної допомоги в боротьбі нашого народу за волю, поступають неправильно, бо лише український нарід в Україні має рішати, якої влади він хоче.

Коли я приїхав з рідного села до Едмонтону, то тут уже існувало товариство „Боян”, до якого я зараз вписався. Але я не мав ніякого заміру міняти статуту того товариства, бо я до того не мав ніякого права. Десь у 1916 році постало товариство „Самообразовання”, до якого я теж записався і належав до нього, аж доки його не розв'язали. Коли на Україні до влади прийшли комуністи, то товариство „Самообразовання”, в якому було чимало радикалів і соціалістів, що до того часу не виявляли свого партійно-політичного переконання, почало з Канади мішатися до подій в Україні.

В тому часі йшла дискусія над тим, чи історик проф. М. Грушевський може бути президентом України, чи ні. Бо деякі з наших соціалістів та радикалів пускали поголоски, що М. Грушевський є добрий історик, але не може бути президентом України. Я не гадаю, що багато з них знали проф. Грушевського і могли належно оцінити його значення і здібності,

але, мабуть, за чисюсь підмовою, звідси вели кампанію проти нього.

В нашому товаристві „Самообразування” зачалися великі сварки й спори про президента України, і вкінці прийшло до голосування, хто підпирає Центральну Раду з проф. Грушевським, а хто комуністів. Показалося, що ми навіть не знали, що в нашому товаристві було аж так багато комуністів. Вони нас переголосували й перебрали товариство в свої руки. Ми всі, що були за Центральною Радою і за проф. Грушевським, мусіли вийти з товариства, бо не могли піддержувати тих, що попирали комуністів в Україні. Але й саме товариство „Самообразування” не існувало відтак дуже довго, воно розлетілося, а на його місце постав потім Робітничий Дім. В той спосіб зліквідовано одно з найкращих товариств в Едмонтоні, яке давало нагоду нашим імігрантам навчатися та себе освічувати. Мені і сьогодні здається, що не було завданням товариства „Самообразування” звідси диктувати Україні, яка там має бути влада. Може бути, що я неправильно думаю, але ні ми своєю піддержкою з Канади не допомогли М. Грушевському, ані комуністи комуністам. Ці справи вирішено без нашої допомоги, а ми своїми сварками знищили корисне товариство. Що в Україні не прийшла до влади українська національна влада, то інша справа, але це не було ані виною нас, національно думаючих українців, ні заслугою канадських комуністів.

В 1918 року навесні я відкрив свій ресторан „Бродвей кафе” і мусів там працювати довгі години, а то вже не давало мені спроби працювати в будь-якому нашому товаристві. Тому я тоді ніде не належав. Зате я допомагав, де лиш міг, нашим установам та нашим людям. Я давав допомогу Інституті ім. М. Грушевського, а студентам, що жили в Інституті, допомагав харчами. Деякі з них довго згадували з вдячністю мою допомогу. Я вважав, що в той спосіб теж роблю добру роботу, бо допомагаю нашим студентам добитися кращої долі, ніж мали їхні батьки-фермери та робітники.

В липні 1925 року я продав свій ресторан і виїхав до Ванкувер, де був лиш до листопада. Як настала пора дощів, мені Ванкувер надоїв і я вернувся знову до Едмонтону. Тут

я зговорився з покійним Томашевським, з яким був знайомий, і він взяв мене до спілки в друкарні „Алберта Прінтінг”, де друкувався часопис „Наш Поступ”. Я дав гроші на паї і почав навчатися друкарства. Але з моєї науки багато не вийшло, а я, крім своїх грошей за паї, доплатив ще добрі гроші на плачення біжучих видатків видавництва, всього 7,000 доларів. Я побачив, що тут не лише нічого не навчуся, але ще й страчу свої важко зароблені гроші, тому я, з тяжкою бідоду, відібрав із своїх грошей всього 500 дол., розписався, що до видавництва не маю ніяких претенсій, розпрощався з друкарнею і друкарями та почав шукати іншої праці.

Тоді я натрапив випадково на Юрія Дробея, що був пасажирським агентом компанії Вайт Стар і Ред Стар, він і намовив мене заснувати подорожню агенцію. Вона була розміщена при 102 авеню на 101-ій вулиці і називалася „Імігрейшен енд колонізейшен компані”. Я вів агенцію під тим іменем три роки, а відтак мій приятель Дж. Петерсон, що був керівником тих компаній, порадив мені змінити назву на „Гавришеву агенцію, „Гавриш Ейдженсі”, щоб я міг виробити собі добре ім'я, якого безіменна компанія ніколи не могла мені дати. Так я розпочав свою дальшу працю як іміграційний агент, а згодом до того дійшла продаж нерухомого майна та асекурація. Це бюро проваджу я й досьогодні, але вже при 97-ій вулиці у власному будинку.

І у своїй праці як агент я не мав дуже багато часу брати участь у діяльності наших українських організацій, але я старався допомогати їм грошми та іншими способами, які лише надавалися. Між іншим, я завжди допомагав нашим українським імігрантам у всіх їх справах. Я згодом нав'язав добрі зв'язки з різними урядами і використовував їх, і ще далі використовую, щоб приходити з допомогою нашим людям. Дехто каже, що це ніяка українська робота. Може, вона не є суспільно-громадською працею, але українською працею таки є, бо багато наших імігрантів чи поселенців мусіли б нераз за таку допомогу платити грубі гроші комусь чужому, а нераз, може, й ніхто їм тої справи не поладнав би. А я, де лиш можу і як лиш можу, стараюся прийти з допомогою нашим людям. Мені здається, що це таки українська праця і хтось її теж му-

сить робити. А я допомагаю майже завжди даром, бо таку допомогу вважаю своїм святим обов'язком.

* * *

Сьогодні вже ніхто з нас не називає Українську Греко-Православну Церкву „козацькою Церквою”, як називали колись, а й православні українці вже не називають католиків згідливими іменами, працюють спільно на суспільно-громадському полі, не лише в КУК, але й при всяких нагодах. А духовенство обох Церков бере навіть інколи спільну участь у різних благословеннях та посвяченнях.

На похороні покійного Митрополита Української Греко-Православної Церкви Іларіона не лише був приявний український католицький Митрополит Максим Германюк, але й виголосив дуже гарну промову про діяльність покійного. А в 1968 році, коли Канаду відвідував Верховний Архієпископ Української Католицької Церкви, Кардинал Йосиф Сліпий, то він відвідав тоді хворого Митрополита Іларіона в шпиталі у Вінніпегу. Здається мені, що то були великі кроки для зближення обох канадських українських Церков, які є справді українськими і такими залишаться.

У зв'язку з моєю приналежністю до Української Греко-Православної Церкви дехто питає мене, відколи я став католиком, бо друкую свої спомини в „Українських Вістях”. Я маю на таке запитання дуже коротку відповідь: Я родився католиком і був охрещений в українській греко-католицькій церкві в Білобожниці, тому мені зовсім не треба переходити на католицьку віру. А що я опинився в Українській Греко-Православній Церкві, то на це склалися різні причини, проте я ніколи проти Української Католицької Церкви ніде не виступав, ані її не поборював, а навпаки допомагав, де лиш міг. Коли в 1968 році в Едмонтоні побував Кардинал Йосиф Сліпий, то я не лише подав привіт від моєї агенції в програмі, але й купив квитки на бенкет на його пошану. Я вважав і вважаю, що він робить дуже велику роботу для українців у цілому світі, без уваги на те, до якої церкви вони належать, і йому треба за це висловити велике признання.

З цього приводу я мав навіть деякі немілі розмови із

членами Української Греко-Православної Церкви, але вони мене не переконали, що я зробив щось злого. То було б таке саме, якщо б хтось з українців-католиків критикував Кардинала Сліпого за те, що він відвідав Митрополита Іларіона в шпиталі, або покійного Митрополита Івана й теперішнього Митрополита Мстислава в Бавнд Бруку в ЗСА, або критикував Митрополита Максима Германюка за те, що він взяв участь у похороні Митрополита Іларіона. Я бодай того не чув від нікого з українців-католиків і гадаю, що всі з них прийняли вістку про те з вдовolenням, ще й висловили обом своїм церковним достойникам признання за їхні відвідини та участь.

Ті події доказують, що ми, українці в Канаді таки робимо великі поступи, бо чим краще співпрацюємо та плекаємо згоду між собою, тим більше з нами числяться та нас шанують наші співгромадяни.

Українське життя в Канаді пожвавилося значно з приїздом т.зв. другої імiграції, тобто тих наших поселенців, що приїхали по першій світовій війні, десь після 1925 року. Коли я відкрив своє імiграційне бюро в 1927 році, то в тому часі до Канади приїздило дуже багато наших повoєнних імiгрантів. Приїздило між ними чимало самітних імiгрантів, які полишали родини в краю, бо сподівалися, що побудуть у Канаді якийсь час, доробляться і повернуть назад до рідних сіл та міст. А тимчасом вони трапили в Канаді на важку господарську кризу й ледве могли самі прожити. Лиш деяким з них вдалося спровадити родину і відтак виїхати на фарми, де через довгі роки працювали важко, щоб сяк-так могли прожити та утримати свою родину.

Але були між самотніми й деякі, що не мали заміру повернутися додому. То були передусім імiгранти зі Східної України, яка дісталася під володіння ССРСР, потім і деякі українці із польської та румунської займанщини, що не могли погодитися з відносинами, що панували в тих країнах.

Між новими імiгрантами було чимало добрих військовиків, навіть з добрим старшинським вишколом, зате не було між ними багато добрих професіоналістів, яких дала нам третя імiграція. Вправді тут і там трапився той чи той професіоналіст, але їх було небагато, а й не завжди були найкращі.

Ще гірше було, що друга імміграція якось не знайшла спільну мову з нашою давньою імміграцією. Ми сподівалися, що друга імміграція підсилить наші існуючі католицькі й православні церкви та організації. А тимчасом так не сталося. Вправді загаль наших іммігрантів включився в існуючі наші церкви, але в організаціях вони не знайшли спільної мови. Вони всі прийшли з великим запалом та великими ідеями, тому наші існуючі організації, що були достосовані до нашого канадського життя, їм не відповідали. Може бути, що воно так і було, але якщо б друга імміграція була включилася в існуючі організації, вона могла б їх поволі змінити. А так друга імміграція накинута з гострою критикою на існуючі організації, до певної міри осудила їх, що вони замало націоналістичні, і почала творити власні, нові організації.

Я маю тут передусім на думці Стрілецькі громади, які видно, Стрілецькі громади, які гуртували в собі кол. вояків видно. Стрілецькі громади, які гуртували в собі кол. вояків різних українських армій, не були нічим злим, але вони почали, бодай подекуди, ворожнечу з існуючими організаціями, критикували їх, деколи посміхувалися з них, і так поволі зачалися розходження, а відтак дійшло навіть до одвертої боротьби.

За організаціями прийшов окремий часопис. Пам'ятаю як сьогодні, коли до Едмонтону приїхали В. Гультай і М. Погорецький та почали організувати видавничу спілку. Зорганізували й почали тут видавати часопис „Новий Шлях”. Він зразу друкувався навіть у тій друкарні, де я колись був спілником і де втратив сім тисяч доларів, платячи довги за газету „Наш Поступ”. Тодішній власник Т. Томашевський друкарню перепродав відтак І. Соляничеві, і там почали друкувати „Новий Шлях”. Я навіть був одним з тих, що підписали реєстрацію того часопису, враз з покійними А. Глинкою, М. Романюком та іншими.

— II —

**ПРО ОБРАЗИ І ПРО ГАРБУЗИ,
ПРО НАШІ І ЧУЖІ СПРАВИ**

Нешасна доля наших поселенців. А ще гірша тих до Південної Америки. Фільм про Техас. Опіка над німецькими і польськими імігрантами в Канаді. А нам ніхто не допомагав.

Тепер, на старші роки, я не раз повертаюся думкою в мою молодість, яку я провів у своєму рідному селі, а відтак пригадую собі дуже докладно мою подорож до Канади з усіми клопотами та труднощами, що тоді їх в дорозі переживав я та всі наші емігранти. Сьогоднішні поселенці, звідки вони не приїздили б, їдуть вигідно кораблями чи навіть літаками, а потім вигідними канадськими поїздами з усіми вигодами двадцятого сторіччя. А ми, бідні галицькі емігранти, товпилися на брудних, бо лиш ледве помитих суднах, якими з Канади до Європи возили продану худобу, а з Європи до Канади наших людей.

Які ми були тоді бідні! Не було за нами кому обстати й нікому нами пожуритися. Ще, мабуть, у гіршому положенні були наші емігранти, що їхали до Південної Америки. Десь раз я читав книжку про їхню подорож. Скільки їх хворіло, скільки померло по дорозі, а їх трупів потопили, за корабельним звичаєм, у морі? Ніхто ними не журився, ніхто не клопотався тим, що там хтось помер. Клопоталися, може, лиш агенти-посередники, які не дістали комісового за того нещасливого емігранта, що не доїхав до місця призначення. Мимоволі приходить мені на думку вірш, що я його вичитав був у якомусь календарі в часі війни:

„Іване, без роду, Іване, без долі,
Куди не бував ти, чого не видав.
У спеку і стужу, у лісі і в полі,
Ти гинув, а славу сусід добрий взяв” . . .

Я не знаю, хто забрав нашу славу, але сьогодні про тих нещасливих імігрантів, що гинули від спеки та тропічних недуг, ніхто й не згадає. Якось скоро за те забуваємо й втішаємося нашими більшими чи меншими здобутками та осягами в різних країнах нашого поселення . . .

Як пригадаю собі описи тих давніх подорожей наших емігрантів до Південної Америки, чи навіть у перших початках тих до Канади, то мимоволі стає мені перед очима одна історія, яку я бачив недавно на телевізії. Я заздалегідь прошу не посуджувати мене про, може, дуже різкий осуд та прикре порівняння, але в ньому є щось спільного і з нашою долею. Від тих часів досі ми зробили дуже великий поступ. Від темних Іванів, що не вміли читати й писати, що були на ласці кожного урядника чи принагідного стрічного, до нинішніх часів ми зробили великий поступ. Ми маємо чим гордитися і чим похвалитися. Але варто пригадати й ті наші перші прикри мандри до Канади та наші початкові труднощі в дорозі, а відтак у Канаді, що їх тут переживали наші перші імігранти. Кожний з нас тоді був варт для Канади, чи, може, ще більше для країн Південної Америки стільки, скільки варта була його праця. Нас не приймали тоді з милосердя чи якогось співчуття, але прямо з вирахування, що ми допоможемо заселити пусті та дикі степи й допоможемо розбудувати просторі, незаземкані степи Канади чи країн Південної Америки.

Я згадав про фільм, який показували недавно на телевізії. Тема фільму — стейт Тексас, що є одним із найбільших стейтів ЗСА. Мешканці Тексасу такі горді своїм стейтом, що коли знайде про нього розмова, то вони доказують, що він такий великий, як цілі ЗСА.

В фільмі про Тексас показували багатого годівельника худоби, „ренчаря”, який мав на своїй фармі понад 10,000 штук худоби. Залізниць тоді ще не було, а до найближчого міста, де худобу можна було продати, було добрих дві тисячі миль. Фармер не мав що зі своєю худобою робити, тому рішив найняти пастухів, „ковбоїв”, що мали йому доставити худобу до найближчої залізничної станції. Пастухи пустилися в дорогу, під час якої мали чимало клопоту з худобою, що росла на просторих пасовищах й не звикла була до вузьких вулиць. Та найбільшою журбою пастухів було доставити всю худобу на місце, щоб ні одна штука не пропала та не згинула, бо годівельник худоби мав би втрату. По дорозі вони мусіли задержуватися на пасовищах та при річках, щоб худоба могла трохи підгодуватися та напиться води. Але врешті вони ту худобу доставили до залізничної станції, де її вантажили до поїздів,

що їхали до великих міст, як Шикаго та Нью-Йорк і т.д. А годівельник худоби крутився біля вагонів й турбувався, щоб якась худобина не пропала чи не покалічилася. Як годівельник продав худобу, сідав на коня і їхав назад до свого Тексасу.

Я не знаю чому, але чомусь та історія нагадала мені мандрівку наших давніх імігрантів, які їхали в світ за очі і якими ніхто не турбувався, хіба лиш агенти, яким залежало на тому, щоб дістати своє комісове.

Як я не раз пригадую собі мої початкові роки в Канаді, а відтак і пізніше моє життя та життя наших інших поселенців, то я часто порівнюю наше положення з положенням імігрантів з інших країн. Тоді, та й ще сьогодні, імігрантами, що приїзять до Канади, опікується в більшій чи меншій мірі дипломатичне представництво їх матерньої держави, яке урядує в Оттаві, чи консуляти, що є по різних канадських містах. Я чув від кількох німців, що німецькі імігранти, які перебувають у Канаді, завжди можуть числити на пораду та піддержку німецької амбасадки чи німецьких консулів. А один німець мені оповідав, що між їхніми імігрантами були й такі, що приїхали до Канади шукати легкого хліба, перемандрували всю Канаду від Атлантийського океану аж по Тихий, пустили всі гроші, які мали, використали всю допомогу суспільної опіки по містах, де лиш було можна, а відтак вирішили повертатися назад до Німеччини. Вони не мали за що купити квитка, то зверталися до найближчого німецького консуляту чи до амбасадки в Оттаві, і ті позичили їм гроші на поворотний квиток до Німеччини. Не знаю, чи вони ті гроші згодом віддавали, чи ні. Але представництво німецької держави своїми імігрантами опікувалося й опікується.

Як я тепер порівнюю положення наших поселенців у Канаді з імігрантами інших народів, то ми були в набагато гіршому положенні. Нами ніхто не журився й ніхто не опікувався. Одинокий д-р Осип Олесків був приїхав до Канади, мабуть, при допомозі австрійського уряду, перевірити, які є можливості в Канаді для українських поселенців і відтак написав про те книжку. Але я ніколи не чув, щоб австрійська держава, якої ми були громадянами, нами опікувалася. Багато наших імігрантів мусіло крадькома виїздити з дому, бо вони не відбули військової служби, і їх були б легально до

Канади не впустили. А тут у Канаді нашими людьми опікувалися лиш різні агенти, що працювали для подорожніх компаній, які заробляли гроші на імігрантах, або агенти залізничних компаній чи будови шляхів, які також діставали комісове за найдених робітників. А так наші люди були здані на самих себе, на наші парафіяльні та світські організації, що допомагали емігрантам у такий чи інший спосіб, залежно від їхньої спроможности.

Не краще було й за володіння Польщі в Галичині. Польща не робила нашим людям труднощів у виїзді, бо навіть поліція часом допомагала скорше дістати паспорт тим українцям, що були діяльні та працювали в культурно-освітніх організаціях. Вони позбувалися в той спосіб небажаного для поліції „вивротового елементу” з села, який в Канаді для них уже не був небезпечний.

А польські амбасади та консуляти в Канаді, може, турбувалися долею поляків із Польщі, але українцями вони зовсім не журилися. Я ніколи не чув, щоб польський консул чи амбасадор допоміг нашим поселенцям тут у Канаді. А вже годі й думати про те, щоб вони, як німецький консул, допомагали грішми в переїзді чи в інших ситуаціях. Як наших імігрантів викидали з Канади в часі депресії, бо вони, замість сидіти на фармах, куди вони були приїхали, перебували в місті й користали із міської чи державної підмоги, т.зв. „реліф-у”, то вони їхали назад до Польщі за державні гроші. Польський консул звичайно діставав повідомлення з міністерства іміграції, що такий — то польський громадянин стратив право побуту в Канаді і тому його депортують до Польщі. Але польський консул зовсім тим не журився. Мабуть, повідомляв про те відповідне староство та поліційну станицю. І на тому кінчилася його „опіка”.

Так виглядала „опіка” над нашими імігрантами в Канаді з Австрії та Польщі. Не турбувався нами теж ніхто, коли ми виїздили до Канади. Я собі ще досьогодні пригадую, що я їхав з дому аж до Львова, стоячи на одній нозі, бо не було де сісти в залізничному вагоні. Вагон був переповнений різними подорожніми, годі було навіть просунутися, щоб вискочити та напитися води по дорозі. Аж у Львові я вже допався був до води. Не краще відтак і на захід від Львова, де вже

їхали майже самі імігранти, що вибиралися до ЗСА та Канади. Ніде не було видно нікого, хто міг був нам дати якусь пораду чи допомогу в часі дороги.

Пізніше я читав у газетах, що в Гамбургу чи Бремен були представники українського Товариства св. Рафаїла, які опікувалися імігрантами і давали їм при виїзді з тих портів деякі брошури та інформації. Може, то й не було багато, але все таки чоловік, що покидав рідний край, відчував, що хтось бодай цікавиться ним, коли він виїздить за море. За мене й того не було, ми були здані на самих себе та на агентів корабельної лінії. Не знаю, чи була в світі ще десь така друга держава, що так не дбала б про своїх імігрантів, як наша славна Австрія, за якою ще й сьогодні дехто жаліє, або відтак Польща. Через те наші імігранти в Канаді почували себе неначе сироти, які не мали до кого звертатися за порадою та допомогою. Вони могли рахувати лиш на власні сили та допомогу сусідів, краянів чи родини. І треба сказати, що наші поселенці завжди радо допомагали новим імігрантам у різний спосіб. Приймали їх на якийсь час на мешкання, допомагали підшукувати працю, радили, де брати „гомстеди”, відтак допомагали будувати хати тощо. Тому між нашими першими імігрантами була більша взаємна любов, як між пізнішими імігрантами, які вже приїздили в дещо кращих умовах.

Але, може, якраз недостача державної опіки та уповання лиш на власні сили були причиною наших великих успіхів. Наші люди знали, що не можуть нізвідки сподіватися допомоги, що мусять сподіватися допомоги лише від своїх земляків, і через те працювали завзятіше, щоб бути незалежними, щоб у нікого не жебрати, щоб бути власними панами.

Але все таки, може, не один із нас був би трохи краще почував себе, якщо б був чув, що, на випадок потреби, міг би до когось звернутися за якоюсь порадою та бодай добрим словом. Але того не було, бо ми не жили, ні за Австрії, ні за Польщі, у власній державі, а ті обі держави були для нас махучами, в яких ми були завжди громадянами другої кляси.

Американці на жнивах. Висока ціна за збіжжя під час 1-ої світової війни. Наші фермери купують будинки для молоді, звані інститутами. „Стрітвокери”.

Багато з наших поселенців було свідомими українцями, які старалися плекати тут, у Канаді, привезену з рідних українських сіл рідну культуру та рідні українські традиції. Водночас вони старалися забезпечити свою родину та заощадити дещо грошей. Деякі були навіть незле доробилися, але як прийшла перша світова війна в 1914 році, вони потратили свої мастки, бо не було заробітків, а гіпотeki („мортгеджі”) за хати й податки треба було сплачувати. Грошей не було, й „мортгеджові” компанії, банки та управа міста позабирали їхні будівельні площі та хати за позички та неплачені податки. Багато хат стояло тоді порожніми, бо ніхто не мав грошей ані на купно хат, ані на їхній винайм. Багато людей навіть не мали чим платити за харчі.

Зразу не було постійної допомоги, „реліф-у”, її впроваджено щойно пізніше. Але час від часу на старому ринку, де сходилися бідні безробітні, що не мали за що прохарчуватися, давали їм допомогу в харчах, отже муку на хліб та деякі інші харчові продукти, щоб не помирали з голоду.

Молодь записувалася до війська, бо не мала що робити, а наші тодішні діячі А. Шандро та О. Крамар старалися створити легіон з українців. Легіон, правда, вони створили, але він не поїхав на фронт, а поїхав був до Англії рубати дерево. З легіоном не поїхав ані Крамар, ані Шандро, хлопці поїхали самі.

Та війна пожирала багато різних матеріалів, і їх треба було виготовляти. Треба було теж старатися про прохарчування, бо Англія була в війні, а там не було кому журитися сільським господарством. І десь в 1916 році відкрилися роботи для багатьох робітників. Зокрема потрібно було робочих рук на фармах, де треба було складати снопи за жниваркою в т.зв. „штуки”. Фермери навіть тоді платили добре

за працю на фермі. А й по фабриках треба було чимало робітників, бо Англія та її союзники потребували різних матеріалів, які легко було продукувати в Канаді. Наслідком запотребування робітників по фабриках і фермери мусіли платити вищі платні робітникам. Вони платили тоді своїм робітникам по п'ять доларів денно й ще давали харч. Вони могли платити стільки, бо бушель пшениці коштував під час війни три долари. Німецькі кораблі та підводні лодки затопили багато вантажних суден, що везли з Канади пшеницю до Англії, отже треба було на місце затоплених посилати інші, бо військо хотіло їсти. Тому Англія платила за канадську пшеницю високу ціну, лише щоб її могла дістати.

Я в той час працював на південь від Калгарі, в малих містечках Вулкан і Чемпіон. Там жили багаті фермери, які мали просторі лани, засіяні пшеницею. Куди оком було глянути, скрізь колисалися пшеничні лани. А пшениця була гарна, як у нас казали нераз, „як гай”.

Як надходив час жнив, тоді в ту околицю приїздили робітники з полудня, головні із ЗСА. Там була тоді робітничая організація I.B.W., „Інтернейшенел Воркерс оф де Ворлд”, а ми з неї сміялися, що то організація тих, що хочуть праці, „Ай вант ворк”. Ця організація була в ЗСА досить сильна, але згодом втратила своє значення, бо до неї позаписувалося багато різного шумовиння. В тому часі вона була ще досить сильна, тоді до Канади приїздило чимало її членів на жнива. Приїхали вони тоді й до Вулкан, Чемпіон та до інших містечок у тій околиці. Вони як приїздили, лягали в містечку на траві і звичайно писали собі на черевиці зісподу, скільки хочуть за працю за один день. Тоді, як я був у Вулкан, на кожному черевику було написано \$10.00, а фермери, що приїздили до міста за робітниками, навіть нікого не питали, скільки хоче за працю, бо платня була виписана на черевиці. Вони лиш дивилися, щоб вибрати доброго робітника. Крім грошей, фермери ще мусіли робітників харчувати та дати їм нічліг. Але треба признати, що ті американські робітники працювали досить добре. Косарки їхали поміж ланами високої, буйної пшениці і стинали її, а робітники йшли за косаркою й складали скошену пшеницю в „штуки”. Робітники працювали в кожного фермера пересічно дев'ять днів, а в того, що мав

більше пшениці, й довше. Деякі залишалися ще працювати в часі молотби.

Їх звичайно тоді збиралося більше, і молочення йшло скоро. Інша річ, що вони, на ті часи, заробляли незле. Кожний з них заробляв пересічно по 100 доларів за час жнив і з ними повертався назад до ЗСА. Багато з них мандрувало назад пішки, щоб щадити гроші. Фармери радо платили робітникам під час жнив навіть по 10 доларів денно, бо пшениця платилася теж добре, — по 3.00 а навіть по 4.00 долари за бушель, — то фермер мав з чого заплатити робітника.

Наші фермери, головню в Саскачевані, мали досить землі і скоро подорожляли. Мабуть, тому в них перших зродилася думка посилати дітей до школи. Тому вони й купили великий, не новий вже готель у Саскатуні й там відкрили Інститут Петра Могили. Відтоді наші фермерські хлопці вже могли ходити до вищих шкіл у місті, бо мали де мешкати. Через Інститут перейшло багато наших молодих людей, які покінчили професійні студії і згодом поставали лікарями, вчителями тощо.

І в Едмонтоні купили ми будинок та в ньому відкрили Інститут ім. М. Грушевського. Звідси теж повиходило чимало наших професіоналістів. До того часу наші люди мусіли ходити за адвокатськими чи лікарськими порадами до чужих і користати з послуг т.зв. „стріт-вокерів”, тобто різних наших спритних людей, яким не дуже хотілося працювати, а які переважно сиділи по готелях, пили пиво й заглядали на вулицю, чи не побачуть когось, хто шукає за адвокатом чи лікарем. Якщо якийсь наш фермер ходив по місті й розглядався по професійних таблицях, такий „стріт-вокер” підходив до нього, питав, кого він шукає, і провадив до адвоката чи лікаря, був там за перекладчика і за те діставав свою заплату. З приходом наших адвокатів та лікарів скінчилися заробітки наших „стріт-вокерів”, бо наші поселенці могли домовитися з нашими професіоналістами в своїй рідній мові.

Модерне москвофільство. А давнє було інакше — читальні ім. М. Качковського в Західній Україні. Віче А. Горбачевського.

Дехто дивується не раз тепер, що наші люди належать до різних партій, ба навіть є деякі, що служать чужій державі — СРСР, яка не є добра ні для нас, ні для українців в Україні, ні не є надзвичайним приятелем Канади. З Канадою СРСР живе в згоді, бо того вимагає державний інтерес, тобто СРСР має з того різні користі. Але годі сказати, щоб СРСР був приятелем Канади, коли нерідко в советських газетах Канаду очорнюють і то таки здорово. А канадські газети знову пишуть різні речі, деколи навіть немілі, про СРСР. Але мені не йдеться про „велику” політику. Я хочу лише сказати, що й тут в Канаді тепер, де ми вже повинні бути національно свідомі, між нами ще є люди, які служать „чужим божкам”. Тим більше були такі люди колись у старому краю, коли ми самі ще не дуже були свідомі й називали себе русинами, бо до українців ми ще не були дійшли.

В тому часі ми були під Австрією, а властиво над нами панували поляки, які обсіли були всі австрійські уряди і докучали нам на кожному кроці. Частина нашої інтелігенції та духовенства, а за ними й чимало наших селян, належала до т.зв. москвофілів або, як ми їх називали, „кацапів”. Вони сподівалися, що від австрійського чи польського ярма нас визволить могутній російський цар. Так бодай я розумів, звідки в нас взялися москвофіли. Я був тоді ще малим хлопцем і багато з тої політики не знав, але я вже розумів, що одні з наших людей хотіли російського царя, а інші хотіли, щоб була й далі Австрія, лише щоб нам дати трохи більше прав.

В селі Біла, як, мабуть, і в сусідніх селах, були теж кацапи. З їх рядів вийшов навіть тамошний війт Марчак, дуже твердий кацап. Проти нього і проти його прихильників виступала наша молодь, що гуртувалася в товаристві „Січ”. Правда, наша молодь не була тоді вповні національно свідома й не називала себе ще українцями, лише русинами, але вона виступала проти москвофілів і поборювала їх на кожному кроці.

Чув я відтак, що під час першої війни до села прийшли мадяри й хотіли Марчака і ще декого з наших селян повісити. Бо мадяри не розуміли добре мови і коли запитали Марчака, чи він „рус“, маючи на думці, чи він росіянин, то він відповів, що він „рус“, думаючи, що його питають, чи він русин. За то слово „рус“, оповідали мені потім, у часі першої світової війни повисло на гілляках багато наших невинних людей, а тисячі їх мандрували до австрійського концетраційного табору в Талергофі, де теж їх багато померло.

Нашого кацапа Марчака та інших кацапів вирятував командант австрійської військової частини уланів, що стояли в Чорткові. То був українець, якого повідомили, що мадяри збираються вішати наших селян. Він приїхав до села на чолі відділу уланів, викинув з села мадярських гонведів, а відтак зголосив до військової команди в Чорткові, що мадяри вішають невинних людей. Команда видала згодом наказ усім військовим частинам, що ніякі військовики не мають права вішати людей по селах. Так наші кацапи врятувалися від певної смерті. Але так було не всюди. По інших галицьких селах згинуло багато людей на шибеницях з рук мадярів, бо не було кому за них заступитися так, як у Білій.

В нашому селі Калинівщині явних кацапів не було. Може, був хтось, хто трохи за кацапами тягнув, але явно ніхто не виступав по їх боці. Не було їх теж у сусідніх селах, Білобожниці і Редодубах. Ми називали себе всі русинами, але ніхто з нас не збирався вислугуватися Росії. Зате дуже сильно стояли кацапи в Джурині. До них належав навіть мій швагер С. Маланюк, який мав у своїй хаті читальню ім. М. Качковського. Як я малим хлопцем приїздив із мамою до сестри та до швагра Маланюка, то в його хаті ми заставляли нераз членів читальні, що відбували там свої сходи.

А одної неділі приїхав був до Джурина колишній посол до австрійського парламенту А. Горбачевський, який вів тоді адвокатську канцелярію в Чорткові й кандидував на посла. Ми поїхали з мамою до Джурина, бо то було недалеко, всього австрійська миля. Мама їхала, щоб відвідати свою дочку, а мою сестру, ну й бути на вічу. А я їхав, сам навіть не знаю чого, мабуть, щоб не сидіти вдома, але трохи перетрастися. Віче було на подвір'ї священика. На віче приїхало дуже ба-

гато людей з цілої околиці. Приїхали навіть австрійські жандарми з дооколичних сіл, бо аранжери сподівалися, що, може, кацапи захочуть розбити віче й зроблять якийсь заколот. Але кацапи зовсім не показалися. Певно боялися, бо ті всі, що прибули на віче, були свідомі русини, — сьогодні треба б сказати: свідомі українці, — які були б кацапів таки добре навчили розуму.

Віче відбулося дуже гарно. Горбачевський мусів бути добрим промовцем, бо зібраний народ слухав його дуже уважно й плескав часто в долоні. Після віча всі роз'їхалися вдоволені до своїх домів. Я тоді перший раз побачив на власні очі, що не всі наші люди є одної думки, що є між нами частина, яка думає інакше й яка навіть хотіла б служити чужому цареві, бо їй щось не подобалося в тій державі, в якій вона жила. Певно, що всі наші тодішні русини нарікали на австрійську владу, чи радше на носіїв тої влади, що ними були місцеві, шовіністично настроєні поляки. І всі свідомі русини твердо й завзято обстоювали свої права. Але нікому не прийшло в думку з тої причини зраджувати Австрію і вибиратися служити росіянам, як то хотіли, а відтак й робили наші кацапи . . .

Ми і москвофіли. Ліберали їх підтримують. Втрата української мови в школах. Різне громадянство наших людей — причина багатьох труднощів.

Вибух війни в 1914 році приніс зі собою погіршення господарського положення, про що я вже згадував. Наші поселенці, які накупили були багато будівляних площ, потратили їх. Ніхто нічого не будував, а податки треба було платити. Власники площ теж не мали грошей, і міська управа забрала їх за податки. Подібне положення було й з хатами. Чимало наших людей мали незлий прибуток із винайму домів. З вибухом війни ці прибутки скінчилися. Робітники не мали праці, не мали де заробити грошей і не мали чим платити за винайм домів, тому вони стояли пустою. Деякі власники домів пропонували їх на мешкання даром, щоб лише хтось у них жив і щоб діти не вибивали вікон. Але не було багато охочих і на дарові мешкання. Люди тікали з міста на фарми, де було бодай що їсти. Тому багато домів у той час мали позабивані вікна дошками, щоб зберегти їх від знищення.

Крім матеріальних клопотів прийшли на наших поселенців ще й інші лиха. Всіх австрійських громадян, а ними були майже всі наші поселенці, уважали за ворогів Канади, бо Австрія була у війні із Англією, а Канада була англійською домінією, отже тим самим ми були ворогами Канади. Тому всі австрійські громадяни, без уваги на те, чи вони себе записували греко-католиками, чи рутенцями, чи галичанами, мусіли себе реєструвати в поліції, як ворожі чужинці, і постійно на поліції голоситися. Деяких навіть позамикали були до ізоляційних таборів. Ті приписи не стосувалися лише наших москвофілів, які проголосили себе “руськими”, належали до церкви св. Варвари, що була русько-православна, і діставали від священника тої церкви посвідки, що вони руські, і тому не мали обов'язку голоситися на поліції. Наші москвофіли були діяльні вже попереду, але раніш ними ніхто не цікавився. Тепер, після вибуху війни, вони піднесли голову.

Про наших москвофілів я багато наслухався ще в рідному селі. Ми всі називали себе тоді русинами, але москвофіли,

наші кацапи, тягнули до Москви й за Росією. А наші свідомі русини-українці не хотіли навіть і думати про Росію, хоч не дуже були вдоволені з австрійського володіння, яке в Галичині в імені Австрії виконували практично поляки.

Ми часто їздили з мамою до Джурина, де моя сестра була одружена з нашим москвофілом. Кожний раз, як ми туди приїздили, мій швагер починав із мамою велику дискусію і доказував, що вона повинна, як і він, стати москвофілкою, записатися до читальні ім. Михайла Качковського і стати „російською русинкою”. Моя мама все супротивлялася моєму швагрові, з їх дискусій нерозривно виходили дуже гострі сварки. Гадаю, що таких суперечок, а то й сварок, у тому часі було більше, бо тоді скрізь у Галичині було багато москвофілів, які були досить діяльні, мали між своїми членами чимало інтелігенції, головню священників та вчителів, які їх утверджували в їхніх політичних переконаннях. Я ще тоді в дискусії голосу не забирав, бо був замолодий, але я уважно слухав частих суперечок між моєю мамою і швагром та лише, як то кажуть, „мотав собі те все на вус”, тобто запам’ятував.

Як я дивлюся сьогодні на ті наші сварки, то мені здається, що ми зовсім непотрібно й надаремно витрачували час і сили на гризні між собою за такі справи, які відтак самі себе вияснили й розв’язали. В нас у Галичині москвофільство ще товклося до першої світової війни, коли деякі наші москвофіли навіть помандрували були із відступаючими російськими військами на схід, до Росії чи на Україну, а інші мучилися в тодішньому австрійському концетраційному таборі в Талергофі. Але загальна наших сіл був свідомий, бо над ними працювала наша тодішня народовецька інтелігенція, а головню студенти. Зокрема багато причинилося до пробудження національної свідомости пожарно-руханкове товариство „Січ”, яке мало майже в кожному селі свій відділ. Січовики носили синьо-жовті ленти, які вже самі заставляли їх думати про Україну, яку ці ленти символізували.

Вже в 1910 році тут і там можна було почути слово українець і в нас у Галичині. А як я приїхав до Канади в 1911 році, то тут вже виходив „Український Голос”, який почали видавати рік передтим. Тут назва українець загально прий-

нялася скорше, як у нас у Галичині. Правда і тут ще бовталися різні наші назви, як „рутеніанс“, „галішенс“, австріяки тощо. Тут навіть була компанія „Рутеніян елевейтор компанії“, але десь вона скоро щезла. Навіть не знаю, що з нею сталося.

Сьогодні з давнього москвофільства не залишилося вже нічого. А й наші доморослі комуністи, може, за невеликими винятками, обстоюють комунізм радше із-за його господарського чи суспільного ладу, як із-за його русифікаційної лінії. Сьогодні вже нема давнього сентименту до всього, що російське. Насправді ми маємо сентимент до всього, що українське, навіть якщо воно приходить із СРСР. Нікого з нас не манить ні російська культура, як то було колись за часів москвофілів. Ми сьогодні хочемо мати все своє, українське, і стараємося його тут плекати й зберігати, наскільки лиш можливо. Але боротьба з кацапством та москвофільством коштувала нас багато енергії, при чому під час першої світової війни, завдяки нашим москвофілам, пропало в різних Талергофах та на шибеницях, що їх по наших селах будували мадярські гонведи, чимало наших добрих та щирих українців, які називали себе тоді популярним іменем „русини“.

Та москвофільство було не лише чисто нашим явищем. В далеко більшій мірі було воно поширене в Чехословаччині. Оповідали мені наші емігранти, що приїхали по війні до Канади, а під час другої світової війни побували в Чехословаччині, що чехи та словаки ще ждали спасіння від „русів“, тобто росіян. І діждалися такого „спасення“, що тепер їх ненавидять. Так як ми шукали допомоги в росіян перед поляками, так чехи шукали допомоги в росіян перед німцями. Але замість допомоги, „руси“ забрали в них все, що було найкраще, а в 1969 році ще й їх окупували і держать там свої війська й досі. Чехи теж заплатили дорого за своє русофільство, яке в них покутувало значно довше, як у нас, бо в Галичині досить скоро проминула москвофільська дурійка, а з комунізму вилікували наших людей таки самі комуністи.

З наших москвофілів у Галичині певно не залишилося й сліду. Зате тут, у Канаді, наші колишні москвофіли та їхні нащадки творять ядро Російської Православної Церкви, яка

в Едмонтоні має щось аж чотири різні юрисдикції із юрисдикцією московського патріярха включно. Але це явище, здається мені, має більше церковний характер, а не політично-культурний, як колись мав наш московфільський рух. Тут подам коротко історію московфільства в Канаді.

В 1913 році до Канади приїхав з ЗСА В. Гладик, який раніш видавав там якісь московфільські газети і там розсварився з усіми. Він почав видавати в Едмонтоні московфільську газету "Русский Голос". Видавцем газети був властиво В. Черняк, що походив з села Чехи, повіт Броди. Він добився був гарних грошей у копальні золота в Алясці, зговорився ще з двома братами Шереметами, і вони разом заснували видавництво "Руська видавнича спілка". Шеремета був великим московфілом ще здому, а й брати Шеремети теж були приклонниками тої групи. "Русский Голос" виходив три роки, від квітня 1913 до червня 1916 року, вийшло 158 чисел. Гладик в 1914 році переїхав до Вінніпегу, де видавав якусь московфільську газету, а видавництво перейшло на власність В. Черняка. Керівником видавництва був М. Островський, який був водночас організатором ліберальної партії для слов'ян у Західній Канаді.

Островський та його приятелі зуміли приєднати для своєї ідеї тодішній албертський уряд з прем'єром Сифтоном на чолі, який підпирав московфілів морально й грошево. В тому часі в Алберті були двомовні школи, тобто в школах вчили по-англійському й по-українському. Тодішній провінційний уряд, а зокрема міністер освіти Дж. Бойл, хотів позбутися української мови з албертських шкіл, а "Русский Голос" йому в тому завзято допомагав. Українську мову в школах таки згодом знесено. В управі видавництва газети був тоді Андрій Шандро, який приїхав до Канади малим хлопцем і небагато орієнтувався в політиці "Русского Голосу". В 1913 році Шандро був вибраний послом за піддержкою московфілів. Проте Шандро за якийсь час побачив, куди веде політика московфілів і в 1916 році опублікував в "Українському Голосі" заяву, в якій засудив русофілів і заявив себе українцем. "Русский Голос" опльовував усе, що було українське, а зокрема нападав на греко-католицьку Церкву. Під впливом пропаганди "Русского Го-

лосу” москвофіли були зорганізували навіть свої школи в Едмонтоні.

Гідно воював з москвофілами видаваний Р. Кремером, П. Рудком, С. Фодчуком та іншими щоденник “Новини”, який піддержували свідомі українці і греко-католицькі парафії. Діяльність албертських москвофілів перервалася з упадком ліберального уряду в Алберті та припиненням допливу ліберальних грошей. Але все таки москвофіли домоглися того, що деякі албертські закони були друковані теж і російською мовою.

Крім Едмонтону, москвофіли мали чимало своїх прихильників в підедмонтонських колоніях: Ледук, Калмар, Ніску і т.д. В тих околицях жило теж чимало наших поселенців з Ярославщини, які держалися твердо своєї Греко-католицької Церкви й були добрими русинами-українцями. Багато з них ходили пішки або їхали кіньми до своєї греко-католицької церкви 5 - 7 миль. З таких добрих греко-католиків залишилися мені в пам’яті родини: Олексії, Хариші, Сичі, три брати Середи, Підгірні, Іванихи, Турти, Бури, Манчаки та інші, імен яких я вже не тямлю.

Назви українець у той час ми ще не вживали, називали себе “русинами”, але виразно відрікалися москвофільства та приналежності до росіян. Назва “українець” почала поволі здобувати собі право громадянства між нашими поселенцями, аж після першої світової війни. Проте загал наших поселенців почував себе українцями, хоч деякі родини залишилися при москвофільстві ще довгий час, дехто ще й досьогодні не хоче себе зачислити до українців. В Едмонтоні не стало Черняка й Шереметів, багато відійшло від москвофілів й по фармаж. А й ті, що лишилися, вже не були такі войовничі, як Черняк чи його побратими. Залишилися вони русинами, чи, як себе деколи називали, “руськими”, трохи з привички, а трохи з упертості.

В Едмонтоні із давніх русинів був В. Бойчук, який враз із М. Мазуром заснував був у 1918 році фабрику содової води та інших неалькогольних напитків під назвою “Прері Ровз”. Бойчук походив з буковинського роду, а Мазур приїхав до Канади десь у 1912 році з Київщини. Фабрика йшла дуже добре,

але Мазур за якийсь час продав свою частину уділів українцеві І. Маковійчукові. Та спілка держалася досить довго. По якомусь часі Маковійчук продав свій уділ Олексі Шандрові та його синові Михайлові. Згодом перебрав ту фабрику зять Олекси Шандра В. Гавриляк, який дуже добре її розбудував, але перед кількома роками продав сам виріб вод канадській компанії “Домініон Баттлінг”, а будинок і площу управі міста Едмонтону. Так перестала існувати русько-українська фабрика содової води, що вдержалася майже 50 років у руках нащадків наших поселенців.

В. Бойчук розійшовся з Шандром у фабриці води і відкрив був власну фірму-агенцію “Пепсі-Кола”, яку дуже гарно розбудував. Відтак компанія “Пепсі-Кола” її викупила. Він взяв досить добрі гроші і згодом уже не зачинав ніякого підприємства. В. Бойчук уже помер.

Сьогодні мабуть важко собі уявити, які ми тоді були нещасні, що навіть не мали одної національної назви. Русини, “галіціяни”, австріяки, румуни (буковинці), греко-католики і т.д. були нашими національними назвами. До того, багато англіїців як почули, що ми називаємо себе русинами, вважали нас за росіян. Не помагали ніякі вияснення. “Все одно” — казав англієць і писав “рашен”. В далеко кращому положенні були поляки. Як хтось сказав, що він “поліш”, то всі знали, що він поляк. Положення змінилося щойно в 1918 році, як повстала українська держава. Тоді в цілому світі було відомо, що на світі є українці. Тоді вже й канадці розуміли і знали, що то українці.

Непорозуміння щодо назви відбувалося і на внесеннях за канадське громадянство. де треба було подавати свою попередню державну приналежність. Нас записували або австріяками, або румунами, а згодом і поляками. Щойно по довшому часі, за стараннями наших послів, теж і теперішнього судді І. Дікура, ми здобули право подавати себе у внесеннях за канадським громадянством українцями. Це великий осяг, і ми можемо бути з нього горді. Але до цієї мети вів дуже довгий і дуже важкий шлях.

Я дістав своє канадське громадянство ще як “австрійсь-

кий громадян", і так зазначено на моєму громадянському декреті. Я його не міняю, щоб собі, а може, й кому іншому пригадати, як воно було прикро, коли ми були всякими "Іванами без роду", заки врешті стали українцями . . .

В початках — велика потреба бурс та інститутів. Освідомна праця студентів: між нашими і чужими.

Доки наші діти ходили до звичайних фермерських шкіл, то батьки не мали ніякої проблеми із мешканням для них. Вони жили з батьками в хатині на фермі й ходили до школи, нераз навіть добрих кілька миль, не зважаючи ні на дощ, ні на вітер, ні на сніги взимку та болота, що наставали після весняних розтопів. Але як фермери стали посилати дітей до вищих шкіл до міст, то скоро вирінула проблема їхнього приміщення. Дехто з них мав знайомих чи приятелів у місті, що мали сяку-таку хатину і могли примістити сина своїх приятелів. Дівчат зразу до вищих шкіл фермери не посилали. Та мешкання в приятелів було доступне в рідких випадках. Для загалу фермерських синів приміщення в місті не було. Тому свідоміші українські поселенці стали думати над заснуванням по містах приміщень для хлопців, які тут називали бурсами або інститутами. Допомогали їм у тому наші священики, вчителі та свідоміші поселенці, які трохи доробилися.

В історії нашого поселення інститути чи бурси відіграли велику роль, бо вони не лиш давали приміщення нашим молодим хлопцям, що ходили до вищих шкіл, але й були водночас школами української культури й традиції та українського патріотизму. В Канаді було чимало бурс чи інститутів, у яких виховувалися сини та внуки наших поселенців. Мені приходять на думку лиш деякі: бурса ім. Адама Коцка, бурса ім. Т. Шевченка у Вегревил та Едмонтоні, бурса в Сифтоні, бурса БУКК-а або Інститут ім. Митрополита Шептицького, Інститут ім. Петра Могили, а далі Інститут св. Івана в Едмонтоні, Інститут св. Володимира в Торонто, колегія Шкільних братів у Йорктоні та св. Володимира в Роблін, дівочі Академії в Йорктоні та в Анкестер та багато інших, яких вже нема, а й їх назви вже призабулися. А як до того додамо ще ті приміщення для учнів, що їх влаштовували при багатьох школах різні наші керівники шкіл, то певно їх усіх, разом із бурсами та інститутами, було з кілька десятків. Усі вони відіграли важливу роль у вихованні наших професіоналістів, з

яких багато, без бурс чи інститутів, були б не мали споможности закінчити вищі школи.

Я сам не був у бурсі, ні в інституті, але стрічався з деякими студентами, що жили в інституті в Едмонтоні. Я вже раз згадував, що деякі з них приходили до мене до ресторану на обіди чи вечері, так з багатьома з них я познайомився. Деякі з них і досі зберігають про мене та про мій колишній ресторан добру пам'ять. Про бурси та інститути писав в „Українських Вістях” колишній учитель Дмитро Прокоп, який сам був у бурсі у Вегревил та в Едмонтоні. З того всього, що я про бурси читав та чув від студентів, що в них жили, я виробив собі уявлення, що колись студенти, поза звичайною наукою, потрібною для здобуття фахового знання, вели теж велику національну та освідомну працю. В інститутах відбувалися різні доповіді, концерти, дискусії та курси. Студенти з бурс роз'їжджали з концертами, виставами та доповідями по всіх більших українських скупченнях, а крім того влаштовували покази народних строїв, книжок тощо.

Інститути та бурси були теж осередками, де творено нові гуртки та товариства, головне членство яких рекрутувалося із студентів. Вони бо завжди цікавилися суспільно-громадськими справами та збереженням і розвитком українського культурного життя в Канаді. Із бурс та інститутів вийшло багато наших суспільно-громадських діячів, що вели широку працю між українськими поселенцями, а водночас усвідомлювали наших співгромадян, в першу чергу англійців, про нашу історію, наші традиції, нашу культуру, відкриваючи нам шлях до рівноправности в канадській спільноті. Цим першим носіям української культури та українського імени між англійську, не раз дуже консервативну та дуже упереджену суспільність, не було легко вести таку освідомну роботу. Зразу, а подекуди ще й досі, навіть їх самих приймали деякі англійці як канадців другої або третьої класи, нащадків „людей у кожухах”, „форейнерів”, „галішменів” тощо. Але оці свідомі українські передовики таки зуміли перебороти в багатьох випадках усі труднощі й упередження нашого оточення та поволі вивести українських поселенців на арену канадського життя. Сьогодні вже для кожного канадця слово „українець” не є чимось чужим, невідомим. Може дехто з них ще мати давні

упередження і нехить до нас, але, бодай назовні, вже того не покаже. Ми вже здобули тут право громадянства, а до того причинилися багато наші колишні студенти, що жили в наших бурсах та інститутах.

Тепер ми маємо далеко кращі й модерніші приміщення для наших студентів, але щось менше й рідше чути про їх культурно-освітню діяльність, хоч вони живуть у наших інститутах та бурсах. От час-до-часу десь поїдуть із концертом або влаштують якусь виставу, але то буває рідко. Може бути, що студенти тепер мусять більше вчитися, як колись, а може, так немає в них того запалу, що був у давніших студентів. А шкода, бо давніші мешканці бурс та інститутів зробили велику роботу для наших поселенців у Канаді.

Пресвітеріянські бурси, їх асиміляційна робота. Протидія — наші власні бурси, теж УГПЦ. Наша найбільша зброя — наші церкви. Мої думки про асиміляцію.

Відколи я в Канаді почав цікавитися українськими суспільно-громадськими справами, я спостеріг, що всі свідоміші українські переселенці постійно старалися знайти відповідь на те, „хто ми і чиї ми діти?“ Може, то не було аж так ясно сказане, але проявлялося у всіх наших організаційних починах. Кожний старався відповісти на те питання на свій лад.

До Канади зразу приїхала заробіткова іміграція, без ніякого проводу. Щойно якийсь час потім почали їхати священики та деякі інтелігенти. Через те наше українське організоване життя починалося з нічого. Ми не мали ніякої національно-політичної лінії. Кожний укладав свою лінію, як сам собі її уявляв, згідно з своїм світоглядом і освітою. Так почалися наші перші організації. Найздоровішою була думка, я сказав би, тих, більше свідомих поселенців, які станули на становищі, що „наша доля в наших руках“. Ніхто нам не допоможе, як ми собі самі не допоможемо. Треба усвідомити собі, хто ми, чого хочемо і починати будувати наше життя з малих початків.

В перших часах поселення, як я вже згадав, у нас не було освічених людей. Як хто мав закінчені три класи гімназії в краю, то ми дивилися на нього, як на великого чоловіка. А таких людей було мало. Для ширення свідомости і вдержування зв'язку між поселенцями, почали видавати українські часописи, які, крім того, ще інформували наших поселенців про життя у світі, про різні канадські справи, а нерідко в тих газетах ширили свою пропаганду і канадські партії. Щоб вдержати газети, в'язали їх з різними організаціями, які ми зачали засновувати. Між українськими поселенцями були теж і деякі „біблійні маловіри“, які говорили, що до 50 років ніяких українців, чи пак тоді „русинів“, уже не буде, бо все зангліїщиться. До того, може, причинилася та обставина, що наші поселенці приїхали з різних околиць нашої Галичини, говорили різними говорами й не вживали одноставної укра-

їнської мови, що подекуди помітне ще й досі. Одначе десь тоді прийшли нам на поміч наші канадські сусіди, головню англійці, які через довгий час приглядалися нам і нас досліджували. Вони прийшли до переконання, що наші люди працьовиті, побожні і запопадливі та наміряють залишитися в Канаді постійно. Але та допомога йшла радше в тому напрямі, щоб нас скоріше „сканадинізувати”, тобто засимілювати. Так бо-дай пояснювали собі готовість сусідської допомоги деякі наші провідні одиниці.

Найбільше йшли нам назустріч пресвітеріяни, які збудували для наших людей кілька церков і бурси в Едмонтоні, Вегревил та Брентон. До тих бурс закликали наших хлопців мешкати, щоб могли ходити до школи. Мешкання та харчі пресвітеріяни давали майже зовсім даром. Як хто мав чим заплатити, то добре, а як не мав, то жив і харчувався зовсім безплатно. З тих бурс вийшло чимало наших добрих професіоналістів. Було б корисно, коли б хтось написав історію тих бурс і тих людей, що з них повиходили. Здається мені, що це міг би був добре зробити покійний М. Залізняк, бо він знав про ці справи багато. Але він помер і забрав своє знання в могилу. Не знаю, чи залишилися по ньому які матеріяли, щоб, може, хто інший міг би про ті пресвітеріянські бурси написати. То був би неабиякий причинок до історії нашого поселення в Канаді.

Не знаю, слушно, чи неслучно хтось кинув думку, що пресвітеріяни хочуть нас асимілювати. А пресвітеріяни мали тоді вже 15 проповідників, що працювали між нашими поселенцями. Крик проти асиміляції пресвітеріянами таки голосно рознісся по Канаді. Хто зна, чи саме він не спонукав наших саскачеванських поселенців зорганізувати свою власну бурсу ім. Петра Могили в Саскатуні. В цій бурсі було багато нашої молоді, яка оснувала своє власне товариство „Каменярі” і видавала навіть свій власний літературний журнал.

Одначе бурса ім. П. Могили не могла прийняти всіх наших студентів. До того пресвітеріяни вели тиху пропаганду між нашими людьми, щоб їх притягнути до своєї церкви. І треба признати, що вони мали деякі успіхи. До них пішли ті, що ходили до Української Греко-католицької Церкви, але шука-

ли чогось нового, теж такі, що до ніякої церкви не належали. Так пресвітеріянська церква зростала.

В тому часі почалися розходження і тертя між деякими провідниками наших поселенців і Українською Греко-Католицькою Церквою, і у висліді поволі починала організуватися Українська Греко-Православна Церква. Одною з причин організації тої Церкви, бодай у деяких її організаторів, був теж намір протидіяти діяльності пресвітеріян. Щоб надати новій Церкві українське обличчя, на зборах часто називали її „козацькою Церквою”, тобто такою, що за неї воювали козаки.

Проблемою нової Церкви була недостача священників. Їх брали де попало. Прийняли кількох проповідників з пресвітеріянської церкви, потім прийшли деякі наші православні священники, що були під юрисдикцією Російської Православної Церкви. Один православний священник, родом з Галичини, перейшов до Української Православної Церкви і привів зі собою десять церковних громад. За ним пішло багато інших буковинських священників і вірних, що покинули Російську Православну Церкву і перейшли до Української Греко-Православної. Згодом почали переходити й деякі українці греко-католики, що покидали свою Церкву з різних причин, а це потім довело до дуже гострої, прикрої і заїлої боротьби між вірними обох Церков. Ця боротьба тривала понад 40 років і щойно після другої світової війни почала поволі ущухати. Сьогодні вже вірні священники та владики обох українських Церков живуть у прикладній згоді і спільно беруть участь у майже всіх українських маніфестаціях. Тільки тут і там хтось ще, неоглядно або за старою звичкою, зробить несмачний і нетактовний напад на іншу українську Церкву. Але то вже радше рідкі винятки.

* * *

З повстанням Української Греко-Православної Церкви пресвітеріяни втратили серед українських поселенців своє значення. Тут і там вони мають серед нас ще невеликі церковні громади, але тих впливів, що колись, вони вже не мають. Мені здається, що то є якраз і заслуга Української Греко-Православної Церкви, що вона відсунула небезпеку асиміляції через пресвітеріянів, забираючи їх прихильників до себе.

Проте про небезпеку асиміляції говорять ще й сьогодні, може, більше, ніж давніше. Якщо б ви взяли в руки газету „Новини”, що її видавали в часі першої світової війни, то там знайшли б статті про збереження української мови й культури, які можна б без ніякої зміни друкувати й сьогодні. Є боротьба за вдержання української мови й культури, але вже 50 років минуло з того часу, як різні „пророки” заповідали загибель української мови й українства загалом, а наша мова й культура ще живі. Певне, ми втратили чимале число українців, які від нас відійшли, чи, може, не знають української мови. Але й між тими є велике число таких, що мають українське серце і таки ще за своїм обстануть чи дадуть жертву на українську ціль. Немає сумніву, що шкода тих, які від нас відпали, але така є доля всіх поселенців у Канаді. А втім можемо похвалитися, що ми, може, ще найкраще держимося в порівнянні до поселенців інших національностей. Велика тут заслуга наших обох українських Церков і різних організацій, які вдержують і піддержують українські рідні школи та плекають українські звичаї і культурні традиції. Мені здається, що сьогоднішня молодь більше горда на своє українство і глибше його відчуває, ніж давніша молодь, якої було більше й яка, може, більше по-українському говорила, але була несмілива і непевна свого. А може, мені лиш так здається . . .

Багато батьків говорить, що не посилають своїх дітей до української школи чи не вчать їх по-українському говорити, бо бояться, щоб не зіпсували собі англійської вимови, т.зв. акценту. Ніхто не заперечує, що нам треба знати добре англійську мову, якої нам скрізь потрібно в щоденному і професійному житті. Але я знаю дуже багато дітей наших поселенців, які чудово говорять обидвома мовами і мають у них дуже добру вимову. Якщо хтось хоче, то певно зможе говорити добре обома мовами, зокрема сьогодні, коли в державних школах вчать української мови, а й університет признає її як кредитовану. Тому ми повинні користати з даних нам можливостей і вчити наших дітей рідної мови, історії і культури.

Пригадується мені один випадок про двох приятелів. Один був англієць, а один українець. Англієць не знав, що його приятель є українського роду. Один звав себе Піт, а один Майк. Одного разу зайшли вони до готелю „Ст. Реджіс”, яко-

го вже нема, де ходило дуже багато українців та інших, т.зв. чужинців, замовили собі по склянці пива й п'ють. Наші українці говорили між собою досить голосно по українськи. Як Піт вчув українську мову, його аж кинуло.

— Але ті „богонки” голосно говорять”, — сказав він до Майка.

Майк, замість відповіді, гримнув його п'ястуком у лице так, що Піт полетів аж через кілька крісел. Пиварняні робітники піднесли бідного Піта з підлоги і питають Майка, що сталося, за що він його вдарив. Майк відповів:

— Нічого! Я скажу йому надворі.

Вийшли надвір, і Піт питає Майка:

— За що ти мене вдарив?

— За те, — відповів Майк, — що ти назвав тих людей „богонками”, бо я теж один із тих „богонків”.

— А я думав, — сказав Піт, — що ти є англісець. Я не знав, що і ти українець.

Піт перепросив Майка, подав йому руку, і вони далі-ше залишилися приятелями. Але слова „богонк” Піт вже більше ніколи не вживав.

Асиміляція починається в хаті коли батьки говорять до своїх дітей по-англійському й не шанують своєї національної приналежності. Але навіть тоді в них час-до-часу відізветься українське серце, і вони стануть в обороні свого народу чи своєї мови й культури. Я знаю чимало таких наших поселенців, які змінили свої імена на англійські, а все таки за свою матірню мову подавали українську.

Зрештою і наші співгромадяни інших національностей міняють інколи свої прізвища. Я знаю одну жидівську родину, яка приїхала сюди з чисто російським чи, може, українським прізвищем, бо приїхала вона з Росії, де всім жидам давали слов'янські імена. Тут вона перемінила своє прізвище на англійське, але всі її члени залишилися твердими жидами. Таке саме буває і в нас.

Сьогодні про асиміляцію говорять багато. Але мене трохи бавить, а ще більше лютить, коли хтось говорить про асиміляцію і закликає до плекання української мови, але говорить . . . по-англійському. Ті, що слухають переляканого асиміляцією, який закликає вивчати українську мову, витріщують нерозумні очі й дивуються, чого він страшить усіх асиміляцією, а сам не навчиться української мови, так щоб міг нею говорити до інших.

Нема сумніву, що треба пильно навчати української мови, говорити нею дома до дітей, на публічних концертах і вічах, але не можна страшити всіх асиміляцією і самому її боятися. Асиміляція залежить від нас самих. Як ми не схочемо, то нас ніхто не засимілює. Зрештою, мені виглядає, що сьогодні є дедалі більший опір асиміляції, головню серед багатьох молодих. Що якась частина молодих відпаде від нас, з тим треба погодитися і не зворушуватися. А хіба в нашій Україні не відходять від нас деякі одиниці? Чи то вже означає, що українська нація пропадає? Думаю, що ні. Так само не пропадає вона й у Канаді. Проте треба, щоб ми боролися з проявами асиміляції й плекали все, що наше рідне, бо тут, у демократичній Канаді, нам ніхто того не заборонить. Хіба що ми самі не захочемо вчитися української мови й плекати її. Але тоді шукаймо винних між нами, а не між чужими.

Гіркі часи депресії. Ні праці, ні зарібків, тільки „реліф”, тобто державна допомога. Безробітних депортують, а вони тікають на фарми. Невдалий голодний похід.

За перших кілька років праці в моєму іміграційному бюро (1927-30 роки) я спровадив до Канади досить поважне число наших людей з України. Найбільше приїздило неодружених, деякі залишали в краю родину й приїздили тут, щоб заробити дещо, а відтак або поверталися назад до краю, або спроваджували родини до Канади й осідали тут назавжди. Деякі приїздили відразу зі своїми родинами й осідали на фермах.

Згодом іміграційний уряд почав вимагати від імігрантів, що приїздили до Канади, щоб вони складали депозит. Від родин вимагали депозит у висоті 700-1,500 доларів і зобов'язання осісти на фермах і господарювати. Від декого вимагали навіть, щоб депозит склав у краю в канадському консуляті, перед виїздом до Канади. Як імігранти приїхали до Канади і знайшли ферми, їм гроші повертали, тоді вони користувалися ними, щоб закупити, що було потрібно до фармування. Але деякі шукали викруту. Підуть на ферми, знайдуть собі ферму, дадуть яких 100 доларів задатку і приходять до відділу колонізації в іміграційному уряді по решту грошей. Як дістануть гроші, то зовсім не йдуть на ферми, а залишаються в Едмонтоні. Очевидно, що їх задаток пропадає, але вони собі з того багато не роблять. Шукають праці в Едмонтоні, а як не знайдуть, то йдуть на схід та шукають праці в копальнях, де досить добре платили.

Для самотніх, які не могли собі самі допомогти, ми шукали праці на фермах. До того ми користувалися агентами, які їздили по фермах і старалися знайти працю у фермерів для тих людей. Фермери вже не хотіли самі корчувати дерев і корчів на своїх фермах, тому брали до тої праці робітників, яким платили 40-50 доларів на місяць і давали ще харчі. А агентам платив колонізаційний відділ іміграційного уряду по

долярові за кожного робітника, для якого знайдено працю на фармах.

До 1930 року не було труднощів підшукати працю для наших робітників. Але в 1931 році зачалися труднощі. Фармерські продукти продавалися за півдарма, і фермери не брали робітників, бо не мали чим їм платити. В 1932 році стало за працю дуже тяжко. Всі робітники повтікали з фармів до міста й поголосилися на допомогу для безробітних. Уряд виплачував допомогу тисячам безробітних. Тому що їх було дуже багато, міська суспільна опіка давала допомогу в формі двох квитків на харч, кожний вартості 25 центів. Наші люди жили отим дворазовим харчуванням.

Але, за якийсь час, до міста почали голоситися деякі власники ресторанів з пропозицією, що вони будуть давати безробітним два рази денно їсти за 25 центів. Першим зголосився чех Фердик, а за ним пішли і деякі інші власники ресторанів. Всі вони старалися дістати бодай декого на харч до свого ресторану, щоб вдержатися, бо інакше ресторани світили пусткою.

Може, воно трохи дивно, як власники ресторанів могли давати так дешево харчі. Вони робили це так, що ходили до фабрик м'яса і купували дуже дешево різні відпадки, яких ті фабрики самі не продавали, а навіть деколи викидали на сміття, як, наприклад, свинячі голови, коров'ячі ноги тощо. Потім йшли до пекарень і там закуповували весь хліб, що стояв два або три дні, отже пекарні його не могли продати, бо він був уже черствий. Бараболі та ярину купували майже даром у огородників, які були раді, що бодай щось дістануть за свою працю.

В дещо кращому положенні, були одружені безробітні. Суспільна опіка давала їм квитки на заплату мешкання, харчів, молока, а навіть раз у місяць на кінотеатр. Їм поводилося тоді навіть не надто погано. Як була нагода дістати якусь працю, то вони не дуже рвалися до неї, бо боялися, що страять допомогу.

Уряд суспільної опіки одержав інформацію, що за допомогою приходять і деякі з тих імігрантів, які одержали гро-

ші з колонізаційного відділу іміграційного уряду на купно фармів, а в дійсності залишилися в Едмонтоні і жили спокійно на допомозі суспільної опіки. Уряд почав вести слідство і викривати тих безробітних, що мали бути на фармах. Він дав доручення тих безробітних депортувати туди, звідки вони приїхали.

Багато з тих, що їх мали депортувати, приходило до мене і просило допомоги, бо вертатися не мало куди. Вони дома попродали все, що мали, бо думали залишитися назавжди в Канаді. Я тоді звичайно йшов до відділу колонізації в іміграційному бюро, де керівником був добрий мій знайомий МекКей, людина доброго серця, і просив його, щоб охоронив того чи того нашого чоловіка від депортації додому. Він звичайно давав десять днів часу, щоб даний чоловік забрався з Едмонтону. Якщо не забереться, а буде далі ходити за допомогою, то його депортують. Я кожному радив забиратися чимскоріше з міста на фарми, бо інакше буде біда. В той спосіб я врятував майже всіх, що до мене зверталися за допомогою.

Але кілька родин таки депортували до Польщі. Здається, що їх депортували для постраху, щоб імігранти додержували зобов'язань, які взяли на себе. Коли вони зобов'язалися осісти на фармі, то повинні були там сидіти. Багато з тих, які мусли втікати з Едмонтону, згодом навіть були задоволені. На "гомстеді" було бодай що їсти. Навіть як не мали нічого свого, то там була дика птаха, зайці, кози, олені, лосі тощо. Вони пережили на фармах тяжкі часи господарської кризи, але як вибухла війна і господарські продукти подорожili, вони подороблилися і стали добрими господарями.

Проте уряд хотів позбутися з міста і самітних безробітних, щоб не крутилися по місті. Давали їм по п'ять доларів на місяць і по п'ять доларів фермерові, щоб їх харчував. Багато безробітних скористало, вони осіли на фармах. Там, щоправда, трохи працювали, але зате мали незлий харч, чисте ліжко і здорове повітря. Але не всі хотіли йти на фарми, і не до кожного фермера. Нераз приїде фермер до міста і шукає за робітником споміж безробітних. Я покличу якогось безробітного й намовляю його, щоб їхав на ферму на працю. А він подивиться на фермера тай нераз питає:

— А ви пан з пана, чи в пана служили?

Фармер щось відбуркнув, але тут я вмішувався в розмову й переконував безробітного, щоб їхав на ферму працювати.

Звичайно наші безробітні йшли, і фермери були з них задоволені, бо наші люди були працьовиті. Фермери давали робітникам п'ять доларів, які їм давав уряд. Але були деякі, що ту п'ятку зразу пропивали, і робітник працював лише за харч і тих п'ять доларів, що йому дав уряд до рук. Хоч у тому часі управа землі не поплачувалася, то фермери вживали безробітних до корчування лісу і у висліді гарно повиробляли свої ферми. А потім, як ціни на збіжжя пішли вгору, вони засівали їх збіжжям.

То були тяжкі часи для всіх. Багато адвокатів, лікарів, купців і промисловців були в тому часі на допомозі суспільної опіки. Уряд навіть давав їм квитки на бензину, щоб мали за що поїхати по свою допомогу до бюро суспільної опіки. В мене теж не було тоді великих доходів. Я був щасливий, коли заробив денно п'ять доларів. Вже було з чого заплатити за винайм мого бюрового приміщення та інші видатки і заплатити кошта прожитку собі і дружині.

Багато робітників не хотіло вірити, що всюди так важко за працю. Вони сідали на поїзди, очевидно, без квитків, і то на вантажні поїзди, бо на особові не могли дістатися, і їхали з одного кінця Канади на другий, шукаючи праці. Поїзди були обліплені безробітними, як дерево пчолами, що рояться. Але в цілій Канаді було те саме: брак будьяких робіт. Бо був це час важкої господарської кризи, що панувала в цілому світі.

Під час господарської кризи важко було жити теж і фермерам. Вправді вони мали де мешкати і що їсти, але то було все. Бо грошей фермери не мали теж. А на господарстві треба було завжди щось купити, чи пальне („гез”), чи запасні частини до автомобіля і господарських машин тощо. Деякі фермери затягали позички в банку, але їх треба було сплачувати, а тут грошей нема. Фермери мали повні шпихлірі збіжжя і чимало худоби на продаж, а тут не було купців, хіба за дуже низьку ціну.

Один мій знайомий фармер мав бика, що важив коло 1,200 фунтів. Продав його за 10 доларів, а чотири доляри заплатив за доставку бика до різні. Лишилося йому шість доларів, за які купив жінці різні речі до кухні. Одному фармерові дуже докучав керівник банку, щоб віддав позичені гроші. Фармер виправдувався, що не має звідки взяти, а вкінці наладував повне вантажне авто пшениці, завіз перед будинок банку і висипав прямо під двері. Керівник банку вибіг і наробив крику. Фармер пояснив, що він не має чим віддати позичку, а що банк натискає на нього віддати гроші, він не має іншої ради, лише привезти те, що має, тобто пшеницю. Хай банк пшеницю продасть і відбере собі свої гроші. Керівник банку закликав поліція, але той стиснув раменами, сказав, що та справа не належить до поліції і пішов собі геть. Керівник мусів просити фармера, щоб той забрав пшеницю назад і обіцяв йому не докучати за зворот позички, доки не поправиться господарське положення.

Таких історій можна б навести більше. Всі вони показують, в якому скрутному господарському положенні були тоді наші поселенці-фармери.

В тому часі була в Алберті при владі Партія об'єднаних фармерів Алберти, в скороченні „Ю-Еф-Ей”, а премієром був адвокат Джон Бровнлі. Бровнлі був незлим адміністратором, але ні він, ні його партія не мали ніякої ради на господарську кризу, яка давалася взнаки так у місті, як і на фармах, і була світовим явищем. Тому що ніякі письма, ні інтервенції не помагали, фармери зорганізували т.зв. „голодний похід” до будинку Албертської легіслятури, щоб представити своє положення премієрові Бровнлі. Премієр заповів, що він з фармерами не буде говорити, бо не має їм що сказати, і радив ніякого походу не робити. Одначе вони таки похід зорганізували з початком грудня 1932 року. До Едмонтону почали йти і їхати фармери з усіх околиць Алберти. Деякі везли з собою на вантажних автомобілях харчі: печені кури, індики, хліб тощо. Всі ті речі звожено до Робітничого дому. Дехто радив, після походу до Албертської легіслятури, організувати похід до федерального парламенту в Оттаві. Але, покищо, організували похід в Едмонтоні.

В день походу всі демонстранти зібралися на давньому ринку, коло старого поштового будинку. На ринку до фермерів виголошено кілька промов. У міжчасі кінна поліція „Ар-Сі Ем-Пі” усталилася на конях на захід від пошти на 100-ій вулиці і загородила дорогу до легіслятури. Коли демонстранти рушили з ринку, щоб іти до будинку легіслятури, поліція рушила на них і почала розганяти. Коли демонстранти пхалися силою, щоб перейти 100-ою вулицею до Джеспер авеню, поліція почала натискати на них силою. Тоді багато демонстрантів почало тікати, хто куди міг, дехто попав під поліційних коней, інші забігали до сусідніх будинків, одне слово, демонстрація розбіглася зараз напочатку.

Я сам, на щастя, стояв у куті біля дверей і вийшов цілий, але декотрих демонстрантів таки добре потурбували. А втім я зовсім не брав участі в поході, а хотів лише подивитися, чи демонстрація вдасться. За півгодини на ринку не було вже нікого, не видно було ні одного демонстранта. Наші фермери пішли до Робітничого дому на обід і там вимахували п'ястуками на Бровнлі і партію „Ю-Еф-Ей”.

Очевидно, про ніякий похід до Оттави вже ніхто не говорив. Бровнлі незабаром зрезигнував з прем'єра, а прем'єром став Р. Рід до 1935 року. Тоді відбулися вибори, в яких партія „Ю-Еф-Ей” не вибрала ні одного посла і зовсім втратила своє значення. До уряду прийшла партія Суспільного кредиту під проводом маловідомого вчителя і протестантського духовника, В. Ебергарта, після якого прем'єром став Е. С. Меннінг.

Партія Суспільного кредиту обіцяла платити албертцям дивіденди, з чого нічого не вийшло. Але по приході до влади вона поладнала справу задовжень корисно для фермерів, чим здобула собі їх симпатію на довгі роки. Після вибуху війни господарське положення значно поправилося, до того в Алберті знайдено великі поклади нафтової ропи і земного газу, що принесло і ще постійно приносить провінційному урядові поважні прибутки.

Слід згадати, що до перемоги Партії Суспільного кредиту причинилися чимало тодішні албертські ліберали, які са-

мі готувалися перебрати владу в Алберті і вели заїлу кампанію проти партії „Ю-Еф-Ей”.

Проте „голодний похід” з 1933 року залишиться в історії Алберти як одна з яскравіших картин депресії. Правда, сам похід організували радикальні елементи, в більшості симпатизикували комуністичній партії. Але їх заклик знайшов живий відгук між фермерами, які в той спосіб вимагали покращання свого незавидного положення.

Господарська криза. Два прем'єри Канади, Мекензі Кінг і Р. Б. Беннет, не допомогли, аж прийшла війна. Історія одної української родини, яку криза навіки розлучила.

Депресія в Канаді зачалася за урядування Мекензі Кінга. Він був прем'єром майже 20 років. Інколи він мусів іти на співпрацю з іншою партією, як за часу провідництва Вудворта в партії Сі-Сі-Еф, але все таки він держався при владі, і то досить довго. Під кінець його урядування в опозиції був голосний адвокат з Калгарі, Р. Б. Беннет, що хотів конче бути прем'єром Канади. Він був досить багатий, бо мав фабрику сірників, був добрим адвокатом і був вибраний зразу до Албертської легіслятури, а потім зрезигнував і був вибраний кілька разів з Калгарі до федерального парляменту. Тут він став провідником консервативної партії і, в часі важкої господарської кризи, переконував усіх, що він зможе її подолати. В 1930 році консерватисти виграли вибори, і Беннет став канадським прем'єром до 1935 року. З приходом Беннета до влади всі сподівалися, що господарське положення в Канаді поправиться. А тимчасом з робіт викидали щораз то більше людей, і в Канаді почалося повне безробіття. Безробітні кидалися на вантажні поїзди і їхали від Тихого до Атлантийського океанів, шукаючи праці. А праці не було. Тоді прийшов час, що держава мусіла допомагати великим масам безробітних, тобто в Канаді прийшов час „реліф-у”.

Не краще велося й фермерам. Вони мали повні шпихліри збіжжя, але його ніхто не хотів купувати. За повний віз пшениці, що фермери довозили до елевейторів, давали йому п'ять доларів. За тузін яєць платили п'ять центів, за бика, що важив 1,200 фунтів, платила фабрика м'яса сім доларів, з того треба було заплатити половину за доставку до фабрики. І то ще добре було, якщо бика взяли, бо нераз фабрики казали, що мають забагато худоби й не хотіли купувати навіть за таку низьку ціну. Тоді везли бика назад додому і плати за перевіз, а тут нема чим. Коли дехто з імігрантів мав трохи грошей у банку, то йому було не найгірше, але тим, що жили з

заробків, прийшлося таки дуже круто. Всі перейшли на державну допомогу — „реліф”.

Між утриманцями держави були і адвокати і лікарі і різні підприємці, бо тоді ніхто не мав грошей, то й з професіоналістами було погано. Уряд платив і мешкання і харчі і одяг, ба навіть давав квитки до кінотеатрів. Одягом помагали теж деякі добродійні товариства, як хто не мав у що одягнутися.

Уряд Беннета, здається, пробував шукати виходу з важкого господарського положення, але не міг нічого вдіяти, бо господарська криза була тоді в цілому світі. Як прийшли чергові вибори в 1935 році, розчаровані консервативною партією виборці вибрали лібералів і премієром став знову Мекензі Кінг. До 1939 року ще відчувалася криза, але з вибухом війни, часи й обставини змінилися. На війну треба було різного знадіб'я, харчів, одягів тощо. Всі фабрики урухомлено, всюди треба було робітників. Депресія закінчилася, настав час добробуту.

Після урядування Беннета консервативна партія втратила на заході Канади зовсім свою популярність, бо всі лиха, які з собою приносила депресія, приписували Беннетові, хоч у тому його вини не було. Недовір'я до консервативної партії в західній Канаді розвіяв аж меткий і зручний адвокат з Саскачевану, Джон Діфенбейкер, який був двічі канадським премієром. До нього прерійні фермери ще й сьогодні мають велику пошану й довір'я.

Якщо йдеться про Беннета, то про нього говорили, що він вів таку політику, якої бажала собі Англія, бо хотів стати конче англійським лордом. Він ним став і перейшов жити до Англії. Але в Канаді він зовсім втратив популярність. Як приїхав раз з Англії до Калгарі, то його привітало на залізничній станції аж 20 його приятелів, більше не показався ніхто. А як приїхав іншим разом, то не було майже нікого. Беннет помер в Англії, майже всіма забутий.

По першій світовій війні одна наша родина поселилася в Рочестер, на північний захід від Едмонтону, де завела власне господарство на фермі. Дітей у них не було, вони жили лиш

двоє. Якийсь час їм велося незле. Вони держали кури і могли продавати яйця та кури, продавати поросят, яких теж годували, продавали трохи худоби, яку теж годували, та пшеницю, яку вирощували на своїй фермі. За продані продукти і худобу діставали стільки грошей, що могли купити все, що їм було потрібне до хати.

Як прийшла господарська криза, то яєць ніхто не купував, а як купував, то майже даром. Післали до різні корову і дістали за неї сім доларів, бо п'ять доларів почислили за доставку корови, збіжжя загалом ніхто не хотів купувати. Тоді прийшла біда. Нема за що купити, чого треба до хати, приходится жити тим, що росте на фермі. Думав наш господар, думав і додумався до того, що одної ночі пішов до крамниці в Рочестер і вкрав мішок муки, а крім того трохи цукру, рижу, соли, перцю, гречаних круп і всього, що було потрібно в хаті. Забрав і привіз до хати. Власник прийшов рано до крамниці й побачив, що вночі були „непрошені гості”. Покликав поліцію. Вона прийшла з поліційним псом, який обнюхав усе, а потім пішов за слідом і запровадив до нашого імігранта.

Поліція його арештувала й поставила перед суд за крадіж. Суддя сказав його депортувати до Польщі. З ферми його прогнали, він і його жінка мусіли йти до Едмонтону.

Ані він, ні його дружина не хотіли вертатися до Польщі, бо там вони продали все і не мали до чого їхати. Жінка прийшла до мене і з плачем просила, щоб їм допомогти в біді. До того вони не мали навіть одного цента. Вона не мала навіть чим заплатити в місті за мешкання. Я пішов тоді до одного знайомого грека, який мав ресторан і попросив його, щоб дав жінці якесь зайняття — начиння мити, зам'ятати, аби могла щось заробити. Я розказав грекові цілу історію наших нещасливих імігрантів, і він погодився прийняти жінку на працю. Але чоловікові я не міг нічого допомогти, бо він мав судовий присуд на депортацію. Його жінка працювала в тому грецькому ресторані довгий час. Вона була доброю робітницею, і власник ресторану часто її хвалив перед мною. Її чоловіка до Канади вдруге не впустили, бо хто мав судовий присуд на депортацію, той не мав права на поворот до Канади.

А жінка до Польщі вертатися не хотіла, бо не хотіла бідувати. Зате вона знайшла собі іншого чоловіка. Один з наших вуглекопів купив був собі шмат землі в місті, збудував там „шека” і жив сам. Деся він зустрівся з жінкою того депортованого, і почали жити разом. Вона садила на городі бараболю і різну ярину, трохи для себе, а решту на продаж, він працював у копальні, і їм добре поводилося. Вони були б найрадше обоє одружилися, але не могли, бо й він лишив жінку дома, а й її чоловік жив у Польщі. Але життя розв’язало само їх справу, бо вуглекоп захворів і помер, а перед смертю записав на ту жінку все своє майно. Вона жила сама і далі садила бараболі і ярину та з того вдержувалася. По другій світовій війні почався великий будівельний рух. Та жінка поділила свою землю на будівельні площі й продавала їх по добрій ціні. Вона склала гарну суму грошей до банку, а до того збудувала собі гарну хату й зразу стала багатою. Один чоловік пронюхав, що вона має гроші й одружився з нею. Але подружжя довго не тривало, вони обоє не згоджувалися і розійшлися. Вона залишилася й надалі самотньою і так живе й досі. Я відтак її не бачив і з нею не зустрічався. Я не вимагаю від нікого якоїсь вдячності, але здається мені, що вона могла була бодай колись сказати мені „дякую” за те, що я їй допоміг знайти працю й залишитися в Канаді, де вона таки зажила достатнім життям.

Я навмисне переказав історію цієї родини, щоб показати, що діялося в час депресії. Таких і подібних випадків було більше. Я знав таких справ багато, бо до мене звичайно приходили наші люди в клопоті і шукали поради та порятунку. Я знав різних людей по урядах і приватних підприємствах та в багатьох випадках мені вдавалося їм допомогти. Не робив я того за гроші, бо грошей ніхто тоді не мав, а зокрема не мали їх ті що приходили до мене шукати допомоги. Я старався допомогти кому лиш міг, бо так казало мені моє сумління.

Імігранти між 1-ою і 2-ою світовими війнами. Їх проблеми, їх махінації, їх положення під час кризи.

До 1939 року я займався виключно іміграційними справами. В часі депресії, почавши від 1930 року, до Канади не впускали нікого. Аж десь у 1935 році до Канади почали впускати імігрантів, які могли привезти з собою бодай 1,000 доларів. Цю суму вони складали у відділі колонізації, що був зв'язаний тісно з залізничною компанією „Сі-Ен-Ар”. Там працював покійний Василь Смолик, який був їхнім представником для справ імігрантів. Окрім того треба було ще поважного фермера, щоб підписав т.зв. „афідейвіт” за того, кого хотів спровадити до Канади. З такими родинами багато клопоту не було. Вони приїздили, купували собі фарми й починали поволі загосподарюватися в Канаді.

І перед депресією приїздили до Канади такі родини, що могли скласти в колонізаційнім відділі 1,000 доларів. Вони підшукували собі фарми, купували їх і їхали на свою господарку. Польща дозволяла вивозити за кордон 1,000 доларів без ніяких більших формальностей. Але деякі наші імігранти привозили більше грошей, як 1,000 доларів. В Польщі при виїзді переводили контролю, чи хто не везе більше грошей, але наші люди ці контролі вміли легко обійти. Зате доларів не могли купити по офіційному курсі, а на чорному ринку вони коштували багато більше, тому привозили до Канади польські золоті.

Якщо йдеться про перевірку на кордоні, то наші люди мали дуже добрі способи, як таку перевірку обійти. Знаю одного нашого імігранта, який їхав до одної місцевості недалеко Едмонтону. Він взяв зі собою ровер, в гумові колеса якого напхав паперових польських золотих. Ровер надав разом зі своїми клунками і спокійно перейшов через усі контролі й дійшов до Алберти, без ніякого клопоту. Ніхто навіть не підозрівав, що в колесах ровера було повно польських золотих. В Алберті імігрант приніс їх до мене, я вислав їх до Нью Йорку, де їх виміняли на долари. За ті злоті він дістав, якщо я собі добре пригадую, дві тисячі доларів. То вже було понад суму, яку дозволено вивезти з Польщі. Очевидно, ті гроші йому ста-

ли в пригоді, бо тоді долари в Канаді мали велику вартість.

Інший імігрант, десятирічний хлопчина, мав довгу крайову пукавку, яку він, чи, може, радше його батько, набив польськими золотими. За виміняні золоті він дістав 800 доларів. Я вислав ті гроші до виміни в Нью-Йорку і ще сьогодні пам'ятаю, що він мав два одностисячні банкноти, кілька по п'ятсот золотих, а решту — стозолотові банкноти. Таких людей, що вивозили з Польщі більше грошей, як їм було дозволено, я знав більше. В той спосіб наші люди обходили прикрий польський закон, який дозволяв їм вивезти з Польщі лише тисячу доларів.

Після приїзду до Канади, імігранти мали нові проблеми. Вони зобов'язувалися йти працювати на ферми. Як заporуку, вони складали у відділі колонізації своїх 1,000 доларів, а самі йшли шукати для себе відповідних фермів. Як знайшли ферму, що їм подобалася, обіцяли дати, звичайно, 100 доларів задатку і голосили в колонізаційному відділі, що вже знайшли ферму. Відділ вислав тоді покійного В. Смолика, який їхав, оглядав ферму і якщо вважав, що ферма добра, давав 100 доларів задатку і брав зобов'язання від продавця і покупця, що вони решту поладнають між собою, тобто що покупець заплатить ще 900 доларів та домовляється відносно дальших сплат, якщо ферма коштувала більше. Продавець зі свого боку зобов'язувався, що продасть ферму за домовлену суму. Тоді Смолик зголошував у відділі колонізації, що такий-то імігрант вже купив ферму, і відділ колонізації виплачував йому решту зложених грошей — 900 доларів.

Проте багато імігрантів, яким відділ колонізації виплачував зложені гроші, міняли чека в банку й залишалися в місті. Вони й так не мали заміру йти працювати на ферму. Вони, правда, втрачали 100 доларів, що їх дали як задаток, але зате могли шукати за працею в Едмонтоні або їхати до іншого міста. Їх потім уже ніхто не перевіряв, чи вони працюють на фермі, чи ні. В тому часі було легко з працею в Едмонтоні та по інших містах. Багато наших імігрантів їхали до Торонта, де лагідніші зими, а до того більше різних фабрик, де легко можна було дістати працю.

Відділ колонізації за якийсь час довідався про махінації наших імігрантів і перестав їм виплачувати 900 доларів до рук, але давав гроші прямо адвокатові, який переводив перепис фарми на нового власника і виготовляв контракт продажу й купна. Але я знаю бодай із 20 таких наших імігрантів, що в нелегальний спосіб залишилися в місті. Деякі з них навіть купили собі хати, давши на задаток 900 доларів, що їм виплатив відділ колонізації, і стали зразу твердою ногою на канадській землі.

Але в 1930 році зачалася депресія на малу скалю, а в 1932 почали різні компанії звільняти з праці робітників, бо не було збуту на товари. Усім робітникам стало круто жити. Не легше було й нашим імігрантам, які, замість йти на фарми, осіли в місті й працювали по фабриках. Уряд мусів прийти їм з допомогою в формі славного тоді „реліфу”, тобто державної допомоги. Для робітників, що мали родини, допомога була вистачаюча на прожиток. Їм платили мешкання, давала квитки на закуп харчів у крамницях, їхні дружини варили їм їсти й вони жили не надзвичайно, але добре. Крім того їм давали квитки до кіна та гроші на купно одягу для дітей.

Але за якийсь час уряд почав вимагати спеціальних прохань, щоб виплачувати дальшу допомогу. У проханні треба було подати, коли приїхав до Канади, як довго живе в Едмонтоні і т.д. Тоді й натрапили на тих імігрантів, що приїхали на фарми, а залишилися жити в Едмонтоні. Їх почали відсилати назад до Польщі. Між ними повстав переполох, майже паніка. Вони в Польщі все попродали й не мали чого туди вертатися. Кільканадцять таких прийшли до мене, щоб рятувати. Я тоді пішов до міського урядника Мекея, що був керівником допомоги для безробітних і просив його, щоб він задержав депортацію тих родин, що мали бути на фармі, а були в місті. Він запитав тоді мене, чи я зобов'язуюся платити за прожиток тих родин. Я відповів, що в Алберті є багато фармів, а на фармах багато зайців, кіз, лосів, диких качок та іншої дичини, та що імігранти з голоду не пропадуть. Він засміявся і сказав:

— Ти певне спекулюєш, щоб їх вислати туди на муніципальну допомогу?

Я йому відповів, що я їх попереджу, що вони не сміють старатися про ніяку допомогу, бо інакше будуть вислані назад до Польщі, звідки приїхали. Мекей на це погодився. Я подав усім зацікавленим вислід моєї інтервенції, і вони поїхали. Багато з них в той спосіб врятувалося перед вивозом до Польщі і досьогодні живе в Канаді і користує з усіх канадських благодатей.

Зате часи славного „реліфу” не були такі приємні для самотніх імігрантів. Правда, їм давали гроші на заплату нічлігу, чи не 25 центів за ніч, вже точно не пригадую, в найгірших нічлігових домах, т.зв. „румінгавзах”. Крім того давали 25 центів денно на прохарчування.

Правда, в тому часі за 25 центів можна було наїстися добре і в порядному ресторані. Тоді деякі власники ресторанів обнизили ціни на 12 і пів цента за одно їдження. Вони не давали там надзвичайних страв, але голодний завжди міг наїстися досить. Хоч одруженим поводилося значно краще в часи депресії, як неодруженим, то й ті не мали чого нарікати. Вони сьак-так перетягли отой важкий час.

Наші поселенці і їх сім'ї в Україні. Часті подружжя на віру через економічну кризу. Вислід — трагедії тут і там.

Багато разів я чув критику або оборону тих наших поселенців, що приїхали сюди на заробітки, а родину лишили в краю, щоб спровадити пізніше. Деякі з них, з різних причин, її не спровадили і закладали тут ще одну родину. Саме на таких дехто кидав камінням, а дехто боронив їх.

Я далекий від того, щоб розв'язувати цю скомпліковану справу. Сьогодні ані церква, ані державні уряди не знайшли для неї досконалої розв'язки, бо такої розв'язки нема.

Якщо йдеться про становище Католицької Церкви, в тому й Української Католицької, то вона розводів не визнає, лише уневажнення подружжя. В інших церквах буває різно. Їх ставлення до цієї справи я ані не критикую, ані не спростовую. Кожний чоловік має свою совість, отже й має право вирішувати цю справу так, як йому наказує його сумління. Я хочу лише розказати про деякі випадки, які я знаю, із людського становища. І тут знову справдиться багато разів наша посьовиця, що є люди добрі і є люди погані.

Були між нашими поселенцями, ніби „парубками”, деякі дуже добрі, а траплялися і деякі менше добрі. По першій світовій війні до Канади починали їхати масово наші імігранти з Польщі. Їхали парубки, але їхали й одружені, що мали сім'ї, яким хотіли звідси помагати. Я мав справу і з тими і з тими, бо від 1927 року вів іміграційне бюро. Одружені як приїздили, зараз рвалися до праці, щоб заробити гроші. Звичайно з першого чека лишали собі трохи на тютюн, а решту посилали жінкам до краю. Деякі мали в краю батьків, яким теж посилали гроші бодай за дорогу. І ті і ті були тісно зв'язані сердечними вузлами зі своїми найближчими.

Так тривало якийсь час. А згодом одружені почали знайомитися з дівчатами й удавати парубків. Зразу їх було небагато. Як настала господарська криза, їх ставало більше. Причина була в тому, що самотнім давали дуже бідну допомо-

гу, т.зв. „реліф”. Хто був одружений, той діставав кращу допомогу. Їм платили мешкання, давали квитки на купно харчів і все, що було потрібне до хати для вдержання родини, давали квитки, щоб два рази в тиждень піти до кінотеатру тощо. Жінка варила їжу в хаті, що коштувало значно дешевше, ніж харчуватися по ресторанах, навіть найдешевших. Деяким велося навіть так добре, що вони не хотіли йти на працю, щоб не втратити тої допомоги, „реліфу”. Становище таке саме, як сьогодні, деякі волять сидіти на допомозі Суспільної опіки і не хочуть йти до праці, бо там дістануть менше грошей, ніж від Суспільної опіки.

Між тими утриманцями Суспільної опіки були деякі наші добрі імігранти. Знаю багатьох, що таки дуже дбали про свою рідню в краю, посилали туди кожний цент, щоб їй допомогти, а ще важніше прикупити якийсь морг поля, щоб було до чого потім повернутися. Так було до 1930 року, тобто до нашої славної депресії. Тоді всі стали бідними. Багатими були хіба ті, що мали гроші в банку. Але між нашими поселенцями таких було небагато. Біда притискала, тому наші одружені ставали парубками один за одним. Деяким вдалося якось звінчатися навіть у церкві, одній чи другій, а інші жили з дівчатами чи жінками без вінчання. Багато з них мали тут дітей від другої жінки та тішилися загальною пошаною між нашим громадянством.

Але бували й деякі трагічні випадки. Знаю одного, що крутив дівчині голову, а потім дійшло до того, що дівчина сподівалася від нього дитини. Вона його просила, щоб він з нею якось одружився. Проте він викручувався, вкінці пішов з нею на прохід над ріку Саскачеван, там вона чи впала, чи він її штовхнув у воду, і вона втопилася. Він наробив крику, приїхала поліція витягнула трупа і написала у звіті, що то був нещасливий випадок. Але тета тієї дівчини мені казала, що він її кинув у воду бо її хотів позбутися. А тета дівчини увесь час просила Бога, щоб його покарав. За якийсь час він знайшов собі ще одну дівчину і зачав їй крутити голову, а навіть жив з нею. Він робив 30 миль від Едмонтону і їхав одної суботи на неділю додому. Пробував скочити на вантажний поїзд, посовгнувся і упав під колесо, яке відтяло йому ногу. Тоді тета

втопленої дівчини казала, що то Бог його покарав за сестрінку.

Таке положення було до 1939 року, коли вибухла друга світова війна. Тоді фабрики пішли в рух, скрізь треба було робітників. Усі допомогіві бюро позакривали, і усіх гнали до праці.

Десь тоді вийшов новий закон, який полегшував цивільні розводи. Як хтось міг доказати, що не мав ніякої вістки від своєї дружини через сім років, міг старатися про судовий розвід і його діставав. На основі судового розводу статистичне бюро народжень, смертності і вінчань видавало потім дозвіл на цивільне одруження. Багато наших поселенців, що раніш не мали ніякого шлюбу, повінчалися цивільно і бодай залегалізували своїх дітей.

В часі війни про спровадження родин з України не могло бути й мови. Те саме було й після війни, коли Галичина, відома тепер як Західна Україна, опинилася під совєтською владою. Багато дружин і дітей під совєтською владою, що їх чоловіки чи батьки були в Канаді, померли чи були вивезені на Сибір. Деякі опинилися між втікачами в Західній Європі, їх чимало приїхало по війні сюди до Канади. Багато наших поселенців допомагали своїм родинам у СРСР, висилаючи пачки. Були й такі випадки, що тутешня друга жінка посилала першій жінці свого чоловіка пачки, бо її жаліла. Вони інколи писали до себе і старалися пояснити, як воно сталося, що її чоловік одружився в Канаді, хоч його перша шлюбна жінка жила. Чи вона вияснила, не знаю. Були й такі добрі люди.

Але були й інакші. Знаю випадок, що одна жінка писала листи до свого чоловіка та до його односельчан, щоб він поміг їй і своєму синові. Він не післав їм нічого. Залишив поважне майно, яке забрала його тутешня друга жінка, бо він скоро помер. І тоді ця друга жінка нічого не післала. Вийшла заміж за іншого, теж такого самого, який теж скоро помер, і так вона доробилася чималого майна. Але про першу жінку і сина свого чоловіка не пам'ятала зовсім.

Таких і подібних випадків було багато. Знаю про багатьох старших людей, яких подружжя не було в порядку. Вони пробували на старість свої справи поладнати, щоб мати

чисту совість. Але це не завжди було можливе. А багато з них старалося свої промахи направити гарним вихованням дітей, працею в громадських і церковних організаціях, пожертвами на різні цілі тощо.

Я старався пояснити, чому деякі наші поселенці одружилися вдруге, хоч жили ще їхні перші жінки. Я не маю наміру їх виправдувати, я хотів лиш описати обставини, що їх до того довели. Це тому, щоб ми мали для них зрозуміння і не судили всіх однаково.

Нема сумніву, що до подружніх нещасть багато причинилася й та обставина, що наші поселенці жили розкинені між чужими людьми. Деякі речі були б ніколи не сталися, якщо б вони жили в своєму рідному селі, де всі себе знали і де багато було б стидалося зробити щось таке, що не було згідне із звичаями чи законами нашого народу. Чуже середовище теж причинялося багато до того, що деякі люди стали такими, якими вони є.

Українські т-ва і церкви в Канаді: заснування Української Греко-Православної Церкви, заснування Союзу Українців Самостійників, Братства Українців Католиків та Українського Національного Об'єднання. Довга, нераз брутальна боротьба між ними, а в решті заснування Комітету Українців Канади. Дещо про мої спогади.

В 1927 році повстав Союз Українців Самостійників (СУС), і я незабаром до нього записався та і досі є членом цієї організації. Вона, здається мені, зробила таки багато доброго для української справи в Канаді.

В тому часі повсталала друга українська організація, яка охопила головню іммігрантів із другої імміграції, а саме УНО. Скоро по заснуванні організації УНО дійшло було до прикрих терть між членами УНО та СУС, чи, може, радше між тодішніми „новоприбулими” та „давніми” канадцами.

Нам, тобто членам СУС, закидали, що ми є заслабі націоналісти, хоч ми старалися робити національну роботу, може, не меншу, ніж члени УНО. Членам УНО треба признати, що вони зробили велику працю головню на сході Канаді по копальнях та фабриках, де, між нашими давніми емігрантами, поширився був дуже комунізм. Члени УНО повели завзяту боротьбу з комуністами і значно їх послабили, щоб не сказати, що їх там таки заламали. Але вони вели теж боротьбу і з СУС-ом і з іншими українськими організаціями, які, на їхню думку, були замало українські, замало патріотичні, а що найважливіше, замало революційні. УНО підпирало тоді у великій мірі підпільну організацію ОУН у Галичині та її провідників, що жили поза Галичиною та вважали своїм найважливішим завданням вести боротьбу з польським урядом. Наша організація, та й інші організації, що до них належали давніші поселенці, не оспорювали значення та діяльності ОУН, але вважали, що, крім революційної діяльності, треба ще робити й іншу працю, а саме суспільно-громадську та культурну серед наших поселенців у Канаді.

В тому часі велася ще інша боротьба між українцями,

а саме на релігійному полі, яка набирала деколи надто прикрих і болючих форм. Вже в 1918 році засновано Українську Греко-Православну Церкву в Канаді, яка вважала себе більш українською й більше патріотичною, ніж Українська Католицька Церква. Своїми кличами вона захопила чимало українців католиків, тоді ще греко-католиків, які з різних причин не погоджувалися з громадсько-суспільною діяльністю Української Католицької Церкви. Записався в члени тої Церкви теж і я, може, не так тому, що не погоджувався з політикою Української Католицької Церкви, як радше тому, що сподівався, що, може, Українська Греко-Православна Церква притягне до себе наших буковинців, які опинилися в Російській Православній Церкві та яких обслуговували прислані з Росії московські священики.

До того в тому часі в Алберті була дуже поширилася між українцями Пресвітеріянська Церква, яка мала тоді навіть 15 провідників, а до якої належало чимало наших видних громадян. Пресвітеріяни заснували були навіть бурсу для нашої молоді і вели різні курси тощо. Мені здавалося, що нова Українська Греко-Православна Церква зможе притягнути до себе й буковинців із Російської Православної Церкви й наших українців від пресвітеріян. І дійсно новозаснована Церква притягнула до себе досить багато пресвітеріян і трохи буковинців, але таки досить поважна частина буковинців залишилася при Російській Православній Церкві ще й досі. Їм не подобалися богослуження в живій українській мові, вони мали застереження до священиків Української Греко-Православної Церкви та взагалі до цілої її організаційної структури. Але Українська Греко-Православна Церква вдержалася й досі. Вправді між нею та Українською Католицькою Церквою велися завзяті й деколи дуже неприємні сварки та суперечки, але з часом вони притихли.

В Едмонтоні теж зорганізовано Філію Українського Національного Об'єднання. Мені дуже сподобалася була сама назва організації, бо я собі думав: якщо ми будемо об'єднуватися, то певно буде добре. Тому то і я записався в члени УНО. Я вправді не був ані дуже освічений, ані дуже здібний, ані мастний, але все таки думав, що зможу чимсь допомогти новій організації. Але я дуже скоро розчарувався, бо нове товариство дуже гостро критикувало існуючі організації і то так

католицькі, як і православні. До того члени нового товариства почали накидатися на нас, старих піонерів, що ми нічого доброго не зробили, що ми вели кепську політику, що ми замалі патріоти і т.д. То були дуже неприємні часи, тому я не хочу про них широко згадувати.

Богу дякувати, що боротьба якось згодом успокоїлася, і сьогодні, поза одним чи другим нападом, товариства працюють спокійно й мирно.

Члени УНО проголосили були себе великими націоналістами й не звертали належної уваги на наші канадські справи та проблеми, а радше цікавилися великою політикою та Україною. Я не хочу тим сказати, що то було зле, бо й ми всі цікавилися Україною та українцями у Старому Краю, але ми не занехували теж і наших канадських потреб. До того багато членів УНО, що були членами Української Військової Організації (УВО чи пізніше Організації Українських Націоналістів — ОУН), були занадто зв'язалися з різними колами в Німеччині, де тоді була при владі гітлерівська партія, та з Італією, де були при владі фашисти, і це відтак кинуло було тінь на всіх українців. Щастя, що з вибухом другої світової війни в Канаді створено об'єднання всіх українців у Комітеті Українців Канади, а тоді всі сварки та розходження трохи притихли. З того часу всі українські організації, за винятком комуністичних, співпрацюють у всіх спільних українських справах. А до того часу були великі конфлікти між давніми канадськими українськими організаціями та членами УНО. Та то були не лиш конфлікти, але й великі суперечки, ба навіть бійки. В часі одної суперечки дійшло було до бійки з організатором СУС у Судбурах, якого заатакували в часі доповіді члени УНО, і він потім важко відхорував та, мабуть, наслідком побиття за якийсь час пішов з цього світу. Такі чвари не були нікому потрібні й не було добрі для ніякої української групи в Канаді.

До бійки мало не дійшло і в Едмонтоні. Тодішній редактор „Українського Голосу” Мирослав Стечишин написав був у цьому часописі статтю, в якій критикував членів ОУН, Біласа й Данилишина, за їхній напад на пошту. Після того Стечишин приїхав був до Едмонтону на з'їзд до Інституту М. Грушевського. І тут члени ОУН хотіли з ним розплати-

тися, тобто його потурбувати. Але ми довідалися про те і до бійки не допустили. Я не бороню Стечишина. Може бути, що він, не годячись з методами боротьби ОУН в Польщі, зарізно критикував бойові акції ОУН, але критика не означає, що його треба було аж п'ястуками переконувати. Це дуже немілі речі, і я лиш зверха їх торкаюся, щоб ствердити, що ми сьогодні таки пішли значно вперед, бо хоч між собою в багатьох справах не погоджуємося, але таки співпрацюємо в КУК, буваємо разом на різних спільних імпрезах і стараємося шанувати чужі політичні чи інакші переконання.

Довший час „Українські Вісті”^{*} друкували мої спомини. Написав я таки досить багато. Чув я про мої спомини деякі похвали, були й такі читачі, що їх критикували, і то навіть дуже сильно. Я за критику ані не гніваюся, ані не ображуюся. Я писав свої спомини про життя в рідному селі, а потім у Канаді так, як переживав події і як я їх бачив своїми звичайними очима. Я зразу написав, що не маю великої освіти. Я навчився читати й писати насправді в Канаді, бо в домашній сільській школі нас учитель-поляк не навчив нічого. Через те, може, я деякі речі і справи не оцінюю так, як повинен би, може, нераз їх навітлюю дещо однобічно, може, я їх критикую тому, що вони не такі, якими я хотів би їх бачити. Я дуже добре усвідомлюю собі свої недомагання, тому буду кожному вдячний, якщо хтось мене в чомусь поправить і виведе на правильну дорогу. На жаль, досі того ніхто не робив. А усна критика того чи того читача не має надто великої вартості, бо не залишає по собі сліду. А шкода, бо є напевно багато наших поселенців, які могли б мене доповнити, чи в одному поправити, щоб та частинка історії нашого поселення, що я її показую в своїх споминах, вийшла точною й правдивою.

Та, не зважаючи на всі недотягнення, а певно й неточності, мене переконали, що я повинен би видати бодай деякі цікавіші частини моїх спогадів окремою книжкою, на що я й погодився. Я попросив одного доброго фахівця в цій справі,

^{*} Мої спогади появилися наперед у тижневику „Українські Вісті” в Едмонтоні в роках 1971 - 1973, звідти їх передруковує із деякими несуттєвими скороченнями. — Василь Гавриш.

щоб переглянув мої спомини, вибрав з них те, що добре й партісне, та склав з них книжку, яку я видам своїми коштами. Я далекий від того, щоб йому накидувати думку, що повинно б увійти в книжку. Хай він робить те сам, відповідно до свого осуду, та сам вирішує, що варте того, щоб було в книжці, а що не має ніякої вартости для майбутнього. Так, що частина моїх споминів вийде окремою книжкою. Я тим дуже тішуся, бо залишу по собі якусь пам'ятку, що зв'язана з історією українського поселення в Канаді.

З того часу, коли я приїхав до Канади, у нашому суспільно-громадському житті зайшло багато змін. Коли я приїхав, — а було це в 1911 році, — тут не було багато українських організацій. Як існувало якесь товариство, то лише при церкві, як, наприклад, в Едмонтоні товариство „Боян”, що існувало при читальні „Просвіти” ім. М. Шашкевича від 1913 року. Правда, в тому часі вже були подекуди організації радикалів чи соціалістів, але вони були звичайно при копальнях вугілля, куди заїздили на віча соціалістичні чи радикальні провідники і де вони вели свою працю. В українському громадсько-суспільному житті ці організації ніякої ролі не відіграли. Вони були радше предтечами пізніших робітничих юній, які перебрали від них завдання боронити прав робітників перед визиском. Добре зорганізована в тому часі була лиш Українська Католицька Церква, яка в першу чергу дбала про церковні справи, хоч і не занедбувала суспільно-громадської праці.

Згодом започатковано Інститут Петра Могили, що мав свої відділи у Вінніпегу, Канорі та Вегревил, а потім прийшло товариство „Каменярі” в 1917 році. Ці товариства розгорнули були широку культурно-освітню працю між нашими поселенцями. То вже був значний крок вперед. Наші звичайні, часто неграмотні або дуже мало грамотні поселенці усвідомлювали себе і вчилися своїй історії та своїй культури. Ще більше користали з того їхні діти, яких вони посиляли до школи.

В 1917 році в Едмонтоні українці-католики закупили Гранд готель при 98-ій вулиці та 107 авеню і заснували там Інститут Тараса Шевченка. То був двоповерховий будинок, де було 20 кімнат на мешкання для студентів та їдальня, а крім

того заля, де сходилися молоді українці, між якими студенти вели освідмлюючу та виховну працю.

Згодом повстали два товариства, які й досьогодні існують та ведуть широку працю між українськими поселенцями в Канаді. Перше — Товариство Українських Самостійників (СУС), що його створено в 1927 році, воно поширилося по всій Канаді й робить велику працю на культурно-освітньому та суспільно-громадському полі. Товариство СУС співпрацює тісно з Українською Греко-Православною Церквою і в тому його велика сила. Доки існуватиме Українська Греко-Православна Церква, доти існуватиме і СУС.

Друге подібне товариство це Братство Українців Католиків (БУК), що його засновано в Ріджайні в 1932 році, яке теж поширилося на всю Канаду і яке співпрацює з Українською Католицькою Церквою. Воно буде існувати доти, доки існуватиме Українська Католицька Церква. Оба ці товариства допомагають не лише Церквам, але всім українцям. Вони не в'яжуть себе з ніякими політичними партіями, ні канадськими, ні українськими. Бодай офіційно заявляють, що не підтримують, бо насправді вони потихо піддержують таку чи іншу партію, хоч своїм членам не кажуть таку чи іншу партію піддержувати. Обі ці всеканадські організації теж піддержують змагання всіх українців до відродження Української Держави на українських землях, але ніодна з них не береться наказувати, яка влада має бути в Україні або яка партія має там бути при уряді. Це справа українського народу в Україні, а не канадських діячів.

Саме свобода, яку обидві ці організації дають своїм членам так у канадських, як і в українських справах, запевняє їм, на мою думку, підтримку широких кіл української спільноті в Канаді. Така широка платформа дає змогу всім канадським українцям належати до одної з цих наших організацій.

Проте мої уваги не треба так розуміти, що я критикую чи засуджую на загибель інші українські організації чи партії, які ведуть таку чи інакшу діяльність. В такому широко розбудованому житті, як наше в Канаді, вони потрібні й корисні та роблять велику працю.

Введення старечих пенсій — заслуга соціалістичного провідника Джеймса Вудсворта. Не всі наші поселенці могли дістати пенсії через громадянство. Суддя МекДоналд.

Державні пенсії для старших людей у Канаді є великим добродійством для тих, що на старість не заощадили нічого. Кожному, що сьогодні одержує державну пенсію, часто ще й з провінційним додатком, здається, що вона йому належить. І дійсно належить, бо парламент ухвалив відповідний закон, а кожний федеральний і провінційний уряд старається ще ті пенсії побільшити, щоб пенсіонери могли вести бодай скромне життя. Але завжди так не було. Заки дійшло до того, що уряд став виплачувати старшим людям пенсії, треба було звести чималу боротьбу в федеральному парламенті.

Перший, що підніс справу пенсій для старших людей, був засновник соціалістичної партії “Сі-Сі-Еф”, нинішньої НДП, Джеймс Вудсворт. Його батько був духовником у методистській церкві. Сам Джеймс студіював на університеті у Вінніпегу, Торонті і Оксфорді, Англія. В Англії він відвідував запущені міські дільниці і познайомився з нуждою, яка там панувала. Наслідком цих відвідин в нього витворилося бажання помагати бідним. Опісля він повернувся до Канади, працював душпастирем у Бритійській Колумбії, а потім у північному Вінніпегу, де поклав багато заслуг, щоб поліпшити житлові умови та умови праці для імігрантів з Європи.

В 1913 році він заснував Канадську харитативну лігу, завданням якої було нести суспільну допомогу мешканцям трьох степових провінцій: Манітоби, Саскачевану й Алберти. Коли вибухла перша світова війна, Вудсворт заявився проти примусового набору канадців до військової служби, тоді його Лігу уряд розв'язав. Наслідком того його усунено теж з душпастирської праці в червні 1918 року. Він працював тоді у Ванкувері, як звичайний робітник, при вантаженні дерева на кораблі і став цікавитися проблемами організації робітників. Він випадково був з доповіддю про потребу робітничої організації у Вінніпегу, коли там у травні 1919 року вибух загальний страйк. Його, без найменшої причини, замішано в страй-

кову акцію і арештовано під замітом заклику до страйку. Після п'яти днів його звільнено, а згодом відкликано й обвинувачення, але арешт й обвинувачення принесли йому велику популярність серед робітничих кіл. Завдяки тому Вудсворта в 1921 році вибрано федеральним послом з Вінніпегу, він і був послом з тої округи аж до своєї смерті в 1942 році.

Вудсворт, враз із своїм товаришем-послом з робітничої партії А. Гіпсом, запропонував в 1926 році ухвалити пенсію для старших канадців. Він відіграв потім велику роль в організації канадської соціалістичної партії “Сі-Сі-Еф”, в 1932 році в Калгарі та в 1933 році в Ріджайні.

В 1937 році “Сі-Сі-Еф” перший раз в історії Канади висловила кандидатів до федерального парламенту, а по виборах Вудсворт став провідником тої партії в парламенті. Протягом 20-річного послування в федеральному парламенті Вудсворт боровся за поправу соціального положення робітників та фермерів. Він пережив велике розчарування в 1939 році, коли вибухла світова війна, а більшість членів його партії піддержувала рішення уряду вступити в війну з Німеччиною. Тоді дійшло до розходжень між ним і його партією. Але кілька місяців потім, при чергових федеральних виборах, його вибрано знову послом, виявляючи йому в той спосіб довір'я. Та невдовзі після виборів він був спараліжований, наслідком чого й помер.

Боротьба Вудсворта за пенсію для старших людей увінчалася врешті успіхом. В 1927 році федеральний парламент схвалив закон, на основі якого виплачував провінціям половину витрат на пенсії для старших людей, а від 1931 року — 75%. Пенсії платили тоді провінції. Право на пенсію мали лише ті, що були британськими громадянами, — тоді ще не було канадського громадянства, лиш британське, — жили в Канаді протягом 20 років і закінчили 70 років життя. Спочатку пенсія була 20 дол. місячно, а потім її підвищувано тричі, так що в 1949 році вона дійшла до 40 дол. місячно.

Першою, що впровадила в себе пенсію для старших людей, була Бритійська Колумбія, легіслятура якої схвалила пенсію в 1927 році. За нею пішли інші провінції, і в 1936 році вже всі канадські провінції платили пенсію старшим людям.

Протягом перших 25 років існування пенсії, Канада виплатила на неї понад один мільярд доларів. В 1950 році започатковано нове законодавство відносно пенсії для старших людей, яке знизило вік з 70 років життя поступово до 65, збільшено основну пенсію, яку платив федеральний уряд, та впроваджено провінційні доплати для тих, що не мали ні власних домів, ні ніяких доходів.

З часу старечих пенсій досьогодні проминуло майже 45 років. А започаткував цю справу Джеймс Вудсворт, якому приписують великі заслуги в справі заснування партії Сі-Сі-Еф, а мало хто згадує про його заслуги в справі впровадження пенсій для старших канадців.

Немає сумніву, що канадський закон про пенсії для старших людей був дуже добрий, але не для всіх. Зокрема наші поселенці спочатку майже зовсім не користали з нього, бо з них дуже мало хто мав громадянські папери. Давніше давали посвідки громадянства "Північно-західних територій". Одержати ті посвідки було дуже легко, не треба було переходити ніякого іспиту, ані йти до суду. Ті документи видавав кожний публічний нотар за оплатою 50 центів. Але наші люди й тих посвідок не хотіли брати, бо як казав не один: "Нащо мені тих паперів, я не збираюся бути послом". Про послів говорили наші поселенці тому, що лиш той міг голосувати на посла, хто мав ті посвідки громадянства "Північно-західних територій". Перед федеральними виборами деякі кандидати на послів хотіли запевнити собі виборчі голоси, тому платили за наших поселенців оплату і вибирали для них ті посвідки. Зате вони потім мали дати на того кандидата голос. В той спосіб деякі наші поселенці дістали громадянські посвідки, на які згодом видавали в Оттаві посвідки британського громадянства, а воно було потрібне, щоб дістати пенсію. Але, як я згадав, наші поселенці ставилися до тої справи аж надто байдуже і легковажили її. Аж коли прийшла пенсія, тоді почали бігати по всіх можливих урядах і старатися про громадянство. А одержати його не було так легко. Посвідок "Північно-західних територій" уже не видавали, а за посвідкою британського громадянства треба було йти до суду і здавати іспит з англійської мови, географії, історії та устрою Канади.

Багато наших поселенців зовсім не знали англійської

мови, а їх знання про Канаду було дуже слабеньке, тим більше, що деякі судді ставили тяжкі питання. Прийде, наприклад, такий бідняга з глухої фарми, стане перед суддею і дивиться солодко йому в очі. Суддя питає його, скільки є провінцій в Канаді. А він навіть не знає, що це таке провінція. Суддя каже йому прийти за півроку. Наш поселенець навчився вже кілька слів по-англійському і знає вже, скільки є провінцій і йде відважно до суду. А тут сидить уже інший суддя і питає зовсім щось іншого. Наш поселенець знову не вміє відповісти, і суддя знову його “відкладає” на півроку. Деяких “відкладали” цілими роками, а деякі й помирали і не діждалися ні громадянства, ні пенсії.

Але між суддями був один виняток: Г. Мекдоналд. Він був раніш адвокатом і мав багато клієнтів між нашими поселенцями, розумів їх добре, мав до них трохи серця і багатом допомагав. Я знаю одного нашого фермера, що мешкав на південь від озера Вобман і старався про громадянство. Прийшов він до суду перед Мекдоналда, білий, як стіна, і жде, що суддя буде його питати. Суддя переглянув його аплікацію і звіт від “Ар-Сі-Ем-Пі” і починає ставити питання. А нашому фермерові сказали, щоб на всі питання судді відповідав “так” (“ес”). Суддя питає, чи він комуніст: Наш фермер каже: “Ес”. Питає суддя далі, чи він належить до комуністичних організацій, він відповідає: “Ес”. Питає, чи читає комуністичну пресу, фермер відповідає: “Ес”. Питає його, чи він любить комуністів, той знову відповідає: “Ес”. Тоді суддя питає, чи він хотів би переїхати до СРСР. Як наш фермер учув слово “Совет Рашя”, почав кричати й махати руками, що він не “Рашя”, а Канада. Суддя засміявся, підписав прохання і дав йому громадянство. Незабаром фермер дістав свою пенсію.

Але таких суддів багато не було, був лиш один Мекдоналд, який знав зразу, що навіть як відкладе справу на півроку чи рік, то наш фермер більше по-англійському не навчиться. Тому й давав громадянство без дальшого відкладання.

Суддя Г. Мекдоналд уже помер, але багато наших людей, яким він допоміг дістати канадське громадянство, все ще згадують його добрим словом.

Ще про клопоти із старечими пенсіями і громадянством. Кузикове „бюро”. Труднощі з метриками народження. Але святі допомагають!

Коли Канада почала виплачувати пенсії тим громадянам, що закінчили 65 років життя, наші поселенці того віку зачали робити заходи, щоб дістати канадське громадянство, про яке колись зовсім не дбали. Найпростіша дорога це старатися про громадянство через суд, тобто подати відповідне прохання, витримати перед суддею відповідний іспит із знання про Канаду і дістати громадянські папери. Проте наші люди не знали англійської мови і через те їх справу “відкладала” на півроку, по кілька разів, а деколи й до смерті, і вони вмирали без канадського громадянства й без пенсії.

Але, крім пенсії, була ще одна причина, яка підганяла наших поселенців стати канадськими громадянами. Як настала господарська криза, багато канадців стало безробітними і перейшло на державну допомогу, т.зв. “реліф”. Уряд зразу виплачував допомоги, але як число безробітних, а тим самим кандидатів на допомогу, стало більшати, деякі державні службовці почали грозити нашим безробітним без канадського громадянства, що їх відішлють чи навіть депортують туди, звідки вони приїхали, тобто до Польщі. Хто мав канадське громадянство, тому виплачували допомогу без труднощів, а т.зв. чужинці були в клопоті.

З того важкого положення наших поселенців скористався Юрко Кузик, який колись служив у “Ар-Сі-Ем-Пі” і про якого я вже писав. Він якраз десь тоді вийшов на волю, після відбуття в'язниці за зловживання довіреними йому на корабельні карти людськими грішми. Кузик познайомився із судовим урядником, “клерком”, який приймав аплікації на громадянство, та з членом “Ар-Сі-Ем-Пі”, який перевіряв ці аплікації і писав свою опінію. В тому часі судді не давали громадянства тим, що брали допомогу для безробітних і навіть не допускали їх до іспиту. Кузик домовився з поліцаєм, що він не буде зазначувати в своєму звіті, що аплікант не має праці і бере допомогу, а напише, що він працює або має ферму.

Тоді аплікант вже міг йти до іспиту. А з судовим клерком Кузик договорився, що він буде посилати до іспиту перед суддю не аплікантів, а інших людей, які знають англійську мову і зможуть іспит здати. Урядник мав замикати очі й не перевіряти, чи до іспиту прийшов справді аплікант, чи хтось інший. Кузикова “машина” працювала дуже справно. Наш чоловік підписував аплікацію, яку виповнив Кузик, поліцай написав у своєму звіті, що він працює, судовий урядник провадив перед суддю того чоловіка, якого припровадив Кузик, і казав, що то аплікант. Підставлений Кузиком чоловік відповідав на питання судді непоганою англійською мовою, і громадянство було готове.

Не знаю певно, скільки Кузик брав за таку “справу”, але дехто казав, що по 50 доларів від особи. То були на ті часи досить великі гроші, але нашим людям виплачувалося. Бо якщо не мали праці, то діставали допомогу, а окрім того не грозила їм депортація. А якщо мали 65 років, то мали право на пенсію, отже гроші їм теж поверталися.

Кузик провадив своє “бюро” на широку скалю. Багато фермерів чи робітників, які жили на фармах, навіть у суді не були, а дістали громадські папери. Не знаю теж, скільки Кузик платив поліцаєві і судовому урядникові, але певне, що з ними ділився тими 50 чи скільки там доларами, бо інакше були б йому не помагали.

Але все має свій кінець. Прийшов кінець і на Кузикове “бюро”. Суд якось довідався про нього, і поліція Кузика арештувала. Судовий урядник і поліцай зрезигнували зі своїх посад і виїхали з Едмонтону. Кузика суд засудив на шість місяців тюрми за його “допомогу”, і він ту кару відбув, а потім кудись виїхав. Дехто казав, що до Ванкувер. Відтак вже про нього не було чути нічого. Навіть не знаю, чи він ще живе, чи ні.

Справа з тими громадянськими документами, що їх помагав виробляти Кузик могла була закінчитися ще гірше. Говорили, що суд хотів уневажнити ті всі громадянства, які наші поселенці дістали при його допомозі. Але потому справу умертвили. Мабуть, і суддям, які давали громадянство тим людям, що їх післав Кузик, не дуже було приємно, що вони не-

свідомо приклали рук до неправильного видавання громадянських паперів.

Кузик був безперечно талановита й спритна людина. Якщо б був чесний і совісний у своїй праці, то був би й сам доробився і був би не стягнув неслави на наших поселенців. Бо нема сумніву, що кожний його фалшивий крок кидав тінь на всіх наших поселенців.

Про Кузикове “бюро” допомоги нашим поселенцям можна думати різно. Очевидно, для наших поселенців, які старалися про пенсію, чи для тих, що були на допомозі для безробітних, “бюро” було великою допомогою, тим більше, що уряд навіть пробував депортувати декого, хто не мав праці, був на державній допомозі і не мав канадського громадянства. Але з другої сторони Канада має свої закони, які кожний, хто приїждить на поселення, зобов'язується зберігати. Тому Кузикове “бюро”, хоч для багатьох наших поселенців було великою допомогою, нам чести не принесло.

Інша справа що урядова допомога безробітним того часу дуже різнилася від сьогоднішньої. Хоч тоді допомога була невелика, але то був одинокий спосіб вдержатися при житті. На допомозі в той час були не лише наші поселенці, але й лікарі, адвокати, купці і т.д., бо господарська криза захопила була всіх. Тому то нашим безробітним залежало на тому, щоб одержувати допомогу, а ще важніше, щоб їх не відіслали до Польщі, звідки вони приїхали.

Як сказано вгорі, наші поселенці мали колись великі труднощі одержати пенсію для старших людей, бо мали клопоти з громадянством. Зате в тому часі, коли пенсія була 20 доларів у місяць, легше було доказати свій вік. Сьогодні пенсійний уряд принципово вимагає від кожного, хто старається про пенсію, свідоцтва народження, т. зв. метрики. Спочатку, як почали виплачувати пенсії, метрик так строго не вимагали.

Албертський уряд почав виплачувати пенсії старшим людям, здається мені, в 1935 році. Щоб одержати пенсію, треба було виготувати аплікацію, подати звіт із прибутків за минулий рік, тобто подати, чи заробив які гроші і скільки, чи мав які гроші в банку, чи мав прибуток із піднайму хати тощо.

Як вже було згадано, треба було пред'явити посвідку британського громадянства та залучити якийсь документ, який стверджував би вік апліканта. Колись то не мусіла бути метрика, вистачав паспорт, а навіть військова книжка. Якщо такі документи не вистачали, треба було пред'явити інші рівновартні, такі, як метрика шлюбу, шкільні свідоцтва тощо, а в крайньому випадку треба було писати за метрикою до краю. До другої світової війни не було ніякого клопоту, бо можна було написати або до своєї родини або до місцевого пароха, який мів метрикальні книги, і він негайно прислав метрику.

Становище погіршилося значно після другої світової війни. Пенсійний уряд вимагав конечно метрики, а положення в краю змінилося. Советський уряд забрав усі метрики з парафіяльних урядів і передав їх окремому реєстраційному бюрові, яке видає посвідку народження лише на основі окремого прохання та оплати, які висилається до советського консуляту в Оттаві. До того в часі війни в багатьох селах метрикальні книги погоріли і загалом нема ніякого запису про народження деяких осіб. Буває чимало випадків, коли советський консулят пише, що не може вислати свідоцтва народження, бо метрикальні книги згоріли. Тоді треба подати доказ віку апліканта на пенсію іншим способом.

Я знав багато наших поселенців, бо або їх спроваджував до Канади, або пересилав їм гроші до краю. Вони часто зверталися до мене за допомогою, щоб їм виповнити аплікацію на пенсію, а іншим, що ще важніше, допомогти одержати свідоцтво народження. Я звичайно писав до советського консуляту в Оттаві за метрикою і звичайно її діставав. Але деколи консулят відписував, що метрики нема, бо документи згоріли. Тоді я писав до іміграційного уряду в Оттаві, який має списки всіх імігрантів, щоб звідти дістати дату народження чи вік даного імігранта.

В іміграційному уряді в Оттаві є списки всіх імігрантів, які приїхали до Канади, але вони виготовлені на основі списків із кораблів, якими імігранти приїздили. Щоб дістати інформацію про вік якогось імігранта, треба знати назву корабля, яким він приїхав, і дату приїзду корабля до канадського порту, теж назву порту.

Багато наших старших людей позабували дату приїзду до Канади, а ще частіше назву корабля, яким приїхали. Але в деяких випадках вдавалося устійнити і назву корабля і дату приїзду, тоді іміграційний уряд подавав вік імігранта на підставі корабельних записів.

Тоді ще треба було устійнити день і місяць народження. В багатьох випадках воно було дуже просто. У нас дома був звичай, що людей називали іменем святих, які припадали або на сам їх день народження або близько того дня. Наприклад, Василі були звичайно ті, що родилися близько свята св. Василя, наш Новий Рік, Михайло близько Михайла і т.д. В той спосіб у пенсійному бюро устійнювали приблизну дату народження, якщо чоловік її не знав.

В сумнівних випадках пенсійний уряд деколи ще покликав спеціальну комісію з трьох осіб: представник того, хто старався про пенсію, урядник з пенсійного бюро і третій член, якого призначає пенсійне бюро з-поза своїх урядників. Ті три члени комісії устійнюють дату народження імігранта і підписують відповідний документ. Аж тоді імігрант має право до пенсії.

І заяви про майно — причиною труднощів. Де-хто складав фалшиві заяви. Історія Василя із Смокі Лейк. Дещо про фалшиві метрики і про „відмолоджену” Марію. А й з нареченими бували труднощі.

Сьогодні пенсії для старших канадців виплачує федеральний уряд в Оттаві. Право до федеральної пенсії має кожний канадець, що закінчив 65 років життя і має канадське громадянство, без уваги на те, яке він має майно. Провінційний уряд доплачує додаток до федеральної пенсії лише тим, що не мають власного майна чи більших прибутків, визначених законом.

Коли в 1935 році впроваджено в Алберті пенсії для старших людей, їх виплачував провінційний уряд, який діставав зворот частини грошей від федерального уряду. Аплікації на пенсію, в тому часі 30 доларів, треба було подавати до провінційного уряду разом з заявою про майно апліканта. Ті аплікації, а зокрема заяву, мусів завірити уповноважений “комішенер фор овтс”, перед яким аплікант складав офіційну заяву, неначе своєсвідну присягу, що всі дані, що він подав про своє майно, є правдиві. Очевидно, за свою заяву відповідав сам аплікант, якого за неправдиві зізнання перед уповноваженим могли ще й потягнути до карної відповідальности.

До мене приходило багато людей, щоб я їм виповнив їхні аплікації і ствердив заяви, бо я був, і ще й досі є, уповноваженим і маю право завіряти всякі офіційні документи. Багато наших старших людей зовсім не знало англійської мови, а багато не знало загалом писати, то для них моя допомога була великим добродійством. Ясно, що кожний з них хотів мені якось віддячитися. Як я скінчив виповняти аплікацію, звичайно питали мене, скільки мені належиться. А я питав їх, скільки вони мають грошей. Звичайно, ніхто не мав більше, як п'ять доларів.

— Ну, а з чого ви будете жити до того часу, заки дістанете пенсію? — питав я.

— Та я собі якось дам раду, а ви таки щось візьміть за свій труд, — просив він.

Я тоді, для святого спокою, брав звичайно доляра, і на тому справа кінчилася. Я мав свій незлий прибуток з агенції і мені вповні вистарчало на прожиток, а багато з тих старших людей не мали ніякого майна, то як я мав від них брати якісь гроші!

Назагал наші поселенці подавали правильні заяви про своє майно, і я з чистою совістю підписував їхні прохання. Але були й інші. Деякі, наприклад, промовчували, що мали постійний місячний прибуток з винайму кімнати чи кімнат у підвалі будинку, або не подавали, що дружина працює і заробляє гроші тощо. В той спосіб вони закривали свої прибутки і діставали пенсію. Відтак інспектори ходили на контролю і багатьом відібрали пенсію, як побачили, що їх свідчення про майно неправдиві. Дехто ще мав опісля клопіт із судом за фалшиві інформації, які подав під присягою. Коли до мене приходив хтось, кого я знав, і подавав неправдиві дані про своє майно, я такої аплікації не підписував і ще й перестерігав його, що може мати клопіт. Деякі мене слухали і подавали правдиві зізнання, а деякі нарікали, що я застрогий і йшли шукати когось іншого, щоб їм виповнив папери й підписав те, що вони подали про своє майно.

Найрадше йшли такі люди до Олекси Ш. в Едмонтоні, який теж виповняв прохання і підписував заяви як уповноважений. Він за виповнення заяви не брав ніякої оплати, але домагався від кожного апліканта, щоб дав йому перший пенсійний чек. І, звичайно, пенсіонери годилися, бо й що ж могли іншого зробити. Олекса зовсім не звертав уваги на те, чи люди подають правдиві заяви про своє майно, чи щось затаюють, як теж не вимагав правдивих свідчень, коли вони підписували при ньому заяву. Через якийсь час все йшло гладко, але одного разу штука з затаюванням майна не вдалася.

До Едмонтону переїхав був із Смокі Лейк фармер Василь Ф., він купив, за моїм посередництвом, хату в Едмонтоні. Хата мала в підвалі окреме мешкання, т.зв. "бейзмент світ", за яке Василь діставав 105 доларів місячно. До того його дру-

жина ще працювала в різні. Василь з дружиною мешкав на головній "підлозі". Як йому скінчилося 65 років, він прийшов до мене, щоб я виповнив йому аплікацію на пенсію. Я звернув увагу Василеві, що йому неможливо буде дістати пенсію, бо він має гроші в банку, його дружина працює і заробляє незлі гроші, а до того він ще має постійний прибуток з винайму мешкання в підвалі. Я не лише відмовився підписати Василеві заяву, але взагалі радив йому не подавати прохання на пенсію. Але він мене не послухав, ще й був лихий на мене, що я не хочу йому допомогти. Він пішов, очевидно, до Олекси. Той підписав його заяву, і Василь дістав пенсію.

Одного дня він прийшов до мене, щоб я йому продав хату. Я скоро знайшов купця і продав хату за 16,000 доларів готівкою, а водночас знайшов йому іншу. Коли Василь перейшов жити до нової хати, він написав письмо до пенсійного бюро, щоб йому прислали чеки на іншу адресу. Пенсійне бюро вислало зараз же потім свого інспектора, який перевірів, чому Василь змінив адресу, а як довідався, що він купив хату, пішов до реєстраційного бюро продажу й довідався, за скільки Василь продав свою першу хату й за скільки купив нову. Після того Василь дістав порученого листа з уряду пенсій, щоб протягом 10 днів повернув неправильно одержані пенсійні гроші в сумі 975 доларів, бо інакше передадуть справу судові.

Обурений Василь прийшов до мого бюро і наробив крику, що я, мовляв, зголосив у пенсійному уряді, що він має майно, і він тепер має біду. Я ледве його втихомирив і поволі вияснив, що він сам на себе зробив донос, бо змінив адресу, а інспектори пенсійного уряду постійно перевіряють нові адреси пенсіонерів. Вони підозрівають, що хтось міг затаїти раніше, що має власну хату, а потім повертається назад до неї мешкати. Василь мене послухав і віддав гроші. Він ще був щасливий, що його не потягнули до відповідальності за фалшиву заяву, підтверджену перед уповноваженим. Василь дістав пенсію аж тоді, як йому скінчилося 70 років, але тоді вже давали федеральні пенсії усім, без уваги на майно.

Ясно, що Олекса своїх 30 доларів Василеві не віддав. Добре бодай, що Василь не сказав інспекторові, що Олекса знав про його прибутки, а все таки підписав заяву. Бо Олексу

могли були тоді потягнути до відповідальности. Таких випадків було більше, але про них усі мовчали.

Мені лише було дивно з Олекси, бо він був заможний чоловік, отже йому не треба було тягнути 30 доларів від кожного пенсіонера, навіть від такого, якому пенсія не належала, щоб лиш заробити своїх тих кілька доларів. Хоч, може, для декого й варто було дати перший чек, щоб дістати пенсію, навіть, може, часом і незаслужено. Треба пам'ятати, що в тому часі долар мав не ту вартість, що сьогодні. За гроші було дуже тяжко, хто мав якийсь гріш, то міг якось жити. Тому й не можна дивуватися та засуджувати тих, що робили всякі можливі старання, не раз навіть незгідні з законом, щоб лиш здобути ті, сьогодні марні, 30 доларів, які їм забезпечували прожиток.

Я розписався досить широко про різні клопоти з документами, щоб одержати державну пенсію для старших людей, але, може, декому мої уваги стануть у пригоді, бо з них можна довідатися про труднощі для одержання пенсії і про способи, як можна собі порадити, коли хтось не має потрібних документів.

Тепер ще згадаю про одну трудність з метриками, а саме про т.зв. "відмолоджені метрики". Ці уваги торкаються передусім наших дорогих жіночок, бо чоловіки ніколи своїх метрик не "відмолоджували". Бодай я з такими не стрічався у своєму житті.

Обговорюючи "відмолоджені метрики", я маю на думці тих наших дівчат, які, коли виходили заміж, зменшували собі трохи років, щоб бути молодшими. Не знаю, чи то було аж конче потрібне, бо як котрому хлопцеві дівчина подобалася, то він певне женився б з нею, чи вона була 3-4 роки старша, чи стільки ж років молодша. Але воно, мабуть, належало до звичаю, щоб дівчина була молодша від свого молодого. Очевидно, що той "відмолоджений" вік вписували до метрики вінчання, і з тим "відмолодженим віком" дівчина йшла через ціле життя. Аж приходив час на пенсію, тоді вона вже казала чоловікові правду і шукала способу, якби додати собі "відмолоджені роки" й дістати пенсію. А то було нелегко. Бо "відмолоджений вік" був записаний і в шпиталі, як вона мала ди-

тину, і в лікаря, і при переписі населення, і на всіх інших документах.

В таких випадках треба шукати способу, як ту навмисну помилку молодої дівчини направити. Я сидів раз у трибуналі для справ пенсій, де якраз була справа нашої „дівчини“, що була собі „обірвала“ три роки. Всі документи, після шлюбу, мали її „відмолоджений“ вік. Щастя, що в списках корабельних пасажирів, які має імміграційний уряд, був правильний вік тої жінки. Я дістав посвідку з імміграційного уряду і пішов з нею до пенсійного уряду. Там створили „трибунал“ для тої справи, членом якого був і я. Але крім посвідки з імміграційного уряду треба було ще шукати інших доказів. Ми почали досліджувати родину тої жінки. Вона мала двох братів, один з них був уже на пенсії. А брат був старший за неї. Мала теж три сестри, дві молодші від неї, а одну старшу, яка вже померла. Розглядаючи роки народження її брата і сестер, ми дійшли до переконання, що вік, поданий тою жінкою при приїзді до Канади, був правильний та що їй таки належиться пенсія. Ми поправили її роки, але ще треба було устійнити день її народження. Вона називалася Марія, отже ми погодилися на день, що був близько Різдва Богородиці і поставили його як день її народження. Так ми поправили „відмолоджену“ метрику, підписали всі документи, і жінка дістала свою пенсію. Вона мені дуже дякувала, хотіла навіть платити, але я не взяв у неї нічого, бо я властиво нічого сам їй не допоміг. Я був задоволений, що вона врешті дістала пенсію, яка їй таки справді належалася.

Я також не мав метрики, коли подавався на пенсію. Але всі мої документи в Канаді, як канадське громадянство, всі переписи населення та всі дозволи, т.зв. „лайнси“, які я діставав у Канаді, годилися з тою датою, яку я подав при приїзді до Канади. Я одержав пенсію без ніякого клопоту.

Коли я вже при документах, то згадаю ще про одні, з якими ще й тепер є нераз клопіт. Йдеться про документи для наречених.

Деякі наші хлопці ще й досі знаходять собі дівчат десь в іншому краю і хочуть їх спровадити до Канади. Канадський імміграційний закон вимагає, щоб той, хто хоче спровадити

наречену, доказав, що він її знає довший час, тобто що з нею переписується, щоб склав гроші на її дорогу до Канади і назад, якщо з нею не одружиться, а далі щоб пред'явив посвідку з банку, скільки має грошей, посвідку від працедавця, скільки заробляє, і заяву від якоїсь родини, що погодиться передержати дівчину до того часу, доки вона або не вийде заміж або не повернеться назад, і врешті посвідку від священника, який знає нареченого і погодиться його з тою дівчиною, що приїде, повінчати.

Канадський уряд не признає в тому випадку цивільного вінчання, але вимагає, щоб така пара одружилася в церкві. Воно ще добре, якщо наречений належить до якоїсь парафії, ходить до церкви і легко може дістати від свого пароха посвідку, що його звінчає. Але як хтось працює десь у лісах або копальнях, де нема нашої парафії, не знає ніякого священника, тоді є клопіт. Священники відмовляються підписувати такі заяви, бо не знають нареченого. І слушно. Бо то є певного роду порука, а як можна за когось ручити, якщо ви його не знаєте.

Я сам багато разів мав справу з такими нашими хлопцями і старався їм допомогти. І тут мушу з вдячністю згадати польського священника о. Міксу, що колись був парохом у Ст. Майкел, Алберта. Коли мені треба було підписати для когось вимагану іміграційним урядом посвідку, а ніхто інший не хотів, то я тоді йшов до нього і він завжди підписував. Він ніколи не дивився на те, чи то був поляк чи українець, але підписував заяву і за свій труд навіть нічого не брав. О. Мікса є тепер десь в ЗСА. Але я завжди згадую його з вдячністю, бо він не одному нашому хлопцеві став у пригоді.

Але такі священники є ще й тепер, і то наші, українські. Перед кількома роками приїхав до мене наш хлопець з копальні в Елдорадо, Саск. Він хотів спровадити дівчину з Польщі. Мав усі папери, окрім посвідки від священника. Він не знав ніякого священника в Едмонтоні, в Елдорадо теж до церкви не ходив, отже не мав від кого дістати посвідки. Тоді я пішов до одного знайомого священника, який теж нераз ставав мені в пригоді, і він підписав потрібну заяву. Дівчина приїхала, той священник їх звінчав, а за рік вони приїхали христити до-

нечку до нього. Той наш хлопець так не міг надякуватися священикові, що йому допоміг.

Священикова допомога може виглядати на дрібничку, але ціле життя складається з дрібничок. А така дрібничка допомогла хлопцеві спровадити дівчину й одружитися. А я і той священик були раді, що йому допомогли.

Життя агентів продажу нерухомостей не завжди солодке. Історія одного спекулянта, що їв і пив на кошт агентів.

Багато людей думають, що агенти продажу нерухомостей мають легке життя. От покаже хату, крамницю чи якусь ферму, чоловік купив, і агент має своє комісійне. Нічого йому не псується, не треба мучитися, як у крамниці чи в якійсь робітні, треба лише сидіти за столиком, показувати зголошені до продажу будинки і брати своє комісійне. Так легко воно не йде. Деякі люди нероз оглянуть 10-20 будинків, заки щось куплять. А тому агентові так нероз накрутять голову, що йому й комісійного відхочеться. Певно, що є і добрі заробки, зокрема якщо продати якийсь більший будинок або готель. Але загалом продаємо найбільше мешкальних хат, а там аж такого великого комісійного нема.

Кожному агентові приємно, коли і продавець і покупець вдоволені із продажу-купна. З чесними, добрими людьми радо торгує кожний агент. Але інколи трапляються й інакші покупці. Такі, що використовують і надуживають агента, який тратить з ними час, має витрати на автомобіль і пальне, бо ще нероз і гостить такого надійного покупця, який пізніше виявляється звичайним спекулянтом. Таких сьогодні багато нема. Але давніше були, і то було їх чимало, і про одного я хочу розказати.

В місяці липні 1933 року зайшов до мого бюро чоловік, сказав, що він приїхав із Ванкувер, де мав ресторан. Тепер він ресторан продав, узяв за нього добрі гроші і хоче купити собі ферму. Навіть показав мені банкову книжечку, в якій було написано 40,000 доларів. На той час це були дуже великі гроші. Ясно, що покупець з такою готівкою в тому часі був великою рідкістю, і я казав, що знайду йому добру ферму. Я тоді ще не займався сам продажем фармів і домів, лише іміграційними справами, але мав знайомих багато агентів. І я потелефонував до одного з них. Він прийшов, і я його познайомив із тим ванкуверським купцем. Купець подав мені лише своє ім'я, а прізвища не сказав. Агент забрав його і поїхав на фар-

ми, але „Елик” не купив нічого. Я тоді післав Елика з іншим агентом, і знову він нічого не купив. Так було з третім і четвертим. Елик мав свій спосіб купування. Як приїздив на фарму, викопував лопатою землю, брав грудку до уст, кривився і казав агентові, що земля квасна і що він такої фарми не хоче. На черговій фармі знову пробував землю і казав, що та земля солодка, він такої не хоче. На третій фармі знайшов якийсь інший недолік, так що він фарми не купив.

За якийсь час вже ніякий агент не хотів його везти на фарму, а фермери навіть не хотіли йому показувати фармів. Агенти, до яких я посилав Елика, жалілися переді мною, що вони через Елика потратили гроші. Бо як їхали з ним оглядати фарми, то купували йому не лиш їжу, але деколи ще й горілку. А то все була надаремно, бо Елик ніякої фарми не купив і не дав ніякому агентові заробити. Врешті Елик десь зник, бодай я його не бачив в Едмонтоні.

За якийсь час прийшов до мого бюро Петро К. з Вегревил. Я знав Петра добре, отже ми говорили про різні справи. Між іншим, він розказав мені, що Елик приїхав був до Вегревил, зайшов до нього й сказав, що хоче купити фарму. Петро К. забрав його до своєї хати, нагодував, напоїв, дав кімнату і старався йому вгодити, як лише міг. А потім зачав його возити по фармах. В околиці Вегревил є дуже добрі фарми, до того тоді було чимало фармів на продаж. Цілих два тижні бідний Петро возив Елика, ввечорі привозив назад додому, годував, напував і гостив. А Елик на кожній фармі мав все подібні відповіді: „квасна”, „солодка” або „терпка” земля. Врешті жінці Петра вже „гість” так надокучив, що вона сказала йому:

— Забирай собі того Елика, бо як я вхоплю макогона, то вас обох вижену з хати.

Петрові жаль було позбутися покупця, що мав 40,000 доларів у банку, але не було ради. Він післав його до іншого агента, а потім до ще іншого. І ті почали возити Елика по фармах, але він кожному говорив, що вже ту фарму бачив, бо його на всі ті фарми возив Петро.

Нарешті агенти навіть не хотіли Елика возити. Тоді

Елик пішов до дуже жвавого агента, Григорія „Гаррі” К., який вже був роджений у Вегревил. Гаррі пішов до трьох агентів, які вже возили Елика, зажадав від них 20.77 доларів на пальне і три пляшки горілки, а він Еликові вже знайде „добру фарму”. Агенти погодилися і заплатили гроші. Гаррі пішов до Елика і сказав йому, що має для нього добру фарму, на північ від Ст. Пол. Фарма дуже гарна, „як булка” але заки вони поїдуть на фарму, то ще повернуть до ресторану на обід, а пляшку горілки Гаррі має зі собою. Елик дуже втішився, бо любив їздити і дивитися на фарми, а по дорозі їсти й пити на чужий кошт. Вони виїхали вранці.

Гаррі завіз Елика на фарму, віддалену 80 миль від Ст. Пол. На фармі росли корчі, і Гаррі заїхав далеко в корчі, а в тому часі було там багато комарів. Серед корчів була велика поляна, Гаррі сказав Еликові, що то якраз буде для нього фарма. Елик, старим звичаєм, зліз із автомобіля, взяв лопату й почав копати землю, щоб її попробувати. Тоді Гаррі копнув Елика, той перевернувся з лопатою, а за той час Гаррі обернув автомобіля і поїхав додому. Елик лишився в корчах з хмарами комарів. Після того Елика вже ніхто більше не бачив, ні в Едмонтоні, ні в Вегревил.

Але видно, що Елик далі їздив та дурив агентів. Оповідав мені один агент з Верміліон, що Елик з'явився був і у Верміліон. Там також шукав фармів. Але там був один мудрий агент, який подивився на 40,000 доларів у банківій книжці і щось йому там не подобалося. Він взяв від Елика банкову книжку і післав до банку до Ванкувер. За кілька днів він дістав відповідь з банку, що сума в книжці є пофалшована, бо Елик мав у банку на рахунку всього чотири долари. Елик до того агента не показався, відрікся навіть своєї книжки.

Совісні і несовісні корабельні агенти. Г. Байрак — найчесніший, Кузик — спекулянт. Цей останній і його помічник спроневірили 25,000 доларів. Історія ще одного агента, М. Острижнюка, його пригоди.

Між обома світовими війнами іміграція з Галичини збільшилася, і корабельні компанії відкривали, одна за другою, свої бюро в канадських містах, де жили українці. Вони настановляли своїми представниками українців, щоб ті їм стягали клієнтів. Так було у Вінніпеґу і Торонті, так було й в Едмонтоні.

Скандинавська корабельна лінія відкрила своє бюро в Едмонтоні і призначила своїм агентом Григорія Байрака. Байрак був дуже добрим представником. Своє бюро провадив дуже сслідно, стояв осторонь від сварок та непорозумінь, в які були вмішані деякі наші представники різних корабельних ліній, совісно обслуговував своїх клієнтів і тішився загальною пошаною і між корабельними лініями і між нашими людьми.

Та не всі наші агенти були такі, як Гр. Байрак. Кузик, який відкрив був друге подорожнє бюро вже сам, зачіпився за щось з М. Острижнюком. Вони сварилися зразу між собою, потім вмішали у справу свої корабельні лінії, а вкінці опинилися аж у суді. Я докладно не знаю, про що там йшлося, але знаю, що оба були в суді. Не знаю теж, як для них суд покінчився, бо я не мав тоді часу тим цікавитися. А втім я про Кузика мав свою думку ще відтоді, коли він, як служив при Ар-Сі-Ем-Пі, мало мене не запхав до ізоляційного табору, бо я на час не зголосився в поліції. Кузик пробував мене втягати до сварки з Острижнюком, але я до того таки не хотів мішатися.

Та Кузикові клопоти не закінчилися на сварці з Острижнюком. Він, чи радше його компанія, почали вживати людські гроші на різні приватні спекуляції. Вони робили це дуже просто. Коли якийсь український поселенець приходив до їх бюро і платив, наприклад, 500 дол. на корабельну карту для своєї рідні, вони тих грошей не вплачували до корабельної

компанії, яка мала б вислати корабельну карту, а вживали їх на власну спекуляцію. Коли за два-три місяці родина писала тому поселенцеві, що вони заповідженої корабельної карти не дістали, поселенець йшов до бюро й питався, що сталося з корабельною картою. “Конфедерейшен Ленд Корпорейшен” відповідала, що вона справу перевірить. Тоді посилали до корабельної компанії гроші, які вплатив хтось інший з таким же призначенням. Родина першого вже дістала карту, але родина другого знову жде кілька місяців, доки він не піде й не висвариться. Так вони робили з багатьма, а передержуваними грішми спекулювали. Та справа виявилася щойно пізніше, як Кузик замотався був в іншу історію. Він організував подорож духоборів, що з Кемсек, Саскачеван, поверталися до Росії. Щоб здобути гроші на переїзд, Кузик запропонував духоборам, що закупить їхню землю. Духобори погодилися, а Кузик почав збирати гроші від різних українців, обіцяючи, що як продасть фарми, то їм поверне гроші з добрим зарібком. Не знаю, скільки людей йому дали гроші, але знаю, що двох едмонтонців дали і то немало. Д. П. дав 12,000 дол., а Ю. Л. дав 15,000 дол. Певне, що й інші, мені неznані, дали стільки само або, може, ще й більше грошей. “Конфедерейшен Ленд Корпорейшен” закупила від духоборів фарми, духобори поїхали до Росії, а корпорація хотіла продати фарми і заробити на них гроші. Та прийшла господарська криза-депресія, фармів ніхто не хотів купувати, бо на фермерські продукти не було ніякого збуту. “Конфедерейшен” стратила на фармах гроші, але не свої, а людські. Оба мої знайомі, про яких я згадував, потратили всі вкладені гроші. Стратив гроші й Кузик, але то були переважно гроші, що він позабирав із бюро на спекуляцію. Проте він ще через якийсь час латав свої недобори новими вплатами на корабельні карти. Але й то скінчилося, бо в часі депресії здержали імміграцію до Канади, і Кузикові вже гроші не приходили. Тоді він попав на нову ідею. Він дістав дець форм спеціального дозволу на в'їзд до Канади, (т.зв. “перміт оф ентри”), яку видавало міністерство імміграції в Оттаві у виїняткових випадках і сказав, що він може такі дозволи діставати. Багато наївних людей повірили в запевнення Кузика і подавали йому гроші на ті спеціальні дозволи, яких він, очевидно, не дістав. Деякі з нас, корабельних представників, вияснявали нашим людям, що імміграція до Канади здержана і ніяких спе-

ціяльних дозволів наші люди не дістануть. Але засліплені поселенці не хотіли нікому вірити, ще й з нами висварювалися. Я знаю кількох людей, що дали “Конфедерейшен Ленд Корпорейшен” гроші на ті спеціальні дозволи але нічого не одержали за них Врешті людям урвався терпець, хтось пішов до албертського міністра справедливости, (“атторней дженерал”) і зробив скаргу на “Конфедерейшен Ленд Корпорейшен”. Міністр передав справу Ар-Сі-Ем-Пі, яка замкнула бюро “Конфедерейшен Ленд Корпорейшен”, а Кузика та його помічника Стешина арештувала. Їх звільнили були на поруку, але судова розправа таки була. На суді виявлено, що “Конфедерейшен Ленд Корпорейшен” спроневірила 25,000 дол. людських грошей. Кузик дістав був три і півроку тюрми, а його помічник — один рік. Але людські гроші не вернулися нікому. Десятки наших наївних імігрантів потерпіли через несовісність тих людей, які надужили їх довір'я. Через них не приїхало до Канади яких кількадесят жінок з дітьми, бо гроші пішли на спекуляцію, а інших заробити вже не було змоги, бо прийшла господарська криза і не було ні зарібків, ні грошей.

Між пошкодованими Кузиком був і колишній агент Гр. Байрак. Його корабельна лінія вже була замкнула бюро, і Байрак уже не був агентом. До нього прийшов хтось з його давніших клієнтів і хотів замовити корабельну карту. Байрак не знав, що “Конфедерейшен Ленд Корпорейшен” забирає людські гроші на спекуляцію і передав тій компанії 1,000 дол. своїх колишніх клієнтів. Ті гроші пропали, але Байрак, чесний чоловік, звернув їх людям зі своєї кишені. Йому дуже тяжко приходило ті гроші платити, бо він тоді мало що заробляв, але він віддав усе до цента.

Господарська криза припинила імігрантів, а корабельні лінії почали закривати свої представництва одно за одним. На кінці залишилося представниками корабельних компаній лише нас двох: я та Острижнюк. Острижнюк, — він називав себе Острий, — мав своє подорожнє бюро “Домініон Колонізейшен Компані” на другому боці 101-шої вулиці. Ми назагал жили в злагоді, хоч Острижнюк часом любив мені зробити деяку пакість, нераз перехопив мого клієнта, але згодом і то скінчилося. Острижнюк вів своє бюро дуже солідно, гроші переказував негайно до корабельних ліній. Зрештою йому й не тре-

ба було чужих грошей, бо він мав досить своїх. До того він мав ще умову з залізничною лінією Сі-Ен-Ар на доставку вугілля до залізничних станцій у різних місцевостях Алберти, як Едсон, Вермільйон, Дромгеллер, Біч Веллей тощо. Таку умову називали загально "шута". "Шута" то були великі шопи з вугіллям по залізничних станціях. Під таку гору вугілля заїздив залізничний паровіз, машиніст покрутив корбою, вона відчиняла отвір, через який сипалося вугілля до вуглевої скрині паровоза. Як скриня була повна, знову крутив корбу, і отвір зачинявся. Отже Острижнюк мав доставку вугілля до тих станцій. Йому платили від тонни. Він наймав робітників, що йому довозили вугілля, і платив їм також від тонни. Зразу, як було багато робіт, за робітників було нелегко, але як настала депресія, робітників було дуже багато. Одного разу Острижнюк прийняв на працю 12 югослов'янських робітників. Взяв від них 10 дол. під застав, що дійсно підуть працювати, а по 7 дол. за залізничний квиток до Дромгеллер. Вони поїхали до Дромгеллер, але, по якомусь часі, побачили, що там багато не зароблять, покинули працю і пішли зі скаргою на Острижнюка на поліцію. Поліція довго не розпитувала, лише післала телеграму до дирекції Сі-Ен-Ар-а, в якій сказала, що Острижнюк позабирав у робітників гроші. Робітникам дали квитки на поворотну подорож до Едмонтону, де Острижнюк віддав їм їх застав, а Сі-Ен-Ар зірвав з ним контракт. Так Острижнюк, без ніякої своєї вини, втратив дуже добре джерело прибутку.

Острижнюк мав потім дуже немилий самоходовий випадок. Він їхав з родиною великим автомобілем до Бенф. Дорога тоді була покрита піском. Недалеко Ветасківін він їхав, мабуть, заскоро, і на закруті авто злетіло з дороги й перевернулося. Він, його жінка та одна дочка були покалічені, а одна дочка згинула у випадку. Я сам тоді переживав той випадок досить тяжко, бо знав і любив його дочки, які були надзвичайно чемні і ввічливі. Дочка Стелла, що пережила той випадок, одружена за В. Головачем, який провадить заклад до чищення одягів "Експерт Клінерс".

Бідного Острижнюка стрівув ще один клопіт, тим разом вже в його агенції. Якийсь чоловік з Келгари хотів купити фарму. Острижнюк мав на продаж свою власну фарму, недалеко Атабаски. То була якраз субота. Він завіз того купця на

фарму, фарма йому подобалася, і вони погодилися за 1,600 дол. Приїхали до Едмонтону, той купець витягає завіреного банком, “сертіфайд”, чека на 3,000 дол. Острижнюк сказав, що йому решту видасть готівкою. Острижнюк зробив негайно запис, бо тоді агенти мали право самі робити записи, “трансфер”, на фарму, дав йому 1,000 дол. готівкою, а 400 дол. сіенарським грошовим переказом, які тоді ми всі продавали, і купець поїхав. Острижнюк пішов у понеділок до банку з чеком, а там подивилися на чек і покрутили головою. Задзвонили до банку до Келґари, де чек мав бути завірений, а там у банку не знали загалом такого чоловіка, а завірнення було сфалшоване. Острижнюк передав справу поліції, яка віднайшла того агента аж у Ванкувер. В нього ще був грошовий переказ, але 1,000 дол. він вже пропустив. Проте такі пригоди траплялися і трапляються ще й іншим агентам, не лиш Острижнюкові.

Острижнюк був добрим агентом і тішився загальною пошаною серед нашої едмонтонської громади. Він належав до тих, що організували Пресвітеріянську церкву і, один з небагатьох, залишився при ній і досьогодні. Багато інших, що колись туди належали, перейшли згодом до Української Православної Церкви. Він тепер не бере майже ніякої участі в українському громадському житті, але час до часу даєть на якусь українську ціль, якщо хтось з його знайомих до нього звернеться.

Я зупинився дещо довше на тих двох наших агентах, бо їх обох знав добре. Свого часу вони та інші агенти корабельних компаній допомогли багатьом нашим людям спровадити до Канади свою родину, чи переслати гроші родині до краю. Але між агентами, як між усіма людьми, були деякі й несовісні, хоч назагал наші агенти вив'язувалися із своїх завдань добре й чесно.

Життя під час війни — робіт і грошей нараз багато, зате горілки й авт мало. Американці в Едмонтоні, один з них — мій приятель.

Я вже згадував, що з вибухом другої світової війни господарська криза-депресія відразу закінчилася. Уряд негайно припинив усякі допомоги для безробітних, всі допомогіві уряди позамикано, усіх почали гнати до праці. За працю платили навіть досить добре, і ніхто вже не хотів сидіти на публічній допомозі, всі почали рватися до праці, бо з заробітку вже не лиш можна було краще жити, але й можна було поставити якогось долара до банку. Між всіми канадцями, а зокрема між нашими українськими поселенцями, почалося нове життя. Багато молодих зголошувалося до війська, а всі інші пішли до праці. Аж дивно було, що аж треба було війни, щоб поправити господарське положення і дати людям можливість добре заробити й жити по-людському за свої, зароблені, а не за ласкаві гроші з „реліфу”.

Очевидно, ніхто не думав, що війна буде тривати аж так довго, як вона тривала. Усі думали, що Німеччина, яка мала велику воєнну техніку й добрих вояків, зможе скоро закінчити війну. Зрештою Гітлер протягом короткого часу побив Польщу на гамуз і заповів, що його метода — скоро війна, „бліцкриг”. Тому всі сподівалися, що Гітлерові не треба буде більше, як року, щоб зайняти всю Європу. Але тут сповнилася наша давня приповідка, що „німець мудрий лиш до полудня, а пополудні дурний”. Гітлер пустився пливати по глибокій воді, затагнув у війну ще й італійського диктатора Муссоліні, який не хотів лишитися позаду, бо надіявся теж щось обірвати з війни, а замість того, його повісили партизани, а Гітлер скінчив себе сам. Оба залишили по собі сумну славу, бо війна принесла руїни, коштувала мільйони людських жертв, а багатьом країнам принесла ще неволю . . .

В 1942 році ЗСА включилися у війну проти Німеччини. До Едмонтону зараз же наїхало тисячі цивільних і військових американців. Едмонтон став під час війни головним осередком, звідки ЗСА слали військові припаси й воєнні матеріали на пів-

ніч до Аляски. Туди йшли сотні літаків, вантажних автомобілів, великих машин до будови доріг і т.д. Кожний, хто мав якийсь старий вантажний автомобіль, голосився до американців, діставав до перевозу товар і віз його до Гвайтгорс. За перевіз дістав дві тисячі доларів, тобто більше, ніж його автомобіль був варт. Скрізь було багато робіт, а робітників нестало. Але згодом і в нас стало недоставати різних речей: автомобілів, одягів, чобіт і харчових товарів. Впроваджено приділ товарів, славний „рейшенінг”, і то майже на все. Хочете купити колесо до автомобіля, треба йти до приділового уряду, „рейшенінг департамент”, за карткою. На пальне давали картки на місяць. Як ви зужили їх скорше, не можете їхати автомобілем, бо вам ніхто своєї картки не дасть, а приділове бюро теж вам більше не дасть.

Так само було з біллям, одягом, м'ясом, навіть з горілкою. Зразу давали по пляшці (26 унцій) на місяць на особу, яка скінчила 21 рік життя. Але для декого одної пляшки було замало. Тоді кинулися до жінок і старих людей, які взагалі не пили горілки, щоб вони брали картки на горілку й продавали їм. Уряд побачив, що число споживачів горілки зросло й зменшив приділ на половину, до 13 унцій на місяць, але по якомусь часі знову підвищив приділ до 26 унцій.

Найкращими відборцями горілки були такі американці, що платили не раз по 20 доларів за пляшку. Ті, що самі не пили, радо їм продавали, бо на продаж заробляли. Але дехто хотів заробити більше й тому брався на штуки. Зокрема займалися шахрайством жінки. Деякі з них ішли й купували пляшку червоного оцту, ставили її у свою торбу й ішли до крамниці з горілкою. За хвилину вихсдили звідти і ніби йшли додому. Американець, який ждав коло крамниці, біг за жінкою і питав, чи не має горілки. Вона махала головою, що так. Американець пхав жінці в руку 20-доларовий банкнот, брав пляшку і біг в один бік, а жінка — в другий. Але так довго не тривало, бо американці навчилися скоро відрізняти оцет від горілки і не давали себе обдурювати.

Хоч у нас були обмеження на всі товари і харчі, однак ніхто не голодував, ані не ходив голий, бо приділи були таки досить великі. Трохи було клопоту з весіллями, бо наші лю-

ди любили на весіллі забавитися, а горілка була на картки. Але вони й тут уміли собі порадити. Той, хто робив весілля, як запрошував гостей, просив, щоб кожний приніс зі собою пляшку горілки, а він йому заплатить за неї. І гості приносили, так що на кожному весіллі було 15-20 пляшок горілки, і весільні гості могли добре й весело розважитися.

Найбільший клопіт був з колесами до автомобілів і з самими автомобілями. Дуже часто треба було їхати на зовсім витертих колесах, бо карток не давали так легко. Але й тут можна було собі дати раду. Я і сам дійшов до коліс без карток, завдяки американцям.

В сусідстві від мене мав хату А. Ластівка й просив, щоб я її комусь винаймив. Одного дня коло моєї хати зупинив автомобіля американський офіцер і питає мене, чи ця хата не є випадково до винайму. Я відповів, що так. Він оглянув і таки з місця дав мені гроші за місячний винайм. Наступного дня привезли ще деякі його меблі та інші речі і він став у тій хаті мешкати. Моя дружина дуже скоро нав'язала з ним знайомство, бо офіцер був німецького походження, а його дружина українського, хоч по-українськи не вміла зовсім говорити. Знала лише деякі слова. Зате любила українські страви. Моя дружина зараз принесла їм глечик борщу, глечик квашених грибів, квашеної капусти, бараболі тощо. Обидві жінки стали відразу великими приятельками. Очевидно, і офіцер ставився до нас з великою приязню.

Надійшла осінь, мені треба було дістати плину, щоб вода в автомобілі не замерзала, інакше треба було вживати або нафти або щодня виливати воду з автомобіля, щоб не замерзла. Якось при нагоді я згадав здалека своєму сусідові про мою потребу. Довго не тривало, і я знайшов у своєму гаражі аж три галони „ентифрізу”. Не треба казати, як я втішився і як йому за цю рідину дякував.

Мій офіцер завважив, що мої колеса в автомобілі вже майже зовсім потерті. Він подивився на них, записав собі їхнє число й пішов. Нічого мені не казав. Знову одного ранку я знайшов у своєму гаражі аж 5 нових коліс. Очевидно, я не міг їх всіх положити нараз на авто, бо кожний був би витріщував очі і питав, звідки я їх узяв. Коліс не можна було дістати п'ять на-

раз, давали найбільше одно. Я помазав усі п'ять коліс болотом, одно наклав на автомобіль, а решту поставив у гаражі в кут.

За якийсь час я поставив на автомобіль друге колесо, відтак третє і за якийсь час я мав нові колеса на моєму автомобілі. Очевидно, те, що вдалося мені, вдалося й іншим, але не всім.

Кінець 2-ої світової війни. Тисячі українських скитальців у Німеччині. Боротьба за їх приїзд до Канади, роля КУК і „прогресистів””. Промова сен. Крірара.

Тому два роки аліянти, а з ними й увесь вільний світ, відзначували 25-річчя перемоги над гітлерівською Німеччиною. Всі згадували велику хвилину закінчення другої світової війни та згадували тих, що поклали свої буйні голови в обороні свободи, в боротьбі за знищення диктаторської гітлерівської держави.

В обороні свободи загинуло чимало й українців на всіх полях боїв. Одні гинули в рядах советської армії від німецьких куль, або по таборах полонених з голоду і хворіб. Інші гинули як вояки канадської чи польської армії, ще інші гинули як вояки підпілля — партизани чи то УПА, чи члени підпілля інших народів: Франції, Чехословаччини і т.д. Сьогодні згадують лиш вояків, членів армій різних держав. Про українців, як таких, згадується мало. Якщо інші не згадують, то бодай ми повинні пам'ятати, що в боротьбі з нацистичною Німеччиною загинуло теж багато свободолюбних українців.

Та 25-річчя закінчення війни в'яжеться ще з одною справою, а саме із долею багатьох тисяч українських втікачів, що під кінець війни, по волі чи по неволі, опинилися в Німеччині. Саме їм я хочу присвятити дещо уваги.

З вибухом другої світової, а точніше із вступленням до війни Канади, іміграцію до Канади здержано зовсім. Раз, що не можна було нікого спроваджувати з Галичини, бо там відбувалися воєнні дії, а по-друге, в Канаді не було праці для тих імігрантів, що тут уже були, а не то для нових, які хотіли б приїхати. І їхати не було куди, їхали хіба ті, що зголосилися до канадської армії і йшли на фронт. Очевидно, що всі іміграційні бюро не мали що робити, і їх власники замикали одно за одним. Я свого бюро зовсім не замкнув, але переставився на продаж нерухомостей, т.зв. „ріел естейт”. Вправді й тут не

було великого руху, але завжди щось трапилося. А втім я, хоч перестав займатися іміграцією, і далі залишився агентом корабельних ліній, які репрезентував раніше.

Представництво корабельних ліній стало мені дуже в пригоді, коли закінчилася війна і почали їхати до Канади наші втікачі, скитальці чи, як їх тут загально звали, „діпі”.

Під кінець війни опинилися в Європі, головню в Німеччині, що тоді включала й Австрію, тисячі наших людей. Одних з них німці забрали примусово на працю, а інші втекли до Німеччини, бо не хотіли залишатися під советським режимом. Всі вони, в такий чи інший спосіб, почали звертатися до своїх братів-українців у вільному світі, головню в ЗСА і Канаді, за допомогою. В українських часописах, що друкувалися в цих країнах, появилися заклики церковних і громадських установ до людей доброї волі приходити з допомогою українським скитальцям в Європі. В газетах появилися теж довжезні списки осіб, що пошукували своїх рідних чи знайомих в Канаді та ЗСА. Треба признати, що загал українських поселенців відгукнувся щиро й приязно на прохання скитальців. До Європи висилали тисячі різних пачок, знайомим і незнайомим скитальцям, а згодом почали слати туди й виклики на приїзд до Канади, т.зв. афідавіти.

Але була частина канадських українців, що заявила проти приїзду українських скитальців до Канади. То були наші канадські „прогресисти”. Вони, слідом за советськими газетами, виписували в своїх газетах, що всі скитальці — німецькі коляборанти, зрадники свого народу, що втекли перед справедливим судом і т.д. Такі обвинувачення вони слали і до канадського уряду, вимагаючи, щоб він ніяк не дозволив утікачам приїжджати до нас, бо їх приїзд „не є в інтересі Канади”.

Але й наші свідомі українці не спали. Комітет Українців Канади з о. митратом В. Кушнірем на чолі, українські церкви, українські федеральні послы: О. Глинка та Ф. Заплітний, навіть канадські сенатори А. Ровбак та А. Крірар і різні канадські послы стали в обороні скитальців і домагалися, щоб уряд впустив їх до Канади. Для розглянення справи уряд покликав навіть окрему сенатську комісію, яка допитувала представників Комітету Українців Канади і представників прогресистів.

На засіданні сенату, на якому ухвалено створити окрему сенатську комісію для допущення до Канади скитальців з Європи, сенатор Крірар виголосив знамениту промову, в якій ставив за приклад українських поселенців, що вже жили в Канаді, як добрих і корисних імігрантів. У своїй промові Крірар сказав і таке:

„Багато з тих імігрантів, що прибули до Канади між 1919 і 1926 роками, походили з середньої Європи . . . Одними з найкращих імігрантів, яких ми маємо в західній Канаді, є всім відомі українці. Окрім них ми маємо теж поляків та інших поселенців. Майже сімдесят років тому в західній Канаді осіла також група ісландців і . . . вони зробили великий вклад у розвиток Манітоби й Саскачевану . . .

Українці були головно тими, що у великій мірі допомогли розбудувати ту частину Канади. Я пригадую, як вони перший раз приїхали до Канади, яких сорок чи більше років тому. Я знаю одну з тих місцевостей, в яких вони осіли. Одержавши „гомстеди“, по 160 акрів землі, — не дуже то й доброї, вони спершу побудували землянки з ліпленими печами, де варили їжу. Вони працювали пильно на всіх можливих роботах, які лиш могли знайти і заощаджували зароблені гроші.

В тих околицях знайдете сьогодні гарно вироблені фарми, добрі дороги і охайні мешкання, добрі стайні й стодоли та всякі інші докази на дуже старанно загосподарені терени. Ці українські піонери, що прибули до цього краю в кожухах, були зовсім необзнайомлені з нашою мовою і не мали капіталу. Зате їхні діти чи внуки є сьогодні не лиш у торгівлі та різних професіях, але ввійшли також у громадське життя, стали членами муніципальних рад, послами до провінційних легіслатур і, в повному значенні того слова, беруть участь в праці своїх громад.

Крім того ці поселенці дали вклад у культурний розвиток не тільки громад, де вони живуть, але й цілої Канади” . . .

Далі сенатор Крірар говорив, що Канада має багато незаселених просторів і потребує більше людей, щоб розвиватися:

„Канада має багато землі з безмежними природними

багатствами . . . і ми повинні запросити їх (скитальців — прим. автора), щоб вони користувалися цими добрими разом з нами . . . Канада мусить стати великою і сильною державою. Ми віримо, що українцям доля дозволить причинитися і працюю старшої імміграції і зусиллями молодих сил, що ждуть на нагоду приїхати до Канади, до цього великого діла”.

Свою промову сенатор Крірар закінчив піддержкою резолюції сенатора Ровбака, щоб створити сенатську комісію для справи скитальців. Сенатори великою більшістю голосів ухвалили таку комісію створити.

29 травня 1946 року відбувся в сенатській комісії допит двох українських делегацій. В делегації КУК був о. д-р В. Кушнір, о. протоієрей С. Савчук, посол до манітобської легіслатури І. Соломон, федеральні послы, А. Глинка і Ф. Заплітний, та сотник В. Панчук, який приїхав з Європи. Прогресивну сторону заступав редактор торонтської комуністичної газети С. Мацієвич і голова Турфдом-ів І. Бойчук.

В основному прогресисти повторювали свої обвинувачення проти скитальців, які вони описали були в окремій англо-мовній брошурі, виданій під кінець 1945 року і поширеній у Канаді. До речі, ту брошуру одержали всі тодішні сенатори і послы. В ній прогресисти писали, що українські скитальці „не є ніякі політичні втікачі”, що „їм не належить право політичного азилю” і що їх не треба впустити до Канади. Представники КУК подали причини, чому скитальці не хочуть повертатися в Україну під советську владу та доказували, що вони будуть корисними іммігрантами для Канади під кожним оглядом.

В часі допиту деякі сенатори ставили прогресистам надто приємні питання відносно політичного напрямку їхньої організації і їхньої газети.

Незабаром федеральний міністер ресурсів, якому підлягав теж відділ імміграції, повідомив парламент, що уряд погодився прийняти певну категорію європейських скитальців. Тим самим зроблено перший крок у справі допущення скитальців до Канади. З того часу різні канадські організації і окремі люди почали висилати скитальцям афідавіти, щоб вможливити їм приїзд до Канади.

Наші діти й наші матері. Сироти — вражливі. Історія дідуня й бабуні, що гарно виховали своїх внуків. Канадські „партії” і діти. А так діти — „ангеликами”. Споріднення через хрищення.

Здається мені, що про дітей ніколи не можна забагато говорити чи писати. Про них я писав багато на основі власних переживань, які в мене були такі самі, як у багатьох інших сільських хлопців мого часу. Про мене, як зрештою і про інших дітей, наші матері завжди дбали, вони гляділи, щоб ми не були голодні, щоб були чисто вмиті, чисто одягнені. Зрештою наш одяг це в більшості була праця наших матерів, які сіяли льон і коноплі, відтак їх терли, робили з нього повісмо, пряли, потім або самі ткали полотно або давали до сільського ткача, а відтак з нього шили нам сорочки, штани і загортки, а деколи їх ще й гарно вишивали. З точки зору наших побутових потреб наше дитинство не було дуже прикре.

Коли я приїхав до Канади, то почав приглядатися, як живуть люди, щоб чогось від них навчитися. Саме в школі життя я вивчив таку правду: Майже нема на світі людей, які не любили б дітей. Проте й такі трапляються. І то, мабуть, не дуже рідко. Про них читаємо в газетах або чуємо. Для таких й державний закон не має милосердя й розуміння. Не люблять таких і люди.

Про такого одного чоловіка, що знущався над своєю дочкою, знав і я. Він був щось на дочку лихий і важко її побив. Коли вона дуже плакала, він попав у ще більшу лютю і поставив її сидіти на гарячій печі. Вона попеклася дуже важко й з болю умліла. Десь то побачили сусіди й забрали дівчину до шпиталю, а злого батька передали поліції. Його посадили до тюрми. Як його співмешканці в тюрмі — арештанти, довідалися, за що він сидить, кинулись на нього й задушили. Відтак навіть не було ніякого слідства, сказали, що він помер від розриву серця.

Ще один подібний випадок трапився, коли батько знайшував свою 12-річну дочку. Він також опинився в тюрмі, де

співв'язні зробили над ним самосуд і також його вбили. Відтак поліція вела слідство, але з в'язнів ніхто не признався і справа скінчилася нічим.

Таких і подібних прикладів з життя можна б навести багато. Я вже не згадую про тих звироднілих матерів, що кидають дитину десь у рів або на смітник, бо не хочуть мати клопоту. А може, й краще, що кидають, бо прибрані родичі їх краще виховують.

А ось ще така погідна історія: Одна наша родина, яку я добре знав, мала трьох синів, що мали 4, 6 і 10 років. Я в тій родині бував часто й приглядався, як батьки виховують своїх дітей. Я ніколи не чув, щоб мати інакше говорила при них, як „ангелики”. Очевидно, що діти з такою самою любов'ю відносилися до неї. Сьогодні сини вже подружені й мають своїх дітей, але їхня мати їх й далі кличе „ангеликами”, як колись. Ті сини виховують своїх дітей також з великою любов'ю та тішаться такою ж любов'ю і пошаною своїх дітей.

Я хочу звернути увагу ще на наших похрисників. У багатьох випадках куми є лиш на те, щоб держати дитину до христу, а потім забавитися із батьками похрисників. В рідких випадках хресний батько чи хресна мама пам'ятають про своїх похрисників постійно і кожного року в день уродин дають їм якийсь подарунок. А діти на уважність дуже вражливі і пам'ятливі. Я знаю це з свого власного досвіду. Я був хресним батьком для дітей мого швагра і приобіцяв відкладати їм кожного року в день уродин певну, зрештою невеличку, суму грошей і дати їм усі, як дійдуть до повнолітності. Кожна дитина, як стала повнолітньою, приходила по свої гроші. Воно не було важно, що то не була велика сума, але те, що я пам'ятав про їхній день уродин. Діти розуміли, що я був для них не лиш хресним батьком на папері, але й старався відзначувати враз із ними їхні уродини . . .

Я пам'ятаю ще з дому, що в нас діти дуже шанували своїх хресних батьків, — подекуди називали їх „нанашками”, і відносилися до них з любов'ю, а й хресні батьки завжди хвалилися, що той або та це їхній похрисник або похрисниця. Цей гарний звичай варто зберегти й тут у Канаді.

Назагал ми, українці, не маємо чого стидатися за вихо-

вання наших дітей. По наших селах в Україні чимало батьків жили бідно, але дітей виховували гарно, в пошані до старших, до релігії, до свого рідного. Навіть ті бідаки, що самі нераз не мали що їсти, робили все можливе, щоб дітей якось прогодувати і дати їм гарне виховання.

В Канаді на гомстедах наші поселенці виховували своїх дітей дуже дбайливо. Очевидно, вони тоді не могли їм дати тих усіх вигід, які вони мають сьогодні, але всі діти були чепурно одягнені, може, не завжди в дорогу одержу, але вона була завжди чиста, випрана й полатана, якщо була подерта. Те саме було й з нашими поселенцями по містах, які вже жили трохи вигідніше. Вони дбали про те, щоб їх діти були чепурно одягнені та щоб ходили до школи. Запопадливості добрих батьків треба завдячувати те, що ми сьогодні маємо так багато наших професіоналістів. Багато наших поселенців, хоч самі не вміли читати й писати, старалися дати своїм дітям якнайкращу освіту та фахове знання, щоб вони могли мати легше й краще життя та стали кращими членами своєї спільноти. Мабуть, не було між нашими поселенцями випадків, щоб вони знущалися над дітьми, побивали їх або надуживали. Діти були для наших поселенців, як казав мені раз один наш чоловік, „золотом”, вартішим від майна.

Зате й наші діти далеко більше люблять й шанують своїх батьків, ніж діти наших сусідів, неначе відплачуючи їм за ту любов, якої вони від батьків зазнали. Очевидно, і у нас трапляються вийнятки, але пропорційно наші діти добрі, віддячуються своїм батькам.

Дехто нераз дивується, чого наші діти, коли говорять про своїх батьків, то завжди їм викають: „мама пішли”, „тато зробили” тощо. Це ознака пошани дітей до батьків, і ми повинні цей гарний звичай плекати, а не осуджувати його, як то дехто робить.

* * *

На своєму віці я багато пережив і багато бачив. Доброго й лихого. Бачив і чув теж чимало про клопоти, що їх мають батьки зі своїми дітьми. Мали їх усе, мають їх і тепер, може, навіть більше, ніж колись. Неодні батьки приходили до мене за порадою, і я їм радив, як умів і уважав за відповідне. Одні

мене слухали, інші ні. Одним моя порада вийшла на добре, іншим не вийшла. Але я завжди старався радити щиро й від серця, так, якби був порадив собі самому. Може, мені було легше радити, тому що я співчуваю дітям, люблю їх.

Як я згадував напочатку, мої батьки скоро повмирали, і ми лишилися сиротами. А кожний сирота подвійно відчуває кривду, яку йому хтось зробить, але й подвійно відчуває добро, якого від когось зазнає. Таке було й зі мною. Мабуть, тому мені легше зрозуміти дитину, якій діється кривда, ніж тому, хто за дитячих і юних літ зазнав батьківської й материнської опіки та їхніх пестощів. В часі мого досить довгого пробування в Канаді я знав багато різних родин і хочу про деяких з них згадати. Деякі робили добре, деякі не надто добре. Але завсіди там, де було трохи серця, там діти виростили добрі й ставали чесними членами суспільности.

Один з таких щасливих випадків трапився в родині, де було троє дітей. Один хлопчик мав 7 років, молодший 5, а дівчина 3 роки. Під час вакацій батьки дітей поїхали на кілька днів до озера, а дітей залишили в бабуні й дідуня. Коли їхали додому з озера, стався автомобільний випадок, в якому обое батьки згинули. Діти не знали докладно, що сталося з їхніми батьками, проте знали, що батьки вже до них більше не повернуться. Тільки старшому хлопцеві сказали дідунь і бабуня, що їх батьки вбиті і їх похоронили.

Дідунь і бабуня зайнялися щиро своїми внуками, стали їхніми справжніми виховниками й опікунами. Вони старалися завжди так влаштувати свої справи, щоб одно з них було дома, щоб не залишати дітей самими. Як котресь з дітей сумувало, то дідунь або бабуня пригорнуть його, поцілують, розважать, скажуть якийсь жарт або якусь історію, і дитина забуває про причину свого смутку. Вона відчуває, що дідусь і бабуня її люблять, і любов, неначе тепло, ogrіває її. Від часу смерті батьків дітей ні дідусь, ні бабуня не ходили на ніякі прийняття, як у нас кажуть „партії”, щоб не залишати дітей самими.

Найстарший хлопець як закінчив школу й знайшов собі дівчину, припровадив її до дідуня й бабуні, щоб на неї подивилися і сказали йому, чи він має з нею женитися. Дівчина сподо-

балася обоїм, вони її пригорнули до серця й поцілували, а відтак справили своєму внукові невелике, але гарне, весілля. Молода пара пішла собі жити своїм окремим життям. Але молоді постійно відвідували дідуня й бабуню і завжди находили в них любов і співчуття, коли їх постигло якесь нещастя.

За якийсь час покінчив свої студії і молодший внук, став інженером і також знайшов собі дівчину. Він теж припровадив її до дідуня й бабуні, які щиро її прийняли, відтак справили весілля, і молоді пішли жити на своє. Врешті й дівчина закінчила школу і знайшла собі хлопця. Вона також привела його наперед до дідуня й бабуні, які також щиро його прийняли, справили весілля, і третя їхня внучка пішла до своєї хати. Старенькі залишилися самі, але кожної неділі всі три пари, деякі ще й з дітьми, приходять до дідуня і бабуні у відвідини, понавозять їм усякого добра й гостяться мило. Радість стареньких годі описати, вони тішаться щастям своїх унуків, яким вони заступили вповні їхніх батьків, що передчасно загинули.

Коли я вже згадав про „партії”, на які мої дідусь і бабуся не ходили, то, може, тут скажу ще дещо на цю тему. В Канаді завівся звичай, що подекуди вдержався ще й досі, що приятелі чи добрі знайомі сходяться щотижня на вужчі прийняття. Сходиться до одної хати кілька чи кільканадцять пар, гостяться, попивають, танцюють, оповідають менше або більше пристойні історії і жарти, одне слово, забавляються. На такі „партії” колись ходив і я. Зачалися вони ще від часів депресії, коли люди не мали праці й не знали, що зробити з своїм часом. Сходилися в якійсь хаті, постарали їжі й напиків, що тоді були досить дешеві, і забавлялися. Кілька років я ходив на такі „партії”, робив їх теж у своїй хаті, а згодом залишив їх. Чому? Бо багато з тих „партій” — нещирі. Там сходяться люди, яких часто нічого не в’яже, хіба те, що сходяться на „партії”, разом розважаться і привітають себе хіба канадським „геллов”. На тім і кінець. Певне, що як зійдуться приятелі, які дійсно зі собою щиро живуть, то така „партія” є приємною і милою розвагою для усіх, бо вони на них відпочивають по своїх щоденних зайняттях і забувають про свої щоденні турботи. Але таких „партій”, здається, небагато. А вони звичайно не є великою приємністю, зокрема якщо чоловік доживе старших років і йому нелегко втрачати ночі на не надто мудре базікан-

ня. Інша справа, коли комусь справляють якісь роковини чи ювілеї, то тоді випадає піти, бо треба людей пошанувати. Але це не трапляється щотижня. Коли наш син був менший, то звичайно одне з нас лишалося дома з дитиною, а друге йшло на якісь ювілейні прийняття, бо ці звичайні „партії” я по кількох роках таки зовсім залишив.

Як робили інші учасники „партії” зі своїми дітьми, я не знаю. Зі собою забирати їх на „партію” було нелегко, бо дитина скоро дрімала, а серед диму й гамору годі було заснути. А коли „партія” була „веселіша”, то нераз дитина могла такого наслухатися, що й старому нераз волосся дубом ставало на голові.

Деякі залишали дітей дома під опікою якоїсь старшої дитини. Тоді ще не мали грошей на найманих няньок, т.зв. „бейбісітерів”. А старші діти нераз доглядали своїх менших братчиків чи сестер дбайливо, а нераз зовсім ними не турбувалися. А вже найменше турбувалися тим, щоб дитину заспокоїти, як вона плакала.

Знаю таке подружжя, яке мало хлопчика і дещо старшеньку дівчинку. Дівчинка не дуже дбала про братчика, коли її залишали з ним у хаті. Як хлопчик дуже розплакався, вона телефонувала до мами на „партію”, що не може собі з ним дати ради, бо він кричить на цілу хату. А мама, розбавлена на „партії”, казала дівчині дати хлопцеві кілька „пасків” і покласти спати. Дівчина так і робила. Очевидно, хлопчина так скоро не заспокоювався, але ще більше плакав, як дістав кілька „пасків”. Бо кара йому не належались, бо йому щось привиджувалося вночі і не було кому його заспокоїти. А як заснув, то кидався, бо мав неспокійні сни. Так він виростав у нервовому напруженні до 14 років. За той час здивачів, а може, навіть і здичів, бо з ним ніхто не говорив, до школи він не ходив, бо школи тоді близько не було. А що батьки з ним майже не говорили, то й говорити добре не навчився. У висліді страждав від почуття меншевартості, все когось чи чогось боявся, став дуже нервовий, кидався чогонебудь і плакав. Батьки пішли з ним до лікаря запізно, а лікар порадив дати його до лікарні для умово хворих. Але й у шпиталі ним належно не заопікувалися, він не змінився і залишився в цій лікарні й досі. А все через

вину батьків, що належно не припилювали його змалку.

Сьогодні, коли батько того хлопця вже помер, мама й далі не має часу для свого сина, бо зайнята різними справами. А втім вона вважає свого сина ненормальним і не хоче тратити на нього часу. То пощо ж було тоді дитину приводити на світ, як для неї нема часу? Я не є фахівцем від виховання дітей і не беруся нікого навчати, як їх треба виховувати, але мені здається, що як дитина плаче, то вона має до того причину й треба цієї причини шукати. А як її нічого не болить, ні ніщо їй не дошкулює то, може, дитина хоче пригорнутися до тата чи мами, бо почуває себе тоді певнішою. Отож як можна дитині тих батьківських пестощів відмовляти? В теперішніх часах, може, вже молоді батьки більше дбають про дітей і менше користуються „паском”, але колись тих „пасків” було таки за багато.

Батьки й діти в старому краю. Постійні зусилля дати дітям освіту. Дещо про мого родича д-ра Івана Німчука, теж про інших „хлопських” синів. Наші бурси, „Академічний Дім” у Львові.

Тепер, на старші роки, мені все пригадується моє дитинство, проведене в моєму рідному селі Калинівщині. Я собі пригадую з тих часів, що наші батьки-селяни в тому часі дуже турбувалися тим, щоб дати забезпечення та належну освіту своїм дітям. А вже як хлопця забирали до війська, то бідна мати плакала днями й ночами, бо боялася, що синові може при війську щось недоброго статися. А вже як хлопець чи дівчина одружувалися, то тягнулися з останнього, щоб дати дитині відповідне придане, як у нас казали, „віно”, щоб їхня дитина після одруження не бідувала. Так само всі батьки старалися давати дітям на „перепую” гарний дарунок, щоб діти їх добре згадували. Пам'ятаю, що в нас оповідали, що як один панський слуга, „форналь”, видавав заміж свою дочку, то спекулював на всі боки, щоб дати їй гарний дарунок на перепій. І дав 200 ринських, тобто 400 корон. То були на ті часи, на наші галицькі відносини, великі гроші. А багатші давали своїм дітям при перепую поле, або як то в нас говорили, „морги”.

Вже за моїх часів багато було балачок про те, щоб посилати дітей до шкіл, щоб вони могли здобути якесь корисне звання й мали легше життя, ніж їх батьки, які важко працювали або на своїх полях або на панських ланах. Дітей зачали тоді посилати до гімназій у Чорткові, в Бучачі, Станіславі, а навіть до далекого від нас Львова. Кожний батько й мати думали про те, якби то вивчити свого сина на лікаря, або адвоката, або на гімназійного вчителя, в нас казали „професора”.

Наш свояк Пилип Німчук вислав свого сина Івана до гімназії в Бучачі. Я пам'ятаю, як моя мама одного дня наклала на віз масло, сир, яйці, солонину, ковбаси та колачі, які сама напекла, і завезла „нашому” Іванові до Бучача. Я тоді був малим і теж їздив з мамою до Бучача, мама станула з возом на горбі, а долиною текла якась невеличка річка. Ми з

мамою занесли все Іваникові на його мешкання, де з ним жили ще й інші хлопці, що були там „на станції” — так у нас називали ті мешкання по містах, де жили сільські хлопці, що ходили до шкіл у місті. Мама сказала, що „наш” Іванко та його товариші матимуть що їсти кілька добрих днів. Після закінчення гімназії, „наш” Іванко, тоді вже Іван, пішов на далішні студії до Львова, а опісля до Відня, де зробив докторат з філософії і відтак став добрим журналістом. Перед війною він був співредактором щоденника „Нове Слово” у Львові, в часі першої світової війни редагував деякі українські газети у Відні, а від 1925 року був співредактором, а від 1935 до приходу большевиків — головним редактором відомого українського щоденника „Діло” у Львові. Після приходу большевиків у 1939 році був арештований і пересидів два роки в ославленій советській тюрмі Луб’янці в Москві. Після звільнення, повернувся до Львова, де був співредактором тижневика „Краківські Вісті”, а по другій світовій війні редактором газети „Християнський Шлях” у Мюнхені. В 1948 році свояк Володимир Квасниця спровадив його до Канади, де він був редактором „Українських Вістей” до своєї смерті в 1956 році. Він видав чимало розвідок, а в Едмонтоні написав книжку про свої переживання в советській тюрмі п.з. „595 днів советським в’язнем”. Я написав ширше про покійного редактора Івана Німчука, бо пам’ятаю, як він ішов до школи, а відтак стрічав його часто в Едмонтоні, коли він був уже редактором „Українських Вістей”. Він зрештою часто бував і в мене в хаті, і ми нераз згадували наше рідне село та наші дитячі роки, проведені там.

Таких, як „наш” Іванко, було тоді багато. В кожному майже селі був бодай один, якщо не більше. Вони, нераз із великим трудом, здобували свою освіту серед важких матеріальних обставин, недоїдаючи, живучи в бідних мешканнях, без ніяких вигід та борючись з різними пересудами та упредженнями деяких вчителів у гімназіях, які часто не долюблювали „хлопських синів” та посиляли їх залюбки назад „до лопати і до гною”. А однак наші селянські діти не зражувалися тим, але завзято здобували своє знання, а згодом і становище в житті.

Я сам знаю одного уродженця нашого села, що жив у

нашому сусідстві. Він називався Сеньків і ходив до школи у Львові. Якийсь професор його недолюблював і дав йому лиху оцінку, через що він не перейшов до вищої класи. Він бідняга ходив по селі як не свій, такий був розбитий своїми нещастям. Дуже погано почувався і його батько, який вважав для себе за сором, що його син не перейшов до вищої класи. Може, воно й зрозуміле, бо наші люди часто не розуміли, які труднощі мусить поборювати селянська дитина в тодішніх часах по школах, коли деякі вчителі вважали, що там немає місця для селянських дітей. Нелегко приходилося батькам, що нерідко тягнулися з останнього, щоб вислати сина до гімназії, а ще, може, важче було пробиватися селянським дітям у новому світі „поміж панами”, де їх не дуже радо приймали. Вони були селяни, не знали усіх правил поведінки, яка обов'язувала по містах, не одягалися так, як діти адвокатів, лікарів чи священників, і не почували себе певно в новому, для них незвичному середовищі. До того багатьом з них приходилося таки добре бідувати, тому що нерідко з харчами було нелегко, бо небагато селян могло платити стільки, щоб син міг мати на помешканні в місті повний харч. Неодина студент жив тим, що приніс собі в наплечнику в неділю з дому. Багатьом селянським синам приходили на допомогу т.зв. бурси, тобто інститути, де батьки доставляли відповідну кількість харчів, а дещо доплачували грошми, щоб їхні діти мали мешкання й харч. Такі бурси були по всіх наших містах, де були гімназії, і їм завдячувало багато наших галицьких інтелігентів спроможність ходити до гімназії. В бурсах, між рівними собі, переважно селянськими дітьми, чулися й інші селянські діти рівними, вчилися один від одного правил доброї поведінки, підготовлялися спільно до іспитів, тішилися взаємно своїми успіхами, журилися невдачами і поволи ставали приятелями, часто на ціле життя.

Небагато краще, а може, й гірше, жилося студентам університетів, яких батьки не могли спромогтися на високі оплати за помешкання та прохарчування у великих містах. І тут знову ставали в пригоді різні студентські харчівні чи інститути. Такою славною установою для студентів університету був у Львові Академічний дім, в якому жило чимало незаможних студентів, а ще більше користало з дешевої студентської харчівні. Вдержувався Академічний дім із невисо-

ких оплат студентів, а ще більше з допомог заможних українських установ та публічних збірок, які щороку переводили в цілій Галичині.

Мені здається, що й ми в Канаді переводили якісь збірки на Академічний дім у Львові, де жило чимало студентів, які відтак покінчили високі школи й були не лише добрими професіоналістами, але й добрими українськими патріотами. Я пишу про цей Дім, бо я чимало наслухався про нього від наших професіоналістів, що прибули до Канади по другій світовій війні. Багато з них жило в Академічному домі, або бодай харчувалися там, вони з гордістю і радістю згадували Академічний дім, який був осередком студентського життя та сіллю в очах польської поліції. В ньому часто відбувалися сходи членів тайних українських організацій, підготовлялися різні демонстрації та виступи проти польського уряду і польської поліції, яка на кожному кроці переслідувала українських студентів.

Зокрема вбилося мені в пам'ять оповідання одного з колишніх студентів Академічного дому у Львові, який оповідав, що багато студентів, які харчувалися в Академічному домі, не мали грошей на заплата повного обіду чи вечері з м'ясом, тому купували лише квитки на юшку („суп”), картоплю з сосом та хліб. На обід з м'ясом дехто міг собі дозволити лише в неділю, а й то таких щасливих було небагато. Проте наші селянські діти вчилися, здобували своє знання й свої дипломи, а згодом ішли у світ працювати між своїми людьми.

Я вмисне написав дещо ширше про студентські бурси і Академічний дім у Львові, бо щось подібного ми мали відтак у Канаді, де теж творилися українські інститути, в яких жили і вчилися у вищих школах діти наших українських поселенців.

Наша іміграція, що приїздила до Канади, була ще, може, в гіршому положенні, як наші галицькі селяни, які все таки мали якесь своє поле, свою хату й мали спроможність допомогти своїм дітям, що йшли до шкіл до міста, бодай у деякій мірі. До Канади приїздили зразу наші поселенці, які не лише не мали ніякого майна, але більшість з них навіть

не вміла підписатися. Вони їхали в лісові пустелі, будували сяку-таку хатину, переважно землянки-бурдеї, щоб було де заховатися від дощу та зимна, а відтак зачинали поволі корчувати ліс і здобували поле, на якому сіяли трохи збіжжя, садили картоплю та ярину, щоб було чим прогодувати родину. Коли згодом наші поселенці почали дороблятися, почали думати про науку для своїх дітей та будувати перші початкові школи, де їхні діти могли вчитися читати та писати та конечної тут у Канаді англійської мови. Подекуди ще й досьогодні стоять давні шкільні будинки, невеличкі, з двома чи трьома шкільними кімнатами, в яких наші давні вчителі вчили української мови та української пісні.

Іванові клопоти. Суперечки й бійки, Іван б'є англійця за образу. А тепер Стіфи Табачнюки минулися.

Нема на світі людини, яка не мала б якогось клопоту. За клопотом ніхто не шукає, але клопіт звичайно знаходить людей сам. Нераз на гладкій дорозі, а деколи навіть у нашій рідній хаті. Ми самі нераз дивуємося і питаємо себе, як це сталося, що ми в такий клопіт попали і звичайно не можемо собі дати відповіді. Але мусимо клопіт перебути й нераз багато натерпітися та перенести чимало прикрости. Така вже доля всіх людей . . .

Коли я пишу про клопоти, то перед моїми очима стоїть постать одного чоловіка, якого я буду називати Іваном. Іван ніколи не шукав собі клопоту, а навіть втікав від нього, як лише міг, але клопіт завжди його найшов. Іванів клопіт це була звичайна бійка. Іван був здоровий, рослий і мав неабияку силу, тому ніколи „не давав собі плювати в кашу”, як у нас казали. Майже на кожному весіллі чи при іншій нагоді, де збиралося більше наших людей, наш Іван усе мусів зайти з кимсь у сварку, а відтак у бійку.

В тій колонії, де Іван жив, його вже навіть ніхто не просив до хати, бо він завжди мусів зачати з кимось суперечку, а потім бійку. Івана не просили вже ні на весілля, ні на христини. Не лише чужі люди, але навіть його власна родина не запрошувала його на ніякі родинні врочистості. Іван став як чернець-пустельник, що живе самотно. Але він собі з того нічого не робив. Коли хтось його питав, чому його нікуди не кличуть, він пояснював, що люди шукають собі з ним постійно зачіпки. Наприклад, Данило говорив з ним і назвав його дурним.

— То я мусів його навчити розуму й заїхати йому п'ястком у ніс, — сказав Іван.

Від того часу Данило обходив Івана десятою вулицею. Так було і з іншими знайомими Івана. Приятелем Івана залишився лише один-одинокий Петро. Він познайомився з Іваном і почав до нього часто заходити на розмову. Вони досить скоро устійнили, що мають однакові погляди на різні справи

й стали приятелювати. Іван ставав часто Петрові в пригоді, як той потребував якої допомоги, головню в праці на фермі. Так було довгий час. Іван перестерігав себе самого, щоб Петра чимось не вразити. Навіть приобіцяв Петрові, що його ніколи нічим не вразить.

Приязнь між Іваном та Петром тривала досить довго. Аж одного дня Петро віз до різні свині й запропонував Іванові, щоб з ним поїхав. Іван радо погодився, бо й так мав дещо в місті купити для себе, а крім того він довго не був у місті й хотів подивитися, що там є нового. Обидва фермери встали раненько, заладували на вантажний автомобіль четверо свиней і поїхали.

По дорозі оба гуторили між собою і не зчулися, як заїхали до міста. Там продали свині до різні, походили по місті, пооглядали вистави, купили, що було треба, і верталися додому. По дорозі зупинилися біля готелю і рішили випити кілька склянок пива. Ввійшли до готелю, сіли біля столика й зачали пити пиво. Поруч них, біля іншого стола, сидів якийсь чоловік і постійно дивився на них а потім, без запрошення, прийшов і сів біля їхнього столика. Незнайомий не сказав нічого до обох фермерів, лише щось говорив до себе, що виглядало радше на котяче муркотання. Петро замовив дві склянки пива і для непрошеного гостя.

Після того незнайомий зачав вести розмову із обома фермерами. Він говорив по-англійськи. Наші фермери знали дуже слабо англійську мову й не розуміли добре, що незнайомий говорив, а до того як зачали йому відповідати, то знову незнайомий не знав, що вони говорять. Врешті його розмова розлютила, він наговорив обом фермерам купу дурниць, а вкінці назвав їх „богонками”. Оба сусіди не розуміли добре, що незнайомий говорив, але слово „богонк” зрозуміли. Розлючений Іван піднісся і почастував незнайомого так здорово п'ястуком, що той полетів через кілька столів, а відтак упав покривавлений на підлогу. Підбігли послугачі, підійняли покривавленого, а тим часом прийшла поліція, Івана заарештувала і посадила до тюрми.

А Петро пішов до адвоката, який, за кавцісю, звільнив Івана з тюрми. Петро та Іван просили поліцію, щоб Іванову

справу суд розглянув наступного дня, щоб вони могли вернутися додому, бо в них господарство і худоба, якої нема кому доглянути. На суді Іван розказав, як то було, суддя сказав незнайомому англійцеві, щоб, на майбутнє, не називав нікого „богонком”, бо то образа, а Іванові присудив заплатити п'ять долярів карі і судові кошти.

Адвокат взяв за оборону 20 долярів. Поплатив Іван гроші і вертається з Петром додому. По дорозі обговорюють ще раз цілу справу. Петро потвердив, що Івана все чіпляється якась біда, хоч би отака, як у готелі. Іван вияснив, що він був би за інше слово не бив англійця, але за „богонка” то вже таки мусів ударити. Але приобіцяв ще більше уважати на себе і за щонебудь не битися. І дійсно з того часу Іван вже був обережніший.

Люди почали його шанувати, а за те, що вдарив непростеного сусіда за образу, ще й висловили йому признання.

Таких історій, як Іванова, можна б розказати багато. Очевидно, Іван чи подібні до нього будуть себе виправдувати, що клопіт чіпився їх, а не вони самі собі шукали клопоту. Але Іван уже раніше мав клопоти з різними своїми людьми, з якими не лиш сварився, а й бився. Тим більше він мусів зайти в бійку з англійцем, який до того не міг з ним порозумітися, бо Іван не знав добре англійської мови.

З того виходить наука, щоб ми, зокрема тут у Канаді, де живуть люди різних національних походжень, старалися оминати не лиш суперечок з ними, але навіть непотрібних дискусій, бо, часто через незнання мови, можна попасти у клопіт. Колись, на початку нашого поселення, багато наших людей, зокрема молодих, мали чимало клопотів. Через дурниці вони заходили в суперечку, а то й у бійку, не лиш з українськими поселенцями, але й з поселенцями інших народів. У висліді вони виробили собі, а частинно й усім нашим поселенцям погану славу: авантюристів, запальчивих та готових до бійки. Ті часи й ті люди, слава Богові, уже минулися. Але от недавно попав мені в руки давній український календар, виданий у Канаді, в якому були історії про славного Стіфа Табачнюка, який вічно мав якісь клопоти. Таких Табачнюків тоді п'ятнували в газетах і календарах, бо вони приносили лиху славу нашим поселенцям.

Домашні непорозуміння. Розлука двох дружин, що приїхали з краю, доробилися майна і виховали троє дітей. В Кннаді не можна вживати „хлопсько-го” параграфу.

Я прожив, Богу дякувати, гарний вік, з того далеко більшу частину життя провів у Канаді. Зустрічав я багато людей на своєму віку, добрих і злих, мудрих і не дуже розумних, надивився на них і не раз не міг зрозуміти, чому деякі люди, що жили з собою в подружжі довгі роки, на старість зачинають сваритися, а навіть деколи розходяться. Перед очима мені стоїть одно подружжя, яке відсвяткувало 50-річний подружній ювілей, а відтак взяло судовий розвід. Думав я над тим не раз і шукав причини, чому доходить до сварок й непорозумінь і, здається, знайшов бодай частинне вияснення. Але замість „мудрувати”, я, може, розкажу про один випадок, який я добре знаю, де подружжя розійшлося. Може, читачі знайдуть самі причину непорозумінь та сварок між довголітніми дружинами.

Коли в 1926 році до Канади почали приїздити наші нові імігранти, головню з Польщі, між ними було більше самотніх, що були або неодружені, або залишили родину в краю. Між ними були теж родини, які їхали на ферми й зачинали господарку. Між ними були деякі великі родини, що мали й по кількоро дітей. Вони мусіли їхати на ферми, бо так були заявилися ще перед виїздом з Польщі, хоч деяким вдалося осісти в Едмонтоні, де вони згодом влаштувалися на працю.

Між тими новими імігрантами була сім'я, що приїхала до Канади в 1928 році. В них було двоє малих дітей. Вони приїхали до Едмонтону, а відтак поїхали до Вестлок, Алберта, де вже було кілька родин з їх села. Там вони купили одну ферму, 160 акрів землі з невеликою хатиною, і розпочали фармувати. Обоє дружини були здорові, завзяті й любили працю. Вони викорчували ліс на фермі й зачали сіяти збіжжя. Побудували потрібні господарські будинки, купили чотири коні і поволі доробилися кільканадцять штук худоби і вже одно до одного час-від-часу з усміхом шептали, що вони вже забагатіли. То не було те, що в Польщі на бідних п'ятьох

моргах поля. Згодом вони діждалися ще одної дитини, прийшов на світ малий канадець, і в родині вже було троє дітей.

За якийсь час була на продаж фарма недалеко їхньої фарми, вони її купили. За якийсь час купили ще одну фарму і уже мали 480 акрів землі. Вже було на чому фармувати. Діти ходили до школи, вчилися добре, а по школі допомагали батькам у праці на фармі. Вся родина була здорова, весела й тішилася своїми здобутками в Канаді. Правда, деколи траплялися якісь суперечності в родині й легкі сварки, але без серйозних наслідків.

Діти підросли й кінчали школи, йшли працювати за своєю спеціальністю, ставали самостійними. Дітям не треба було батьківського майна, бо кожне мало свою професію, і вони зовсім не дивилися, чи батьки їм щось дадуть, чи ні. В хаті залишився був найдовше один син, але й він не думав сидіти на фармі. Доки в хаті були діти й треба було турбуватися їхнім вихованням та наукою, подружжя не мало часу думати про що інше, бо мали досить зайняття на фармі і турбот про діти. Коли ж діти пішли й в хаті залишилися лише обоє дружин, між ними зачалися суперечки за дурниці. Жінка звичайно хотіла мати останнє слово і нераз, як не мала що чоловікові відповісти, називала його дурним, неуком, таким, що на нічому не розуміється тощо. Чоловік зразу собі з того базікання не робив багато, бо уважав докори за звичайну жіночу балаканину.

А втім у хаті ще був син, який кінчив школу, і батько не хотів при синові заводити сварку з дружиною. Та син незабаром теж покинув батьківську хату і пішов на своє. Щойно тоді зачалися гострі сварки в хаті. Одно одному приписувало різні недоліки, одно одне обвинувачувало в різних помилках і недотягненнях, що траплялися в часі фармування і т.д. Жінка звальювала всю вину на чоловіка, повторюючи постійно ту саму пісеньку:

— Ти дурний, ти нічого не знаєш, ти ніколи не став у пригоді!

Чоловік переважно не відповідав на ті заміти, жінці знудилося говорити самій до себе, згодом вона почала мовчати, а у висліді дійшло до того, що вони обоє по місяцеві до себе

не промовили ні слова. Жили в одній хаті, разом їли, ходили поруч себе, а мовчали обоє, неначе німі.

Врешті чоловікові таке життя остогидло, і він сказав жінці, що, може, буде краще, якщо вони продадуть ферму й перейдуть жити до Едмонтону, де вже не буде за що сваритися та сперечатися. Дружина погодилася, вони продали ферму, досить скоро й добре, бо ферма була загосподарена, то купець знайшовся відразу.

Приїхали до Едмонтону, купили хату і зачали вести трохи інше життя. Тут вже було веселіше, як на фермі, до того тут була церква та різні організації, можна було десь піти і провести час веселіше. Вони обоє записалися в члени парафії, стали ходити щонеділі до церкви, працювати в організаціях та брати живу участь у парафіяльному житті. Але згодом виявилось, що вони вже постарілися, багато речей для них стало байдужими, їх вже й не дуже манила праця в організаціях, тим більше, що вони не могли знайти спільної мови з молодшими членами організації, а старші люди були такі самі, як вони, тобто нецікаві, змучені життям та апатичні.

Поволі вони зачали відставати від організації і проводити найбільше часу вдома. А тут за якийсь час повторилася історія з ферми. Почалися суперечки, спори та сварки, а вслід за тим обоє не говорили до себе місяцями. А як котресь скаже слово, то друге так відповість, що зараз починається сварка знову. Врешті вирішили, що, може, їм краще розійтися і тому постановили продати хату. Вони дали хату на продаж агентіві, але ціна була занадто висока і хати ніхто не хотів купити. Знову зачалася сварка за хату і то таки добра. Дійшло до того, що чоловік навіть почастував жінку п'ястуком. Деколи відвідували їх діти, але вони вже знали з ферми, що батьки між собою сваряться, тому не брали тих сварок серйозно. До того діти звичайно все ставали в обороні матері, а батько почував себе покривдженим. Врешті справу передали адвокатіві, а справи поладнали по своєму. Хату продали скоро за багато нижчу ціну, ніж купили, бо жінка натискала, щоб хату продати. Як чоловік казав, що ціна занадто низька, то жінка сказала йому, по-давньому, що він на тому не розуміється, що він дурний і т.д. Хату продали, заплатили комісові агентіві, заплатили адвокатам, а рештою грошей, що за-

лишилися, поділилися по половині. Після того розійшлися, і одно навіть не знає, де друге живе.

Жінка навідується до дітей, але їх постійно бунтує проти свого чоловіка, все говорить, що татові щось бракує, а діти згодом навіть повірили і відносяться до свого батька не надто гарно. Я не раз говорив з тим нещасливим чоловіком. Він жалівся перед мною на жінку і трохи на дітей, що вірять більше жінці, ніж йому. Я не сказав би, що той чоловік якийсь надзвичайно розумний, але йому нічого не бракує. Він такий, як був і є кожний наш пересічний селянин, що виріс на селі, а відтак приїхав до Канади і тут поселився. Він виявив себе добрим господарем, давав собі раду з усіми клопотами й труднощами в Канаді, тішився загальною пошаною між усіма, що його знали. Але жінка щось собі уроїла і, мабуть, сама в те повірила і причинилася до того, що вони обоє на старість розійшлися.

Історія, яку я тут описав, — правдива. Я тих обоє людей знаю довгі роки. Я не хотів би, щоб мене хтось зле зрозумів, що я приписую вину у всьому лише жінкам. У цьому випадку винна була жінка. В інших випадках таке саме міг зробити, а певне й зробив, чоловік. А все починається з якоїсь дрібниці. В нас дуже часто на язиці слово „дурний”. Щонебудь нам не подобається, ми зараз називаємо те дурним. Навіть малі діти не раз відважуються сказати батькам „юстюпід”. Коли того слова вживається забагато й зачасто, воно стає причиною великих непорозумінь, бо навіть доводить до розводу, як це було в нашому випадку. Жаль мені того німецького чоловіка, який на старість залишився сам, бо навіть діти, які жінка насторожила проти нього, відносяться до нього з недовір'ям. А він теж для тих дітей напрацювався, допоміг їм вийти в люди, а тепер на старість навіть не може до них піти. Той чоловік може на правду дістати з жалю якусь дуріюку і дійсно стати „дурним”. А все зачалося через маленьке слово: „Ти дурний”.

В нас у старому краю таких клопотів не було, бо в нас був „хлопський параграф”. Я пам'ятаю, коли я ще був малим хлопцем, у нашому сусідстві жило одно подружжя, в якому жінка робила чоловікові докори та називала його перед усіма дурним. Йому того було нарешті забагато, він таки на правду

був здурів, прив'язав жінку до дерева на подвір'ї, взяв батіг і так її збив, що вона ціла була синя. Тоді її відв'язав, вилив на неї коновку води, а як прийшла до себе, розплакалася і присягнула чоловікові, що вже більше не буде його називати дурним. І з того часу обоє жили в найкращій згоді і виховали гарно своїх дітей.

Такий „хлопських параграф” був добрий у старому краю і міг деколи допомогти. Тут за такий „параграф” можна піти легко до дому умово хворих, або опинитися в тюрмі. Тут треба ці речі ладнати інакше, по-Божому, мирно. Передусім обоє дружини повинні шанувати себе взаємно і не витикати собі своїх блудів та недотягнень. З нас ніхто не поїв усіх розумів, з нас ніхто не є досконалий, кожний має свої хиби й недостачі, але має й добрі сторінки, і, може, нам треба дивитися на те, що в нас є добре, а не видіти лиш те, що є зле. Зрештою, коли ми побиралися, то ми бачили й знали, що мій чоловік чи моя жінка має такі чи інакші хиби, і ми з ними погодилися. Як нам був добрий чоловік чи жінка тоді, як ми женилися, як були молоді, то повинні бути такі самі добрі й на старість, коли вже прожили зі собою стільки років, пережили неодну біду й клопіт, виховали дітей та діждалися старости. Спільність долі в минулому повинна подружжя з'єднувати та давати силу переносити усі прикроці старшого життя. Так бодай видається мені, а я вже свою молодість давно прожив . . .

Чи дурні є справді „дурнями”. Вони і шпиталі для божевільних. Трагічна історія дівчини з Лемківщини і багато подібних трагедій. Італійця і його дочку повісили за вбивство поліція.

В розмовах часто чуємо, що декого звуть „дурнем”. В деяких людей прямо перейшло в звичку називати кожного, з ким не погоджуються у своїх поглядах чи в якійсь справі, називати дурним. Доходить часто до того, що навіть свого доброго приятеля, з яким не можна в чомусь домовитися чи його в чомусь переконати, звемо дурнем.

На жаль, багато чоловіків називає дурними своїх жінок, а жінки чоловіків. На зборах чи сходинах назвуть скоро дурним доповідача ті, кому не подобається його становище, бо не вміють пошанувати чужої думки. Одне слово, майже скрізь, де зустрічаємося з людьми, хтось когось завжди назве „дурним” лише тому, що йому він у чомусь не подобався.

Коли я приїхав до Канади, я майже нікуди не ходив поміж людей, бо мусів працювати й заробляти гроші. Я працював з багатьма різними людьми, ми нераз посперечалися, але ніхто нікого не називав дурним. Зате як я вже перейшов жити напостійне до Едмонтону, то тут уже часто чув, що цей чи той — „дурний”. Певне, що не кожній людині Господь Бог дав однакову мірку таланту й розуму, але це ще не означає, що його треба зараховувати до „дурнів”.

Дурними народ ще називає в нас тих, які хворіють умово або, як у нас казали, „сходять з розуму”, але це інша справа. Вони — люди хворі, отже їх треба лікувати. І між нашими імігрантами траплялися такі, що, по приїзді до Канади, не могли зжитися з новими обставинами, попадали в нервову чи умову хворобу й опинювалися в шпиталі для умово хворих. Такі були колись, такі є й тепер. І є їх чимало, бо майже кожний шпиталь має свій відділ для нервово хворих, а до того є ще й окремі шпиталі для умово хворих.

Однаке між дійсно умово хворих попадали нераз такі, що не були умово хворими, лише комусь такими здавалися.

Сьогодні, здається мені, вже докладніше перевіряють, чи дійсно хтось є умово хворий. Якщо хтось підлікувався, то його звільняють. А колись то було так, що люди зовсім умово здорові проводили весь свій вік у шпиталі для умово хворих, бо не знали мови й не могли з лікарями порозумітися, тому лікарі уважали їх хворими й держали в шпиталях. До того, деякі були може трохи слабші розумом, отже їх там теж держали, хоч по світі ходило звичайно багато таких, що були слабші розумом, ніж ті, що були по шпиталях.

А й сьогодні між різними порушниками закону є деякі, яким, здається, було б місце в шпиталі для умово хворих. Але їх за їх провини покарають грішми, і вони далі ходять свobodно по світі. За давніших часів було якось менше дурних, що їх висилали до шпиталів для умово хворих, ніж тепер, і, здається, люди менше робили дурниць, ніж роблять тепер.

Я хочу розказати кілька випадків про знайомих мені людей, які опинилися в шпиталі для умово хворих через збіг обставин або чиюсь злу волю, хоч в дійсності хворими вони не були.

Ще й досі пригадую собі одну дівчину, яку я трохи знав, бо жила вона в Едмонтоні. Я не знав її особисто, бо з нею не зустрічався, але бачив її час від часу в церкві.

В тому часі наші соціялісти спровадили були до Едмонтону лівого діяча Павла Крата. Він був добрий промовець і притягнув на збори, що відбулися в залі при 103 авеню і 96 вулиці, понад 200 осіб. То була неділя, люди не працювали й прийшли на збори. Були там самі робітники, такі, як я, а може, деякі трохи мудріші й ліпші від мене, але не було нікого ні з професіоналістів, ні священиків. Була там тоді на зборах і та дівчина, про яку я згадував, К.К. з Ледуку, гарна така, що кожному хлопцеві впадала в око. Вона йшла раз попри крамницю „Гадсон Бей” і побачила між сукенками, що були на виставі у вікні, таку, що їй дуже подобалася. Отже вона з тою сукенкою прийшла до слова на вічу. Відкрив віче Григорій Кебич, представив нам промовця Павла Крата й попросив його до слова. Крат був дуже добрий оратор і почав палко оповідати, як то ми важко працюємо й бідуємо, а ті, що ми на них працюємо, живуть вигідно й панують над нами. Він го-

ворив у тому дусі майже цілу годину й під кінець прийшов до того, що як він прийде до влади, що колись станеться, то буде роздавати нам панське добро. Він докладно розказував, що і як буде роздавати, а як уже все пороздавав словами, тоді скінчив і просив ставити йому питання. Тоді встала дівчина К.К. і запитала Крата, чи як він прийде до влади, то вона зможе дістати даром ту суценку, що бачила у вікні в крамниці „Гадсон Бей”. Крат встав і витягнув у напрямі дівчини свою руку, а він мав велику, і сказав, що не лише суценку, але ще й більше іншого добра вона дістане даром, як він прийде до влади. Відтак були ще якісь питання до Крата, але я вже не слухав, бо мені ані Крат, ані його балаканина не подобалися. Я вийшов і вже більше на такі віча не ходив.

Зате бідна К.К. перейнялася словами Крата й комусь сказала, що вона задурно дістане з крамниці „Гадсон Бей” суценку та ще й інші речі. Той доніс її нерозумну балаканину до поліції, і її запхали до шпиталю для умово хворих. Я не був тоді в Едмонтоні, але як приїхав до міста, то почав про неї розпитувати і довідався, що вона сердешна опинилася в шпиталі. Мене ця прикра новина дуже зворушила, і я робив старання, щоб допомогти їй звідти вийти. Я був певний, що вона зовсім здорова на умі, лише під впливом промови Крата мусіла сказати якусь дурницю, через що її зробили божевільною.

Але мене ніхто не слухав і ніхто не хотів за нею обставити, а я не знав, куди треба звертатися, отже з моїх заходів нічого не вийшло. Вона згодом померла в шпиталі для умово хворих у старшому віці. Розповідав мені мій знайомий Б., який походив з тих самих околиць, з Лемківщини чи з-над Сяну, що згодом вже за нею обставали й хотіли її видістати зі шпиталю. І хоч управа шпиталю хотіла її випустити, то вона сама вже не хотіла звідти вийти і у шпиталі й померла. Ледве чи можна її назвати „дурною”, хоч через дурницю вона змарнувала своє життя. Якщо б хтось був зразу нею заопікувався і вияснив у шпиталі, що з нею сталося, може б її були трохи підлікували та й була б вийшла й жила, як живуть нормальні люди.

Інша справа, що до шпиталю для умово хворих можна не раз потрапити й без хвороби. Я знав одного фармера, що мав 320 акрів доброї землі, годував щорічно 60-80 голів худоби й

вів добру господарку. В 1930 році приїхала до нього дружина з краю, але їй тут не сподобалося, і вона два роки пізніше повернулася назад в рідне село. Чоловікові сказала, що для неї тут клімат нездоровий. Вона потім там померла. Мій знайомий фермер почував себе в Канаді добре, не хотів вертатися додому й господарював сам. Десь в 1948 році він попродав все і перейшов жити до Едмонтону. Він навіть зголосився був у члени парафії, дав більшу суму на церкву, але відтак чомусь змінив думку і пішов до іншої церкви, де також склав більшу жертву. Згодом в Едмонтоні купив собі хату до спілки з якоюсь жінкою. Але спілка не йшла добре, вони посварилися, і фермер мусів заплатити їй три тисячі доларів відступного, щоб вона забралася з хати. Так поволі його важко запрацьовані гроші почали розходитися. Йому вже теж Канада надоїла і він задумав повернутися до рідного села тим більше, що там мав двох синів, посилав їм чимало пачок, і вони дуже його просили, щоб приїхав додому. Я зробив для нього прохання до консула і, по довгих стараннях, йому дали дозвіл на поворот до рідного села. А тимчасом він захворів і пішов до лікаря, що його лікував раніше. Але лікар не міг вилікувати його хвороби. Між хворим фермером і лікарем дійшло до досить гострої розмови, а згодом і до сварки, і схвильований фермер, здається, вдарив лікаря в лице. Фермер був досить сильний і таки сильно його вдарив. Секретарка лікаря задзвонила на поліцію, і мого знайомого забрали до шпиталю для умово хворих.

За якийсь час дістав я від нього листа, в якому він благав, щоб я його рятував, бо його запхали між справжніх умово хворих. Я поїхав туди, довідався, як мається справа, закликав потім його брата, який підписав зобов'язання, що бере „хворого” під свою опіку. Так його нарешті звільнили з шпиталю. Він довго вже в Канаді не побув, бо восени того року поїхав кораблем до Європи, а з порту — поїздом до рідного села. Але видно, що побут у шпиталі, а потім подорож не дуже вийшли йому на здоров'я, бо він захворів у дорозі і мусів піти на довший час до шпиталю на лікування. Як трохи прийшов до себе, сини забрали його додому, але він вже не видужав і незабаром помер.

Цим малим прикладом я хотів лише показати, як легко можна опинитися в шпиталі для умово хворих, якщо ми себе

не опануємо або занадто розгарячимося в нашому гніві і, як наслідок, порушимо закон. Добре, що тепер змінилися обставини й можна старатися про звільнення такої непогамованої людини. Але колись на темперамент не звертали багато уваги. Як хтось порушив закон і попав до шпиталю для умово хворих, то там нерідко і кінчив своє життя. Я сам знаю кілька таких випадків, що наші люди за якийсь непродуманий вчинок опинилися в шпиталі для умово хворих і там й померли, бо не було кому за ними вставитися. А втім тоді не так лікували умово хворих, як радше старалися їх ізолювати.

В наших часах чимало порушників закону втікає від строгої кари в той спосіб, що їх визнають умово нездоровими і або залишаються на довгі роки в шпиталях для умово хворих, або вони дістають меншу кару. Навіть за вбивство поліціанта в деяких випадках вбивцю не покарали, бо казали, що він невідповідальний, і присудили йому сидіти в шпиталі для умово хворих. Давніше не дуже звертали увагу на те, що хтось „несповна розуму”, як у нас казали, але карали і то строго.

А ось ще такий випадок. Десь, ще за часів прогібіції, один італієць з Ферні в Бритійській Колумбії привозив з ЗСА нелегально алькогольні напитки і продавав їх за грубі гроші вуглекопам. На тому він добре заробляв. Через довший час йому „торгівля” йшла добре. Але раз, як він віз горілку, його завважив поліцай, дігнав його й хотів арештувати. Італієць не давався, почалася метушня, і італієць застрілив поліцая. З італійцем була і його дочка. Поліція арештувала їх обоїх, потім поставили їх в Едмонтоні перед суд. Дочка взяла відповідальність за вбивство поліцая на себе, бо думала, що в той спосіб охоронить батька від смерти. Одначе суддя не зважав на ніщо, але засудив обоїх на кару смерти. Жіночі організації в Канаді зробили великий крик і домагалися, щоб замінити присуд смерти на кару тюрми, бо то був, здається, перший випадок, що мали повісити жінку. Проте протести нічого не допомогли, їх повісили обоїх. Сьогодні мабуть було б легше врятувати їх, бо перед судом їх досліджували б лікарі, чи вони є вповні відповідальні за свій вчинок, а у висліді дістали б легший присуд.

Волинський Іван і його звичка при співі. Київські робітники, їх „хор” та наслідки їх співу. Україна і читальня в очах канадсько-українського гостя.

В нашій свободолюбній Канаді знайшли другу батьківщину, добрий заробіток і спокійне життя люди з різних країн світу. Всі вони достосувалися, менше-більше, до канадського способу життя, до тутешніх звичаїв і тутешнього оточення, а водночас залишили собі й частину звичаїв та звичок, з якими вони зросли у своїй батьківщині і яких нелегко позбутися.

До них належать і наші українські поселенці в Канаді, які теж зберігають свої питомі звичаї і побут, привезені з рідного краю. Що більше, по їхніх звичаях та часто ще й мові можна пізнати, з якого закутка України вони походять. Про одного такого українського поселенця, що прибув до Канади вже після недавньої війни, я хочу написати. Щоб легше було мені писати, я називатиму його Іваном, хоч він називається інакше. А відтак згадаю ще й про деяких давніх поселенців із Східної України, які мали таку саму звичку, як Іван.

Мій Іван походить родом з Волині, де він народився в тому часі, коли Волинь належала ще до Росії. В тих часах по школах вчили російської мови, і Іван, мабуть, зі школи, призвичаївся вживати деяких російських слів, що залишилося в нього й досі, а до того звук собі деколи „ухнути”, тобто затягнути російської пісні . . . Іван виростав у своєму тихому волинському селі, залюбки співав, бо мав гарний голос, і його товариші, а й старші люди, радо слухали його пісень.

Після першої світової війни Волинь опинилася під Польщею, а відтак в 1939 році її прилучили до СРСР. Вибухла німецько-советська війна, й Івана забрали до советської армії. Іван був досить здібний і дослужився ступня підстаршини в советській армії. Я навіть бачив в Івана його фото з часів війни, як він, під кінець другої світової війни, брав участь у „визволенні” Чехословаччини. На знімку Іван показаний серед інших советських вояків на американському „джіп-і”. Але

видно, що Іванові не дуже сподобалася советська армія, бо він з неї втік, десь заховався в Чехословаччині, потім перебрався до Німеччини і звідти дістався до Канади. Спроварила його до Канади його родина, а я навіть допомагав виробити йому документи, потрібні на приїзд до Канади.

Іван приїхав до Едмонтону, включився в тутешні українські організації і навіть записався до хору. Але в хорі він довго не побув, бо мав звичай під час співу, на російський лад, „ухкати”, тобто затягати. До того він завжди співав високо, що в хорі занадто вражало, і він хор покинув. Але Іван одружився, має діти, є добрим парафіянином української парафії в Едмонтоні і живе прикладно, але привичка „ухкання”, що її має багато українців зі східних земель, що колись належали до Росії, в нього залишилася й досі. Він її ніколи не позбудеться.

Коли я дивлюся на Івана, то мені пригадуються інші українці зі східних українських земель, які приїхали до Канади ще перед першою світовою війною, коли ті землі належали до Росії. В той час будовано залізницю до Принс Руперт, де було чимало гір, які треба було розбивати динамітом. Гірські скелі стягали мулами туди, де були заглиблення, потім робітники лопатами вирівнювали каміння і клали дерев'яні пороги й залізні рейки. В той час, як я туди прийшов на працю, робітники вже працювали на захід від Джеспер. Там скрізь при дорозі були невеликі станиці, ми жартом їх називали „залізничними станціями”, на яких працювали групи робітників того самого національного походження. Їх завданням було розбити частину гори, знизити її аж до рівня залізниці, а тоді класти пороги й рейки. Між тими групами, що там працювали й мали свої станиці, були шведи, норвежці, росіяни, китайці, поляки та інші.

Наші українці з Київщини мали свою станицю між норвежцями та шведами. Вечорами, як прийдуть робітники з праці, помиються, повечеряють, а тоді сідають і співають. Співали шведи, співали норвежці, але таки найголосніше співали наші хлопці з Київщини, бо вони мали чудові голоси. Але співали досить високо, що чути було ген далеко по лісах. А до того все затягали якихось російських пісень і „ухкали”. Деякі з тих пісень я знав, деякі не знав, деякі можна б пов-

торити, а деякі й повторити годі, бо їх у ніякому пристойному товаристві не співають. Але робітникам на залізниці можна було все співати і вони співали, що хотіли. І наші київські робітники співали своїми гарними, високими голосами, що аж луна йшла по лісах та горах. Деколи співали надто різко, що інших вражало.

Я тоді був там теж, але я не працював на залізниці, бо мене заставили варити їжу для робітників. Я колись варив удома, як моя мама померла, то трохи навчився кухарити, а зрештою для робітників не була велика штука варити, бо харчів було досить і добрі, то кожний міг би бути кухарем. Я найчастіше варив пироги, бо робітникам вони найкраще смакували. Я звичайно варив пироги з картоплі, до якої додавав острого сира, а відтак засмажував цибулю з солонинкою і як полив нею пироги, то хлопці заїдали їх, аж за вухами тріщало.

В той час працював там Михайло Желінко. Я з ним жив добре, ми часто гуторили й розказували собі різні історії. А раз він мені оповів історію про наших київських робітників. Одної неділі небо було вкрите хмарами, які, здавалося, звисли аж до самої землі. В такий день як співається, то голос несеться долиною дуже далеко, бо хмари не пускають його вгору. В неділю пополудні люди добре виспалися, смачно пообідали та й не мали що робити. Тоді сідали надворі й починали співати. Так було й тої неділі. Шведи й норвежці розпочали свій легенький концерт досить тихим співом. За ними зачали концерт і наші київські українці. Їх чомусь всі називали „росіянами”, хоч між ними росіян не було зовсім. Але то, мабуть, тому, що вони походили з тодішньої Росії.

Наші киевляни зачали, як звичайно, співати повними голосами і високим тоном. А співали чогось увесь час ту саму пісню „Росіє, Росіє!” Один із шведів, що були в сусідстві, знервувався, попав у люті і кинувся з сокирою на київських українців. Але інші шведи як побачили, побігли за ним, злапали й зв'язали його, бо інакше не могли його вдержати. А він зовсім ошалів. З його уст текла піна, він увесь час кричав і погрожував, що всіх „росіян”, тобто київських українців, повбиває. Всім стало ясно що він зійшов з ума.

Не було іншої ради, лиш треба було його завезти до

шпиталю в Принс Джордж, що був віддалений десь 80 миль. Залізниця ще не була готова, то треба було його везти рікою. Зараз хлопці зрубали кільканадцять великих соснових дерев, пов'язали їх разом, на верх наклали менші дерева, а на сам верх соснових гілляк, на які поклали хворого шведа. Той сплав пустили відтак на Фрейзер Рівер, що там пливе дуже быстро. Сплав досить скоро переплив простір 80 миль до Принс Джордж. Ті шведи, що їхали з хворим, завезли його до шпиталю, а самі повернулися пішки стежками на місце праці.

Про той випадок довідалася й Ар-Сі-Ем-Пі, а один поліцист приїхав конем до „російських” робітників і заборонив їм співати, бо інакше він їх арештує. Так закінчилися співи київських робітників. Вони, що правда, вже більше не співали, хоч не почували себе надто щасливими, бо любили собі час до часу „ухнути”. Таку привичку вони привезли були з дому й не могли від неї відзвичаїтися. Але інші робітники, зокрема їхні сусіди, шведи й норвежці, були вдоволені, бо вже не мулили слухати „ухання”.

Той швед за якийсь час видужав, але йому не дозволили вернутися на працю в ту саму околицю, бо боялися, що він може знову зійти з ума й наробити якогось клопоту. Зрештою в тій околиці працю над будовою залізниці закінчено, і всі робітники посунули на захід розбивати дальші гори й промощувати шлях для залізниці, якою сьогодні перевозять так багато вантажів і подорожніх.

Від Желінка я довідався теж, що зі мною працювали тоді при залізниці Матвій Шатувський та Е. Соколов. Вони не були в тому самому місці, де були київські робітники, але десь недалеко. Вони оба відтак приїхали до Едмонтону, належали до товариства „Самообразування” і дуже гарно вив'язувалися зі своїх ролей в аматорських виставах.

В 1918 році ми навіть були вислали Шатувського на з'їзд Української Православної Церкви, але він уже там виступав проти тої Церкви, а згодом, як вернувся до Едмонтону й здавав звіт із з'їзду, теж заявився проти організування Української Православної Церкви. Зараз потім він написав велику статтю проти цієї Церкви в „Робітничій газеті” під заголовком „Кінські окуляри”. Незабаром його покликали на

редактора тої газети. А. Е. Соколов, по повороті з праці на залізниці, десь крутився в Вегревилщині. Не знаю, чим він займався.

А вертаючись ще до співу, то я проти співу ніколи нічого не мав і не маю. Навпаки, я дуже люблю слухати гарних пісень. Я пам'ятаю ще з дому, як в нашому селі сходилися хлопці й дівчата майже щовечора на оболоні і співали пісень. Той спів був такий милий, що його можна було слухати всю ніч. Я гадаю, що й в Україні були і є такі самі гарні і милі співаки. Але ті, що приїхали були до Канади і працювали недалеко Джеспер при будові залізниці, щось не співали добре, а зате любили собі „ухнути” голосно й різко, що так вражало слухачів.

* * *

А, може, люди змінилися на інших. Казав мені один мій знайомий, що його приятель приїхав, по кількадесяти роках побуту закордоном, до рідного села. Він йому писав перед виїздом:

„Я хочу піти ще тими польовими стежками, куди ходив колись з моєю колишньою дівчиною, як ми любилися. Хочу викупатися в нашій річці, як купався молодим хлопцем, одним словом: хочу нагадати свої молоді роки”. А після кількатижневого побуту в рідному селі написав:

„Знаєш, я їхав до рідного села з тою думкою, щоб туди, може, згодом повернутися і там померти. Але я свою думку змінив. З моєю колишньою дівчиною я не міг знайти спільної мови, як теж з ніким іншим із моїх ровесників, які ще залишилися в живих. А то не лише ми дружили, ходили разом на танці, працювали в читальні, даючи аматорські вистави та концерти, читаючи книжки з читальняної бібліотеки та беручи взагалі живу участь у культурно-освітньому житті села. Дружили між собою теж наші батьки, що, очевидно, мало теж вплив на нас, їхніх дітей. А тепер я не міг знайти з ніким з них спільної мови. Вони неначе живуть у іншому світі . . .

Та не лише те. Я завважив, що парубки у відношенні до дівчат стали дуже шорсткі й невічливі. Як говорять з ними, розповідають дуже непристойні жарти і взагалі відносяться

до них надзвичайно грубо. А та читальня, яка була для нас колись другим місцем по церкві, де ми держали лад і порядок, де навіть не дозволяли закурити, тепер стала гіршою, ніж колись була наша сільська корчма. Брудно й непривітно там. На підлозі повно пляшок із пива. Я був під час якоїсь святочної академії. На сцені хтось читав доповідь, яку прислали з району, а позаду хлопці пили пиво і оповідали собі жарти. Врешті щось посперечалися, і виникла бійка. Академію перервали й закликали міліціанта, який забрав галабурдників.

Отак виглядає теперішній „культурний клуб”, бо так тепер називають читальню. Пам’ятаю, за моїх часів, як я працював у читальні, в селі була лиш одна група таких парубків, що не брали ніякої участі в читальняній праці, лиш бешкетували. Ми, свідомі хлопці, їх обминали; зрештою, їх було небагато. А тепер усі такі. А й читальня стоїть така, невелика, як ми ще її залишили. Мені здається, що сьогодні є більші можливості її розбудувати. Але тим ніхто не цікавиться, бо нікому не треба ні культури, ні просвіти. Після тих відвідин, я вирішив, що не то що не хочу повертатися до рідного села вмирати, але навіть не поїду туди більше у відвідини.

І ти не вибирайся туди їхати, бо буде тобі жаль, що з тої праці, яку ми вклали в культурно-освітню працю, не лишилося ніякого сліду. Хай у твоїй пам’яті залишиться такий світлий спомин із села, яким воно було тоді, як ми, серед не легких обставин польського володіння, вели велику культурно-освітню працю” . . .

Таке написав моєму знайомому його приятель, що відвідував рідне село. Може бути, що минула світова війна та володіння СРСР поміняли людям і характери й їхні серця й вони тепер поробилися жорстокими та немилосердними . . .

Наші крайові жебраки, їх відношення до людей. Я йду з сестрою на відпуст до Зарваниці. Зарваницькі жебраки крали дітей і калічили. Американські „гобо” чесні, але бідні. „Гіппі” — інакші, вони часто злочинні паразити, причина трагедій їхніх батьків.

Десь недавно я говорив зі своїм приятелем про наші дитячі та молоді роки в „старому краю”. Ми згадували добрі й злі речі, про те, що нам подобалося і що нам не подобалося, а вкінці зговорилися за старокрайових дідів. Мій приятель запитав мене, чому я не згадав у своїх споминах старокрайових дідів, які були жалюгідною частиною нашого галицького життя. Тому я вирішив дещо про тих дідів написати.

В нашому старому краю ходили від села до села жебраки-прошаки, як їх загально називали, діди. Ходили вони від хати до хати й просили милостині. Їм давали, що хто міг і хотів. Як хтось дав їм випадково п'ятака, то вони більше тишилися, ніж буханцем хліба або якоюсь іншою даровизною. Між дідами були каліки, були криві, без ніг, без рук, сліпі, що їх водили поводитори за руку або возили на візках, від хати до хати, і, враз із сліпими, просили милостині.

Але не всі діди були добрі й солодкі, як вони показували себе в своїх жебрачих проханнях та моліннях. Між ними були деякі, які часто не рахувалися зовсім з чужою власністю і тягнули, що попало. Зокрема були вони небезпечні влітку, коли господарів не було вдома, бо працювали на полі, далеко від рідних хат. В багатьох хатах залишалися самі жінки, які доглядали дітей та робили хатню роботу або працювали на городі, що був біля хати. Як приходили діди і намагалися влізти до хати та стукали в двері, то звичайно жінки їх не впускали, бо траплялося, що вони нападали на самотніх жінок, вимагали від них грошей та навіть погрожували їм. Деякі, перстрашені жінки давали їм гроші, а їх чоловіки як поверталися з поля додому, не лише добре насварили їх, а деколи навіть набили, але деякі робили відтак доноси на дідів до громадського уряду або до найближчої поліційної станиці.

Ще за моїх часів всі жебраки мусіли реєструватися в сільському громадському уряді, за ними слідкували, і як котрийсь із них мав за собою якусь провину, то йому казали з села забиратися. Оповідали мені, що деякі з тих жебраків були навіть заможними людьми. Але деякі з них були таки дійсно злобні і навіть злочинні. Я чув, що один господар раз був розлютився на жебрака і казав йому забиратися з його подвір'я, ба, навіть почастивав його кулаком. Без найменшої причини почала горіти в того господаря стодола. Збіглися сусіди, приїхала сільська пожежна сторожа, і якось пожежу загасили. То було щастя, бо інакше були б погоріли всі будинки. Всі говорили, що стодолу підпалив ніхто інший, лише той жебрак, який в той спосіб пімстився на господареві за те, що його викинув зі свого подвір'я.

Я мав десь 11 років, як моя сестра Анна Сеньків з Білобожниці їхала на відпуст до Зарваниці і взяла мене зі собою на відпуст. Нам було до Зарваниці десь коло 4 милі. В Зарваниці сестра мала знайому одну родину, і як ми приїхали до Зарваниці, то прямо туди заїхали. Ми заїхали на просторе подвір'я, розпрягли коні та дали їм їсти, а самі пішли до хати, де нас щиро прийняли. Мені дали місце до сну в хаті, а сестра та інші прочани, що приїхали разом із нами, пішли спати до стодоли. Я також дуже радо був би пішов спати до стодоли зі старшими, бо там було веселіше, як в хаті, де я спав сам, але сестра сказала мені спати в хаті, і я мусів її слухати.

Рано ми встали й пішли до церкви. По одному боці дороги були невеликі будки-сповідальниці, де священники слухали сповідей, а по другому — було повно дідів-прошаків. Одні з них стояли і простягали руки, просячи милостині, а інші сиділи або совгалися, бо не мали ніг, і різними голосами то проказували молитву, то просили милостині, мішаючи одно з другим так, що годі було й розрізнити, що було молитвою, а що було проханням про милостиню. Майже всі прочани, що йшли до церкви, кидали прошкам якусь монету. То не було багато, але кожний щось кидав. Ті прошаки, що бачили, зараз дивилися, що йому вкинули, і як то була якась більша монета, то голосно й щиро дякували та проказували молитву, а як була якась дрібна монета, то нераз навіть кляли.

Якраз їх проклони робили на мене, тоді ще молодого хлопця, дуже прикре, пригноблююче враження.

Я жебраків дуже боявся. Люди розказували, що діди захапували малих дітей, робили їх каліками, тобто ламали їм руки або ноги, калічили очі і відтак привчали їх жебрати, а вижебрані гроші забирали собі. Деякі з прошаків примушували дітей до жебрацтва жорстокими способами. Як якась дитина не випросила у прохожих відповідної суми грошей, то її „опікун” — прошак таки добре її побивав.

Інша справа, що прохожі як бачили дітей-калік, зокрема сліпих, що плаксивими голосами жебрали, завжди над ними милосердилися і давали їм щедрю милостиню. Хоч, звичайно, прочани до Зарваниці міняли гроші на дрібні й давали прошкам по одному крейцарові, то дітям давали більше. Мені так стало тоді жаль тих малих жебраків, як я був у Зарваниці, що я розміняв одного австрійського „ринського” (дві корони) і давав дітям-прошкам по п’ятакові. В часі тої моєї прощі я бачив їх дуже багато. Були там не лише прошаки-діди та діти, але було й чимало жінок, сліпих, кривих, з протезами, бо не мали ніг, одним словом, була там прикра картина людської нужди.

А поза площею, де лежали прошаки, були стоянки з різними солодощами та харчами. Там можна було купити варене м’ясо, росіл з макаронами, хліб та булки, солодкі бублики, печені і варені пироги та різного роду лакоминки. Як я подивився на ті страви що стояли на столах, то мені аж слинка по бороді потекла. Моя сестра побачила це, пішла зі мною до одної стоянки і накупила мені закусок та солодкого так, що я наївся досита. Вона дійсно увесь час турбувалася мною і хотіла мені уприсмнити прощу. Насправді нам не треба було купувати ніяких харчів, бо нам давали їсти, і то добре, в того господаря, в якого ми мешкали. Не тямлю вже його імени, але він та його дружина дуже гарно й щиро нас приймали.

Як ми були знову в хаті господаря, хтось розпочав знову розмову про дідів-прошаків. І знову повторили ті самі страхотливі історії про викрадання дітей, про те, як їм старі прошаки вибирали очі, відтинали руки чи ноги і робили їх ка-

ліками на все життя, щоб мати відтак нагоду просити людей про милостиню для тих нещасливих калік. Звичайно, мало хто кинув тим дітям менше, як п'ятака, тобто вп'ятеро стільки, що кидали звичайним дорослим прошакам.

Там оповідали про одну жінку, в якій прошаки були вкрали дитину-хлопчика. Йому відтяли ногу і посадили біля церкви в Зарваниці, щоб жебрав. Випадково прийшла туди його мати і пізнала свою дитину. Вона наробила крику. Дід-прошак, що вкрав був дитину, скалічив і тепер збирав гроші, скоро втік, а жінка забрала свого сина. Поліція відтак дала їй навіть посвідку, що то її дитина, як вона доказала. А за дідом-прошаком, що вкрав був дитину і відтак її скалічив, шукала поліція, щоб потягнути до судової відповідальності. Чи його знайшли, тоді не сказали, бо, мабуть, не знали. Як я прийшов додому з прощі, то в своєму селі розказував про дідів-прошаків та про крадіж дітей і далі розпитував людей. Мені в селі говорили, що крадіж і калічення дітей вже проминуло. Тепер, мовляв, поліція вимагала від прошаків посвідок, що то їхні власні діти. Якщо не могли доказати, то дітей забирали від них і давали до сиротинців, а прошакам відбирали право жебрати. Я пригадую собі, що вже за моїх часів прошаки мусіли мати якісь виказки, в яких було подано, з якого села походять та куди приналежні. При виставлюванні посвідок чимало дідам відбирали право жебрати, бо вони або мали своє майно, або виявили себе нечесними, бо любили красти, чи погано себе вели.

Як я не раз із кимсь розмовляв про наших крайових дідів-прошаків, то ті наші поселенці, що бували в ЗСА, оповідали мені часто про американських „гобо”, або волоцюг, які є радше професійними мандрівниками. Вони мандрують по цілій Америці у вантажних поїздах, а живуть з того, що виносять у добрих людей або, принагідно, зароблять, хоч вони зовсім не шукають за працею. Гобо” протестують, коли їх порівнювати з американськими мандрівниками — тремпами, що теж мандрують по цілій Америці й живуть лише з того, що вижебрають або що їм дадуть добрі люди. Коли „гобо” час від часу беруться за якусь працю, то тремпи втікають, бо вони з засади не люблять працювати.

В часах великого безробіття та депресії, як це було, наприклад, у 1930 році, „гобо” жили в зарослях, що простягалися вздовж залізничних шляхів, без уваги на те, чи було гаряче літо, чи люта зима з морозами та сніговіями. Багато з них старається продістатися на зиму в південні околиці ЗСА, але звичайно туди не доїждять, бо на великих залізничних станціях переводять суворі контролі і викидають їх з поїздів. У великому місті нелегко на станції дістатися до поїзду, тому багато „гобо” залишається зимувати в злиднених дільницях Нью-Йорку та Шікаго.

Що спонукує багатьох людей, деколи навіть з високими професійними кваліфікаціями і талантами, ставати вічними волюцюгами — „гобо”, годі сказати. В багатьох випадках причиняються до цього нещасливі родинні взаємини, неповодження в житті або прямо відразу до унормованого життя. А може, таки потяг до вічної мандрівки й безтурбоття.

Наш письменник Іван Керницький написав був дуже гарне оповідання про тих „гобо”, що живуть в Нью-Йорку. Він назвав їх дуже влучно „небесними птицями”, бо вони, як небесні птиці, нічим не турбуються і живуть з дня на день.

Оповідали мені, що цих „гобо” можна скрізь стрінути в Нью-Йорку: на вулиці, в шинках та пиварнях, де вони цілими днями куняють над склянкою пива чи іншого напиту. Вони звичайно нікого не напастують, лише сидять і думають, або заводять із принагідними знайомими довгі-предовгі дискусії про будьякі справи.

А один мій знайомий оповідав мені, що вертав з відвідин пізньою ніччю і йшов пішки в середмісті Нью-Йорку до станції підземної залізниці. На одній з бічних вулиць „гобо” знайшов матрац, який хтось викинув з мешкання. Він був трохи підхмелений, поклався на матрац і підпалив його з боку. Матрац поволі тлів, а він дивився і щось до себе говорив. Коло нього зібралося чимало цікавих, що придивлялися небуденній сценці. За хвилину з'явився і кремезний поліцист і казав „гобо” забиратися з матраца. А „гобо” спокійно відповів, що він американський громадянин, навіть має паспорт, але не має мешкання і тому ліг на матраці, щоб

трохи відпочити. Він нікого не турбує, не є перепорою в їзді автомобілям, бо ця дорога замкнена, а що йому було холодно, то він запалив матрац, щоб завітися. Небезпеки пожежі нема, бо матрац тліє дуже поволі, вітру нема, отже нічого небезпечного не може статися. То все він говорив поволі, спокійно, неначе розповідав би історію про когось іншого. Поліцист терпеливо вислухав довгого слова „гобо“, махнув рукою і пішов далі своєю дорогою. З поліцистом розійшлися й прохажі. Деякі з них були такі явно розчаровані, що поліцист нічого не зробив з „гобо“. А мій знайомий пішов за поліцистом і запитав його, чому він не казав „гобо“ забиратися. Поліцист сказав, що якщо б поліція арештувала його за таку провину, то в Нью-Йорку не вистарчало б тюрем. А „гобо“ трохи прочуняє, встане й певно сам погасить вогонь у матраці, бо вони, звичайно, не є ані злові, ані злочинні. Вночі руху на вулиці нема, отже краще залишити його самого, хай відпочине й протверезіє. То краще, як кликати поліційне авто й везти його до тюрми . . .

Про американських „гобо“ та „тремпів“ написано чимало книжок, в яких описуються життєві шляхи і пригоди оцих вічних мандрівників-волоцюг. Їхнє життя то насправді одна велика пригода, бо кожний день приносить щось нового. Вони живуть без ніякого пляну, без докладно означеної цілі, от живуть, щоб жити . . .

Слідами „тремпів“ йдуть тепер, мабуть, наші найновіші мандрівники-волоцюги „гіппі“, що мандрують не лише по своїх країнах, але й по країнах цілого світу й живуть тим, що їм дадуть добрі люди, хоч, правда, „гіппі“ ніде не жебрають, вони лиш користають з допомог, що їм дають різні міста, церкви і навіть уряди. Вони живуть у будинках, для них спеціально влаштованих, де можуть помитися, як прийдуть, очевидно, якщо захочуть, бо деякі вважають миття чи купіль за „пережитки панівної класи“ або, як вони кажуть, „естаблішмент-у“. Після снідання, а деколи й після авантюри та бійки вночі, вони мандрують до наступного міста, щоб там користатися гостинністю добродійних установ чи міської суспільної опіки. Отже я думаю, що наші теперішні „гіппі“ набралися звичаю мандрувати та жити на чужому хлібі таки від американських „тремпів“. Коли хтось думав, що „гіппі“

увели щось нового, то він помиляється, їх спосіб життя це дуже стара установа з тою лиш різницею, що колись вона була лише в Америці, а тепер поширилася ще й на Канаду та майже на всі країни світу.

До того „гобо” ніколи не мандрували з жінками чи дівчатами, як тепер мандрують наші „гіппі”. Вони сплять разом з дівчатами і то не лише по принагідних нічлігах, але навіть в публічних будинках. „Гобо” нікого не атакували, а „гіппі” часто вигукують непристойні слова, а як хтось щось їм прикрого скаже, то ще й за ніж хапаються. А один добрий канадець змилосердився над бідними „гіппі”, що міряли далеку дорогу до Ванкуверу своїми ногами, забрав їх на свого автомобіля, а вони відтак по дорозі його вбили.

Я вже не говорю про моральні наслідки тих спільних мандрів та нічлігів хлопців і дівчат, які нерідко кінчаються нешлюбними дітьми, до яких їхні природні батьки деколи навіть не хочуть признаватися, а не то ними піклуватися та їх виховувати. Залишаю на боці теж і родинні трагедії, де батьки турбувалися дітьми, намагалися дати їм добре виховання, тягнулися на них нераз з останнього, а в заплату за їх піклування дістали дитину „гіппі”, яка навіть їм доброго слова не скаже, ще й нераз погані слова говорить і проклинає своїх батьків. Не знаю теж, що казати про уряд, який потурає тим усім безділним і безцілним мандрівникам-волоцюгам, даючи їм приміщення та харч. Ванкуверський мейор мав відвагу виступити проти „гіппі” і навіть хотів їм заборонити побут у Ванкувер, але мав потім стільки клопотів і протестів, що, мабуть, більше не захоче виступати проти них.

Здається мені, що та дурійка вже поволі переходить і за якийсь час, може, й минеться, але скільки молоді через неї пішло блудними шляхами, скільки сліз пролили їхні матері, скільки ночей не спали їхні батьки, того ніхто не зможе ні порахувати, ні описати. Дай Боже, аби „гіппі” якнайскорше перестали існувати . . .

Американських „гобо” не можна порівнювати з нашими старокрайовими дідами-прошаками чи теперішніми „гіппі”. „Гобо” були завжди джентелменами. Вони ніколи не користувалися насильством, не намагалися поправити свою долю

при допомозі злочину. Такого в американських „гобо” не було. Вони мандрували пішки, коли ж хто їх забрав на автомобіля, вони гарно подякували. Але вони подорожували переважно вантажними поїздами, від Тихого океану аж до Атлантийського. Їх шанували навіть залізничні кондуктори на поїздах, ще деколи всували їм в кишеню доляра, щоб „гобо” мали на каву, на чарку горілки або на перекуску. А так вони волочилися по більших містах, де люди теж над ними милосердилися й давали їм якусь милостиню.

„Гобо” мали свою організацію волоцюг-джентельменів. Вони мали навіть свого короля і свій уряд, який вибирали раз у рік на своїх зборах, які відбувалися в якомусь великому місті. Місто звичайно приходило їм з допомогою в часі їхніх річних виборів, давало їм приміщення та харч. Після вибору короля та поладнання різних справ, вони знову мандрували по широких просторах Америки, аж до чергових зборів, які їх зводили знову разом. Свої збори вони відбували звичайно поза містом, щоб в місті не робили сенсації. Зате деколи представники міської управи приходили на збори „гобо” і складали їм привіт від імені міста.

В „гобо” була ще одна цікава прикмета. Вони ніколи не носили нового одягу, навіть якщо їм хтось такий подарував. Вони ходили все в приношеному одязі, а якщо діставали новий, то старалися його так піднищити, щоб видавався добре приношеним. Новий одяг в їхньому товаристві разив, і такого, що носив новий одяг, його товариші не шанували. Вони справді „небесні птиці”, як їх дуже влучно назвав український гуморист Іван Керницький . . .

Дешо про забобони, що ще живуть серед нас. Василь, його кривдники і „кара” на них.

Ми часто хвалимося, що живемо в поступових часах, що ми позбулися усяких заборонів і повір'їв та що ми тверезо думаючі люди 20-го сторіччя. А тимчасом щодня читаємо в газеті різні „гороскопи”, по багатьох каварнях ще ворожать із чайних чашок, а в багатьох містах ще й досі можна побачити „крайових ворожок”.

Чи це не забобони? Думаю, що так. Хоч назагалі ми в них не віримо, але таки завжди нас манить почути щось такого, що для нас було б приємне.

Та, крім вищезгаданих забобонів, є ще й інакші. Такі, що люди ними користуються, щоб комусь щось зробити: добре чи зле. Переважно люди радше схлонні зробити своїм ближнім щось погане. Того роду забобонів було чимало в нас у краю. Деякі з них привезли ми до Канади і часом ними користувалися. Про один випадок зі старокрайовим забобоном хочу розказати. Очевидно, я подам лише імена, бо не хочу називати осіб, щоб їм не зробити прикрости.

Василь приїхав до Канади молодим хлопцем у 1924 році. Спровадив його брат, який уже був у Канаді. Брат запровадив Василя зараз по приїзді до свого знайомого, який мав ресторан, і Василь став там на працю: мити посуду. Василь був дуже чемний і добрий хлопець і забрався щиро й завзято до праці. За короткий час він почав помагати в кухні при варенні страв і почав приготувляти малі перекуски, т.зв. „шорт ордерс”. До року він вже був другим кухарем у ресторані. Його брат Гринько відкрив свій власний ресторан і взяв Василя на головного кухаря. Всі три брати купили спільно бльок на головній вулиці. В ньому був теж Гриньків ресторан. Василь відкладав зі свого заробітку частину грошей на сплату будинку і поволі його сплатив. Всі три брати були власниками будинку по рівній частині.

Десь у тому часі приїхав до Едмонтону торгівець нерухомостями, т.зв. „ріел естейт”, Михайло „Майк”, якого по-

тім називали акулою, „шарк”. Михайло почав завзято торгувати в Едмонтоні будівельними площами і домами. Але він шукав таких, які міг купити або замінити дешево, а потім продати чи проміняти з добрим заробітком. В той спосіб він скоро дороблявся. Михайло купив дешево, майже за половину ціни, невеликий готель в містечку, положеному на південь від Едмонтону, в такій околиці, де один за одним готелі замикали, бо вони не виплачувалися. Він якось довідався, що Василь є власником третини будинку і став намовляти його, щоб він заміняв свій уділ в будинкові за той готель. Очевидно, Михайло підніс ціну на готель дуже високо. Василь нікого не радився, але сам вирішив замінити свою частину в будинкові за готель. Михайло так вичислив, що Василь дав цілу свою частину будинку і лишився не лиш без уділу в будинкові, але ще був винен гроші Михайлові. Василь перебрав готель, на якому тяжіло чимало довгів. Почав його провадити, але провадити не було що. До готелю майже ніхто не приходив на пиво, а з пива був найкращий прибуток. Як в готелі випили протягом трьох днів одну бочілку пива, то вже було багато. А то ще й треба було пиво виливати, бо скисало.

Треба було готель заасекурувати. На готелі був довг, і Василь заасекуровував готель лише на ту суму, яку ще був винен Михайлові, бо не сподівався, що готель може згоріти. Але на біду багато не потрібно. З якоїсь причини готель згорів. Михайло зажадав, щоб Василь віддав йому всі гроші, які він був йому винен. Василь відмовлявся, бо хотів ужити гроші з асекурації на відбудову готелю. Справа опинилася в суді. Василь програв справу, бо хитрий Михайло забезпечив свої гроші „мортгеджем” на готелі і суд наказав Василеві заплатити довг. Василь зробив відклик до найвищого суду в Алберті і тут справу виграв. Але Михайло передав справу до найвищого суду Канади в Оттаві, і там Василь справу остаточно програв. Він мусів заплатити Михайлові всі гроші, які дістав з асекурації.

Управа містечка, де був готель, забрала порожню площу, де стояв готель, бо Василь податку не платив. Він не мав з чого платити, бо навіть заощаджені гроші витратив на судові процеси та адвокатів. Нарешті лишився без грошей, без готелю і без своєї частини в будинку.

Тепер Василеві не залишилося нічого, тільки звернутися до старокраського забобону. За гроші, які ще десь знайшов, купив дві великі свічки й псалтир. Кожного вечора і кожного ранку він світив обі свічки, клав їх на псалтир, що лежав на столі, і просив Бога, щоб Він покарав Михайла і свідка, якого Михайло покликав був до Оттави і який свідчив неправдиво. За якийсь час той свідок запалював у хаті газ, газ вибух і випалив очі свідкові так, що осліп зовсім. Василь подякував Богові, що вислухав його молитви і молився далі, щоб ще покарав Михайла. Одної неділі Михайло їхав автомобілем через залізничні рейки, колеса автомобіля зачіпилися за рейки, надїхав поїзд, вдарив автомобіль і розбив його. З Михайла і його жінки, що їхала з ним, позбирали лише пошматовані тіла . . . Василь всім говорив, що Бог його вислухав і покарав обох людей, які йому зробили кривду.

Не знаю, чи то правда, бо наша релігія вчить, що кривду треба ближньому прощати, що не вільно молитися, щоб Бог кому зробив прикрість, бо Він таких молитов ніколи не вислухає. Але Василь має свою релігію і свою віру і веде з Богом „політику” на свій лад . . .

Після того Василь сховав свічку і псалтир до куфра, але щодня молиться і дякує Богові, що покарав обох винуватців його кривди.

Сьогодні Василь вже навіть не жаліє, що стратив увесь масток, на який він важко працював. Він вдоволений, що Бог ще на цьому світі зробив лад із винуватцями . . .

Василева історія пахне трохи середньовіччям. Бо важко повірити, щоб люди сьогодні ще вірили в чари й забобони. А ви, шановні читачі, думайте про неї, що хочете . . .

Мода керує хутрами, були лиси, стали норки. Історія Антона Муринки і його товаришів.

Лисячі шкірки якось не мали великого щастя в канадських жінок. Жіночі ковніри з лисячих шкірок, які колись були дуже дорогі, бо їх ціна сягала 2,500 доларів, згодом зовсім вийшли з моди. Якийсь час їх носили ще бідніші жінки, а потім і ці перестали. Бо моду диктують таки багаті жінки. Стрій, який вони носять, хочуть носити й бідніші, щоб дорівняти багатшим. І доки багатші жінки носили ковніри з лисячих шкірок, за такими ковнірами вганяли й бідніші жінки, але як багатші перестали їх носити, то й бідніші не були ними зацікавлені.

Очевидно, мода відбилася теж і на тих фермерах, що годували лисів і продавали їхні шкірки. Так як колись скоро виростали ферми для годівлі лисів, так згодом, одна за одною, почали зникати. Один фермер, що мав на своїй фермі кількадесять кліток, в яких годував лисів, одного дня відкрив усі клітки і випустив усіх лисів на волю. Всі вони розбіглися по лісі, і так закінчилася їхня слава між людьми.

Але й у лісі лисові не жилося добре. Він звик був до того, що йому подадуть завжди готовий корм і лінюхував. А в лісі треба було самому шукати їжі, а то не все легко приходило. У висліді траплялося, що випущені на волю лиси поверталися назад на ті ферми, де їх держали в клітках. Таке мені розказував той фермер, що випустив лисів на волю. Лиси думали, що там ще й далі будуть їм давати їсти. А тимчасом на їхнє місце в колишніх їхніх клітках живе вже хто інший. А клітки обведені колючим дротом, ще й кругом кліток висока загорода, теж з колючого дроту. Лиси понюхали, покрутилися і зі спущеними хвостами, потяглися назад до ліса, звідки прийшли.

А в клітках вже сиділи інші хутряні звірята — норки, або, як їх тут з англійська називають, „мінки”. Йдучи назустріч бажанням жіночої моди, фермери почали вирощати норків, бо жінки почали носити хутра та ковніри з норків. Ті

шкіри були і ще є досить дорогі, але, мабуть, якраз тому жінки за ними пропадають.

Я знаю наших хлопців, що годували „мінків” на фермі. Вони приїхали через мос еміграційне бюро з Польщі, Павло Мельник, Антін Муринка і Теодор Климко. Всі три були гарні, рослі хлопці. Я затамив собі зокрема Антона Муринку, що був високого росту, дуже вродливий, мав кучеряве волосся. Але в тому часі в Канаді було важко за працю, тому я післав їх на залізницю. Вони працювали на залізничному шляху коло Принс Джордж через ціле літо, а восени повернулися до Едмонтону. Тут П. Мельник та Т. Климко дістали працю, а А. Муринка взяв „гомстед” в Чип Лейк, де збудував собі маленьку хатину, „шек-а”, і почав вирощувати норки. Він годував їх відпадками м'яса і рибою, яка була в тому часі досить дешева, і розвів був їх кілька сот. Хоч то були часи господарської кризи, але на „мінки” був попит, тому він досить добре на них доробився. Але поволі й на „мінки” прийшов кінець. Їх почали купувати менше, а до того був клопіт з рибою, бо колись можна було ловити рибу без ніякого дозволу, а відтак уряд наклав різні обмеження і у висліді риба подорожчала. Тому не дуже виплачувалося годувати „мінків”.

Проте мені не так було шкода лисячих чи мінкових ферм, де годували ті звірята, шкіри яких прикрашували й гріли жіночі шиї, як тих наших хлопців, що були власниками ферм, а потім мусіли випродувати їх, бо на шкіри не було покупців.

Одним з таких був мій добрий знайомий Антін Муринка, який мав ферму „мінків” у Чип Лейк. Він любив годівлю „мінків” і так був зайнятий, що навіть не мав часу розглянутися за дружиною і залишився досі парубком. Він ще й далі живе на фермі як пустельник, хоч „мінків” уже не годує.

Дещо краще повелося його приятелеві Павлові Мельникові. Він спровадив з краю свою дружину, мав троє дітей і купив собі хату там, де імпрегнують таром пороги для залізничного шляху. Він досить скоро купив собі автомобіль і йому поводилося непогано. Він помер перед п'яти роками на серцеву недугу. Залишив трьох гарних синів.

Климко залишився неодружений, як і Антін Муринка. Він навіть доробився майна, але щось про нього нічого не чути в нашому українському житті. Покійний Павло Мельник був діяльний, був членом українських організацій і жертвував на різні наші цілі.

Як я собі пригадую історію Лиса Микити, що її написав Іван Франко, то там цей лис виграв справу всюди і завжди виходив переможцем. Наші канадські лиси такого щастя не мали. Не лише вони вийшли з моди, але вийшли з моди й їхні родичі, „мінки”, чинчилла та бобри, які колись користувалися великою популярністю і коштували багато грошей. Бідні чоловіки нераз мусіли дуже важко працювати, щоб виповнити забаганки своїх дружин і купити їм хутряні коміри. Тепер все перевелось. Одні жінки зовсім хутер не носять, інші носять штучні, а ті, що носять правдиві, дістають їх із закордоння, де плекання нутрянних звірків коштує дешевше.

Пам'ятаймо заздалегідь про смерть і робім тести. Історія „Майка” Поповича, бідного багача. Записуємо наше майно на наші народні справи.

Зачну від історії одного поселенця, якого я добре знав довгі роки. Він називався Михайло, по-канадськи, Майк Попович. До Канади приїхав десь перед першою світовою війною, молодим хлопцем. Казав, що він походить родом з Буковини, це було все, що він про себе сказав. Працював зразу в лісах Онтаріо, а згодом переїхав до Бритійської Колумбії. До Едмонтону приїхав десь у 1933 році, в час важкої господарської кризи. Але Майк мав гроші й відразу купив собі ферму на схід від шпиталю Олівер, півтори милі на північ від нього.

Земля на фермі була дуже добра, майже найкраща в околиці. На фермі була велика стайня, кілька шпихлірів на збіжжя і стара хата. Майк держав три коні, мав деякі старі господарські машини. Фермером в повному того слова значенні годі було його назвати. До того він жив у лісах по таборах, т.зв. „кемпах”, і не навчився держати в хаті ладу. Хати він ніколи не чистив, не замітав, а спав на купі лахміття, яке стелив на підлозі. Не дбав він теж про особисту чистоту. Майже ніколи не купався, а мився зрідка, лише тоді, як брився. Волосся носив довге, а як уже йому заважало, то сам обтинав його ножицями кругом голови. Більшість днів він проводив у Едмонтоні, де ходив по всякого рода ліцитаціях, т.зв. „окшен сейлс”, і скуповував усякі непотріб'я: лопати, залізні вила, різне господарське знадіб'я, яким ніхто не цікавився, а яке продавали по низькій ціні. Як Майкові ціна відповідала, він купував і звозив все на ферму.

— То мені все колись пригодиться, — відповідав, як хтось його питав, нащо він те все стягає на ферму. Тими купленими речами він заклав половину своєї хати.

Я знав Майка досить добре й не раз у суботу возив додому своїм автомобілем. Майк ніколи мені за те нічого не давав, навіть не сказав ніколи „дякую”. Він такої мови не знав і не вважав, що вона потрібна. Але раз навесні мені треба було ло-

пати. Я знав, що Майк їх мав досить і попросив, щоб мені одну лопату приніс.

— Для тебе, — каже Майк, — я маю все, що тобі потрібно.

І дійсно незабаром приніс мені дуже гарну лопату. Пи-
таю його, скільки коштує. Він сказав, що 50 центів, і я їх йо-
му заплатив. Майк сховав 50 центів до кишені й сказав, що
як мені буде ще чогось потрібно, то він радо принесе.

Одного разу я попросив Майка до себе до хати на вече-
рю. Моя дружина мало не перелякалася, як його побачила.
Але не говорила нічого, лише посадила його коло стола й по-
дала їсти. Вечеря йому смакувала, і він казав собі ще раз по-
дати страву. Після вечері, я забрав Майка до міста до свого
бюра. Він виліз з автомобіля і пішов шукати знову старих
речей на ліcitaції. Моя дружина трохи мені робила викиди,
що я такого брудного чоловіка припровадив до хати на вече-
рю, але скоро заспокоїлася.

Майк заходив до мене опісля дуже часто, але на вечерю
я вже його більше не просив. Одного дня вранці прийшов він
до мого бюра і каже:

— Василю! Я хочу тобі дати свою ферму і всі гроші,
які маю в банку, але маєш мене додержати в себе до моєї
смерти.

Майк був малого росту, сухий, як наша стара верба, до-
сить знищений, бо він ані по-людськи не жив, ані не з'їв ніякої
людської страви. От так, як по-капарному жив, так по-капар-
ному й харчувався. Я собі подумав, що, може, дійсно було б
добре взяти Майка на старість, бо він і так дуже довго не по-
тягне, а має гарну ферму, ще й гроші в банку, отже воно опла-
тилося б. Але я не сам господарюю в хаті, маю ще й дружину,
яка буде мати з ним багато більше праці, ніж я.

Прийшов я додому й кажу своїй дружині, що Майк хо-
че в нас жити на таких то умовах. Моя дружина як вчула, на-
робила крику, загрозила мені, що як візьму Майка, то вона за-
бирається з хати й залишає мене самого з ним.

— Не хочу його грошей і не хочу його бачити, — відповіла мені жінка, і то дуже гостро. — І не важся мені його ще колинебудь приводити на вечерю, — докінчила вона нашу розмову.

Я став опісля сам думати над тою справою і прийшов до переконання, що моя дружина таки має рацію. Майк може жити ще й довгі роки, а ми будемо з ним мучитися за тих пару долярів, що він нам лишить. Я сказав Майкові, що моя дружина ще не вирішила, чи ми його візьмемо до себе, чи ні, але за якийсь час я йому дам відповідь. Майк приходив часто до мене і все допитував, чи моя дружина вже рішила його прийняти до хати, чи ні. Я відкладав, як міг, але врешті сказав, що дружина не погодилася, але, може, я її за якийсь час переконаю, і вона змінить свою думку. Майк ще якийсь час приходив до мене, але як побачив, що я викручуюся, почав приходити щораз то рідше, ба навіть обминав мене на вулиці, як десь побачив.

Прийшла війна, безробіття закінчилося, бо скрізь треба було багато робітників. Приїхали до Едмонтону американські вояки, які мали досить грошей і легко їх пускали. Люди заробляли добрі гроші, часи безробіття і „реліф-у” закінчилися. Раніше на таких, як Майк, люди, що були на „реліф-і”, дивилися з заздрістю. А тепер на Майка ніхто навіть не звертав уваги, хоч він мав і гроші в банку й добру ферму, що була варта тоді добрих 20,000 долярів. А Майк ходив даліше неголений, брудний, опущений і скуповував різні непотрібні речі на ліцитаціях. До мене вже не заходив зовсім.

Мене цікавило лише, хто забрав Майкове майно. Я говорив з одним нашим поселенцем у 1968 році, який знав Майка. Він теж не знав, що сталося з Майковим майном. Я гадаю, що його майном адмініструє уряд і, може, ще досьогодні шукає за його родиною, щоб їй передати спадок. Але ледве чи знайде.

Десь раз, у приступі щирости, Майк мені сказав, що він приїхав до Канади в 1910 році з Буковини. Іншим разом признався, що мав дружину в краю. Але ні мені, ні нікому іншому не сказав, з якого села і з якого повіту він походив. Майк ніколи не дав цента на ніякі українські цілі, не належав

до ніяких товариств. Його одинока дорога була до ліcitaційної галі, „окшен сейлс”, і лише ті, що туди ходили, були його знайомі. Серед людей вважався він за бідака. А тим часом він залишив чимале майно. Його фарма варта була тоді, як він помер коло 40,000 долярів. Крім того він ще мав гроші в банку.

По смерті його хату розвалили і, що було добре, передали на продаж на ліcitaцію, саме там, де Майк скуповував різні речі, а решту вивезли на смітник. З праці й труду його цілого життя не скористав ніхто. Університет забере, якщо вже не забрав, всі його гроші, і навіть не буде кому його пом'янути в день смерти . . .

Я знаю ще одного поселенця, вже в старшому віці, понад 80 років. Він ще добре держиться і теж має поважну суму грошей у банку. Також не має ніякої родини ні тут, ні в краю. Я його переконував, щоб заздалегідь зробив тестамент та призначив гроші на добрі цілі. Не знаю, чи він послухає моєї поради. Якщо ні, то помре, і його гроші опиняться в університеті.

Неодин наш поселенець важко працював у Канаді ціле своє життя, заощадив чимало грошей, але не зробив ладу зі своїм майном перед смертю. Не знаю, скільки грошей могла б наша українська громада в Канаді дістати, якщо б ті, що не мають родини, записали своє майно на якісь наші цілі: церкви, інститути, видавництва, музеї, школи, сиротинці тощо. Але мені здається, що тут ідеться про грубі мільйони. Нам не треба б було переводити ніяких збірок на наші громадські й національні установи, якщо б наші поселенці, які не мають ніякої рідні, записували своє майно на них. А так вони важко працювали ціле своє життя, не раз жили дуже нужденно, щоб щадити, а потім ніхто з наших установ не скористав.

Тому, здається мені, треба б заздалегідь переговорювати з такими людьми, що не мають рідні, а мають майно, щоб вони записали його на якісь добрі цілі й лишили по собі добру пам'ятку, а водночас допомогли нашим організаціям і установам.

— III —

**ПРО НАШИХ
КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ
ДІЯЧІВ**

„Не так тії вороги . . .” Михайло Білінський і його наступники. Наталка Михайлишин — першим службовцем міста Едмонтону. Прикра пригода Томи Шандрука. Дмитро Рараговський, його походження й одруження. Його любов до поезії і соціалізму, він — агент „Сі-Ен-Ар”-а, як і Шандрук, не без клопотів.

Наші поселенці поволі вrostали в канадський ґрунт і зачинали відкривати власні підприємства або працювати агентами для різних компаній. Наші люди були назагал дуже працьовиті, солідні й відповідальні. Найбільше шкодили їм такі самі свої, які, часто заздрости чи злоби, робили доноси на наших людей до їх працедавців. Деякі керівники підприємств чи установ були розумні і тих доносів зовсім не брали до уваги. Керівником корабельної компанії, яку я заступав, був розумний чоловік, Дж. Петерсон. Коли він дістав на мене якийсь донос, пересилав мені, а я відсилав тому, хто на мене написав скаргу. То був найліпший спосіб відучити людей від донощицтва. Якщо хтось мав якусь виправдану причину робити скаргу, то повинен був прийти до мене і справу в'яснити, а не писати поза плечі. Але не всі керівники були такі, як Петерсон. Деякі брали доноси дуже серйозно і звільняли наших людей.

Здається, що такою жертвою став і М. Білінський, батько нашого купця Володимира Білінського. Білінський дістав був працю в міністерстві земель, де був відділ наділу „гомстедів”. То був дуже важний уряд, зокрема для тих наших людей, які не вміли говорити по-англійському. Білінський мав належну освіту і добре знав свою працю. Але за якийсь час його звільнили з посади. Не можу сказати певно, але здається мені, що до того причинилися своїми доносами такі наші люди. Принаймні покійний Білінський, якого я добре знав, не раз висував такі підозріння.

На його місце прийшов відтак Григорій Шевчишин. Він працював в тому бюрі вже до самої смерті. Мабуть, і на нього писали скарги, але, видно, його влада не прикладала до них ваги, бо його не чіпляла.

Досить важко було дістати нашим поселенцям працю в

урядах міста Едмонтону. Наших поселенців брали до різних важких фізичних робіт, як копання каналів, будови доріг тощо. Але до урядів не брали нікого. Першою, що дістала працю в міській управі в Едмонтоні, була чи не Наталка Михайлишин, яка закінчила “гай-скул”, а потім курс стенографії. Попри свою бюрову працю, Наталка була ще й перекладачкою. До міської управи приходило багато наших людей, які не знали англійської мови, отже Наталку завжди кликали перекладати. Вона вив'язувалася зі своєї праці дуже добре, і потім управа міста шукала вже за нашими дівчатами, щоб йшли працювати до міста і були перекладачками. Вона працювала досить довго в міській управі. Забрав її звідти щойно наш хлопець В. Базюк, який з нею одружився. Базюки мали дві дочки, з яких старша одружена за адвокатом Гавришем з Віндзор, Онт. Базюки вже діждалися онуків. Наталка, після одруження, перестала працювати в міській управі, а зате багато працювала в парафії св. Івана, де брала живу участь в діяльності жіночого товариства, дитячому садку та скрізь, де було потрібно.

Як вже згадував раніш, Острижнюк мав своєрідне бюро посередництва праці, що набирало робітників на працю. Проте згодом йому то бюро відібрали. Тоді почав набирати робітників до праці Том Шандрук, якого називали “обпаленим”. Розказували мені наші робітники, що історія була така: Том записував людей на працю до Форт Вілліам, тепер Тендер Бей. Зголосилося 15 робітників, і він вислав їх до Бритійської Колюмбії. Як робітники приїхали туди, там праці не було ніякої. Вони тоді повернулися назад до Форт Вілліам, але ні грошей не мали, ні квітков на переїзд залізницею, тому верталися, хто як міг. Одні йшли пішки, інші всувалися десь по-тайки на поїзди, а врешті усі зійшлися у Форт Вілліам в умовленому заздалегідь місці. Зібралися разом і пішли до бюро, де Шандрук записував людей на працю. Його бюро містилося в залізничному вагоні “бокс-карі”. Озлоблені робітники замкнули вагон знадвору, обілляли нафтою і запалили. Інші робітники, які були поблизу, позбігалися, залізними дрючками відірвали двері вагону, витягнули таки добре попеченого Шандрука з вагону і завезли до шпиталю. Він досить довго був у шпиталі, заки вигоївся від попечення. Але сліди попечення залишилися на все життя. Зокрема видно їх було на руках та носі. Через те його потім прозивали обпаленим.

Згодом Шандрук дістав доручення вербувати робітників на працю для залізничної лінії Сі-Ен-Ар в Едмонтоні, одначе він на тій праці довго не вдержався.

Коли Том Шандрук перестав вербувати робітників на працю до Сі-Ен-Ар-а, на його місце приїхав з Вінніпегу Дмитро Рараговський. Сі-Ен-Ар збудував йому невеличку будку на площі, біля Сі-Ен-Ар-ської станції, де він записував робітників на працю.

Рараговський був талановитою людиною, але інакшою, ніж інші люди. Як він сам пише про себе в одній зі своїх книжок, він походив родом з села Сливки, повіт Калущ, де прийшов на світ 4 листопада 1878 року. Його батьки, Кость і Палагна, були малоземельними рільниками, а й те поле, що мали, оцінив податковий уряд як одно з найгірших і зарахував до шостої кляси. З восьми дітей четверо померли малими на різні хвороби, а Дмитро та його брат виїхали до Канади. Дмитро пас худобу вже від п'яти років. У сім років зачав ходити до школи, але багато не навчився, бо вчитель, поляк-шовініст, який був одночасно громадським писарем, зовсім не дбав про школу. Після того Дмитро закінчив ще й т.зв. доповнюючу клясу, але не вмів навіть підписатися. Потім, разом зі своїм батьком, гнав з Карпат сплави з деревом Лімницею аж до Дністра в Галичі. Але заробітки були марні, тому Дмитро виїхав 1903 року до Канади. Зразу він заїхав до Торонта, а потім працював на різних роботах: в молочарні, на залізниці ("екстра-генок"), в залізній крамниці, потім ще й копав канали, вчився на вчителя в Манітобському каледжі у Вінніпегу, мав бюро посередництва праці для "Сі-Ен-Ар"-а, а на старість був сторожем на залізничній станції в Едмонтоні.

Я знав Рараговського з того часу, як він почав провадити бюро посередництва праці. Рараговський "хворів трохи на пана". Він у неділю вдягав білі штани, червоний або синій жакет, солом'яний капелюх, в руку брав тростину, йшов до парку і, вимахуючи нею, ходив по парку. Взимі знову одягався в теплий плащ, на голову надягав теплу шапку, горло завивав теплим шалем по самі очі так, що обличчя не було видно. Дуже він боявся холоду. А його в Едмонтоні було досить . . .

Рараговський дуже скоро доробився й купив собі хату. А тоді кожний, хто мав хату, вважався за багача. Майже кож-

ний, хто доробився власної хати, зараз шукав собі дівчини, щоб одружитися. Зачав шукати за нею і Рараговський. В мого кра-
яна М. Ясінчука, що жив над рікою Саскачеван Рівер, — на
“флетс”, низько положеній частині Едмонтону, — були дві
дочки. Старша була дуже гарна, і Рараговський став залиця-
тися до неї. Ясінчуки були дуже релігійні люди, а Рараговсь-
кий, хоч, може, й не був уповні безбожником, до церкви не
ходив. Він мусів якось приподобатися батькам дівчини, то-
му купив собі автомобіль Форда і возив цілу родину Ясінчу-
ків до церкви св. Йосафата. Але сам до церкви не йшов, а
ждав коло церкви або кудись їхав і повертався, як кінчилася
Служба Божа, щоб відвезти Ясінчуків додому. Одної неділі
він поставив свій автомобіль на авеню на південь від церкви.
Ясінчуки вийшли з церкви посідали до автомобіля, а Рара-
говський пішов закрутити корбу напереді, бо в той час треба
було ще запалювати мотор корбою. Але він забув переставити
авто на постій, і як мотор запалився, автомобіль почав суну-
тися вперед. Рараговський став напереді й хотів його задер-
жати, але автомобіль почав їхати дедалі скоріше, Рараговсь-
кий тоді відскочив на бік, а автомобіль в повному розгоні в'їхав
на крамницю з мішаними товарами, розбив вікна, поперевер-
тав полиці з товарами і тоді став. Автомобіль забрали до га-
ражу для направи, а Ясінчуки мусіли вертатися додому піш-
ки. Нас досить багато повиходило з церкви, дивилося на його
пригоду і посмішкувалося. Ми трохи тіпилися, що Рараговсь-
кому сталася така пригода, бо автомобіля тоді ще ніхто з нас не
мав. А з другого боку ми побачили, як легко за нещасливий
випадок. Але той випадок не перешкодив Рараговському у за-
лицянні до дочки Ясінчука, він таки з нею одружився.

Рараговський був людиною дуже доброї вдачі, добрим
чоловіком для жінки й добрим батьком для своїх дітей. До
церкви він не ходив, в Едмонтоні не належав до ніяких органі-
зацій, але схилювався трохи до робітничої партії. Мав він ве-
лике замилювання до писання віршів і гри на гітарі. Рара-
говський ще з краю привіз зі собою соціалістично-радикальні
погляди і в Канаді держався зразу близько соціалістів. Ка-
надська соціалістична партія zorganizувала виховно-освітнє
товариство ім. Шевченка у Вінніпегу в 1906 році, і Рараговсь-
кий був його членом. В 1911 році Рараговський був одним з
редакторів соціалістичної газети “Робочий народ”.

Як я вже згадував, Рараговський любив писати вірші й видавав їх друком. В 1908 році він видав збірку поезій: "Робітничі пісні". Деякі свої поезії він містив у календарі "Поселенець". В Едмонтоні Рараговський був написав не дуже вдатну, насправді таки дуже несмачну поему про Божу Матір і св. Йосафата. В 1945 році він видав "Українські робітничі пісні", в яких кпив собі з церкви, духовенства тощо, а зате хвалив СССР та робітничу партію. Його поезій не купував ніхто, тому він ходив по Едмонтоні й давав свою книжку кожному, кого стрінув, даром.

Не зважаючи на свої погляди, Рараговський був дуже милою в товаристві людиною. Його радо запрошували на різні прийняття, де він виголошував свої вірші в честь різних ювілеїв і ювілятів, а при тому ще й пригравав на гітарі. Він виступав деколи з своїми віршами та грою і в УНД-омі в Едмонтоні. Його жінка була дуже розумна. Зовсім не мішалася до його поезій та до його гри на гітарі, залишала йому повну свободу. А втім Рараговський заробляв незле як робітничий агент, і вона не мала чого йому докучати. Вона виховала гарно двох синів, які сьогодні є лікарями у Ванкувері.

Я мав з Рараговським досить багато різних справ. Він записував робітників до праці на "екстра генки" на "Сі-Ен-Ар-ський" залізниці. Зі свого боку я був зв'язаний з відділом колонізації при Сі-Ен-Ар, під контролею якого приїздили до Канади наші імігранти. Їх усіх треба було десь примістити на працю. Досить часто я звертався до Рараговського за допомогою, щоб примістити наших імігрантів на працю. До часу господарської кризи важко було намовити наших людей іти на працю на "екстра генки", бо то була найгірша праця. Але як настала криза, багато робітників пішло на державну допомогу ("реліф"). Уряд хотів позбутися безробітних з Едмонтону й посилав їх на працю на фарми.

Робітник дістає п'ять доларів місячно за те, що мав працювати у фермера, а фермер дістає п'ять доларів на удержання робітника. Добрі фермери давали своїх п'ять доларів робітникові, який у нього працював, а недобрі — звичайно пускали їх на пиво. Але на фармах не було багато праці, а до того заплата була дуже марна. Тому робітники почали масово пхатися до будки, в якій урядовав Рараговський, і хотіли діс-

тати працю на залізниці, яка таки краще платила, як фермери.

Перед будкою стояли довгі черги робітників, які ждали на будьяку працю. Сотки їх крутилися на площі перед будкою. Час від часу виїздила якась група робітників на працю. Але ніхто не бачив, як їх записували, і тому серед робітників виникло підозріння, що Рараговський бере хабарі за те, що їх посилає на працю. Дехто висунув підозріння, що хабарі бере не сам Рараговський, а його дружина, що охочі дістати працю всувають хабарі в ковертах під двері мешкання Рараговського і т.п.

Деякі робітники стали крутитися біля дому Рараговського й стежити, чи хто туди не входить. Але туди не входив ніхто, а деякі робітники час від часу таки їхали на працю на залізниці.

Невдоволення і злість зростали з кожним днем, як і зростало число тих, що шукали за працею. Врешті одного дня зібрана на площі юрба робітників коло будки, де урядував Рараговський, почала голосно нарікати на Рараговського й погрожувати, що його спалить враз з будкою. Хтось із службовців залізничної станції вчув погрози і повідомив поліцію "Ар-Сі-Ем-Пі", яка приїхала на конях і товпу розігнала, а Рараговському казала забиратися з будки. Поліція завезла Рараговського автомобілем до його хати і кілька тижнів сторожила його дім, щоб хтось на нього не напав. Будку, де урядував Рараговський, забрали і опісля записували робітників уже таки в бюрох залізничної компанії "Сі-Ен-Ар".

Як була робота, то брали на роботу, хто прийшов за чергою, він і мусів брати працю, яку йому давали. Не було вже вибору, як за Рараговського.

Я знав Рараговського досить добре і не вірю, що він брав хабарі, бо не було як. Клопіт був лише в тому, що як було треба 30 робітників, то голосилося 300. 270 завжди були невдоволені і нарікали та шукали, хто їм у тому винен. Якщо б поліція була не приїхала на час, Рараговського була б постигла доля Шандрука. А так він вийшов з тої біди цілий.

Рараговський дістав згодом працю сторожа на залізничній станції Сі-Ен-Ар, з якої був дуже невдоволений. "Тепер

на старість замітаю офіси, — пише він у вступі до збірки своїх віршів “Українські робітничі пісні” — і вдихаю порожи, щоб, мовляв, скорше піти до гробу і покинути на все цей, ще на світі капіталістичний, несправедливий лад”.

Певно, що Рараговський мав чого бути огірчений, коли з бюрової праці його перенесли на низькоплатну й не дуже то легку працю сторожа. Але він працю закінчив, діждався старечої пенсії й помер у 1957 році.

З Рараговським зійшов з цього світу талановитий чоловік, який, серед інших обставин, може міг би зробити далеко більше і для себе, і для наших поселенців, і для Канади.

Один з перших наших кандидатів до легіслятури — Григорій Михайлишин. Його життєві перипетії, його сім'я. Історія трьох братів Ковальчуків-Ковальських. Всі вони — добрі господарі, а наймолодший — відомий пасічник.

Коли я починав писати свої спомини, я не мав ніякого плану, як їх писати. Я подавав їх у такій черговості, в якій моя пам'ять висувала перед моїми очима ту чи ту подію, ту чи ту людину, так, як я їх бачив а потім друкував їх в едмонтонських „Українських Вістях”. Певно, що моя оцінка в багатьох випадках була неповна, може, і неправильна, але я старався про людей писати так, як я їх бачив, або як про них говорили мені інші. Згодом, коли я опублікував уже кілька статей, мої знайомі казали: „а пишіть ще про те або про того”. Нема сумніву, що мені легше писати про багатьох людей, ніж тим нашим поселенцям, що жили на фармах і знали лише своїх найближчих сусідів. Я жив довгий час в Едмонтоні, мав крамницю, ресторан, а відтак іміграційне та асекураційне бюро, отже й мав нагоду стрічати багато наших поселенців, придивитися їм, поговорити з ними. Тому й можу про них дещо написати, спираючись на тому, що затримала моя пам'ять.

Я далекий від того, щоб когось судити чи осуджувати. Я старався писати так, як окремі наші люди мені виглядали, не прикрашуючи нікого, ані не очорнюючи. А вже найменше мені залежало на тому, щоб комусь допекти або зробити кривду. Але мені здається, що на основі таких споминів, як мої, можна собі виробити погляд, як виглядали наші давніші поселенці, як вони поводитися, які помилки та промахи робили, через які нас, може, наші сусіди-англійці чи інші співгромадяни неправильно чи навіть дискримінаційно судили.

Здається мені, що варто згадати тут і деяких людей, що жили в Едмонтоні, що були відомі ширшому або вужчому загалові та мали якесь значення для нашої спільноти. Тому я хочу про декого з них написати.

На наших хлопців, що приїздили до Канади з маленькою або й ніякою освітою, в Канаді ждала лише лопата (шуфля)

на залізничній дорозі, або „гомстед” на дикій, зарослій деревами та корчами прерії. Але не всі наші поселенці з тим годилися. Деякі чіплялися інших зайнять, яких могли, щоб не залишатися при лопаті ціле життя. До таких належав Григорій Михайлишин, який приїхав молоденьким хлопцем до свого брата Василя Михайлишина в Портедж ля Прері, Манітоба. В селі Вільхівчик, повіт Гусятин, Григорій мав закінчену народну школу та одну клясу гімназії. Влітку він працював на залізниці, а взимку ходив до школи. Брат його трохи допомагав грошми, але небагато, бо й сам робив на залізниці, де заробітки були ненадзвичайні. Але Григорій, хоч був братові вдячний, не дуже числив на братову допомогу. Як підучився англійської мови, в 1912 році переїхав до Едмонтону, де тоді був досить великий попит на будівельні площі, т.зв. „лоти”. Григорій почав продавати будівельні площі, заробив трохи грошей і купив у Беверлі, тоді передмістю Едмонтону, землю. Але, замість продати її зараз із зарібком, він ту землю непотрібно держав, аж прийшов 1914 рік, а з ним війна і повний застій у будові. Його будівельної площі ніхто не хотів купити, податок треба було платити, а що він грошей не мав, то місто забрало його землю за податок. Таке саме сталося і з його кількома будівельними площами, які він мав у самому Едмонтоні. І ті забрало місто за податок.

Окрім тої землі, Григорій купив ще кілька акрів землі в Дунгевен на Піс Рівер, де мали будувати місто. Але прийшла війна, міста не будували, а Григорієві акри теж забрали за податок. Та Григорій не був такий легкодушний, щоб усі гроші запхати в землю. Трохи грошей він ще собі залишив на „чорну годину”. Десять тоді він познайомився з гарною дівчиною, Марією Олекшів, з доброї родини в околиці Калмар. В Калмар і околиці поселилися наші імігранти з Ярославщини, яких мова була подекуди під впливом польських сусідів, інакша, як була, наприклад, на Поділлі чи в східній частині Галичини. Замість слова „казати” чи „говорити”, вони вживали слово „гадати”. Через те їх і називали „гадаями”, і та назва частинно залишилася і посьогодні.

Землі коло Калмар були досить добрі, отже люди там відносно скоро почали дороблятися. Поселенці з околиць Калмар, як і ми всі, ще тоді називали себе „русинами”. Але деякі з них називали себе „руськими” і належали до Російської Пра-

вославної Церкви. Русини мали свою греко-католицьку церкву, до якої пильно ходили. І по тім властиво можна було розпізнати, хто русин, а хто таки „руский”. Хоч деяким фермерам було до своєї церкви далеко, вони держалися її твердо і акуратно до неї ходили. Марійка розказувала мені одного разу, що вона часто, з дівчатами-товаришками, бігла до церкви шість миль. Кажу „бігла”, бо хотіла скорше прийти. І то стежками, бо доріг тоді не було. Опісля Марійка перейшла жити до Едмонтону і ходила до церкви св. Йосафата. Тут вона познайомилася з Григорієм Михайлишиним, згодом вони повінчалися в церкві св. Йосафата. Вінчав їх покійний о. М. Гура, ЧСВВ.

То вже був воєнний час, і за роботу було важко. Всіх молодих хлопців забрали до війська. Але Григорій якось пропихався крізь життя.

Прийшов 1917 рік, а з ним і вибори до Албертської легіслатури. В тому часі кандидував у виборчій окрузі Стерджен албертський міністер справедливости, „атторней дженерал” Р. Бойл, який у передвиборчій кампанії накидався на русинів, — бо так тоді себе називали українці. Григорія Михайлишина ті напади спонукали кандидувати до легіслатури. Він мав уже тоді канадське громадянство, то й не мав ніяких труднощів. Він кандидував як незалежний кандидат, а окрім нього були ще кандидати з ліберальної та консервативної партій. Григорій не вийшов послом, вийшов Бойл. Григорій опинився аж на третьому, останньому місці. Він зрештою знав зразу, що не має великих виглядів здобути посольський мандат, але треба йому висловити признання, що, як колишній австрійський громадянин, таки мав відвагу кандидувати.

В 1920 році Григорій відкрив кравецьку робітню, яка дуже добре розвивалася. Скоро в нього працювало вже 20 дівчат швачками. Але прийшов 1929 рік, а з ним господарська криза, і Григорій мусів свою робітню замкнути. Після того Григорій працював у гуртівні, де продавали мішані товари, але там довго не закріпився. Опісля перейшов до асекураційної компанії „Домініон Лайф Іншуренс”, де працював аж до переходу на пенсію. Він дожив глибокої старости, бо помер в 1970 році, маючи 84 роки.

Покійний Григорій був одним з основників Української греко-православної парафії св. Івана. Він належав теж до гур-

та тих українців, що не погоджувалися з тими, що ширили між українцями пресвітеріанізм. Якраз це було одною з причин, чому деякі українці зорганізували Українську Православну Церкву.

Григорій мав сина Богдана, тепер широковідомого лікаря в Едмонтоні, та дочку Наталку. Його дружина Марія живе ще в Едмонтоні і, як на свій вік, держиться ще досить добре.

Покійному Григорієві треба висловити признання, що хоч був невеликого росту, але зате мав відвагу обстати за своїм. Зокрема його рішення кандидувати проти англійців у час війни, де майже всі українські поселенці в Канаді були запідозреними, що вони австрійські агенти, було вчинком дуже відважної людини, тим більше, що він ішов під кличем оборони доброго українського імені. Вся родина Михайлишиних вихована в гарному національному дусі, всі її члени беруть живу участь в українському суспільному житті.

* * *

Цікавими поселенцями були теж три брати Ковальчуки, які одначе чомусь змінили своє ім'я на Ковальських.

До Канади найперше приїхав Іван Ковальчук із села Орішківці Гусятинського повіту, в 1907 році. Зараз після приїзду до Канади, він чомусь змінив своє ім'я на Ковальський. Не знаю, чи тому, що воно звучало більше „по-шляхетськи”, чи, може, йому більше подобалося. Він був у своїх політичних переконаннях напівсоціалістом і належав до товариства „Самообразовання”. Зразу він належав до парафії св. Йосафата в Едмонтоні й дуже добре знав покійних парохів, о. М. Гуру, ЧСВВ, та о. С. Дидика, ЧСВВ, жив з ними в згоді і ніколи проти Церкви не виступав. Свої напівсоціалістичні погляди він умів поєднати зі своєю вірою і був із тим щасливий.

Іван був рослий, кріпкої будови тіла і працював постійно по копальнях вугілля, а найдовше в копальні вугілля „Гомберстон майн” у Беверлі. За якийсь час він став передплатником польської газети „Америка Ехо”, що виходила в Шікаго, ЗСА, бо навіть інколи казав, що він поляк.

У рік після приїзду до Канади, Іван спровадив з краю брата Николу, який теж скоро перемінив своє ім'я з Коваль-

чука на Ковальський. В 1913 році Іван спровадив ще одного брата Петра, який теж змінив своє ім'я на Ковальський. Оба Іванові брати, Никола та Петро, були також високого росту, кріпкої будови тіла та надзвичайно здорові. Вони оба зразу працювали по копальнях, бо тоді за ту роботу ще найкраще платили, хоч вона була і важка і досить небезпечна, бо тоді по копальнях не було таких забезпечень від нещасливих випадків, як є тепер.

Іван Ковальський доробився трохи грошей у копальні і купив ферму 20 миль на північ від Едмонтону, в околиці Бон Аккорд. Ферма була заросла лісом, і господарку треба було зачинати від корчужання лісу. Іван був сильний і скоро дав собі раду з корчужанням. Досить скоро збудував собі хату, купив чотири коні і непогану фермерську машинерію і господарив. Але лише влітку. Зимою знову йшов працювати до копальні. В сусідстві була на продаж ще одна ферма, він її купив досить дешево, бо там теж був ліс, який треба було корчувати. Він викорчував дерева й корчі, виробив землю і мав орної землі 300 акрів, а 20 акрів лишив на сіножать.

Згодом побудував гарні господарські будинки і почав таки добре фармувати. Потім купив трактор та інші господарські машини. Чотири коні, що з ними він розпочав господарку, пустив на пашу на сіножать і казав, що він їх там і поховас, як поздыхають, бо вони були добрі і завдяки їм він доробився. І дійсно, як здох один кінь, він його гарно поховав у куті на сіножаті, висипав могилу й обгородив огорожею. Так само зробив і з другим конем. Залишилося ще два. Якраз у тому часі почали скуповувати коні на м'ясо для лисів, а окрім того висилали кінське м'ясо до Бельгії і навіть незле платили за коней. До Івана прийшов купець й запитався, чи Іван не продав би коней. Іван відповів, що в купця нема стільки грошей, щоб міг за коні заплатити, бо вони йому допомогли доробитися і тому варті багато грошей. Купець послухав, похитав головою і певне подумав собі, що Іванові щось бракує в голові, коли він так говорить. Незабаром поздыхали й два останні коні, Іван поховав кожного з них в окремій могилі, яку обгородив відтак огорожею.

Треба ще згадати, що Іван держав коней взимку в стайні і кожного дня рано, коли до них приходив, говорив до них.

Коні, мабуть, його розуміли, бо деколи навіть головами махали. А деколи вранці коні до Івана іржали, неначе б хотіли йому щось сказати. Такий-то був Іван у відношенні до коней.

Іван дальше держався своїх радикальних поглядів, але жив у великій згоді з духовником „Юнайтед Чирч” у Бон Аккорд, з яким часто вів розмови про релігію. Він навіть договорився з ним, що той священник має його поховати, як він умре. І дійсно, як Іван помер, його той священник поховав на цвинтарі по лівій стороні, як ідеться до Бон Аккорд. Там є фермерський цвинтар. Я навіть був на його похороні.

Іван мав двох синів і дочку, які з ним працювали на фермі. Дочка, здається, була вчителькою. Оба сини не одружилися, живуть дальше на фермі з матір'ю, яка варить їм їсти та їх обпирає. Вони досі господарюють.

Никола Ковальський також купив півсекції землі поблизу Іванової ферми. Земля його була добра, і він доробився на фермі гарного майна. В нього було шість дочок, усі дівчата були гарні і добре виховані. Всі вони повиходили заміж. Никола на старість купив собі хату в Едмонтоні і тут доживав свого віку. Він і його дружина жили близько з членами Робітничого дому, і їх обоїх звідти поховали, хоч годі сказати, щоб вони ставилися зле до церкви або до релігії. Я бодай того ніколи не чув. Оба брати Ковальські мали на своїх фермах криниці з нафтовою ропою, це приносили їм незлий прибуток, чи не по дві тисячі доларів річно. Оба вони на старість були заможними фермерами.

Коли третій брат Петро приїхав до Едмонтону, зараз записався до школи. Навіть жив один рік в Інституті ім. М. Грушевського, а потім учителював в школі „Геф-Мун Лейк”, на північ від Бон Аккорд. В Бон Аккорд був багатий фермер Джордж Муліган, і в нього Петро працював на фермі. В того фермера була гарна дівчина, яка залюбилася в Петрові, який був також дуже гарний хлопець. По якомусь часі вони одружилися, і Муліган дав молодятим зараз по вінчанні півсекції землі, збудував хату та інші господарські будинки. Так Петро став відразу добрим господарем. Він фармував добре і скоро доробився так, що вже мав 600 акрів доброї, управної землі. Очевидно, йому стала в пригоді й наука, яку він закін-

чив, ну і тестева допомога. Петро мав завжди модерні машини, які значно влегшували господарку.

Крім господарки Петро почав цікавитися бджолами і завів гарну пасіку. Потім почав організувати пасічників і доставляти їм навесну бджоли з Каліфорнії. Його значення між пасічниками зросло так, що його вибрали президентом товариства пасічників і, завдяки цьому виборові, він їздив до Австралії і Нової Зеландії, щоб познайомитися з тамошніми методами пасічництва. Він був членом Торговельно-промислової палати, „Чембер оф Коммерс“, та різних інших організацій, між іншим був масоном. Він хотів і мене до них вписати, але я вписався лиш до Торговельно-промислової палати, до якої належу й досі. Петро їздив на різні збори та конвенції по цілій Канаді, його скрізь шанували. Але ніхто не говорив про нього інакше, як про українця Ковальського. І вже самим своїм іменем він приносив славу нашим українським поселенцям у Канаді. І хоч він не належав до ніяких українських організацій, то своєю корисною діяльністю в чужих організаціях причинився до піднесення імени наших поселенців. Петро завжди купував квиток на український концерт чи якусь розігравку, чи дав жертву під час збірки. До того він мав добрі зв'язки з різними людьми і, як хтось був потрібні, радо спішив з поміччю. Навіть я раз його впливами скористався. У 1946 році не можна було ніяк купити нового автомобіля. Я попросив Петра, з яким я приятелював, і він купив мені нового автомобіля прямо з фабрики за 1,200 доларів. Правда, я мусів трохи ждати, але Петро таки автомобіль дістав.

Петро мав сина й дочку. Син Валтер фармує далше на батьковій фермі, а дочка вчителює. Сам Петро помер на пістряка в молодому віці. Його поховали з „Юнайтед Чирч“, куди належала його дружина та її родина, на цвинтарі в Бон Аккорд, де поховані і його оба брати. Я був теж і на його похороні з родиною. Його дружина, вже старенька, живе недалеко мене. Я деколи її відвідую, і ми переважно говоримо про її померлого чоловіка.

Треба ще подати, що Петро спровадив в 1925 році свою сестру Домку Ковальчук. Вона була самотня і вже немолода. Вона залишилася самотньою і тепер має вже понад 80 років. Петро завжди допомагав сестрі, навіть як купив дві хати по-

руч себе, то одну дав сестрі, яка й досі там живе. Перед смертю доручив своїй жінці, щоб Домці помагала. Але Домка має свою пенсію, а до того має заощаджені гроші, які колись заробила, і не потребує ніякої помочі від братової дружини. Домка дуже важко пережила смерть свого брата Петра і довго по ньому плакала й сумувала, а тепер щодня молиться за його душу. Замітне, що одинока Домка не змінила свого прізвища. Залишилася „Ковальчук”, як називалася у своєму рідному селі.

Так вкоротці виглядає історія Ковальчуків-Ковальських. Здається мені, що таких наших поселенців було більше. Вони змінили своє ім'я, бо вважали, що нове для них краще. Хоч були досить свідомі, з їхніх родин наша спільнота не має більшої користі. Вони поволі зовсім розпливаються в канадському морі . . .

Незабутній лікар і громадянин — д-р Іван Оробко. Його заслуги, його життєпис.

Між двома світовими війнами серед визначних країнських емігрантів чи не перше місце займав загальнолюблений і шанований український лікар і громадянин-патріот, д-р Іван Оробко. Від його смерті минуло вже 17 років, але й досі кожний, хто його знав, згадує його щиро і з великим жалем, що він так скоро від нас відійшов.

Д-р Іван Оробко належав до перших українських лікарів у Канаді, між якими були ще й такі лікарі: д-р І. К. Паздрій, д-р Г. Новак, д-р Б. Дима, д-р А. Кібзей і д-р І. Якиміщак.

Здобути сьогодні диплом доктора медицини не є легко, але майже кожний молодий канадець, який пильно вчиться, його здобуває. А в тому часі стати лікарем у Канаді українському імігрантові було таки дуже тяжко. Пам'ятаю, що покійний д-р Оробко не раз казав:

— Коли я вчився на лікаря на університеті в Монреалі, я мусів знати всі предмети найкраще, щоб дістати найнижчу ноту при іспиті, і то лише тому, що я був українцем.

І тому ті перші українські лікарі, що пробивали шлях своїм наслідникам, були нашими піонерами на полі медицини.

Після першої світової війни д-р Оробко дуже цікавився українськими визвольними змаганнями, любив говорити з учасниками тих змагань, а крім того заглиблювався в творах з тих часів, яких в його бібліотеці було чимало. Чим більше читав і думав про рідний край, тим більше тужив за ним, за рідним Поділлям і Заліщиками над Дністром. У 1931 році поїхав був до краю і при тій нагоді відвідав майже всі країни Західної Європи. До Канади повернувся пригноблений.

— Хоч який красний та багатий рідний край, — говорив д-р Оробко, — але люди бідні, сумні, бо не мають своєї держави. Без своєї держави, то так, як у комірнім — все на чужій ласці, — говорив він.

Покійний, перший український лікар на захід від Вінніпегу, був всеціло відданий своїй професії. Ночі проводив над медичними студіями, а коли їздив до ЗСА „на відпочинок”, то відвідував майже всі важніші лікарні та клініки, щоб приглянутися новим способам лікування. Як лікар-оператор мав славу одного з найкращих у Канаді. Був членом Колегії американських лікарів, а також членом Королівської колегії лікарів. Тішився глибокою повагою в лікарському світі та великою пошаною і любов'ю серед тисячів людей, що їх лікував і своїм лікарським знанням скріплював, а то й рятував їх життя. І оця лікарсько-людська прикмета характеру покійного д-ра Оробка залишилася в пам'яті всіх, що його знали. Його щире серце досвідчив на самому собі і я, коли скалічився мій син.

Коло моєї хати була порожня будівельна площа, отож один англієць став на ній будувати собі хату. Робітники, що працювали на будові, залишили з мого боку сокиру, що мала з одного боку вістря, а з другого — гострий кінець, неначе шило. Мій чотирилітній син, якого, до речі, д-р Оробко поміг привести на світ, взяв ту сокиру в руки, бавився і вдарив себе гострим кінцем у лице, недалеко ока. Кров залила лице, дитина в плач. Жінка вибігла з хати і теж почала кричати, а потім зупинила кров і зателефонувала до д-ра Оробка, який був у своїй канцелярії, оглядаючи пацієнтів. За п'ять хвилин він був уже коло моєї хати і зайнявся дитиною. Він боявся, що, може, око зранене, і дитина може осліпнути. Але, Богу дякувати, так не було. Як я йому згодом дякував і перепрошував за те, що перервав йому працю в канцелярії, він відповів, що ті, які були в нього в канцелярії, — старші люди, без небезпеки для свого здоров'я. А тут дитина могла стати калікою на все життя. Певне, що я такої прислуги йому ніколи не забуду.

Подібних випадків було більше. Казали мені, що свого останнього Різдва перед смертю д-р Оробко постановив був сидіти дома і провести свята з родиною. Він повідправляв усіх своїх пацієнтів перед Різдвом додому, щоб мати спокійні свята. Але на сам Свят-вечір до нього звернулося сімох важко хворих пацієнтів, яких ніякий лікар не хотів прийняти на самі свята до шпиталю. І замість дома, цілі свята д-р Оробко провів у шпиталі, лікуючи своїх пацієнтів.

— Я їх тягнув від смерти не руками, а зубами, — сказав він потім одному своєму приятелю, — і вилікував усіх.

Хоч деякі лікарі дбають про здоров'я своїх пацієнтів, дбають теж і про свої прибутки. Д-р Оробко належав до тих лікарів, що в нього на першому місці було здоров'я пацієнта, а щойно потім гроші. Багатьом хворим, що їх лікував, він подарував свій гонорар.

— Нехай так буде за те, що я вас різав, — говорив він звичайно таким пацієнтам.

Найкращим доказом популярності д-ра Оробка серед фермерів, його пацієнтів, був його похорон, на який прибуло їх так багато, що не могли поміститися в просторій катедральній церкві св. Йосафата.

В прикметний собі тихий спосіб він жертвував на різні цілі, але так, щоб права рука не знала, що робить ліва. Допомогав бідним українським студентам, які є сьогодні на визначних становищах. Жертвував на церковні потреби, але посвідки за жертву не хотів, бо не хотів, щоб його ім'я було публічно згадуване. В останніх роках майже половину давно знайомих пацієнтів лікував безкоштовно, відмовляючись прийняти будь-який гонорар.

Був д-р І. Оробко членом-засновником „Українських Вістей“, постійно цікавився їх долею та завжди заохочував до витривалости та завзяття в боротьбі з різними труднощами, що їх мала газета.

Українську книжку не лиш любив читати, але й купити. Казав мені один едмонтонець, який часто заходив до д-ра Оробка, що він завжди купував кожен книжку і просив приносити йому всі нові книжки, що виходили з друку.

Д-р Оробко був великим любителем природи й мистецтва. Повернувшись з подорожі, він залюбки оповідав про красу гір, моря, про чудові образи й різьби в музеях. Він і сам пробував малярського пензля та у вільних хвилях малював.

В своїх переконаннях він був дещо консервативний, мав велику пошану до наших старих звичаїв і обрядів. Любив лад і порядок у всіх. Мав велику пошану до теоретика гетьмансь-

кого руху В'ячеслава Липинського та був переконаний, що лиш гетьманська булава зможе завести лад і порядок в українській державі.

* * *

Життєпис д-ра Оробко я подаю за дописом його, теж уже покійного приятеля Івана Ісаїва, що появився в „Українських Вістях” у 1953 році, по смерті того заслуженого лікаря.

Іван Оробко уродився в селянській родині в Заліщицькому повіті, Західна Україна, в 1894 році. По закінченні сілької і підготовчої шкіл вступив до української гімназії в Коломиї в 1905 році за часів директорства Софрона Недільського. Одним з його улюблених учителів був д-р І. Раковський, до якого д-р Оробко мав завжди пошану. Менше пошани мав він до іншого учителя, який зробив йому кривду при кінці шкільного року і через якого відтак мусів покинути гімназію в Коломиї.

По закінченні 6-ої гімназійної класи д-р Оробко виїхав до Канади в 1910 році молоденьким хлопцем і заїхав до свого вуйка в провінції Саскачеван, який працював на залізниці. Покійний д-р Оробко вліті працював теж, а взимі ходив до школи. Він був здібний і пильний ученик і тому скоро закінчив науку в „гай-скул”. У 1917 році він приїхав до Едмонтона і тут почав студіювати медицину. В 1918 році він поважно захворів на інфлюенцу, що шаліла тоді майже в цілому світі. Хоч виздоровів, то недуга залишила на ньому свій наслідок: пошкоджене серце. З серцевої недуги він уже ніколи не вилікувався, вона і спричинила його передчасну смерть.

По кількох роках науки в Албертському університеті, д-р Оробко закінчив студії з відзначенням у славному університеті МекГіл у Монреалі і повернувся до Едмонтону в 1921 році. Тут він відкрив лікарську канцелярію і одночасно довгі роки був викладачем медичного факультету Албертського університету.

Всеціло відданий своїй медичній професії, він ніколи не звертав уваги на своє власне здоров'я. Навіть у тому часі, коли лікарі радили обмежити лікарську практику до дуже

малих розмірів, він мав щодня по дві-три і то нелегкі операції. Тяжка професійна праця, мабуть, прискішила його смерть.

Помер він 2 лютого 1953 році вночі, в тому шпиталі, в якому він так багато людей врятував від смерти, в Загальному шпиталі в Едмонтоні. Плакали за ним не лиш численні його пацієнти, але й всі сестри цього шпиталю. Покійний д-р Оробко осиротив дружину Олену, з походження ірляндку, і три дочки.

Кравець Дмитро Пронюк — чесний ремісник і великий патріот. Не залишив по собі маєтку, тільки добру пам'ять.

Між моїми знайомими, що жили в Едмонтоні варто згадати ще кравця Дмитра Пронюка. Вправді він не мав закінченої якоїсь вищої школи, але був чесним ремісником і добрим українським патріотом.

Дмитро Пронюк приїхав до Едмонтону з Вінніпегу десь коло 1913 року. Він був малого росту й ненадзвичайного здоров'я, але мав у руках такий фах, що до нього не треба було ні великої сили, ні надзвичайного здоров'я, лише зручності і вміння. Він був кравцем і то досить добрим. В Едмонтоні він познайомився із Семом Головачем, який був теж кравцем, і вони оба відкрили кравецьку робітню в т.зв. „Гібсон Блок”, на 96-й вулиці і Джаспер авеню. Але спілка довго не тривала, бо Сем Головач лишив Пронюка і відкрив власну робітню коло готелю „Квін”. Пронюк залишився сам і забрався до шиття нових одягів.

Десь у січні 1914 року приїхав з Німеччини агент з фабрики сукна, який продавав матеріяли на одяги. Матеріяли були відносно дешеві й дуже доброї якості. Пронюк замовив тих матеріялів досить велику кількість. В місяці травні замовлені матеріяли прийшли. Як Пронюк дістав своє замовлення, то йому самому стало дивно, що їх є так багато. Він заповнив не лише всі свої полиці, але й ціле приміщення, що ледве можна було пропхатися. Але він був задоволений, бо матеріяли були дійсно дуже доброї якості й гарно виглядали.

Пронюк тоді почав шити чоловічі одяги на велику скалю. Він дістав матеріяли по відносно дешевій ціні, отже міг шити одяги за низьку ціну. В нього зачало замовляти одяги так багато людей, що він сам не встигав їх шити. Він узав собі до помочі дуже доброго кравця, А. Батюка, і вони оба шили чоловічі одяги. Одяги були дуже гарні і усім дуже подобалися. А що ціна була дуже приступна, всього 30 доларів, то оба кравці ледве встигали на час їх шити. Їхні одяги були інакші, як ті, що їх продавали по крамницях. Жакети, що вони шили, мали широкий комір, обшитий навколо так, як колись

носили жовніри в краю. Так само обшиті були й рукави. Штани були вгорі широкі, а в долині зовсім вузькі, майже сходили „на шило”. До того матеріял був дуже сильний, і одягу прямо не можна було зносити. Я знаю одного вуглекопа, що кинув працю в копальні і пішов фармувати на Спедден. Він замовив одяг в 1914 році в Пронюка, носив його досить часто і ще в 1959 році не міг його ніяк зносити.

В серпні 1914 році розпочалася в Європі війна, в Канаді настало безробіття. Дехто казав, що його викликали штучно, щоб примусити молодь іти до війська. Не було праці, то не було й грошей. Не було за що замовляти і одягів, тому Пронюк залишився зі своїми матеріялами в робітні, до якої ніхто не приходив. Але згодом господарське положення поправилося. Фабрики працювали для воєнних потреб, їм треба було вугілля. Отже вуглекопи почали заробляти, і то незле. Також треба було збіжжя на воєнні потреби, і фермери теж діставали добрі гроші за свої продукти. Пронюкова робітня знову віджила, бо і вуглекопи і фермери кинулися шити одяги, і то по кілька разів. Очевидно, із збільшенням замовлень Пронюк почав підносити ціну на одяги і вкінці брав за них по 125 доларів. Я сам замовив був один одяг у Пронюка, але заплатив ще дещо дешевше, бо лиш 80 доларів. Але я довго його не носив, бо мені не дуже подобався крій, а до того таких одягів було в Едмонтоні між нашими людьми дуже багато, тому я не хотів носити такий одяг, що його всі носили.

В той час ще не було таких клопотів із податками, „інком текс”, як тепер, то Пронюк, хоч добре заробляв на шитті одягів, не мусів платити ніякого податку. Він доробився добре, збудував собі хату, купив автомобіль і почав розглядатися за жінкою для себе. Йому впала в око молоденька, 15-річна, гарна дівчина — Емілія Невчас. Вона погодилася вийти за нього заміж, хоч він був значно старший за неї. Вони скоро одружилися і перейшли жити до Дмитрової хати. Виглядає, що подружжя було щасливе, бо я ніколи не чув ніяких нарікань ні від Дмитра, ні від Емілії. А я був би щось певне вчув, якщо були б якісь нарікання, бо я тоді жив у Невчасів і заприятнився був з тою родиною.

Пронюк був добрим українцем і радо давав на всякі українські цілі. Як організували Українську Греко-Православну

Церкву в Едмонтоні, то він був один із дванадцятьох основників, — їх називали жартома „апостолами”. Він був першим касиром православної парафії, якій якраз такого касира було потрібно, що мав би багато грошей, бо парафіяльна каса була порожня. Пронюк часто платив свої гроші за парафіяльні видатки. Він був теж членом управи Інституту ім. М. Грушевського і там часто також платив свої гроші за витрати Інституту. Як д-р Осип Назарук був в Едмонтоні і збирав гроші, то Пронюк нераз возив його на фарми за збірками. Д-р Назарук написав свої спомини про побут в Едмонтоні, в них згадує теж з вдячністю Пронюка.

Згодом крій одягів змінився, люди почали замовляти нові, модні одяги, і Пронюкові „спеціальні” одяги вийшли з моди. Пронюк мусів до нових часів достосуватися. Він переніс свою робітню на інше місце, на 101 вулицю, поруч з Українською книгарнею Д. Фербея. Але тут вже такого руху не було, як в попередній робітні, бо Пронюк вже не робив спеціальних одягів.

Десь у тому часі Пронюкові трапилася ще й немила пригода. А саме Юрко Кузик, про якого я вже згадував, намовив Пронюка позичити йому 12,000 доларів на купно духоборських фармів в Кемсек, Саск. Духобори, що жили в околиці Кемсек, вирішили виїхати до Росії. Юрко Кузик, який був агентом корабельної лінії „Сі-Пі-Ар”, зробив з духоборами умову, що перевезе їх до Росії кораблями тої лінії. При тій нагоді він познайомився з ними і договорився, що закупить їхні фарми. Кузик думав на тому купні добре заробити. А що не мав сам своїх грошей, то намовив різних людей в Едмонтоні, щоб позичили гроші, обіцяючи, що вони добре зароблять на тому купні. Тимчасом духобори позичили були на дорогу гроші в банках і „мортгеджових” компаніях, які мали перші „мортгеджі” на фарми. Кузик давав гроші вже на другі „мортгеджі”. Якраз тоді прийшла депресія, грошей не було, і ціни за фарми впали дуже низько, а до того фармів ніхто не купував, бо люди не мали грошей. „Мортгеджові” компанії боронили своїх грошей і забрали фарми для себе, бо вони мали перший „мортгедж”, а бідний Кузик і ті, що йому подавали гроші, не дістали нічого.

Недавно був у мене Яків Стратійчук, що тоді вчителював, а також працював у банку в Йорктоні та Кемсек, Саск.

Він докладно знає історію з духоборами, „мортгеджами” і тими грішми, що їх тоді втратив Кузик. Він згадував мені імена кількох едмонтонців, які тоді потратили гроші. Між ними був теж і наш Д. Пронюк.

Було б дуже цікаво знати більше про ту справу, і Стратійчук добре зробив би, якщо б про неї написав. Між іншим, я довідався теж від Стратійчука, що майже всі духобори, яких Кузик вислав до Росії, вернулися назад до Канади. Щось дуже коротко там попасали. Видно, що таки в Канаді легше жити . . . В кожному разі на духоборах стратив Д. Пронюк 12,000 доларів, що на ті часи були великі гроші.

Депресія відбилася і на підприємстві Пронюка. Батьку робив ще в нього дальше, він, враз із Пронюком, шив одяги за новим модним стилем, але замовлень було щораз менше, бо люди не мали грошей. До того Пронюкові скінчилися вже німецькі матеріали, а канадські, якими він користувався, були досить дорогі і не такі добрі, як німецькі. А люди, не маючи грошей, носили свої старі одяги так довго, як лише могли.

Зменшені прибутки з кравецької робітні ніяк не відбилися на жертвенності Пронюка. Він і дальше давав свої жертви на церковні і народні цілі та брав живу участь в церковному і суспільно-громадському житті. Дітей у Пронюків не було. Тому вони обоє радо працювали в церковних і громадських організаціях. Як я вже згадував, Д. Пронюк був слабого здоров'я і 10 грудня 1939 року він нагло помер, таки у своєму ліжку. Хоч він заробляв досить добре, то майна, як мені відомо, він не лишив, окрім хати. В своїй кравецькій робітні він мав касу, і усі думали, що він там держить свої гроші. Ще був клопіт із отворенням каси, бо Пронюк нікому не сказав, на які числа можна касу відчинити. Треба було кликати спеціального механіка. Як відчинили касу, показалося, що вона була порожня. Пронюк заробляв незлі гроші, але давав чимало на різні церковні та національні цілі, тому майна не залишив.

Його дружина залишилася молодою вдовоцею і заміж більше не виходила. Вона працювала через довгий час у компанії „Ітон”, мабуть, 20 років, а потім 6 років у шпиталі „Роял Александра”. Тепер вже має пенсію і живе собі в своїй хаті.

Вона ще й даліше держиться молодо і працює досить багато в різних організаціях.

По її чоловікові Д. Пронюкові залишилася гарна пам'ять у всіх, що його знали. Він хоч не мав великих шкіл, але був чесним ремісником, а теж добрим українським патріотом, не лише у серці, але й на ділі.

Д-р Осип Мегас — лікар, суспільний діяч і політик. Його флірт з більшовиками. Його спроба стати домініяльним послом.

Не знаю, звідки походив пізніший д-р Осип Мегас, який приїхав до Едмонтону із Саскачевану. Але він приїхав до нас уже з маркою суспільно-громадського діяча й українського патріота.

Про О. Мегаса я чув в Едмонтоні, що він був учителем та організатором українських шкіл у Саскачевані, займаючи місце Івана Бодруга, який колись працював у тій ділянці, а далі, що О. Мегас був одним із ініціаторів заснування бурси ім. Петра Могили в Саскатуні та що він якийсь час був навіть членом дирекції бурси. В 1910 році управи українських читалень у Саскачевані відбули віче, на якому ухвалили маніфест, домагаючись у ньому поправи положення українських фермерів, отже безпеки перед використанням збіжжями компаніями, асекурації від граду, поширення політичних і культурних прав українських поселенців та забезпечення прав української мови. Між 27 представниками, що підписали той маніфест, був і О. Мегас, що мав бути теж головою організації українських фермерів Саскачевану.

Мегас був якийсь час головним редактором „Канадійського Фармара”, а згодом органу організації українських фермерів Саскачевану „Новий Край” в 1910 році. Та найбільше відомим став О. Мегас тому, що канадські українці вислали його з Іваном Петрушевичем у 1919 році на мирову конференцію в Парижі, де вони мали піддержувати заходи делегації Української Національної Ради в справі незалежності України та служити радами канадській делегації в українських справах. Із Парижа Мегас поїхав в Україну, де бачив голову Української Народної Республіки Симона Петлюру. Він відвідав теж Західну Україну, звідки прислав свої звіти до канадських газет. Дехто говорив, що він відвідав навіть більшовиків у Східній Україні. Чи то правда, годі сказати, але бо-дай так пояснювали потім деякі його виступи в Канаді.

Зокрема Мегас дав причину до підозрінь, що він знюхався з більшовиками, тим, що, після приїзду, мав у Монреалі віче,

на якому публічно хвалив большевиків. Це викликало нехіть навіть у багатьох його прихильників. Казали також, що він не склав ніякого звіту зі своєї діяльності в Парижі і в Україні. Чи так було, мені годі сказати, бо я тоді Мегаса ще не знав.

Після повороту з Парижа, Мегас записався на медицину у Вінніпезі, приїхав потім з дружиною і трьома малими хлопцями до Едмонтону, де купив собі хату і закінчив медицину. Згодом відкрив лікарську канцелярію і став практикувати свою професію. Але незабаром посварився з своєю дружиною, лишив її і платив їй гроші на удержання її і їх дітей. Діти були виховані гарно, покінчили університетські студії. Один син закінчив медицину і мав свою практику в Едмонтоні. Другий дістав працю в газовій компанії „Норт Вест Ютілітіс“, де працює й досі, а третій виїхав до ЗСА. Його дружина жила при синові, який був лікарем, а тепер живе сама. Вона уже в поважному віці.

Д-р Мегас відкрив був свою канцелярію в „Кіченер Блок“ при 101-ій вулиці. Він познайомився з молодого дівчиною, що приїхала зі старого краю, вона і йому помагала вести його канцелярію та опікувалася ним аж до його смерті. За якийсь час д-р Магус збудував свій власний невеликий блок недалеко Земельного уряду, куди переніс свою канцелярію. Той блок називали через якийсь час „Крижел блок“. Я деколи заходив до канцелярії д-ра Мегаса, бо мав до нього деякі справи.

Мабуть, в 1933 році надійшли вибори до домініяльного парламенту, — тепер звемо його федеральним. Д-р Мегас вирішив кандидувати на посла, як незалежний кандидат. Він почав підготовку до виборів і навіть видав кілька чисел часопису в українській мові, — називався, мабуть, якісь „Вісті“, в якому робив для себе пропаганду. До помочі в передвиборчій кампанії д-р Мегас взяв собі С. Васкана, колишнього соціал-радикала, який був колись зв'язаний з комуністичним робітничим рухом, але потім від нього відійшов.

Васкан мав навіть суд з робітничою організацією, який він закинув, що вона його очорнила. Він виграв суд, і організація мусіла йому заплатити 4,000 доларів. Та тими грошми він довго не натішився. Один спекулянт з збіжової біржі, якого кликали „Андрушком“, а який, мабуть, належав до робіт-

ничої організації, намовив Васкана, щоб той спекулював на збіжівій біржі. „Андрушко” був так довго приятелем Васкана, доки той мав гроші. Як Васкан втратив усі гроші на спекуляції, „Андрушко” від нього відскочив, а потім ще й посмішкувався з Васкана, що цей взяв гроші з організації, а він, „Андрушко”, від нього ті гроші відібрав.

Васкан тоді пішов працювати в готелю, де розносив пиво. Він там навіть незле заробляв. Але Васканові захотілося написати книжку про готелі. І написав під заголовком „Анна із двома бочками”, „Ту кег Ені”. „Ені” то була одна наша жінка, яка ходила до готелю і радо пила багато пива. Може бути, що в деякі дні миналося і дві малі бочки, але вона сама того пива не могла випити. Вона мала передусім приятельок, які за пиво платили, а потім помогали їй пити. Очевидно, що обурені жінки пішли до керівника готелю, який Васкана викинув з праці. Відтак ніякий готель не хотів уже його прийняти. Він крутився якийсь час в Едмонтоні, а згодом виїхав до Судбур, де й помер. Перед смертю просив, щоб його поховали в Едмонтоні. Його тіло, згідно з його бажанням, по смерті привезли до Едмонтона і тут поховали.

Д-р Мегас якраз рішив кандидувати тоді, коли Васкана викинули з праці і він бездільно крутився по Едмонтоні. Тому д-р Мегас узяв собі його до помочі. Васкан був досить розумний чоловік, трохи начитаний і був навіть у дирекції „Нового Шляху”, який тоді виходив в Едмонтоні. Він помагав д-рові Мегасові видавати виборчу газету, про яку я вже згадував, а в якій було показано всі заслуги д-ра Мегаса та пропоновано його як доброго кандидата на посла до домініяльного парламенту.

У виборчу кампанію замішано теж і мене. Я був у канцелярії д-ра Мегаса, і він сказав мені, що хотів би в найближчу неділю поїхати до Мондеру, щоб побачитися з М. Новакоським, який мав там бензинову станцію, та з учителем В. Тересьом. Вони оба були трохи радикальних поглядів, але д-р Мегас, видно, хотів їх з'єднати для себе, щоб і вони попирали його в виборчій кампанії.

Ми виїхали в неділю вранці автомобілем д-ра Мегаса. Окрім мене та д-ра Мегаса, в автомобілі була ще приятелька

д-ра Мегаса. Ми були в Новаковського в Мондері до полудня, а відтак поїхали на Мирнам до Тереся. Я не чув, про що вони там говорили, бо стояв збоку. Як надійшов вечір, ми верталися через Мондер назад до Едмонтону. Але по теплому дні, ввечорі стало холодно, а навіть почав брати приморозок. В автомобілі не було ogrівача, як у теперішніх автах, і я змерз, і то таки добре. Ми доїхали до Мондеру, і я добре зголоднів, бо ми нічого не їли ані раніш у Мондері, ані відтак у Мирнам у Тереся. Видно, що й д-р Мегас був зголоднів, бо він задержав автомобіль і сказав, що треба щось перекусити. Він витягнув життний хліб і ковбасу, дав мені, щоб я їв. Але я був дуже змерз і я сказав, що я радше напився б гарячої кави або гарячого чаю, бо я змерз, а до того мій шлунок дуже вражливий на зимну страву, яка мені шкодить. Д-р Мегас порадив мені піти до недалекого ресторану і випити щось гарячого, а він за той час буде ждати на мене в автомобілі. Я так зробив. В ресторані я замовив собі чашку гарячого чаю і теплу страву, випив і прийшов до себе. Очевидно, я заплатив свої гроші за закуску, а д-р Мегас навіть не пробував мені їх повернути.

Цілу дорогу до Едмонтону я їхав в поганому настрою. Не тому, що заплатив пару центів, але тому, що втратив з д-ром Мегасом у його справі цілу неділю, заплатив свої гроші за вечерю, а він навіть не запитав мене, чи мені тих грошей не повернути. Мій настрій в хаті ще погіршав, бо моя дружина, почала нарікати, що я, замість відпочити, їжджу з старим доктором по фармах, ще й свої гроші доплачую. Після того я вже з д-ром Мегусом більше не їхав нікуди, і на тому моє знайомство з ним покінчилося.

Д-р Мегас іздив відтак на Біллінгдон на номінаційну конвенцію і старався дістати номінацію, але на нього майже ніхто не голосував.

Після того д-р Мегус уже не пробував більше кандидувати на посла. Він вів далі свою лікарську практику і помер у 1955 році. В Едмонтоні він не брав ніякої більшої участі в суспільно-громадському житті, держався осторонь від загалу людей, які поволі його забували. З давнього Мегуса, який вчителював у Саскачевані, боровся за права української мови та покращання долі фермерів, а потім був одним із двох делегатів на мирову конференцію в Парижі, залишилася тільки тінь.

Ще один громадський діяч — адвокат Василь Свистун. Його участь в організації Української Греко-Православної Церкви, потім в СУС, потім в УНО. Великий талант, але малий характер — його советофілство.

Серед багатьох наших поселенців у Канаді, з якими мені довелося зустрічатися за час мого довгого життя в цій країні, було багато звичайних, пересічних людей, але було чимало й визначних, провідних діячів, які вибивалися в суспільно-громадській праці на перше місце. До таких передових людей належав теж адв. Василь Свистун.

Я не раз думав про нього, чому він, хоч був надзвичайно талановитою і діяльною людиною, відійшов з цього світу майже всіми забутий, ба навіть до певної міри відсунений від загалу канадських національно свідомих українців. У своєму житті він наїздився багато, відбудував багато громадських зборів та віч, вклав багато труду і праці в розбудову нашого суспільно-громадського і навіть церковного життя, але ледве чи можна сказати, що його праця принесла нашій канадській спільноті багато хісна.

Про цікаве, політично мінливе життя покійного В. Свистуна повинен хтось колись написати докладніше та вияснити причини його різних політичних чи ідеологічних змін, бо така робота була б причинком до історії нашого життя в Канаді. Я хочу подати коротко його життєпис і дещо про його діяльність, бо багато читачів його не знали, а інші, може, призабули.

Василь Свистун народився в 1893 році в селі Сороцькому Тербовельського повіту, звідки в 1912 році емігрував до Канади. Свистун, молодим хлопцем, вчився в школі в Саскатуні. Грошей у нього не було і він мусів їх сам заробляти. Вліті працював й заробляв гроші, а взимку ходив до школи.

В тому часі, 1915-16 роки, серед українських поселенців у Саскачевані розпочався рух, щоб посилати дітей до шкіл та давати їм професійну освіту, щоб вони жили легше, як їх батьки на „гомстедах” і фармах. Щоб вможливити дітям приміщення в Саскатуні, куплено старий готель, який перероблено на бурсу ім. П. Могили. В. Свистун, що був тоді студентом,

був уже відомий з своєї діяльності в суспільно-громадському житті та був одним із членів її управи. В. Свистун причинився теж чимало до збірки грошей на бурсу. Він був з природи здібний, рухливий, дуже добрий промовець, їздив по фармах на віча і робив пропаганду за грішми на бурсу. Його поїздки звичайно вінчалися гарними успіхами. В Саскатуні Свистун закінчив університет і відчинив адвокатську канцелярію.

В 1918 році, коли почалася організація Української Греко-Православної Церкви в Канаді, Свистун належав до головних її організаторів. Він їздив по Канаді, влаштовував віча, на які приходило багато людей, а що був добрим оратором, то його виступи були дуже успішні. Його пропаганда за новою Церквою і його діяльність у проводі новозорганізованої Церкви були такі великі, що ту Церкву навіть називали „свистунівською”, а її вірних „свистунівцями”. Тою назвою послуговувалися зокрема противники нової Церкви в тому часі, коли релігійна гризня і боротьба між вірними обох українських Церков набрала була дуже прикрих, нераз дуже різких форм. Очевидно, що провід Української Греко-Православної Церкви нерадо годився з великим значенням у ній В. Свистуна. Тому між Свистуном і проводом Української Православної Церкви дійшло до розходжень, і Свистун з проводу Церкви відійшов. Одначе він не перестав займатися даліше справами Церкви. Він тоді якраз переніс був свою канцелярію до Вінніпегу і започаткував у Вінніпегу будову собору.

Заходом В. Свистуна приїхав до Вінніпегу холмський митрополит Іларіон (Огієнко), одначе він не включився зразу в провід Української Греко-Православної Церкви. Архiepіскоп Мстислав (Скрипник), який очолював через короткий час цю Церкву, довго в Канаді не вдержався, наслідком розходжень між ним та консисторією він виїхав до ЗСА. Українську Греко-Православну Церкву очолив тоді митрополит Іларіон, що стояв на її чолі донедавна. Свистун втратив зовсім значення і вплив в Українській Греко-Православній Церкві та відсунувся від неї зовсім. Дехто говорив, що Свистун мав нав'язувати зв'язки з московським патріархом, але я сумніваюся, чи так було, бо він не мав ніяких зв'язків з священиками і владиками Російської Православної Церкви в Канаді.

В. Свистун був якийсь час діяльний і в товаристві „Союз Українців Самостійників”, яке в 1927 році почав організувати

Мирослав Стечишин. Свистун їздив по Канаді й організував віча, що йому приходило відносно легко, бо він знав багато людей із своїх давніших поїздок. Здавалося зразу, що Свистун буде мати велике значення в тій новій організації. Однак так не сталося. Свистун скоро відсунувся від нової організації, бо він там не мав такого значення, яке хотів мати.

Через якийсь час Свистун пробував працювати і в УНО, але й там не мав щастя. На його віча приходило 15 - 20 людей, і то його злостило, бо давніше на його вічах були сотки учасників. Тому Свистун відійшов і від УНО. Не прийняли його й наші канадські комуністи, які мали вже своїх організаторів і свій провід.

Якраз десь тоді Свистун дістав від консуляту СРСР повноважності заступати перед канадськими судами справи, головновспадкові, радянських громадян, що мали родину в Канаді. Мабуть, у зв'язку з тим він задумав організувати нове Товариство культурного зв'язку з Радянською Україною. Він мав кільканадцять віч на сході Канади, але там не було багато слухачів, а ще менше охочих записуватися до того товариства. Після того він приїхав до Едмонтону і зателефонував до мене, що хоче мене бачити.

Я знав Свистуна вже давніше. А він знав, що я маю імміграційне бюро і до мене постійно приходять багато людей, тому думав, що я зможу йому звербувати членів до нового товариства. Свистун запросив мене на вечерю до коштовного ресторану і під час вечері став мені пояснювати завдання нового товариства. Я його слухав спокійно, а потім запитав, як він може тепер організувати комуністичне товариство, коли він колись дуже гостро виступав проти прогресистів і комуністів. До того, сказав я, він же стільки напрацювався для різних національних товариств, а тепер хоче їх залишити і зачинати нове, до того комуністичне товариство. Свистун був трохи заскочений моїм питанням, а відтак відповів, що всі товариства, які існують, дуже слабкі і мають мало членів. На збори не приходять більше, як 20-25 членів.

— Недавно, — сказав Свистун, — я був у Вінніпегу на сходинах одного товариства, де мав здати звіт з поїздки. На збори прийшло аж 10 осіб. Коли я нарікав перед приватними, що так мало людей прийшло, то один з них сказав, що то не

важне, скільки прийшло, але які люди прийшли. Бо прийшли люди „якостеві”. Я так тим поденервувався, що звіту не здавав, пішов із сходин геть і більше на збори товариства не ходив і не піду. Тому я думаю заснувати нове товариство, може, воно буде більше діяльне.

Хоч я признавав Свистуніві рацію, бо чув, що одна організація кинула була клич, щоб не набирати багато членів, але зате „якостево добрих”, одначе я йому того не сказав. Я не годився з його розумуванням.

Свистун тоді сказав мені, що він думає скликати в Едмонтоні велике віче в залі театру „Джем” і просить, щоб я там прийшов, бо він хотів би, щоб я став головою або заступником едмонтонського відділу того нового товариства.

Я відповів, що не рвуся зовсім ані на голову, ні на заступника, але на віче, мабуть, таки прийду. І дійсно незабаром появилось в едмонтонській газеті оголошення про віче, яке скликав Свистун. Я на віче не пішов, бо боявся, що Свистун змусить мене взяти головство або якийсь інший уряд у тому товаристві. До того я був членом ТУС і мені не личило бути навіть членом того товариства, що його засновував Свистун. Віче відбулося. Людей на ньому багато не було. Але управу вибрали.

На голову вибрали одного відомого едмонтонського громадянина, який, в добрій вірі, погодився на те. Але і він був членом ТУС, тому багато членів ТУС почали проти його головства протестувати, так що він вкінці зрезигнував. Тим скінчилося й існування едмонтонського відділу нового товариства. Думаю, що таке було й по інших осередках, бо я відтак нічого не чув, щоб таке товариство десь існувало. Свистун потім уже ніякого товариства не засновував. Залишився адвокатом і головню вів спадковій справі советських громадян перед канадськими судами. До мене уже більше не заходив, а я за ним не тужив . . .

Свистун помер перед кількома роками в Вінніпегу, опущений майже всіми. Він мав безперечно великі здібності й організаційний талант і міг був багато зробити для наших поселенців у Канаді. Але його неспокійна вдача і вічне шукання чогось нового були причиною того, що з його праці не залишилося ніякого більшого сліду.

Два видатні українці. Павло Рудик і Роман Гонський-Гонсетт, відомий винахідник — шваграми. Обидва — меценатами нашого життя. Дещо про Василя Чумера. Син Рудика — американським сенатором.

Я вже згадував найбагатшого українця в Алберті, що щедро давав на українські цілі, покійного Павла Рудика. Як переводили якусь збірку, то Рудик звичайно говорив:

— Ви збирайте наперед самі, а я потім додам рівно стільки, скільки ви всі зберете.

І так завжди робив. А мав він двох синів, Івана й Пилипа, які виїхали до ЗСА. Недавно я зустрів свого знайомого, з яким я говорив про родину Рудиків. Від нього я дістав досить багато цікавих інформацій, якими хочу поділитися з читачами моїх споминів.

Павло Рудик приїхав до Канади 1898 році, а вже 1913 році кандидував на посла. Зараз Рудик познайомився з молодю українською дівчиною з Чипмен з родини Степанін. В тій самій родині оженився з її сестрою інший визначний українець Роман Гонський, який відтак став винахідником і змінив своє ім'я на Гонсетт. В той спосіб Гонський та Рудик стали шваграми.

Гонський почав відразу працювати над своїми винаходами. Він зразу майстрував у невеликій будці — „шеку“, який ще й досі стоїть на 103 авеню і 96-ій вулиці. Він там докінчив був якісь свої винаходи до грамофона. Одначе він побачив, що в Едмонтоні далеко не зайде, тому виїхав до Каліфорнії. Там доробився великої слави як винахідник. Гонський, чи Гонсетт, завжди признавався до свого українського походження. Його дружина Ірина живе й досі в Каліфорнії та цікавиться українським життям. Вона створила при Албертському університеті поважну бібліотеку імені свого чоловіка та призначила поважну суму на студентські стипендії. Гонсетта пошанував і Албертський провінційний музей, в якому є деякі перші його винаходи. Його працю продовжує гідно його син Фавст. Гонський, чи Гонсетт, залишив по собі добре і славне ім'я, українці можуть бути горді на цього сина української

землі. Я чув, що хтось збирається написати повний життєпис Гонського. То буде добра й корисна книжка, з неї довідаємося точно про всю працю й осяги нашого славного українського поселенця.

Повертаючись до Рудика, він мав свій будинок на Джеспер і 97-й вулиці, який і досі називається „Рудик блок”. Крім того Рудик був власником готелю „Інтернешенел” і залі на 96-й вулиці та 106 авеню. Там була теж Рудикова бурса, а поруч пресвітеріянська церква, що опинилася згодом в руках наших радикалів, а врешті в руках наших комуністів.

До 1914 року між нашими українськими поселенцями були деякі, навіть дуже багаті люди. Але як прийшла перша світова війна, вона змела їх майже всіх з лиця землі. Не пощадила вона теж і Павла Рудика. На деяких його будинках були поважні грошові позички, т.зв. „мортгеджі”, грошей не було і позичок не було чим сплачувати, тому „мортгеджові” компанії забрали Рудикові будинки за позички. Залишився йому лише будинок на Джеспер, його „Рудик блок”, але й той поволі переставав бути його власністю, бо на ньому був довг, а невеликі прибутки пожирали відсотки від позичок, а самі позички залишалися неплачені. Так Рудик зійшов поволі на бідного чоловіка. Йому залишилася була ще хата при 92-й вулиці, на південь від Джеспер авеню, але мені здається, що й її забрала „мортгеджова” компанія за довг.

Рудик не піддавався і шукав за іншими джерелами прибутку. Одного разу прийшов до мене і сказав, що має плян виробляти каву і ячмінні крупи, т.зв. „порридж”, з ячменю. Для цього вже мав навіть якісь машини. Але ні те, ні те не вдалося поширити, і з його великих ідей не вийшло нічого.

Павло Рудик мав перше українське бюро продажу нерухомостей в Едмонтоні, в якому працював теж Василь Чумер, автор обширних споминів про українських поселенців, де описав теж своє життя. Цю книжку можна ще купити, ті, що цікавляться історією українського поселення в Канаді, повинні її прочитати. Я подам лише деякі загальні інформації про покійного.

Василь Чумер по приїзді до Канади заїхав до Смокі Лейк, де відкрив свою крамницю. У Смокі Лейк жили в тому

часі переважно наші поселенці з Буковини. Враз з буковинськими поселенцями приїхала й російська православна місія, яка збудувала там церкву. Мала вона своїх священників, здається, що там найдовше душпастирював наш галичанин о. С. К. А. В. Чумер, зараз по приїзді до Смокі Лейк, почав будувати українську православну церкву, разом із своїм співником Кіна-севичем. До них пристали ще деякі наші українські підприємці, пам'ятаю лише одного Костинюка, прізвища інших призабув. Вони спровадили українського православного священника, який там дуже гарно працював, тому й Смокі Лейк поволі став добрим українським осередком. Про ті речі багато написав В. Чумер у своїх споминах.

А тепер дещо про синів Павла Рудика, що по першій світовій війні виїхали до ЗСА.

Іван Рудик опинився в Шікаго, де відкрив невелику друкарню і видавав журнал „Тайм магазин”. За якийсь час він здобув собі великий круг приятелів, які цікавилися його працею, дали свої гроші до його підприємства і разом створили друкарню „Комершел прінтінг”. Згодом він переніс своє підприємство до Вашингтону, але там довго не працював, бо вже в 45-ому році життя перейшов на відпочинок. Він осів напостійне в стейті Вірджінія, де в горах мав дуже гарний дім і ферму з 1,000 акрами землі і лісу. Тоді почав цікавитися політикою і кандидував з республіканської партії на сенатора. Його вибрали сенатором, а згодом ще два рази. В той час американським президентом був Д. Айзенгавер, який навіть відвідував Івана на його фермі. Після триразового вибору, Іван вже більше не кандидував. Живе він тепер у Монтерей, Вірджінія. Має одного сина — Ервіна Джона Рудика, який має власне підприємство. Другий син Павла Рудика, Пилип, залишився в Шікаго, де має велику пральню. Він є досить заможною людиною. Як мені відомо, він має двох синів.

Оба сини Павла Рудика виїхали до ЗСА молодими хлопцями і там доробилися гарного майна. Ані вони, ні їхні діти не змінили прізвища свого батька і далі називаються „Рудики”. Не знаю, чи й наскільки вони беруть участь в українському житті, чи належать до пресвітеріанів, як і їх батько. Так чи інакше, залишилося за ними бодай їх українське прізвище, яке їхній батько привіз з України.

Мій приятель Дмитро — людина великої працьовитости і щирого українського серця. Його наука, його адвокатура, його подружжя. Хоч і залишив майно, слід по ньому в нашому житті — незначний.

Переходячи історію мого життя, я запинився на поста-
тях кількох моїх приятелів чи добрих знайомих, що вже відій-
шли з цього світу, а про яких варто згадати в моїх споминах.
Про одного з них хочу написати дещо.

Мій приятель Дмитро приїхав до Канади в тому самому
часі, що й я. Він приїхав молодим хлопцем з Посяння і заїхав
до Вінніпегу, бо туди їхали тоді всі наші імігранти. Молодий
хлопець дістав якусь працю в місті, а потім пішов працювати до
української друкарні, де вчився друкарства. А під час зими хо-
див до школи й доповнював свою освіту. Праця в друкарні
теж своєрідна школа, і то добра. При друкарській праці тре-
ба вважати, щоб не зробити помилки, а ще гірше якщо її при-
читанні коректи не виловлять і так надрукують. Зокрема при-
кро, якщо помилка є в оголошенні, бо тоді, звичайно, за таке
оголошення не хочуть платити. І хоч, офіційно, за помилки від-
повідає той, хто читає коректу, то все таки вину спихають на
друкаря. Тому Дмитро, будиши пильним, уважним хлопцем, нав-
чився в друкарні точности й дбайливости, а при тому навчився
теж і української мови. Я також у друкарні вивчив українську
мову, хоч працював там всього два роки.

Дмитро закінчив на своїх вечірніх курсах 12-у класу і
так дістав можливість записатися на університет. Він вибрав
для своїх студій університет у Саскатуні, бо там був Інститут
Петра Могили, де наші студенти могли знайти пристановище.
Дмитро записався на правничі студії. Він грошей не мав, але
любив працювати і скоро знайшов зайняття, яке дало йому
нагоду мешкати взимку в Інституті, а вліті працювати, де лиш
була нагода. Восени Дмитро знову повертався до Інституту й
продовжував свої студії. За три роки він покінчив право й став
адвокатом. В Інституті зустрів гарну дівчину, яка йому при-
пала до серця, і з нею одружився. В тому часі мали вигляди
на одруження, з ким хотіли, лиш лікарі й адвокати, бо перед
ними стелилося гарне майбутнє. Наші бідні поселенці, які не

мали доброго звання, мали малі вигляди на одруження з гарними і з доброго роду дівчатами, бо перед ними не було великої будучности, і батьки відмовляли, а то й не дозволяли своїм дочкам одружуватися з такими хлопцями.

Дмитро, після одруження, відкрив свою адвокатську канцелярію в Едмонтоні. Він приїхав сюди, винаймив собі невелику хатину на чотири кімнати й там замешкав з дружиною, а на працю став у великій адвокатській фірмі. Працював днями й ночами, щоб заробити більше грошей. Адвокатські заробітки в тому часі не були надто високі. Нераз треба було ладнати справу за п'ять долярів, щоб не втратити клієнта, який міг піти до іншого адвоката. В тому часі я мав уже своє власне іміграційне бюро, і адвокати старалися нав'язати зі мною знайомство, бо завжди могли від мене дістати якогось клієнта. Познайомився зі мною й Дмитро, який тоді вже мав першого сина і дуже ним радувався, як тішилася першим сином і його дружина. Одного разу Дмитро запросив до себе нас кількох, що були з ним зв'язані деякими справами. Ми були в його невеличкій хатині, яку його дружина чепурно прибрала. Вона приготувала для нас теж гарне прийняття, за що ми всі їй потім гарно подякували й похвалили.

Дмитрова праця йшла досить добре, і він почав поволі дороблятися. За якийсь час він купив собі досить чепурну хату. Зрештою йому було її потрібно, бо на світ прийшла дочка, а згодом ще два сини, отже для такої родини вже потрібно було досить просторої хати. Діти ходили до школи й добре вчилися. Найстарший син закінчив медичні студії, після чого поїхав на дальші студії до ЗСА. Потім вийшла заміж теж його дочка, і він залишився дома з двома синами і дружиною. За той час Дмитро досить добре доробився, купив деякі будинки і землю, на яких незле заробив. Життя укладалося йому непогано.

Водночас Дмитро цікавився українськими громадськими справами, був членом церкви та різних українських товариств, на які радо й щедро жертвував. Він тішився загальною пошаною не лиш серед українців, але шанували його теж англіїці. Попри свою широку адвокатську практику, він завжди зумів знайти час і на українські справи, які були для нього дорогі і якими він дуже цікавився.

Я знав Дмитра від часу його приїзду до Едмонтону й мав для нього завжди багато пошани й досі його шаную за його українське серце та дбайливість і опіку над дітьми. Проте Дмитрова опіка обмежувалася радше до матеріяльного їх забезпечення, бо виховання і нагляд над ними в щоденному житті залишив він своїй дружині. Він звичайно любив говорити:

— Я є на те, щоб робити гроші, а дітьми нехай журиться моя дружина.

Але він дуже журився тим, щоб його діти покінчили вищі школи та щоб „вийшли в люди”, як у нас звичайно говорили.

Дмитрова дружина була дуже енергійна й талановита. Вона присвячувала багато часу суспільно-громадській праці, була діяльною членкинею різних організацій, у яких щиро й віддано працювала. Але за якийсь час вона захворіла, мусіла йти до шпиталю, а вкінці дійшло до того, що вона не могла сама ходити, мусіла їздити візком і навіть не могла підвестися, як хтось прийшов її відвідати. Щойно після другого побуту в шпиталі, вона могла поволі ходити й зробити дещо в хаті. При тому вона почала присвячувати багато часу писанню і не витрачувала багато часу на домашнє господарство й дітей, як, на думку Дмитра, вона повинна була робити. Зачалися деякі непорозуміння між подругами.

До того померли два Дмитрові спільники в адвокатській канцелярії, треба було оглядатися за новими й шукати з ними шляхів співжиття та співпраці, що не завжди приходило легко. Бюрові клопоти й хатні непорозуміння почали відбиватися на здоров'ю Дмитра. До того він запрацьовувався в своїй адвокатській канцелярії до пізньої ночі, що, очевидно, теж відбивалося на його здоров'ю. Пересиджуючи допізна ночами в своїй адвокатській канцелярії, він часто не висиплявся. Як наслідок, він дрімав на різних громадських нарадах і сходинах. Мабуть, перемучений і невиспаний, він їхав раз автомобілем з недалекого містечка додому, через неухагу, заїхав у ріку і мало не втопився. З того часу перестав їздити автом, зате як йому було потрібно, возила його дружина, яка досить добре вміла вести автомобіль. Вона держалася досить добре, одягалася чепурно, але часто хворіла й мусіла йти на лікування до шпиталю. Подружнє співжиття в хаті не поправлялося, і взаємини

між подругами ставали щораз то більше напружені. Адвокат Дмитро з тої гризоти почав завзято курити, наслідком чого дістав рака легенів. Після досить довгого побуту в шпиталі, відійшов з цього світу.

Здається мені, що Дмитро забезпечив свою родину незле, бо він заробляв добрі гроші в своїй адвокатській практиці. Але так Дмитро не залишив по собі ніякого більшого, помітнішого сліду в нашій українській спільноті, хоч колись відігравав у ній досить поважну роль.

Я написав короткий спомин про Дмитра, бо не гадаю, що про нього хтось щось колись напише. А йому належала бодай якась згадка від українців, бо він був щира українська душа, щирий працівник на релігійному та національному полі, який не жалів ніколи ні жертви ні труду для української справи. Хай мої слова будуть грудкою землі на його могилу.

Мій земляк з України і приятель у Канаді — Василь Смолик. Дещо про його походження і таланти: дяк, диригент і актор. Його життя в Канаді, різні зайняття, врешті агент „Сі-Ен-Ар”. Його батьківське серце до українських поселенців, а потім до скитальців, зокрема священників. Він дякував у кожній церкві в Алберті.

Мій довголітній приятель і сусід з рідних сторін, покійний Василь Смолик, приїхав до Канади з села Біла Чортківського повіту. Біла було сусіднє село від мого села Калинівщина. Поля мешканців обох сіл сходилися разом коло пасовища Травне і під Ягольницею, де була фабрика тютюну. На пасовищі в Травному сходилися не раз пастухи з усіх довколишніх сіл, як Білобожниця, Поливці, Ягольниця і Біле. Деколи заводили між собою невинні гри, але були часи, що вели й „війни” між собою, кидаючи одні на одних камінцями, інколи й каменюками.

На Травному були високі насипи, мабуть, давні могили. Кажали, що в них поховані турки й татари, що загинули в бою з козаками. Мали бути там поховані теж і наші козаки, що були вбиті в тому ж бою. Тих високих насипів було на пасовищі в Травному, мабуть, десять. Ми, хлопці користувалися ними для наших ігор. Ми гралися у війну. Замість рушниць ми користувалися звичайними „пукавками”, виробленими з бузини, як ми казали, з „бзини”. Стріляли ми дерев'яними корками з наших „пукавок” і ховалися за могилами, щоб нас „ворожі кулі” не досягли. За той час наша худоба паслася в траві. На тому пасовиську були дуже високі трави, й тому, мабуть, воно називалося Травне.

Село Біла, чи Біле, як ми його називали, мало вже в тому часі, коли я там жив, приблизно 3,000 населення. Тепер, як мені говорили ті, що його недавно відвідували, Біла має майже сім тисяч населення і в'яжеться тісно з містом Чортків. Через місто Чортків плила річка Серет, а відтак через село Білу, звідки приїхав до Канади покійний Василь Смолик.

Василь Смолик приїхав до Канади перший раз у 1905 році 18-річним хлопцем і працював у копальнях кобальту в Онтаріо. По двох роках повернувся до рідного села Біла, де уродився 9 лютого 1888 року. По повероті до рідного села, він вчився дяківства в широковідомого священика, суспільно-громадського діяча о. Івана Пісецького в Корневі, пов. Городенка, а згодом скінчив дяківську школу в Тернополі.

Другий раз Василь приїхав до Канади в 1907 році і працював на різних роботах у Західній Канаді. Як мені відомо, він працював теж у копальнях вугілля близько Едмонтону, що їх кругом міста було тоді кільканадцять. Я знаю, що він робив у копальні, яка була над рікою Саскачеван, недалеко від того місця, де тепер є „Давсон Бридж”. Цю копальню замкнули вже давно, як позамикали й інші копальні. Тоді були завели в Едмонтоні земний газ, і ніхто не рвався палити вугіллям. Покійний Василь був дуже працьовитий і ощадний та досить скоро купив собі хату деś коло сто першої вулиці вниз, над самою рікою. Як на ті часи, хата була навіть досить гарна.

В сусідстві від Василя мав хату покійний Чичка, який походив з Чорткова й мав дуже гарну доньку. Та донька виступала на різних концертах, бо мала дуже гарний голос і співала добре, а крім того брала участь у різних виставах. В тій дочці любилися майже всі наші хлопці, навіть я, хоч був молодий і не мав у кишені ні цента, отже й не міг мати ніякої надії, що з нею одружуся. Ми всі сподівалися, що Василь, який мав добру працю, свою хату і гарний голос, — співав у хорі та виступав у різних виставах, — одружиться із дочкою Чички. Ми всі навіть подекували, що Василь у ній залюбився. Але дочка Чички не спішилася виходити заміж, а пізніше показалося, що й Василь теж не дуже за нею пропадав.

До Едмонтону приїхала була тоді з Гіллєрд, Алберта, молоденька дівчина Катерина Кобилянська. Її батьки приїхали до Канади з села Русів, повіт Снятин. Катерина приїхала до Канади зі своїми батьками ще дівчинкою і скоро дістала працю при одній англійській родині, де доглядала дітей та держала лад у хаті. Катерина була жвава й свідомо дівчина, ходила постійно до церкви на Богослужби, заходила теж до товариства „Боян”, що тоді існувало при церкві. Покійний

Василь був не лиш добрим співаком, але теж і диригентом і навчав молоді співу. Так Катерина і Василь познайомилися, а потім і одружилися.

Покійний Василь Смолик працював на пошті до 1920 року, а тоді залишив цю посаду, купив ферму в Калмар, на північний захід від Едмонтону, і почав господарювати. Але фермерка не йшла йому добре, по трьох роках, він повернувся назад до Едмонтону. Тут займався продажем пам'ятників та іншими зайняттями аж до 1927 року. Тоді відділ іміграції при залізничній лінії Сі-Ен-Ар шукав чоловіка, який зайнявся б поселенцями, що приїздили до Канади, не знали англійської мови, не знали тутешніх обставин і через те мали труднощі на початках свого життя в Канаді. На цю посаду зголосився покійний Василь Смолик. А що він знав уже досить добре англійську мову, бо працював на пошті, був спритний і гладкий у відношенні до людей, знав українську і дещо польську мови, тому й годився дуже добре на урядника колонізаційного відділу Сі-Ен-Ар. Його прийняли на це становище, і він працював там аж до свого переходу на пенсію.

В тому часі я мав своє іміграційне бюро, отже мій зв'язок з покійним Василем Смоликом був дуже тісний. Корабельна лінія, якої я був агентом, привозила часто сто, а то й більше наших імігрантів нараз, якими треба було заопікуватися і знайти їм якусь працю. Я звичайно передавав їх Василеві Смоликові, який підшукував їм фірми або, деколи, шукав їм інше зайняття. Наша співпраця йшла дуже добре до 1931 року, коли господарська криза охопила всі ділянки канадського господарського життя. Імігранти приїздили ще й далі, а робіт ставало щораз то менше. Навіть дуже непопулярних робіт на т.зв. „екстра генках” уже не було, бо залізничні компанії припинили всі роботи. Фермери, що колись брали імігрантів до корчування фермів, теж перестали наймати робітників на працю, бо не мали чим платити. Збіжжя лежало по шпихлірах, худоби не хотів купувати ніхто, яйця продавали по п'ять центів за тузін, інколи за десять центів клали повну шапку яєць, але не завжди були покупці. Положення погіршувалося з року на рік.

Вже й той іміграційний відділ, де працював Василь Смолик, не мав що робити і здавалося, що його замкнуть. Так бу-

до 1934 року, коли відкрито іміграцію для родин, які могли виказатися 1,000 долярами готівки й годилися осісти на фермі. Тут вже для Смолика було дуже багато праці в його колонізаційному відділі. Багато наших людей продавали в Польщі свої господарства і їхали до Канади. Тут купували за половину ціни ферми, бо фермери, які не мали збуту на свої продукти, дуже радо позбувалися фермів за будьяку ціну. Імігранти осідали на фермах і, з бідною влаштували своє життя, яке з кожного погляду було дуже важке.

Мабуть, кожний з тих поселенців пам'ятає добре покійного Василя Смолика з тих часів. Кожного дня, в год. 6.30 ранку, чи зима, чи літо, покійний Василь зустрічав на станції поїзди з імігрантами і ніколи з порожніми руками. Зібравши імігрантів з поїзду, він провадив їх до іміграційного дому. Приїжджі, перемучені довгою дорогою, нервові, перелякані, шарпають його бувало й питають за рідними, до яких вони їдуть, де вони, як далеко, коли вони туди доїдуть. Заспані й голодні діти ледве ноги за собою волочать. А покійний бувало всіх їх утихомирює, дає дітям шоколяду й цукерки, каже, хто й коли має сідати до поїзду, який їх завезе до місця призначення. А опісля, коли вже всі, що не поїхали далі, опинилися в іміграційному будинку, роздає їм перекуску — житній хліб, ковбасу та інше зимне м'ясо, а все на свій кошт. Кілька днів потім їде до тих людей, що вже осіли на фермах, показує їм землі й радить, який „гомстед” хто повинен брати. Не лише радить, але деколи й допомагає будувати першу хату, першу стаснку. Відтак роками відвідує їх, радить, як зачинати організувати школу та парафію, як братися до будови шкільного й церковного будинку, читальні чи народного дому.

Відвідуючи нових поселенців, покійний інформував їх про державні закони, про систему правління в муніципалітетах, провінції і державі, привозив їм часописи, релігійні книжки, заохочував до творення своїх організацій, привозив священників та допомагав організувати богослуження, на яких залюбки співав.

Одне слово, для тисяч нових поселенців покійний Василь Смолик був правдивим батьком, хоч про те ніхто ніколи не згадував публічно і не писав ніде в газетах. Але певно за-

писано багато в серцях нових поселенців, що зазнали тепло-ти його доброго серця і зі сльозами в очах згадують його й досі за те добро, що він їм вчинив.

* * *

Коли я відкрив своє іміграційне бюро в травні 1927 року, Василь Смолик працював у відділі колонізації залізничої лінії „Сі-Ен-Ар”, який мав допомогати новим імігрантам, підшукати працю. Василь Смолик виконував це завдання надзвичайно добре й успішно. Він підшукував працю, а як для когось зразу не можна було знайти, то відділ колонізації турбувався безробітними, знаходив для них приміщення на тих кілька днів, заки вони влаштувалися. Якщо вони не мали грошей на прожиток, допомагав їм теж грішми. Щоб легше підшукати працю для нових імігрантів, Смолик познаходив був собі агентів по малих містечках, які знали всіх фермерів в околиці й знали, кому потрібно робітників. Вони допомагали Смоликові в його нелегкому завданні.

Фармери платили зразу імігрантам по 40 доларів на місяць і харч. А агент діставав за посередництво одного долара від душі. Наші люди йшли радо працювати на ферми, бо долари мали тоді велику вартість.

Чимало наших імігрантів працювало в залізничних компаніях, головню на „секції”, тобто при направах залізничного шляху, та на „екстрагенках”, тобто при будові нових шляхів. Наші люди звичайно працювали групами по шість робітників з одним форманом. Ті, що працювали на секції, вийшли відтак найкраще. Бо як настала депресія, то вони й далі залишилися на праці з досить доброю платнею, звичайно 50 доларів у місяць. А багато з тих, що йшли працювати до фермерів, працювали за 5 доларів у місяць і харчі. Як був добрий фермер, то давав робітникові ще 5 доларів, які він діставав від уряду за те, що тримав робітника на праці. А як був ласий на гроші, то задержував 5 доларів собі, до чого він мав повне право.

В тому часі я мав заступництво двох корабельних ліній, „Вайт Стар” і „Ред Стар”. Раз приїхало до мене 50 імігрантів, і всі ввалилися до мого невеликого бюро так, що не було де рушитися. Я зараз задзвонив до Смолика, він приїхав і протягом кількох годин з усіма моїми імігрантами дав собі раду.

Коли до Канади відкрилася імміграція по першій світовій війні, то ми зразу діставали лиш самотніх поселенців. Деякі з них були неодружені, а ті, що залишали жінок і дітей дома, приїздили до Канади з надією, що тут зароблять трохи грошей і повернуться додому, де за зароблені гроші зможуть докупити кілька моргів поля, чи поставити хату й нові господарські будинки. А деякі, за якийсь час, спроваджували свої родини сюди, бо вважали, що тут таки більші й кращі можливості для прожитку, як у нашій Галичині. Очевидно, вони мусяли показати відповідні „афідавіти”, що будуть мати для родини приміщення і запевнене удержання. Багато таких порук діставав уже я, хоч і Василь Смолик допомагав, бо він мав скрізь знайомих фермерів, які радо виставляли йому посвідки для спровадження родин поселенців. В 1931 році ми спровадили таки багато родин з України. Ми, імміграційні агенти, таки добре розбивалися за тими „афідавітами”, бо ми мали комісове від корабельної компанії за перевіз іммігрантів. То не був великий заробіток, але, як ми нераз сміялися самі зі себе, вистачало його „на сіль до кулішу”. Очевидно, що уряд зустрічався і з такими випадками, коли іммігранти надуживали довір'я і, замість їхати на фарми, сиділи в місті. Таких спекулянтів інколи депортували. Тут Смолик ставав декому в пригоді. Він знав добре імміграційних урядників і деколи міг здержати депортацію, допомагаючи іммігрантові купити фарму, на якій він зараз же осідав так, як був зобов'язався. До всіх наших людей покійний Смолик мав багато щирого українського серця, допомагав їм без ніякої винагороди чи подяки.

Немало добра зробив покійний Василь Смолик і нашій найновішій імміграції, що прибула сюди по другій світовій війні. Для скитальців найважливішою справою були „афідавіти”, які стверджували, що вони матимуть тут працю і приміщення. Від своїх знайомих фермерів Смолик діставав потрібні заяви, що нові іммігранти будуть забезпечені приміщенням і працею. З працею по війні не було важко, зате з мешканнями в Едмонтоні було круто. А всі, що приїздили сюди, хотіли конче залишатися в Едмонтоні. Зрештою багато з тих, що підписували „афідавіти”, підписували їх з доброго серця, під умовою, що іммігранти, після приїзду, ані не будуть в них мешкати, ані не будуть мати до них претенсії за працю. Тому й треба було шукати в Едмонтоні будьякого приміщення для новоприбулих,

щоб уряд не довідався, що вони роблять і де живуть. У висліді багато новоприбулих тиснулося по різних підвалах, невідгідно, без найпростішого комфорту. Але й за такі мешкання було нераз важко. І якраз Смолик належав до тих, що ходили по різних знайомих і шукали за будьяким приміщенням. З того часу я знаю Смолика дуже добре, бо й сам допомагав йому нераз діставати „афідавіти” та підшукувати мешкання для новоприбулих. Він ганяв днями й ночами, його праця приносила гарні успіхи. Треба сказати, що наше громадянство дуже щиро поставилося до справи приїзду останньої іміграції і радо підписувало „афідавіти”, давало приміщення, допомагало працею тощо.

А скільки родин Василь Смолик стрічав на станції, коли вони приїздили до Едмонтону, перший впроваджував їх в тутешні обставили та тутешній спосіб життя, даючи їм добрі поради й вказівки. А вже, здається, нема ні одного нашого священика, щоб він не зустрів його на станції та не допомагав, чим міг. Всі вони й досі з нескриваною вдячністю згадують Василя Смолика. Мені здається, що покійний Смолик мав у собі щирий нахил допомагати людям. А втім, коли його держали на праці в колонізаційному відділі „Сі-Ен-Ар-а” аж до ліквідації цього відділу, то видно, що покійний добре сповняв свої обов'язки та вдовольняв не лиш імігрантів, яким допомагав, а й своїх зверхників, для яких працював і які його шанували.

* * *

Покійний Василь Смолик був одним із перших парафіян церкви св. Йосафата і при ній zorganizував один з перших хорів, де був безплатним постійним дяком та, багатьома наворотами, диригентом хору. Він мав прекрасний голос, високий тенор, і, як про нього висловився один священик, „умів співати й любив співати”. В церкві співав він до кінця свого життя, ще коротко перед смертю співав панахиду по бл. п. Степанові Бандері, а в неділю, перед своєю смертю, співав Службу Божу в катедральній церкві св. Йосафата, хоч швидко мучився і мусили йому допомагати інші співаки.

Покійний був також одним з засновників та будівничих Українського Народного Дому, де напротязі кількох років був членом управи. І тут він був диригентом, поки Народний Дім

не заангажував постійного диригента, завжди належав до хору й постійно виступав із своїми гарними солями на концертах, в операх та оперетках. За його великі заслуги Народний Дім нагородив його почесним членством.

На окрему згадку заслуговує Василь Смолик за свою допомогу священикам на провінції. По фармах старші дяки вимирають, а молодих часто на їх місце нема. В багатьох церквах нема кому дякувати. Він, чи то на прохання священика, чи церковного комітету, чи часто з власної ініціативи, їздив по фармерських церквах і співав на Богослуженнях. Мабуть, нема церкви в Алберті, де покійний не співав би якоїсь Богослужби. То була велика приємність для людей і велика допомога для священика, який не мусів обертатися від престолу й казати дякові, який тропар співати, а чи й самому починати спів. За те й вшанували покійного священики, що в числі 16 взяли участь у панахиді за його душу.

Похоронено покійного на українському цвинтарі св. Михайла в Едмонтоні, який куплено при видатній його допомозі.

Покійний Василь та його дружина в прив'язанні до своєї Церкви й свого народу виховали двоє синів та одну дочку. Старший син Методій є власником першого українського похоронного заведення „Парк Меморіал” в Едмонтоні й бере живу участь в українському громадському житті. Теж Василів молодший син Сем, що живе в Вегревил, та дочка Ольга, одружена за Михайлом Шевчуком, є добрими парафіянами своїх церков та свідомими свого національного походження.

Буковинські поселенці — талановиті, найталановитіший — Василь Гавреляк, його кар'єра в Едмонтоні, він — мейор міста і підприємець. Купівля землі близько міста — причиною його упадку. Демонстрації, контродемонстрації, бійки.

Буковинські поселенці в околицях Ендрю та Шандро скоро подороблялися і стали добрими господарями. Перед вели між нашими поселенцями в тій околиці Шандри та Гавреляки. Вони діставали контракти на будову та направу доріг, і ті, що жили в приязні з ними, діставали працю на дорогах та в той спосіб відробляли свій податок. Було ще й так, що в тому часі кожний фармер, що їхав кудись ніччю, мусів мати ліхтарню, причіплену коло дишля. Хто того не мав, а поліція його зловила, мусів заплатити п'ять долярів карі. Як хто не мав грошей, то йшов до Василя Гавреляка, два дні корчував ліс, а Василь за нього платив кару.

Такі були тоді часи. Про ті часи та поселенців з тих околиць можна багато написати, але я не буковинець, аж надто докладно тих справ не знаю, тому заторкую лише ті, що в'яжуться із знайомими мені буковинськими поселенцями.

Шандри та Гавреляки скоро доробилися, а що були талановиті і розумні люди, скоро вибивалися на перше місце. Гавреляка, а він уже мав пошту в околиці „Васел” (від Василь), були зробили ще суддею для дрібних справ, „маджістрейт”, уряд, який він виконував дуже гідно. Здібними були також діти та внуки перших буковинських поселенців, вони й подороблялися гарного майна та зайняли добрі становища в канадському суспільстві. Між ними був син поселенця з Буковини, Віктор Бойчук, який 1917 року у спілці з Марком Мазуром, що походив з Київщини, відкрив в Едмонтоні фабрику содової води і назвав її „Прейрі Ровз”. Вони оба належали до парафії св. Варвари. Я знав краще Марка Мазура, бо він був неодружений і, як я відкрив свій ресторан, у мене майже постійно харчувався.

Марко був дуже гарною і статечною людиною та дуже був мені подобався. І Бойчук і Мазур прикладалися добре до своєї фабрики, її гарно розбудували. Але за якийсь час Марко

мав фабрики досить і відпродав свою частку українцеві Іванові Маковійчукові. Маковійчук був свідомий українець, розумний і поважний чоловік, він добре співпрацював з Бойчуком. В 1945 році Олекса Шандро відкупив від Маковійчука його уділ у фабриці для свого сина Михайла, який вів фабрику через якийсь час з Бойчуком. По короткому часі Олекса Шандро відкупив і уділ Бойчука та передав його своєму зятеві Василеві Гаврелякові. Проте ця нова спілка не тривала довго, бо Гавреляк відкупив уділ від свого швагра. По кількох роках Гаврелякові важко було провадити фабрику, бо він був зайнятий іншими торговельними підприємствами, тому він продав фабрику іншій фабриці содової води, Доміньон Баттлінг Ко., а його будинок купила едмонтонська міська управа. Так на Гаврелякові закінчилася українська фабрика содової води в Едмонтоні.

Василь Гавреляк, який осів напостійно в Едмонтоні і займався різними торговельними підприємствами, почав цікавитися міською політикою, ставши кандидатом на міського радного. В перших виборах його вибрали радним, і то досить поважним числом голосів. Василь Гавреляк був здібний, знав добре міську господарку, а до того був добрим промисловцем і скоро здобув собі загальну пошану не лише серед міських радних, але й серед всього населення Едмонтону. В той час був мейором Едмонтону Сид Парсон. Він поїхав до Нью-Йорку ладнати якісь торговельно-промислові справи міської управи, а під час його відсутності його заступав Василь Гавреляк. Гавреляк вив'язувався із заступства дуже добре. Коли прийшли чергові міські вибори, Гавреляк кандидував уже на мейора і виграв легко вибори.

Виборчий успіх Гавреляка був не лише його особистим успіхом. Це був успіх всіх едмонтонських українців, яких число в місті зросло й з голосами яких вже треба було числитися. Очевидно, за Гавреляком голосували й едмонтонці інших національностей, бо самі українці були б його не вибрали, але українці чимало причинилися до вибору, бо, крім своїх голосів, ще вели кампанію за Гавреляком між своїми знайомими та сусідами інших національних походжень. Гавреляк вийшов мейором у других виборах вже без контркандидата, бо ніхто не хотів з ним мірятися. При третіх виборах проти Гавреляка кандидував багатій Мілнер, але Гавреляк побив його.

Здавалося, що Гавреляк буде едмонтонським мейором довгі роки і то тим більше, що заощадив гроші на різниці в курсі між канадськими та американськими доларами, якими місто сплачувало затягнені в ЗСА позики. За ті заощаджені гроші збудував гарний будинок міської управи, на стіні якого стоїть таблиця з написом „Наріжний камінь у цьому будинку поставив мейор Василь Гавреляк”. То гарна пам'ятка з часів мейорських часів Василя Гавреляка й гарне свідоцтво його доброї міської господарки.

Проте сама міська господарка Василя Гавреляка не вдовляла. Він хотів, попри свою працю в міській управі, вести ще й різні свої підприємства. Втім, зрештою, нічого дивного, бо кожний купець чи промисловець, який має свої підприємства, хоче займатися ще й ними, бо в них заробить більше, ніж йому платить місто. Я чув принагідно від кількох добрих бизнесменів, що вони кандидували б на мейора Едмонтону, але бояться, що тоді не допильнують добре своїх підприємств, бо мусять пильнувати міських справ, а крім того можуть легкодесь зачіпити своїми торговельними справами за якесь міське підприємство і можуть мати клопіт. Це і сталося з Василем Гавреляком.

Як тут легко за конфлікт інтересів, видно в ЗСА, де кожний, хто стає міністром мусить виявити перед конгресом, які має паї в яких компаніях. Деколи він мусить тих паїв навіть позбутися, щоб його не посуджували, що він, завдяки своєму становищу в уряді, доробився. Щось таке повинен був зробити й Василь Гавреляк, як починав купувати землю під містом на спекуляцію. Так бодай кажуть ті, що його обвинувачують, що він, як мейор, знав, куди місто буде розвиватися і тому купував у тій околиці землю. Він повинен був свою покупку виявити міській раді, а він того не зробив.

Ті, що боронять Гавреляка, кажуть, що він купив землю поза межами міста, отже не мав ніякого обов'язку того виявляти. А втім кожний, хто хоч трохи цікавиться розвитком Едмонтону, бачить, в якому напрямі місто розбудовується, тому не треба бути аж мейором, щоб знати, що місто поширюється на південь та на захід, отже кожний, хто в тих околицях купить землю, зможе її згодом продати з добрим прибутком. Так, здається, думав і Василь Гавреляк, коли купив ферму в пів-

денній частині міста. Через неї потім мав багато клопоту, через неї зрезигнував із становища мейора Едмонтону.

Гаврелякові клопоти з містом, чи радше його противниками, зачалися від купівлі фарми на південь від тодішніх кордонів міста Едмонтону. Там фармував англієць Отвелл, який постарівся, покинув господарювання та вирішив свою фарму продати. Тою фармою зацікавився якийсь американець Грей і купив її за 65,000 доларів. Але Грей був американець, йому фарми не було потрібно, то й він почав шукати на неї купця, щоб трохи на перепродажі заробити. Хтось йому порадив піти до швагра Гавреляка Шандра, який мав гроші й цікавився різними бізнесами. Шандро порозумівся зі своїм швагром Гавреляком, і вони обидва купили ту фарму від Грея за 125,000 доларів. То було добре купно, здається мені, що кожний едмонтонець, який цікавився розбудовою Едмонтону і знав, що місто розбудовується на південь, був би купив цю фарму, бо знав би, що на ній заробить гроші.

Але Гавреляк зробив одну помилку, яку відтак його противники використали проти нього. Він, як мейор Едмонтону, — так вони казали, — повинен був повідомити про купівлю міських радних, які певно були б купили фарму для міста й розділили її на земельні ділянки. Зрештою Гавреляк знав, що та дільниця, де він купив фарму, буде ще того року включена до міста, то тим більше не повинен був приватно тої фарми купувати. Гавреляк і Шандро ту фарму купили і перепродали підприємцям за 250,000 доларів. А ті знову поділили фарму на земельні ділянки і заробили грубі гроші. Майже за рік на колишній фармі Отвелла набудовано чимало будинків і навіть створено нову дільницю, яка, за іменем колишнього власника фарми Отвелла, зветься дільниця Отвелл.

Гавреляк мав адвоката, який його заступав при купівлі й продажу тої фарми, і здається мені, адвокат повинен був звернути Гаврелякові увагу, що він може з перепродажем тої фарми мати клопіт з міською радою. Видно, що адвокат того не зробив. Як виявилось, що Гавреляк заробив на перепродажу великі гроші, в місті постав великий крик проти нього. Міська управа візвала Гавреляка до суду, і суддя вирішив, що він поступив неправильно, купуючи й перепродаючи приватно фарму, а ще будучи в тому часі мейором міста. Місто мало віддати

справу до суду, щоб Гавреляк заплатив відшкодування, але він погодився з містом і заплатив 100,000 доларів відшкодування, тобто приблизно ту суму, яку він заробив на перепродажу фарми. Справу ніби полагоджено, але противники Гавреляка дістали в руки свіжу причину його атакувати.

При чергових виборах на мейора Гавреляк знову кандидував, і хоч його противники вели проти нього дуже люту кампанію, він виграв вибори. Не зважаючи на те, що більшість едмонтонців заявила за Гавреляком, його противники, до яких належали й деякі професори та студенти Албертського університету, почали вести дуже неперемінливу кампанію проти нього, щоб його позбутися зі становища мейора міста. До них прилучилися теж деякі духовники протестантських церков, які навіть в своїх проповідях накидалися на Гавреляка. Головною провиною не було, на нашу думку, неправильне поступування в справі перепродажу міської власності, але те, що він був українець, хоч того останнього аргументу ніде не видигали публічно. Повторилися давні часи, коли наших поселенців називали різними згідливими іменами, принижували на кожному кроці та дискримінували. Теперішня кампанія мала трохи іншу форму. Хоч ледве чи можна назвати культурною формою боротьби анонімні телефони до дружини Гавреляка з лайкою та нападами, або обкидування його хати камінням, як то було в часі передвиборчої кампанії. А після виборів його противники влаштовували демонстрації перед управою міста, домагаючися, щоб Гавреляк уступив із становища мейора. Демонстранти були б, мабуть, бралися й силою викидати Гавреляка з його бюро, але поліція до того не допускала.

Але й прихильникам Гавреляка було тих демонстрацій забагато, от і вони зібралися перед будинком міської управи, де були демонстранти, і почали, на свій лад, розправлятися з ними, при чому деяких таки здорово потурбували. Перед будинком міської управи зробилася була така суматоха, що ніхто не знав, хто належить до прихильників, а хто до противників Гавреляка. Попалося тоді немало й деяким професорам і студентам університету, що вмішувалися до справ управи міста, хоч навіть не були канадськими громадянами, „обірвали” деякі студенти, бо прихильники Гавреляка, переважно наші робітники, мали тверді п'ястуки й не жартували з демонстрантами. Хто знає, як була б та велика демонстрація закін-

чилася, якщо б не вмішалася була поліція. Вона поволі пови-води́ла демонстрантів з товпи й відпроваджувала їх до автобусів, що, викликані поліцією, стояли поблизу. Як товпа побачила, що прихильники Гавреляка не жартують, почала скоро розбігатися на всі сторони, і площа перед будинком управи міста скоро опустіла. До будинку управи міста не дістався ніхто, бо й поліція стерегла будинку, а ще більше страху нагнали демонстрантам прихильники Гавреляка, які полагодили справу з демонстрантами по-своєму.

Під час сутички між демонстрантами та прихильниками Гавреляка, хоч які вони були прикрі, не бракувало й деяких веселих картин. Я був теж недалеко демонстрантів, стояв з боку й приглядався, як наші робітники „давали собі раду” з ними. Зрештою я не був сам, там було таких більше, як я, що з цікавості пішли подивитися, як буде виглядати демонстрація. Ми до демонстрантів не вмішувалися й не брали ніякої участі в боротьбі, що відбувалася перед будинком міської управи, але приглядалися збоку тій цілій немилій „комедії”.

Мені назавжди залишиться в пам'яті картина, як один з наших робітників схопив за бороду якогось професора університету, а інший бив його по руці й кричав: „пусти бороду, бо скрутиш йому карк!”. Не знаю, чи наш робітник перестрашився крику, чи дійсно боявся, що скрутить професорові шию, на всякий випадок він пустив бороду. А професор як вирвався з рук, то погнав так скоро, що здається й бистрий кінь був би його не здігнав. Гадаю, що він в житті більше на ніяку демонстрацію вже не піде.

В іншому місці якийсь наш бив демонстранта в груди, той пробував вирватися, але наш таки не пускав. Аж врешті демонстрантові якось вдалося вирватися з рук, і він теж наклав п'ятами з-під будинку управи міста.

Ще інші попадали на землю, на них кинулися їхні противники і б'ють куди попало. Здається мені, що ніхто навіть добре не знав, кого б'є, але в розпалі боротьби багато не розглядався й не думав, лише бив, щоб бити. Ті з землі були б, здається, ніколи не могли вирватися від п'ястуків, якщо б не поліція, яка по одному витягала їх і відпроваджувала в безпечне місце на автобуси.

Деякі демонстранти дісталися були на платформу перед управою міста. Їх притиснули напі до краю, і вони мусіли скакати вниз. А то було досить високо. Якимсь робом між ними опинилися й дівчата чи жінки, які більше крику робили. Їх теж зганяли з платформи, і вони, з криком, скакали вниз та рятувалися втечею до автобусів. Для нас, що стояли збоку, це було досить весело видовище, і ми мали чималу потіху. Але демонстрантам було не до сміху, деякі з них таки добре „обірвали”.

Велика й бурхлива демонстрація перед будинком управи міста проти мейора Василя Гавреляка закінчилася тим, що приклонники Гавреляка розігнали всіх демонстрантів. Учасники демонстрації пробували відтак скаржити до суду міську поліцію, що вона, мовляв, не брала їх в оборону й дозволила приклонникам Гавреляка їх не лише розігнати, але й здорово потурбувати. Зокрема чіплялися вони до тодішнього начальника міської поліції, колишнього старшини Ар-Сі-Ем-Пі, який був дуже добрим поліцистом і держав порядок у місті. Йому закидали, що він дав наказ поліції не встрявати в бійку між демонстрантами й приклонниками Гавреляка, лише стояти з боку і, як уже комусь буде дуже прикро, тоді його боронити. Поліція справді так поступала, бо в бійку не вмішувалася, лише не впустила демонстрантів до будинку управи міста.

Скаргу демонстрантів розглядав провінційний суддя, „маджістрейт”, але він ствердив, що не було ніякої основи для скарги, бо поліція не зробила нічого каригідного й поводи́ла себе так, як звичайно, під час демонстрацій, повинна була поводитися. Суддя не знайшов теж основи до будьякої скарги на начальника поліції, що він занедбав дати чи не дав ніяких наказів, щоб перешкодити приклонникам Гавреляка турбувати демонстрантів та їх розганяти. У висліді слідства та переслухання суддя відкинув скаргу.

Та приклонники Гавреляка не закінчили своєї діяльності на розбитті демонстрації. Вони кілька днів пізніше влаштували свою власну демонстрацію перед будинком провінційної легіслятури. Кількасот демонстрантів з відповідними таблицями і транспарентами маршувало з осередку міста головними вулицями під будинок легіслятури. Там їх представники пішли до тодішнього албертського прем'єра Е. С. Меннінга і

домагалися від нього, щоб він забезпечив спокійне й мирне виконання обов'язків мейорові Едмонтону Василеві Гаврелякові, який був правильно й легально вибраний мешканцями Едмонтону. Демонстрація, на яку її провідники дістали дозвіл від поліції, відбулася спокійно й мирно. Поліція йшла попереду, по боках та позаду демонстрантів, щоб їх випадково хтось не зачіпав, але з демонстрантів з-під будинку міської управи не показався ніхто, бо вони дістали там доброго прочухана.

Поруч демонстрантів ішли, а з боків приглядалися походові, деякі цікаві, яких ніколи при таких нагодах не бракує, але з них ніхто ані не робив перешкод у поході, ані не зачіпав демонстрантів. Не пригадую собі точно, що тодішній прем'єр Меннінг відповів провідникам демонстрації, але здається мені, що він запевнив їх про всі можливі старання, щоб того рода демонстрацій проти Гавреляка більше не було. І дійсно відтак бурхливих демонстрацій вже не було, але зате було багато т.зв. шептаної пропаганди по місті, тобто противники Гавреляка пускали в обіг різні сплетні, щоб його дискредитувати як мейора міста. Немає сумніву, що ці сплетні багато причинилися до того, що в багатьох едмонтонців Гавреляк втратив пошану та популярність, якою він тішився передтим майже в усіх едмонтонців, а це згодом причинилося до його програної у федеральних виборах. Але на його працю в управі міста ця „шептана пропаганда” не мала ніякого впливу. Дехто з приятелів Гавреляка радив йому заскаржити того чи того автора і пропагатора сплетень до суду, але Гавреляк відмовлявся. Він вважав, що то було б нижче його честі з такими справами йти до суду й скаржити едмонтонців, про добро яких він повинен дбати.

Варто ще додати, що з тих кількох університетських професорів, які брали участь чи були, може, навіть спричинниками демонстрації проти Гавреляка, за кілька років не лишився на університеті ні один. Не знаю, чи вони самі покинули університет, чи їм хтось допоміг забратися звідси, але по них залишалися ненависть і завзяття проти Гавреляка, яка подекуди покутує ще й сьогодні.

І ще про Василя Гавреляка. Королівська Комісія в одній особі. Проте такі публічні допити були і проти інших державних мужів. Гавреляк кандидує на федерального посла з округи „Едмонтон-Сентер”, але без успіху. І ще про його перепетії. Резюмі: закопаний у землю талант.

Демонстрація під будинком управи міста, деякі публічні накиди, а передусім шептана пропаганда спонукали Василя Гавреляка звернутися до прем'єра Алберти Е. С. Меннінга, щоб він призначив окрему комісію, яка перевірила б його діловодство та його поведінку та видала постанову, чи він поводить себе правильно, чи, може, в чомусь порушив правила чи звичаї, які обов'язують мейора міста під час виконання його обов'язків. Дехто твердив, що такого слідства домагалися теж і противники Гавреляка. Може, й домагалися, мені про те невідомо. Але Гавреляк сам просив албертського прем'єра про таке слідство, а прем'єр, йдучи назустріч проханням Гавреляка, призначив одноособовою „королівською комісією” суддю Албертського найвищого суду з Калгарі, який таке слідство й перевів.

В історії Гавреляка є трохи дивне одно: не лише він, але й деякі інші мейори мали з міськими управами клопіт. Майже одночасно зі справою Гавреляка було теж обвинувачення проти тодішнього мейора Калгарів, що він надужив свого уряду та доробився коштом міста. Проте нікому не робили таких прикросів, як робили Гаврелякові. Замітне те, що всі ті оборонці прав міста у відношенні до мейора ніколи не підносили голосу в той спосіб, як проти Гавреляка, коли висували закиди проти інших мейорів, попередників Гавреляка. Тут вже лежала таки ненависть, а може, й заздрощі проти мейора, що походив з українського роду, не змінив свого імени, мав відвагу називати себе українцем, а що найважливіше, походив з родини українських поселенців, проти яких через довгі роки завзято виступали предки теперішніх демонстрантів.

Калгарський суддя вів публічний допит у справі В. Гавреляка в будинку суду в Едмонтоні впродовж кількох тижнів та докладно просліджував проти нього всі закиди, які його противники подали.

Очевидно, Гаврелякові противники намагалися висунути якнайбільше обвинувачень проти нього, він, мовляв, надужив свого уряду, щоб здобути особисті користі чи заключити якісь корисні торговельні умови тощо. Пам'ятаю, як сьогодні, коли суддя запитав В. Гавреляка, як то сталося, що він купив у банку велику кількість паїв Албертського нафтопроводу по звичайній ціні, хоч було застережено, що кожний мешканець Алберти може купити лише невелику кількість тих паїв. Він відповів, що пішов до свого банку, через який переводив усі свої торговельно-промислові трансакції й запитав, чи може купити більшу кількість паїв. Банковий урядовець відповів, що може, й продав йому бажану кількість паїв по звичайній ціні без ніяких труднощів. То було велике розчарування для противників Гавреляка, які пускали погolosки, що він купив таку велику кількість паїв якимись крутими шляхами. А паї Албертського нафтопроводу в тому часі вже були варті далеко більше, ніж їхня продажна ціна.

Таких звинувачень проти Гавреляка було досить багато, але всі вони не мали ніякої солідної основи тому суддя їх усіх відкинув. Одиною провиною Гавреляка суддя визнав купівлю землі, яку незабаром включили до території міста, наслідком чого він заробив поважну суму, яку, на думку судді, він повинен був містові повернути. Після проголошення присуду, В. Гавреляк забрав свої приватні папери зі свого бюро в місті, склав їх до свого портфеля і вийшов з будинку, так резигнуючи зі становища мейора. Згідно з рішенням судді, Гавреляк заплатив тоді містові 100,000 доларів, які заробив на перепродажу землі і на тому справа ніби закінчилася. Бодай так здавалося Гаврелякові і його прихильникам.

Однак якраз цю резигнацію використовували противники Гавреляка в його черговій кампанії на мейора, та намагалися підірвати його добре ім'я серед мешканців Едмонтону. Як відомо, Гавреляка тоді вибрали знову мейором міста великою кількістю голосів, але це не зупинило його противників влаштовувати проти нього бурхливі демонстрації перед будинком міської управи.

Для декого може видаватися дивним, що проти Гавреляка провадив слідство аж суддя Албертського найвищого суду в справі його поведінки як мейора Едмонтону. В Канаді в цьо-

му нема нічого надзвичайного. Подібне слідство було ведене передше навіть проти тодішнього прем'єра Е. С. Меннінга. Е. С. Меннінг мав недалеко Едмонтону свою фарму, на якій мав житловий будинок та різні господарські будинки. Поруч його фарми мала землю провінція Алберта. Е. С. Меннінг заміняв цю землю від провінції Алберти за іншу ділянку з тим, що він дістав теж право до мінералів на цій новій землі. За якийсь час на ній знайдено нафтову ропу, і Е. С. Меннінг продав свої права за добрі гроші. Дехто висунув закид проти Е. С. Меннінга, що він надужив свого становища і завдяки ньому перевів з провінцією заміну землі, з якої відтак мав великий прибуток. Тоді також ведено проти Е. С. Меннінга слідство, одначе суддя визнав, що він нічого протизаконного не зробив і звільнив його від всякої вини.

Здається, що таке слідство могло було бути переведене й проти кол. міністра Албертського провінційного уряду Е. Теннера, який був замішаний у справу побудови албертського нафтопроводу й якому закидали, що він на паях тої компанії заробив грубі гроші. Проте Теннер заздалегідь зрезигнував зі становища міністра і взагалі відійшов від політики, а навіть виїхав з Едмонтону і його справа тим самим закінчилася.

Деякі албертські міністри мали судові допити в справі перепродажу землі під будову, на якій заробили незлі гроші. Один з моїх знайомих нагадав мені ще, що й кол. міністер уряду суспільного кредиту Гук мав також судовий допит у справі продажу землі під будову міської ділянки, що є властиво окремим містом, під назвою Шервуд Парк.

Міністер Гук купив ту землю, яка була далеко поза кордонами Едмонтону і відтак поділив її на будівельні площі та продав із добрим зарібком контракторам, які збудували згодом Шервуд Парк. Хтось із противників міністра Гука заскарижив його до суду, що він, хоч знав, що там має бути збудована нова міська ділянка, якраз тому цю землю купив і, завдяки своєму становищу провінційного міністра, подбав про те, що там дозволено будувати сателітне місто, чи радше окрему міську ділянку Шервуд Парк. Гука переслухували в суді, здається, цілих два тижні, але вкінці звільнили від вини й карі. Дехто з едмонтонців нарікав, що його звільнили тому, що він був провінційним міністром і мав скрізь добрі зв'язки, але суд

судом, отже судового рішення не можна критикувати. Якщо суд його звільнив, значить, що суд не знайшов ніякої вини в поведінці Гука.

Тепер, здається, буде мати подібний допит колишній прем'єр провінції Нью-Фавндланд, Дж. Смалвуд. Смалвуд був прем'єром тої провінції на протязі 20 років і включив провінцію до канадської федерації, бо вона передтим належала до Англії. В минулих виборах Смалвуд програв дуже малою кількістю голосів, протестував проти програної, і в провінції навіть відбулися нові вибори, але він знову програв і виїхав до Англії. Тепер нововибраний прем'єр Мурс відкрив, що Смалвуд був співвласником сімох будинків, у яких є приміщені державні крамниці для продажу алкогольних напитків. Уряд Нью-Фавндленд призначив окрему королівську комісію, яка має цю справу прослідити й вияснити, чи Смалвуд дійсно мав якусь частку в тих будинках, що за їх винайм плачено з каси провінційного уряду. Новий провінційний уряд заповів заздальгідь, що навіть якщо б знайшли, що Смалвуд має там якусь частку, уряд не буде починати проти нього ніякої судової акції. Смалвуд заявив на телевізії, що він співвласником тих будинків не є, але уряд таки веде слідство. То неважне, що Смалвуд зробив протягом 20 років свого урядування для провінції, як виявиться тепер, що він таки був співвласником, то вправді суду не буде, але за Смалвудом лишиться опінія, що він користав із державного майна.

Я хотів би ще сказати дещо про кандидатуру В. Гавреляка на посла до федерального парляменту. Він кандидував уже раз давніше проти кол. посла А. Головача. Але тоді В. Гавреляк не мав щастя, бо виборча округа Східний Едмонтон пішла за А. Головачем, і він вибори програв.

Та В. Гавреляк не з таких, щоб справу занехати. Він ждав відповідної нагоди, щоб знову висунути свою кандидатуру. Така нагода трапилася в федеральних виборах, коли в Едмонтоні створено ще одну нову виборчу округу, Едмонтон-Сентер. Він рішив поспробувати щастя в тій новій окрузі, повів досить сильну кампанію за своєю кандидатурою і стягнув на номінаційний мітинг чимало людей. Про кандидатуру старалися три англійці та два українці: В. Гавреляк і молодий адвокат Р. Дзеник. Едмонтонський відділ федеральної партії не

хотів піддержувати кандидатуру Гавреляка, хоч він робив заходи, але піддержував англійського кандидата Грея. На номінаційних виборах В. Гавреляк дістав досить поважне число голосів, бо аж 710, але все таки замало, щоб дістати номінацію. Тоді почали переводити друге й третє голосування. Наші учасники зборів думали, що Гавреляк дістав потрібне число голосів, і багато з них пішло спокійно додому. Тимчасом два англійські кандидати заявили, що вони відтягають свою кандидатуру і просили своїх прихильників дати свої голоси на Грея.

Наш другий кандидат Р. Дзеник теж відтягнув свою кандидатуру, і в кінцевому голосуванні залишилися лиш Гавреляк і Грей. Якщо б всі наші учасники зборів були залишилися до кінця, то, здається, Гавреляк був би дістав офіційну номінацію. А тому, що чимало їх залишили збори, Гавреляк не дістав потрібної кількості голосів, і Грей дістав номінацію невеликою більшістю.

Гавреляк домагався перерахування голосів, бо думав, що, може, при численні голосів були якісь неправильності, але й то нічого не допомогло. Голоси перераховано і показалося, що Грей мав таки більше. Та Гавреляк таки не піддався і рішив йти до виборів як незалежний ліберальний кандидат. Тоді в окрузі Едмонтон-Сентер були два ліберальні кандидати: офіційний кандидат ліберальної партії Грей та незалежний ліберальний кандидат В. Гавреляк. Проти них обох йшов офіційний кандидат консервативної партії, популярний едмонтонський спортсмен Стефан Папроцький. Родина Папроцьких приїхала до Канади з Галичини, із сусіднього села від мене, з Білої Чортківської, і жила в Едмонтоні недалеко української катедральної церкви св. Йосафата, до якої всі сини ходили й де виростали. У всіх хлопців залишилося чимало українського духа, і вони, хоч офіційно польського походження, часто визнають себе українцями і виступають публічно в нашому імені. Деколи, як того вимагає справа, вони беруть участь і в деяких імпрезах польської спільноти. Я пишу це лиш тому, що через свою польсько-українську приналежність Папроцькі мають у виборах піддержку і багатьох українців і багатьох поляків. А втім теперішній провінційний посол д-р К. Папроцький є одружений з українкою і почуває себе радше українцем. А його брат, федеральний посол С. Папроцький, який кандидував проти Гав-

реляка, вправді не декларує себе виразно українцем, але бере живу участь у різних українських імпрезах і часто виступав в обороні українських справ у федеральному парламенті.

Я підкреслюю це тому, що Гавреляк мав проти себе неабияку опозицію: з одного боку офіційну ліберальну партію Алберти, а з другого — офіційну консервативну партію, а до того прихильників консервативного кандидата С. Папроцького ще з тих часів, коли він був одним із популярних гравців футболу в едмонтонській спортивній дружині „Ескімоси”. Змагатися в такому складі противників було нелегко, одначе В. Гавреляк таки вирішив спробувати щастя.

Проте Гавреляк сподівався, що його поулярність серед едмонтонців і дальше така сама, як тоді, коли він був едмонтонським мейором і був перевибраний без вибору, бо ніхто не хотів проти нього кандидувати. До того Гавреляк мав дуже добре zorganizований пропагандивний апарат, який дійсно працював з великою посвятою й жертвенністю. Він дав теж чималу суму грошей на виборчу кампанію, але все те не принесло бажаних успіхів. Кампанія В. Гавреляка була добра, хоч і завзята, але й його противники, головню офіційний ліберальний кандидат Грей та його приклонники, вели теж завзяту, деколи надто неперебірчиву кампанію. Я не згадую вже різного рода шептаної пропаганди, але такі події, як здирання Гаврелякових передвиборчих афішів по місті, чи знищування летючок навіть у день виборів, не можна вважати чесною грою. Найгірше в тому, що навіть наші великі ліберали, великі противники Гавреляка, теж прикладали рук до тої брудної кампанії. Це твердження не видумка. Під будинком мого бюро був великий передвиборчий афіш Гавреляка, причіплений на окремій таблиці. Щовечора хтось скидав цей афіш на землю. В день я сам час від часу дивився, чи він ще є, отже ніхто не важився вдень його зривати. Але ввечорі, як я поїхав додому, вже хтось з'явився і таблицю з афішем кинув на землю. Очевидно, що наступного дня афіш знову стояв на своєму місці, бо я його знову ставив, а ввечорі його знову скидали. Так було кожного дня аж до самих виборів.

Варто ще згадати, що Гавреляк дістав був піддержку від адвоката українського роду, який колись вів спільно адвокатську канцелярію із теперішнім премієром П. Трюдом у Монреалі.

Гавреляк видрукував був окремі афіші, в яких покликувався на піддержку цього адвоката та, посередньо, й на піддержку самого П. Трюда. Тоді офіційний ліберальний кандидат Грей та його прихильники дістали письмо, що П. Трюдо піддержує ліберального кандидата Грея, тому всі нерішені прихильники ліберальної партії віддали свої голоси на Грея.

Однак розбиті едмонтонські ліберали не вибрали ні Гавреляка ні Грея. Боротьбою між двома ліберальними групами скористався консервативний кандидат С. Папроцький, який легко дістав найбільше число голосів і був вибраний федеральним послом у виборчій окрузі Едмонтон-Сентер. С. Папроцький репрезентує цю виборчу округу в Оттаві й досі. Він там є досить популярний, бо часто забирає голос у різних справах. Здається, що він буде кандидувати і в найближчих виборах і мабуть, буде перевибраний. В. Гавреляк, покищо, не має заміру кандидувати ні до федерального парламенту, ні до міської управи. Але чи він колись не вирішить ще раз кандидувати в парламентарних виборах, годі сказати. Він ще молодий, має багато енергії і досить амбіції, отже можливо, що захоче ще раз поспробувати щастя.

Я чув з певних джерел, що В. Гавреляк мав нагоду кандидувати до федерального парламенту з ліберальної партії у веґревильській виборчій окрузі. Мені говорили, що до нього зверталися кілька разів, щоб він погодився кандидувати з тої округи, однак він відмовився, бо хотів конче кандидувати з Едмонтону. Я чув, що веґревильська ліберальна партія навіть відклала була свою номінаційну конвенцію до того часу, доки не відбудеться в Едмонтоні конвенція ліберальної партії, на якій старався про номінацію В. Гавреляк. Веґревильські ліберали сподівалися, що коли Гавреляк не дістане номінації в Едмонтоні, то, може, погодиться кандидувати у веґревильській окрузі, де був би дістав легко номінацію і, мабуть, був би виграв вибори, бо він походить родом з тої виборчої округи. Однак він таки відмовився кандидувати з Веґревил і волів кандидувати як незалежний кандидат в Едмонтоні, де вибори програв.

Тепер В. Гавреляк не бере безпосередньо живої участі в політиці, але піддержує свої давні добрі зв'язки з різними політиками. Займається він тепер лише своїми підприємствами.

ми, яких він має чимало. Потрохи працює теж в українській греко-православній громаді св. Івана, де був навіть головою церковного комітету, а тепер буде для неї дім для пенсіонерів. Його приватні підприємства — великі, є їх багато. Він є власником двох чи трьох готелів, одного чи двох мотелів, має кілька чиншових будинків та паї в різних компаніях. Він є одним з наших найкращих купців і промисловців і вміє вести свої всі підприємства прибутково. Від звичайного фермерського хлопця до свого сьогоднішнього становища, В. Гавреляк дійшов завдяки своїй вродженій інтелігенції, своїм здібностям та працьовитості. Він працює дуже багато, сам турбується всіми справами й тому має у всьому успіх.

На цьому я й закінчив би свою довгу історію про Василя Гавреляка. Але, у зв'язку з деякими заввагами моїх знайомих, хочу ще дещо додати. Багато моїх знайомих, читачів „Українських Вістей”, де мої спогади друкувалися, дорікали мені, що я написав за В. Гавреляка аж надто багато. Дехто казав, що він собі на те не заслужив. Інші мали відносно В. Гавреляка ще інші застереження.

Передусім я не намагався виправдувати В. Гавреляка. Я писав його історію. А в історії пишеться те, що було, чи було воно правильне, чи ні. Я не почуваю за собою права його хвалити, чи засуджувати. То не моя справа, хай його судить за його поступки українська громада в Канаді та наша історія.

Гавреляк прибув до Едмонтону зовсім невідомою людиною, не мав за собою ніяких великих успіхів, ні досягнень. Таких людей, що прийшли до Едмонтону десь із фермів, було чимало. Але про багато з них ніхто нічого не знає. Залишилися в людській пам'яті ті, що щось зробили, до чогось добилися. З наших канадських українців багато вийшло в люди завдяки своїй талановитості. Згадаю от хоч би таких, як вінніпезького мейора Ст. Дзюбу, кол. міністра в уряді Дж. Діфенбейкера, а тепер суддю для справ канадського громадянства М. Старчевського-Стара та багатьох менше відомих. Гавреляк зробив для Едмонтону дуже багато, але деякі його незручні вчинки применшили його заслуги. Замітне і те, що Гавреляк боровся довгі роки за побудову другого трансканадського шляху до Ванкуверу, т.зв. „Словгед Рут”, який вкінці й збудовано. Ко-

ли ж прийшло до відкриття того шляху, то всі хвалилися своїми заслугами, а Гавреляка навіть не згадали.

Я допомагав Гаврелякові багато в його передвиборчих кампаніях лише тому, що він був українського роду і, на мою думку, тоді на допомогу заслугував. За те я не мав від нього ніяких користей, ані ніякої заплати. Я вправді маю бюро продажу нерухомостей, але Гавреляк до мене ніколи не звертався за посередництвом, щоб я заробив щось на продажу якихсь його будинків. Хоч я й моя дружина за ним працювали дуже багато, то він нам за те гарно подякував і післав моїй дружині квіти та цукерки.

Коли я написав про Василя Гавреляка більше, то це тому, що він є небуденною постаттю між нашими поселенцями. Він, завдяки своїм талантам, швидко вийшов на верхи канадської політики, став людиною, з якою мусіли рахуватися не тільки в Алберті, але й в Оттаві. Треба тільки жаліти, що, через свої торговельні трансакції, він не дійшов там, де міг би був дійти, де повинен був дійти, не став великою людиною в канадській історії. Тому його треба вважати людиною, що, за біблійною історією, закопала свої таланти на шкоду не тільки собі самому, але й усій канадсько-українській спільноті і навіть усій Канаді.

Ці рядки дописую вже по надрукуванні моїх спогадів. Як Фенікс з попелу, Василь Гавриляк воскрес, покищо тільки в муніципальній політиці. Восени 1974 року він знову вийшов майором столичного міста Едмонтону, одержавши 49% усіх відданих голосів. Тому, як кажуть, ще не все пропало, українська канадська спільнота може знову покладати великі надії на свого талановитого сина.

Наші перші професіоналісти в Алберті: лікар д-р Іван Оробко і адвокат Іван Басараб — найчесніший адвокат, людина золотого серця, він — видатний український діяч. Спогад Івана Ісаїва про нього.

Здається мені, що кожний з наших поселенців зрадів, і то немало, як між нашими людьми стали працювати українські професіоналісти. Вже не треба було мучитися й розказувати свої хвороби чи свої правничі труднощі лікареві чи адвокатові через перекладача, який частенько теж не знав добре англійської мови, а можна було розказати все прямо своєму адвокатові чи лікареві. А вони до того були добре обзнайомлені з нашим способом життя та нашими обставинами і нас таки добре розуміли, не так, як чужі професіоналісти, що завжди міряли нас своєю міркою.

До наших перших професіоналістів належав покійний д-р Іван Оробко, який був не лиш добрим лікарем, але до того був людиною надзвичайно доброго серця, він ніколи не відмовив нікому, коли треба було поїхати до хворого, навіть серед ночі, і дати лікарську пораду чи навіть негайно завезти до шпиталю.

З чужих лікарів залишив між нашими поселенцями дуже добру пам'ять д-р Алберт Ернест Арчер з Лемонту, який теж ніколи не відмовляв допоміти нашим поселенцям, що до нього приходили за лікарською порадою та допомогою. Знаю про один випадок, коли він поїхав конем верхи до одного фермера, якого жінка мала мати дитину й була тяжко хвора. Він приїхав негайно і, мабуть, врятував жінку від смерті. Наш фермер по-англійському говорити не вмів, грошей не мав і не знав, як з лікарем розговоритися. Д-р Арчер ще залишив і лікарства для жінки та сказав по-українському тих кілька слів, що їх був навчився: „Все буде добре”. Фермер похитав головою і дав д-рові Арчерові два тузини яєць, бо нічого іншого не мав. Лікар взяв яйця, засміявся, ще й подякував і поїхав додому. Таких випадків про д-ра Арчера я знаю більше, тому він і залишив між нашими поселенцями дуже добру пам'ять. Але таких лікарів не було багато. То були одиниці. І якраз тому такою великою популярністю тішився по-

кійний д-р Іван Оробко, бо і він мав для наших фермерів добре серце, розумів їх й приходив їм завжди з поміччю.

Між нашими першими професіоналістами був теж адвокат Іван Басараб. Що правда, він не був адвокат в кримінальних справах, навіть не дуже рвався до справ, з якими треба було йти до суду, але зате був дуже солідний у всіх справах, що торкалися перепису майна чи власності, продажу та купна, виготовлення різних документів тощо. В таких справах він був дуже точний і совісний, а при тому чесний і скромний та не вимагав багато за свої послуги. Він взагалі не вмів нікого „натягати”, тобто числити перебільшені ціни за свої адвокатські послуги.

Одного разу прийшов до мене один наш фермер, який мав клопіт із своєю дружиною та радився мене, до якого адвоката він повинен піти. Я його післав до І. Басараба. Прийшов наш фермер туди, розказав адвокату свої клопоти та просив, щоб допоміг йому дістати розвід. Покійний адвокат Басараб вислухав довгого слова нашого фермера і сказав йому: „Знаєте, дістати розвід то не така легка справа. Ви мусите мати докази, що ваша дружина вас зрадила. Мусите її зловити на „гарячому вчинкові”, доказати, що вона була десь у чужому мешканні або в готелі з чужим чоловіком і на те мусите мати добрих свідків, тоді я можу допомогти вам дістати розвід”. Фермер сказав, що він такого доказу не має й не може мати, а тоді покійний адвокат Басараб відмовився взяти ту справу.

Наш фермер не дав за виграну й пішов шукати іншого адвоката. Хтось його справив до нашого адвоката, який не був такий совісний, як Басараб. Цей вислухав справу й сказав, що дістане розвід, але фермер мусить зразу заплатити 300.00 доларів. Фермер заплатив вимагану суму, а адвокат сказав, що він його покличе, як буде потрібно. Фермер ждав два роки, щоб адвокат його покликав, а тоді пішов знову до нього. Той сказав, що він зробив усе можливе, але розводу таки не дістав. На доказ своїх заходів він навіть показав фермерові різні письма зі суду, одначе вислід його старань був такий, що фермер не дістав розводу. В тому часі суд давав розводи лиш на основі доказаної подружньої зради, на що наш фермер ніяких доказів не мав. Щойно тоді наш фар-

мер побачив, що Басараб був чесний адвокат і зразу йому сказав, що він не має ніякого вигляду на розвід і навіть не хотів тої справи брати. З того часу наш фармер з усіми своїми адвокатськими справами йшов до канцелярії покійного І. Басараба.

Таких випадків, де покійний І. Басараб відмовився взяти адвокатську справу, бо знав, що її не можна виграти, я знаю дуже багато. Він не був, як деякі інші адвокати, готовий взяти будьяку справу, без уваги на те, чи її виграє, чи ні. Він брав лише ті справи, щодо яких був певний, що їх виграє, і то без ніяких нечесних засобів та крутість. Через те, мабуть, де-хто вважав адвоката Басараба не надто добрим й бистрим, бо інколи люди думають, що лише той адвокат є добрий, який зуміє виграти кожну справу, без уваги на те, чи слушну чи неслушну, і без уваги на те, якими засобами він у суді послуговується. Басараб до таких адвокатів не належав, може, й тому він не доробився великого майна. Він жив скромно, але завжди давав свою жертву на всі церковні та національні цілі. Лишив по собі пам'ять доброго українця і чесного представника професії адвокатів.

Ось коротка біографія Івана Басараба.

Після приїзду до Едмонтону в 1919 році він закінчив правничі студії і в 1922 році став першим українським адвокатом в Алберті. Під час студій був він членом, а відтак і головою, Українського Народного Дому та членом редакції щоденника „Новини”, що тоді виходили в УНД-омі. А потім звалилося на плечі першого українського адвоката безліч праці, головуство й участь у різних громадських комітетах та організаціях. І Басараб був одним із засновників, а згодом довголітнім членом дирекції тижневика „Українські Вісті”, почесним головою багатьох комітетів, кандидатом на посла до провінційного парламенту, а врешті, в січні 1944 року, за володіння короля Юрія VI, Івана Басараба, того заслуженого канадсько-українського діяча, федеральний уряд іменував королівським радником. То було перше таке відзначення українця в Алберті. То відзначення прийняли українці Едмонтону та Алберті з великим і щирим ентузіазмом, що й було виявлено на величавому бенкеті в честь І. Басараба в кілька тижнів пізніше. Пригадую собі, що д-р Іван Оробко,

перший наш лікар у Алберті, був тим відзначенням так зворушений, що хотів на свій кошт видати окремий додаток до „Українських Вістей”, присвячений І. Басарабові сприводу його відзначення.

А наші люди пам'ятають І. Басараба особливо з тяжких часів, з 30-их років господарської депресії. Як тільки настала господарська криза, позичкові компанії кинулись стягати довги, відтак ліцитувати фарми, а то й міські доми. Збіжжя були тоді повні шпихліри, фермери мали теж багато худоби, свиней, дробу — всього було повно на фармах, але ніхто не хотів їх виробів купувати, навіть за безцін — і фермер, хоч був багатий на свої господарські продукти та худобу, але був без centa в кишені. Сотки фермерів стали приходити до адвоката Басараба за порадою і поміччю.

Декілька років провів він майже на безплатній обороні покривджених фермерів і рятував їх землю та дах над головою. А скільки було випадків, що І. Басараб за свої гроші мусів прогудувати родину в місті або заплатити подорож назад на фарму. І якраз тоді виявилася його велика людяність супроти покривдженого брата, її наші люди пам'ятали дуже довго і приходили постійно до нього за адвокатськими порадами, як по свячену воду, навіть тоді, коли господарські труднощі проминули. Як перший адвокат українець в Алберті, І. Басараб поставив дуже високо приклад професійних і людських чеснот українського інтелігента на чужині, приклад, який його наслідники повинні наслідувати і над усе цінити.

Іван Басараб походив родом із села Новосілка, повіт Підгайці, Галичина. До Канади приїхав 1904 року молодим хлопцем. Зразу осів у Монреалі, а згодом переїхав до Вінніпегу, де вечорами працював, а днями ходив до школи. Так скінчив він у Вінніпегу й Брендоні середню школу й учительський курс, після чого вчителював, а відтак став інспектором шкіл у Манітобі. В 1915 році він покинув працю інспектора і почав студіювати право в Манітобському університеті.

Під час студій Басараб належав до того гуртка молодих українських інтелігентів, які організували між нашими робітниками курси англійської мови, українські освітні курси, хо-ри, драматичні гуртки, вистави, дискусійні вечори тощо.

В 1919 році він переїхав до Едмонтону, щоб закінчити свої правничі студії, і замешкав у бурсі ім. Т. Шевченка. Тоді давав він студентам лекції з українознавства, а згодом включився в членство багатьох українських організацій в Едмонтоні, в яких був часто головою або бодай членом управи. Був він, між іншим, головою Братства Українців Католиків, членом Союзу Гетьманців-Державників і т.д.

В канадській політиці він належав до консервативної партії і з тої партії в 1935 році кандидував на посла до Албертської легіслятури, але не був вибраний.

В 1932 році адвокат І. Басараб одружився з Марією Скоропад, з якою мав дві дочки. Адвокатську канцелярію відкрив він в 1922 році, і, як перший український адвокат в Алберті, вів її майже через 40 років, аж до останніх днів свого життя.

Помер він, після короткої хвороби, 1 лютого 1961 року на 73-ому році життя. З покійним Іваном Басарабом зійшла в могилу людина кристалевого характеру, великих чеснот та передусім щирого українського серця, що високо держала ім'я українських поселенців у Канаді.

Покійний Іван Басараб був не лиш першим українським адвокатом в Алберті, але й був теж щирим громадсько-суспільним діячем. Здається мені, що найкращу його характеристику написав Іван Ісаїв, приятель Басараба, вміщена вона була в „Українських Вістях” з 9 січня 1961 року п.з. „Про першого українського адвоката в Алберті, Івана Басараба”. Передруковуємо її в цілості:

„Йордан в Едмонтоні в 1928 році був дуже зимний. Десь коло 6-ої години рано висів я з Сі-Ен-Ар-ського поїзду і, з валізкою в руках, немитий, голодний, невиспаний, помчав залізничним шляхом до Бурси ім. Т. Шевченка при 92-ій вулиці, де тепер притулок для протестантських дітей. Там, завдяки Братові Методієві, ЧБХШ, примістився я в холодній кімнаті, прибрався сьак-так, поснідав і пішов до міста познайомитися з нашими людьми, що їх адреси дістав у Вінніпегу.

Першим із тих людей був адвокат Іван Басараб. Застав я його в його бюро в будинку „Герепі”, при вулиці Джеспер і согій вулиці, вже в годині 9-ій ранку. Низького росту, до-

силь стрункий, з волоссям стриженим „на щітку”, елегантно одягнений, зустрів мене з усмішкою, приязно. Ми подали собі руки. Він своєю стиснув мою щиро, сердечно. Я відчув тепло його руки. Не сподівався я тоді, що тепло, яке огорнуло тоді моє серце, в наступних тридцяти роках не прохолоне, а навпаки — ще тепліше буде до тої ласкавої, наскрізь чесної, шляхетної, глибоко культурної й щиросердечної людини, з якою наша приязнь не захмарилася до сьогоднішнього дня.

* * *

В нас густо-часто згадується про піонерів-фермерів та робітників та про їхні заслуги у розвитку українського життя в Канаді. Але мало, а то й зовсім не згадуємо піонерів інтелігентів, професіоналістів, що приблизно 50 років тому, зразу як студенти середніх шкіл, а опісля як учителі, студенти університетів й остаточно як професіоналісти були носіями національної культури та основниками багатьох наших товариств та інституцій. Жеребки, Ферлеї, Арсеничі, Бачинські й багато-багато інших — творили неначе Кирило-Методіївське Братство за часів Т. Шевченка. До того ідейного круга молодих інтелігентів, які буквально за обшивку витягали наших парубків-імігрантів з готелів і „пул-румів” і затидали їх до українських вечірніх шкіл, на проби хору тощо, належав теж і Іван Басараб, зразу студент середньої школи, пізніше вчитель, інспектор шкіл і студент прав Манітобського університету.

Та доба, 1907-1918 роки, досить блідо була до того часу насвітлена в кількох начерках нашої історії в Канаді. Радо й яскраво розказував про неї Іван Басараб в товариських сходинах. Сходились покійні вже: д-р Т. Дацьків, І. Слюзар, І. Паснак, адв. Н. Романюк, адв. Ю. Шкварок, ще живий Гр. Байрак та я.

Зачне, бувало, хтось говорити щось про Ферлея чи іншого діяча-піонера. „То, панове, було так” . . . перебивав І. Басараб, і тоді йде докладна історія-монографія людини й подій, із усіми обставинами й ситуаціями, характеристикою осіб і їх оцінкою разом з критичними заувагами, що їх ще й тепер годі публікувати. Говорив він цікаво, з темпераментом, захоплююче, малював постаті, образи. Його ілюстрації пригадували мені незрівняні монографії й критичні огляди подій минулого, що їх я мав честь і велику приємність слухати з уст

проф. Д. Дорошенка. На додаток І. Басараб кидав цитатами й порівняннями з історії та філософії Греції та Риму, яких він був добрим знавцем. Ті милі зустрічі відбувалися звичайно з суботу пополудні. Нам не перешкоджував у розмові телефон, бо тоді ще по наших домах телефонів не було. Дві-три години проходили у свого роду клубі, навіть не знати коли. А обговорювано там усе, починаючи від прийняття християнства в Україні до причин програння німцями першої світової війни. А вже як йшлося про наші визвольні змагання, то кожна битва прибирала форми справжньої баталії, й учасники рисували на столі становища своїх відділів, чи то йшлося про Чортківську офензиву чи про Зимовий похід . . . А душею всіх завзятих дискусій був завжди господар адвокатської канцелярії кімнати ч. 39 в „Герепі” блок, адвокат Іван Басараб”.

Михайло Лучкович, наперед учитель, потім перший український посол у федеральному парламенті Канади. Його боротьба з британськими шовіністами, його подорож до Букарешту і оборона прав нашого народу на рідних землях. Його доля по виборчому провалі в 1935 р., потім дальша віддана служба своїй спільноті, а врешті самотня старість і смерть.

Один за одним відходять з цього світу наші заслужені провідники. Кожного року рідшають їх ряди, кожного року доводиться нам відпроваджувати когось із цих заслужених піонерів на вічний спочинок. А 21 квітня 1973 року до того довгого ряду заслужених канадсько-українських діячів дійшов один з найвидатніших, колишній перший посол українського роду до канадського федерального парламенту Михайло Лучкович.

Я познайомився з покійним Лучковичем дуже скоро, мабуть, чи не першого дня після його прибуття до Едмонтону. Тоді в Едмонтоні існував студентський клуб ім. Адама Коцка. Я знав деяких студентів, що до того клубу належали, і, мабуть, через них познайомився з Михайлом Лучковичем. Він, правда, ще поїхав був з Едмонтону до Калгарі докінчувати свої вчительські студії, тому його через якийсь час між нами не було. Але коли в Едмонтоні організовано Інститут ім. М. Грушевського, де кипіла культурна й освітня праця, Лучкович туди часто заходив. Я пам'ятаю з Інституту ще тодішнього студента, пізніше нашого славного лікаря, д-ра А. Кібзея, що також був студентом нашого Інституту. Він відтак закінчив свої лікарські студії в Монреалі і вів свою лікарську практику в Дітройті. А потім як приїздив до Едмонтону, то й зі мною деколи зустрічався та пригадував давні студентські часи.

Після закінчення своїх вчительських студій у Калгарі, Лучкович вчителював в підедмонтонських околицях, Лемонт, Скар, Іннісфрі.

Опісля Лучковича вибрали послом до федерального пар-

ляменту з партії Об'єднаних фермерів Алберти. То був неабиякий осяг українських поселенців, знак, що вони стали вже твердою ногою на канадському ґрунті і хочуть дорівняти своїм співгромадянам. Та Лучкович був не лиш першим послом українського роду в канадському парляменті, він був першим українським послом у цілій британській спільноті народів, що тоді була далеко тісніше зв'язана зі собою, ніж сьогодні. Тому всі українські поселенці в Канаді піднесли вище свої голови, вони відчули, що мають людину в Оттаві, яка в потребі стане в їх обороні.

До того Михайло Лучкович був, на ті часи, надзвичайно гідним кандидатом на посла. Сам високий, стрункий, володів знаменито англійською мовою, при тому не відчував ніякої нижчости у відношенні до англійців, як то було з багатьома нашими поселенцями. Вибір Лучковича на посла відбився голосним відгомоном по всіх більших українських скупченнях у Канаді.

І в своїх надіях ми не завелися. Лучкович заступав нас в Оттаві дуже достойно. Я пам'ятаю, як сьогодні, той день, коли він виступив дуже відважно проти англійського шовініста єпископа Ллойда, який публічно накидався на наших поселенців та називав їх різними згідливими й образливими іменами. Виступ Лучковича в федеральному парляменті проти цього єпископа став голосний у цілій Канаді. Про нього заговорила не завжди приязна до нас англійська преса, яка стала не лише по боці Лучковича, але й зачала писати прихильно про нас та засуджувати накиди різних шовіністів на українських поселенців.

А втім ім'я Лучковича оббігло цілу українську пресу в світі в зв'язку з ще іншим його виступом. В 1931 році відбувся в столиці Румунії Букарешті конгрес Світової парляментарної ліги. На цей Конгрес канадський парлямент делегував, як свого представника, М. Лучковича, а англійські послы, що мали тоді важливу сесію, теж призначили своїм представником на цей Конгрес нашого представника.

В поворотній дорозі Лучкович задержався в Галичині, де тоді польська поліція переводила ославлену пацифікацію. Покійний Лучкович зібрав багато матеріалів про пацифікацію

і, після повороту до Канади, виступив в оттавському парламенті з різким осудом польського уряду, який переслідував українське життя в Польщі. Виступ Лучковича піддержав цілий ряд канадських послів, і справа пацифікації знайшла широкий відгомін не лише в українській, але теж у світовій пресі.

Та посольське крісло в демократичних країнах є дуже непевне становище. Переконався про те і М. Лучкович, який в 1935 році в федеральних виборах не був перевибраний послом. Склалося на те багато різних причин, одначе, найважливішою була та, що партія Об'єднаних фермерів програла вибори і до уряду прийшла Партія суспільного кредиту, яка приобіцяла албертським фермерам різні полегші і згодом вводила їх у життя. Проте велика шкода, що українські виборці округи Вегревил, які тоді мали в своїй окрузі велику перевагу, таки не вибрали послом Лучковича, він бо гідно репрезентував в Оттаві всіх українців, не тільки канадських.

Михайло Лучкович дуже важко пережив свою поразку в федеральних виборах. Він дістав навіть нервовий розлад, і треба було довшого часу, щоб він дійшов знову до давньої рівноваги духа. Його положення було незавидне ще й тому, що він не заощадив ніяких грошей. Тодішня посольська платня не була така висока, як тепер, а до того Лучкович багато видавав на свої поїздки, злучені з обороною прав українських канадських поселенців та українців взагалі. Між іншим, його подорож до Букарешту заплатила Канада, але кошти його поїздки до інших країн, що він їх тоді відбув, він мусів покрити з власної кишені. Через те, після програних виборів, Лучкович залишився покинутий усіми, хворий і прямо без цента. В тому важкому часі ним дуже піклувалася його дружина, яка доглядала його, потішала та старалася допомогти йому погодитися з його незавидною долею.

Зі своїми пошарпаними нервами М. Лучкович не міг повернутися до вчительської праці і тому, щоб здобути гроші на прожиток і на вдержання родини, він купив при 98-ій вулиці та 108 авеню невеличку крамницю, яку провадив з дружиною. Але до крамарства він не дуже надавався, бо в тій ділянці ніколи не працював. Я сам нераз бачив, як високий, поставний Лучкович, ходив по маленькому приміщенні крам-

ниці й обслуговував покупців. До крамниці заходили най-більше малі діти, які купували за кілька центів цукерки чи якусь іншу дрібницю. Мені аж жаль було нераз дивитися на колишнього показного мужчину, який ходив по маленькій крамниці і вишукував цукерки, що їх хотіла одна чи друга дитина. Правда, заходили до крамниці й деякі старші покупці, але в більшості такі, які забули щось купити у великих крамницях, що вже були зачинені, і тому вони приходили до крамниці Лучковича. То була насправду трагедія великої, доброї і щирої української людини. В крамниці допомагала йому трохи і його дружина, щоб заробити тих кілька центів, за які можна було прогодувати родину.

Я часто заходив до його крамниці, купував там дещо й багато говорив з Лучковичем. Він, правда, досить часто нарікав на свою долю і на те, що його не перевибрали послом. Він зробив багато для канадських українців і міг би був зробити багато більше, але, втративши сім років на посольство, він відійшов від учительського звання і не міг уже до нього повернутися.

Хоч життєві умовини Лучковича були дуже важкі, однак він, важко працюючи, не занедбував своєї української діяльності. Тому що не міг брати видатної участі в суспільно-громадській праці, він взявся до літературної діяльності. Він переклав на англійську мову повість з життя українських поселенців у Канаді „Сини землі” І. Киріяка, спогади В. Приходька „Один із п'ятнадцяти мільйонів”, повість Т. Осьмачки „Ротунда душогубців” та зредагував збірку українських оповідань в англійській мові. Інший після програних виборів був би взагалі відсунувся від усякого українського життя і старався б забезпечити належно себе та свою родину, а Лучкович перекладав на англійську мову українські книжки, щоб піднести українське ім'я і зробити пропаганду нашій справі. Така була вдача Михайла Лучковича: все для справи, нічого для себе.

Кінцеві роки свого життя Лучкович провів майже в забутті. Невеликий гурт відданих приятелів, Д. Прокоп, М. Голинський, І. Проць, А. Жмурко, турбувалися ним і старалися влегшити йому останні роки на цій землі. Скромний, як завжди, був він до самої смерті. Він жив у бідненькому при-

міщенні, яке до того не було ні вигідне, ні тепле. Коли збудовано Український дім пенсіонерів Пресв. Евхаристії, там зразу було призначено одну окрему, вигідну кімнату для нього. Однак він відмовлявся, бо „якось мені не випадає йти туди жити”, — говорив він. Щойно коли роки та підірваний стан здоров'я примусили його користати з чужої опіки, тоді він, головню за намовою свого сина, погодився замешкати в тому домі. З уваги на те, що дім був зайнятий, він мусів жити в більшій кімнаті із ще одним мешканцем, який ним піклувався. Згодом він перейшов жити до окремої кімнати.

В домі пенсіонерів до покійного Лучковича всі мешканці ставилися з великою пошаною, але він недовго користувався з його гостинності. Його пам'ять постійно ослабала і згодом він уже навіть перестав пізнавати людей. З погіршенням його здоров'я його мусіли перевезти до допоміжного шпиталю, „нирсінг говм”, де він і помер.

Ще за доброї пам'яті М. Лучкович зробив свій заповіт, в якому написав, з якої церкви його мають поховати та на якому цвинтарі. То, мабуть, було й усе, що він у ньому написав, бо майна він не лишив майже ніякого. Так як скромно прожив усе життя, так скромно і відійшов, залишаючи по собі пам'ять доброго українця, великого патріота й борця за права українців у Канаді і всьому світі.

Хоч М. Лучкович протягом останніх років свого життя вже не брав участі в українському суспільно-громадському житті, то пам'ять про нього залишилася живою між едмонтонськими українцями. Доказом того була численна участь українців різного віровизнання на панахиді за нього в каплиці заведення „Парк Меморіал” та на похороні в Катедральній церкві св. Йосафата. Його тлінні останки спочили на українському цвинтарі св. Михайла, на місці, яке вибрали на його могилу приятелі.

Залишається лише обов'язок за українською громадою подбати про гідний пам'ятник для покійного, який, за „Мойсеєм Івана Франка”:

*Все, що мав у життю, він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї.*

Деякі організації пробували висунути М. Лучковича на сенатора, але відразу піднесено заміт, що він не є членом тої політичної партії, що була при владі, і тому його кандидатура нереальна. Але як Е. С. Меннінг зрезигнував зі становища албертського прем'єра, то його назначили сенатором, хоч він був не лиш членом, але й провідником Партії суспільного кредиту через довгі роки. А сенатором його призначив ліберальний уряд, який теперішній сенатор Меннінг постійно поборював. У випадку Лучковича, на жаль, не було такої підтримки, яку мав Меннінг.

І тому Лучкович був примушений мучитися в маленькій харчовій крамниці й продавати дітям цукерки за центи, щоб заробити для вдержання своєї родини. Правда, на матеріяльне положення Лучковича мала чималий вплив передвоснна господарська криза, яка приневолила була навіть багатьох добрих професоналістів жити із допомоги для безробітних. Але з війною криза проминула, і господарське положення значно покращало. Тоді вже можна було подбати про якесь постійне заняття для Лучковича. Але того не зроблено, і він мусів жити з ласкавої державної допомоги, яку йому вистарали його приятелі. В тому часі ще не було пенсії для старших людей, і Лучкович дістав звичайну допомогу суспільної опіки, заки, згодом, мав право до пенсії, що прислуговує всім старшим людям. То був одинокий спосіб прийти йому з допомогою, бо його крамниця не приносила йому навіть стільки, щоб він міг з прибутку вижити. Причинився до того, мабуть, зріст великих харчових крамниць, „супермаркетів”, що підірвали прибутки малих харчових крамниць. То також було одною з причин, чому Лучкович мусів свою крамницю закрити. Невідрадли матеріяльні обставини відбилися і на родинному житті покійного, що в останніх роках життя залишився сам, якщо не числити турбот старшого сина, який постійно цікавився життям свого батька.

Я не раз думав над тим, чи Лучкович був би не дістав якоїсь добре платної посади, якщо б був старався про працю в якійсь англійській установі. Здається мені, що він, зі своїми здібностями та талантом, міг був вибитися на видне становище між англійцями. Одначе йому навіть на думку не спадало, щоб йти й працювати для чужих. Він уважав своїм обо-

в'язком працювати для українців і боротися за їхні права, хоч робив це серед дуже важких матеріальних умовин. Він не відмовився ніколи від запрошення промовляти на якомусь вічі, чи на якихось сходинах, чи написати меморіал, статтю чи листа до редакції англійської газети в обороні української справи. І те, що він робив, робив із серцем і завжди без ніякої заплати.

Накінець насувається мені ще одно питання: А хто буде ці обов'язки нести, що їх довгі роки на своїх плечах ніс Лучкович? Мабуть, ніхто, і в цьому найбільша наша трагедія, що від нас відходять у вічність люди, які багато часу й труду присвячували громадсько-суспільним справам, а на їхнє місце не приходять заступники і продовжувачі їх великого діла.

Антін Глинка — видатний діяч канадської України, в роках 1940-1949 — федеральний посол з Вегревильської округи. Його оборона канадсько-української спільноти, його боротьба за допущення українських скитальців до Канади. Все таки його не перевибрали, що стало причиною його передчасної смерті. Його політична робота і промови повинні бути видані. А врешті його дружина Стефанія і їх діти.

Доля покійного Михайла Лучковича нагадує мені дуже історію життя його наступника, нашого визначного посла й жертвенного суспільно-громадського діяча Антона Глинка. Покійного Антона Глинку я теж знав дуже добре. Як він приїхав з фармів до Едмонтону, то постійно заходив до мого бюро. Він був тоді молодий, здоровий, повний запалу й енергії, дуже підприємчивий. Він вже тоді володів добре кількома мовами і рвався до суспільно-громадської праці, як тоді говорили, „до праці для народу”.

В Едмонтоні він зразу включився в члени УНО, співпрацював у „Новому Шляхові”, був діяльний в інших товариствах та навіть видав був кілька чисел українського журналу „Клич”. За відносно короткий час він здобув чималу популярність і вирішив кандидувати на посла до федерального парламенту. Він дістав номінацію і був вибраний послом у Вегревильській окрузі з Партії соціального кредиту в 1940 році.

Покійний Глинка зарепрезентував себе в Оттаві дуже гарно і гідно, як М. Лучкович, обороняв інтереси нашої спільноти в Канаді, теж інтереси українського народу в Україні. Він відразу заявив, що він українського роду і ніхто того не брав йому за зле, ні не критикував його за те. Зрештою, перші льоди проломав уже М. Лучкович, який мусів боронити гідности українського імени, і для Глинка, в цьому відношенні, вже труднощів не було. Він ішов шляхом уже втертим його попередником.

Глинка був вибраний послом із Партії суспільного кредиту, яка була дуже сильна в Алберті, але дуже слабенька в

федеральному парламенті, де була в опозиції до уряду, і тому не мала там великого значення. Проте вже сам факт, що в парламенті був посол українського роду, мав для нас велике значення, бо якщо треба було, то Глинка виступав відважно в обороні українців. Глинка виголосив у федеральному парламенті багато добрих промов, якими звернув на себе увагу майже всіх послів.

А був то час під час і після війни, коли багато українців з таборів переселенців в Європі хотіли приїхати до Канади. СРСРська пропаганда, а вслід за нею й канадські доморослі комуністи, повела велику кампанію проти українців, що, втікаючи перед більшовиками, опинилися в таборах для т.зв. переміщених осіб в Європі. Комуністична преса і радіо називали їх зрадниками батьківщини, німецькими колаборантами, які не заслуговують на ніяку допомогу, а вже найменше на те, щоб їм дозволити приїхати на постійний побут до Канади. Покійний Глинка виступив у федеральному парламенті відважно в обороні українських втікачів, а відтак поїхав до Європи, де відвідав табори переміщених осіб, познайомився з багатьма з них, а потім вступив і до Лондону, де відбув переговори з англійськими урядовими чинниками, переконуючи їх про konieczність дозволити на в'їзд переміщених осіб до Канади. Після повороту, Глинка ще завзятіше виступив у обороні переміщених осіб у парламенті, і врешті він виніс ухвалу, що переміщені особи з таборів в Європі мають право приїздити до Канади. В той спосіб прибула до Канади третя українська іміграція, яка дала нам дуже багато добрих професіоналістів та свідомих українців, так значно підсиливши наших українських поселенців у Канаді. А причинився до того дуже багато покійний Антін Глинка.

Хоч покійний Антін Глинка багато разів і дуже відважно боронив українську справу в федеральному парламенті, хоч він відвідав табори українських переселенців у Німеччині та інших країнах Європи, хоч він боровся в парламенті за те, щоб канадський уряд дозволив українцям та іншим т.зв. „переміщеним особам” прибути на постійний побут до Канади, в чергових виборах Антін Глинка перепав, а на його місце вибрано теж українського посла, теперішнього суддю Івана Дікура. Іван Дікур був ставлеником урядової ліберальної партії.

Так Антін Глинка лишився без грошей, без майна і без зайняття, з дружиною та двоїма дітьми. Він не міг зрозуміти, як воно сталося, що він програв вибори у чисто українській виборчій окрузі і дуже важко переживав свою невдачу. Одне він не взяв собі програної аж так дуже до серця, як покійний Лучкович, але працював над тим, щоб могли кандидувати в чергових виборах і вийти переможцем. Але до виборів було ще чотири роки, а тимчасом треба було якось жити й удержувати родину. А то не було так легко.

Покійний Антін Глинка, а з ним багато українців сподівалися, що тодішній албертський прем'єр Е. Меннінг, який був провідником Партії суспільного кредиту в Алберті і мав амбіції поширити її на цілу Канаду, доцінить діяльність відданого колишнього посла своєї партії і дасть йому якесь зайняття в котромусь з провінційних міністерств. Така опіка уряду не була б чимсь незвичайним, бо кожний уряд, що був при владі, старався прийти з допомогою своїм членам, які не мали щастя в виборах. Таке сталося й тепер, по недавніх провінційних виборах в Алберті, де теперішній уряд дав якесь зайняття своїм кандидатам, що перепали при виборах.

В Канаді ще не відчувається такого великого впливу урядової партії на обсаду урядів, бо тут, поза самими міністрами, загал службовців залишається при праці й після приходу до влади іншої партії. А мені оповідали, що в ЗСА, після зміни президента, змінюють урядників та працівників не-урядової партії аж до найнижчих становищ. У нас такого нема, Богу дякувати, але зате уряд може завжди знайти для свого неуспішного посольського кандидата якесь зайняття, що вможливить йому прожити й вдержати родину. З покійним Лучковичем було інакше, бо його партія програла вибори й зовсім втратила значення. Але Партія суспільного кредиту була й надалі при владі в Алберті, отже її провідник і албертський прем'єр міг був знайти якусь посаду для Глинки. Але він того чомусь не зробив. Я не був близько до цієї партії, отже й не знаю, чи хтось із українських членів Партії суспільного кредиту бодай пробував старатися про те, щоб Глинка дістав якусь позицію в провінційному уряді.

В часі одних федеральних виборів Глинці запропонували, щоб він поїхав допомогти у виборчій кампанії кандидатові

Партії суспільного кредиту в Манітобі проти тодішнього спікера Манітобської легіслятури Миколи Бачинського, який був дуже довгі роки послом до Манітобської легіслятури з ліберальної партії. Глинка відмовився, бо не хотів вести кампанії проти доброго й заслуженого українця, яким був покійний Бачинський. Це його рішення осудили провідники партії суспільного кредиту, між якими було чимало англійських шовіністів. Тому, дехто казав, Глинка не дістав ніякої посади в провінційному уряді. Я не знаю, чи так справді було, але знаю, що Глинка не хотів вести кампанії проти Бачинського, за що багато едмонтонських українців висловили йому своє довір'я.

Але з самого довір'я годі було вижити, й тому Глинка таки бідував. Допомогали йому трохи його приятелі, а згодом він відкрив асекураційне бюро і сподівався, що з асекураційного комісового зможе вдержати родину. Глинка мав надію, що до нього підуть масово його колишній виборці, які все одно мусять мати асекурацію і мусять за неї платити. Але тут з Глинкою повторилося те саме, що було колись з Лучковичем. Глинка дістав дуже мало асекурацій від наших людей, бо кожний мав уже якогось агента, який асекурував його хату чи автомобіль довгі роки і не хотів від нього відбирати асекурації й давати її Глинці. Так Глинка з асекурації не мав ніякого доходу.

Як мені відомо, дехто радив Антонові Глинці, щоб він кандидував до Албертської провінційної легіслятури. В тому часі провінційні виборчі округи були так складені, що в деяких з них українські виборці мали велику більшість і могли бути легко вибрати свого посла до Албертської легіслятури. До того в тому часі на фармах ще жило багато українських поселенців, далеко більше, як тепер, бо тимчасом одні повимирали, а інші вибралися жити до міста. То теж було б заважило багато при виборі свого посла. Якщо б Глинку були вибрали послом до Провінційної легіслятури, тоді можна було робити заходи, щоб албертський прем'єр Е. С. Меннінг назначив його міністром. Одначе покійний А. Глинка не хотів про те й чути. Він хотів кандидувати лиш до федерального парламента, не так, може, тому, що федеральний уряд платив своїм послам тоді 6,000 доларів річно, а провінційний, мабуть, лише 1,800 доларів, як радше тому, що він хотів робити „велику по-

літику", а її можна було робити лише в Оттаві. І через те він відмовився кандидувати до провінційної легіслятури.

А. Глинка кандидував відтак ще два рази, але оба рази безуспішно. Під час своєї останньої кандидатури він навіть старався з'єднати собі голоси англійських виборців, спираючись на піддержку Е. Меннінга. Однак і тим разом йому не повелося. Обі програє дуже важко пригнобили його, він дуже важко їх пережив і відтак навіть відхворів.

Мене цікавить ще одна проблема, зв'язана із тими часами. Я зачував від кількох приятелів покійного А. Глинка, що він писав тоді свої спомини, чи, може, радше свою оцінку тодішньої української політики в Канаді, докладно обговорюючи становище всіх українських груп. То мала бути велика праця, дуже серйозна і досить різка, бо він, без обиняків, мав виявляти свою думку про всі політичні дії канадсько-українських груп, добрі й немудрі. Деякі його приятелі навіть вже подєйкували, що треба буде зібрати гроші на видання цієї праці, і я навіть був готовий дещо дати. Але відтак, після смерті Глинка, ця справа зовсім затихла. Цікаво, що сталося з його рукописом, чи його забрала дружина покійного, чи хтось з його приятелів? Мені здається, що Глинка мусів написати добру річ і її варто б видати друком. Глинка був розумний чоловік, добрий український патріот, добрий канадський громадянин, а до того мав добре перо, і його книга повинна б бути цікава. Може бути, що його оцінка українських канадських груп та української політики могла б бути загостра або однобічна, але все таки повинна бути цікава. На мою скромну думку, його колишні приятелі, а він їх мав, повинні б видати друком його промови, з яких деякі були знамениті і мали велике значення для становища українців у Канаді до різних справ, зв'язаних з політикою канадського уряду. Також треба було б видати його книжку про українську канадську політику, над якою він працював кілька років.

Ми не мали багато українців у Канаді того формату, що Лучкович чи Глинка, тому вони варті того, щоб їх промови і писання видати друком. Спомини М. Лучковича лишаться великим джерелом до історії канадських українців. Таким самим джерелом були б певно і спомини А. Глинка, якщо б вони вийшли друком.

Смерть Антона Глинка прийшла досить ненадійно і була великим ударом для всіх канадських українців. Його похорон був дуже величавий, на нього прийшло і приїхало багато українців, без уваги на політичні переконання. Похоронили покійного Антона на українському цвинтарі св. Михайла, а едмонтонські українці подбали про гарний пам'ятник на його могилі. Щороку, в часі Зелених Свят, на його могилі служать панахиду. Казав мені хтось, що дружина покійного Антона, яка з дітьми живе в Торонті, щороку присилає свою жертву на Службу Божу та на панахиду за покійного. Крім того деякі священники служать на його гробі панахиду з доброї волі, вшановуючи великого покійника. В 1973 році панахиду на гробі бл. п. Антона Глинка служив о. митрат М. Сопуляк. Шкода лише, що, крім нього та дядя, біля могили покійного Антона було всього двоє-троє осіб. Здається мені, що ми занадто скоро забуваємо наших діячів і навіть не находимо часу, щоб піти на панахиду за їх душі. А вони чейже варті більше нашої пошани й уваги.

Наприкінці розділу про Антона Глинку я хотів би згадати про його родину. По його смерті Стефанія Глинка разом з двоїма малими дітьми, Мирославою Олександрою та Євгеном, переїхала до Торонта, де жила її мати. Тут вона одержала посаду правної секретарки і на зароблені гроші утримувала себе і дітей.

На славу дружині покійного Антона треба написати, що своїх дітей вона виховала прегарно, на чесних людей і добрих українців. І так Мирослава закінчила в 1971 році Торонтонський університет, де вивчала модерні мови, а 8 червня 1973 року одержала магістерський ступінь з ділянки бібліотекарства. Теж син Антона Євген на тому ж університеті студіює інженерію. Як виходить, то „яблуко від яблуні не відкотилося”, маємо щиру надію, що діти Антона Глинка займуть у житті нашої спільноти таке місце, яке колись займав їх батько, один з найвидатніших діячів Канадської України.

Микола Залізник, його походження, його освіта, його життя в Канаді. Він — духовник пресвітеріан, до кінця життя вірний цій секті, потім інспектор провінційного Міністерства здоров'я. Залишив по собі багатий архів, який пропав, і чудову ферму над озером Вобман, тепер дитячу оселю Української Католицької Єпархії.

Одною із замітніших постатей між українськими поселенцями, що прибули до Едмонтону ще далеко до першої світової війни, був А. Максим Залізник.

Скільки разів я бачив його, мені завжди приходили на думку слова пісні: „Максим козак Залізник, козак з Запоріжжя . . .” Високий, кремезний, здорового вигляду, з рум'яним лицем, він мав щось у собі з того легендарного Максима Залізняка, про якого співають у пісні, що „приїхав на Україну, як повная рожа”. Наш Залізник мусів походити з давньої козацької родини, бо на це вказувала не його постава, але й його вдача. Одного йому лише не доставало, а саме довгого козацького вуса. Говорив Залізник гарною українською мовою, із східно-українським акцентом, наголошуючи при тому деякі слова.

Познайомився я з покійним Максимом Залізником випадково в моєму ресторані, куди він зайшов був на каву. Він завів зі мною розмову і зразу завважив, що в мене з освітою не надзвичайно та що я говорю західно-українським діалектом. Він намовляв мене, щоб я читав українські книжки та доповняв своє знання, а передусім, щоб я навчився літературної української мови. Він постійно говорив зі мною українською мовою, щоб я вивчив добре українські слова і їх правильну вимову.

Я був тоді молодий, мав добру пам'ять, то й запам'ятав чимало правильних українських слів. Зате з писанням було гірше. Моя домашня освіта в рідному селі була майже ніяка, а тут у Канаді не було часу ходити до школи, бо треба було заробляти на щоденний хліб. Тому я хоч навчився писати і

навіть при писанні користуюся писальною машинкою, то по-правно писати по-українському я таки не вмію.

Та тепер навіть ті, що покінчили високі школи, не раз нарікають, що не знають добре теперішньої української мови, бо вона постійно міняється, а до того одні держаться київського нового правопису, інші держаться давнішого, т.зв. харківського з 1929 року, а ще інші мають таки „свій” правопис, тобто не мають ніякого. А я вже застарий вчитися нового правопису, то пишу, як знаю, а добрі люди мені мою мову виправляють. Але від Залізняка я таки української мови трохи навчився.

По Залізнякові пізнати було зразу, що він мусів походити з доброї родини та що він мав високу освіту. Він сам казав, що покінчив середню школу й студіював у Київському університеті. Одначе з своїх студій у Києві він тут, мабуть, не мав ніякої користі.

Протягом довгих років нашого знайомства покійний Залізняк деколи говорив і про свої молоді роки та про історію свого життя, з чого я дещо запам'ятав і тут хочу розказати.

Не знаю, чим був батько Залізняка, але здається, що мусів бути якимось дворянином або урядником, бо був одружений із француженкою. Залізняк навіть деколи показував своїм близьким приятелям метрику своєї матері, написану в французькій мові, з якої виходило, що його мати належала до якоїсь протестантської Церкви у Франції, в якій була охрещена. Може, якраз ота матірня релігія мала вплив на те, що Залізняк у Канаді опинився у рядах пресвітеріянської Церкви, де залишився до смерті і де був навіть духовником.

Згадуючи життєвий шлях Максима Залізняка, мені чомусь насувається порівняння до давнішого нащадка українського козацького роду Агапія Гончаренка, який теж утік перед переслідуванням царського уряду в 1865 році до ЗСА, звідти пробрався на Аляску, де видавав газету „Аляска Гералд”, а відтак перебрався жити до Каліфорнії, де й помер. Про Гончаренка появилася чимало статей, а навіть брошура, в якій описувано його життя і діяльність.

Немає сумніву, що Гончаренко був далеко сильнішою

індивідуальністю, як наш Максим Залізняк, але деякі події їхнього життєпису дуже подібні. Наш Залізняк був якимось робом вмішаний у селянські повстання в царській Росії в 1905 році, утік перед переслідуванням поліції і 1906 року приїхав до Нью-Йорку. Тут він якимсь способом зв'язався з пресвітеріянами, студіював їхню теологію і 1910 року став духовником їхньої церкви. В 1911 році він переїхав до Вінніпегу, а відтак до Вегревил в Алберті, де навчав українську мову в українській бурсі. В тому часі, зокрема в Західній Канаді, було розвинулося дуже сильно між українськими поселенцями пресвітеріянське віровизнання. Пресвітеріянська церква сподівалася здобути поміж українцями багато членів і тому допомагала пресвітеріянському рухові серед канадських українців. Пресвітеріяни зорганізували були кілька бурс, до яких приймали українських хлопців і виховували їх у пресвітеріянській релігії, маючи надію, що в той спосіб здобудуть більший вплив серед широких кругів українських поселенців. Одначе їхні надії не сповнилися головню тому, що виховники в бурсах були переважно англійці, які намагалися українську молодь англійчити. А молодь не піддавалася, говорила своєю рідною мовою, організувала свої товариства, плекала свою культуру й не дуже цікавилася пресвітеріянською релігією. Наслідком того пресвітеріянські провідники згодом почали вибирати лиш таких хлопців, з яких сподівали мати пресвітеріянських місіонерів, одначе і селекція не дала вислідів.

Не кращим успіхом тіпилися пресвітеріянські місії серед дорослих українських поселенців. Вправді зразу, завдяки фінансовій допомозі пресвітеріян, почали поставати українські культурні осередки й будови та чимало провідних українців було пристало до них. Був час, що пресвітеріяни мали аж 16 українських провідників та видавали чимало пресвітеріянської літератури в українській мові, одначе й тут вони не втішались довго успіхами. Частинно наслідком повстання Української Греко-Православної Церкви, а частинно наслідком асиміляційної течії з боку пресвітеріян, українці почали їх покидати, згодом там дуже мало хто з наших залишився. В тому часі був пресвітеріянським проповідником і Максим Залізняк, який, крім вишколу в пресвітеріянській духовній школі в Нью-Йорку, мав деяку богословську освіту ще з Росії, бо студіював там богословію і навіть чи не був православним діяконом.

З упадком пресвітеріянських впливів серед українців, позникали й пресвітеріянські проповідники. Залишився вірним пресвітеріянській церкві аж до самої смерті, між небагатьома українськими пресвітеріянами, Максим Залізняк. З тої церкви його й похоронено.

В нашій канадській історії пресвітеріянський рух мало досліджений. Чимало матеріялу про пресвітеріянський рух мав покійний Залізняк, який мав чи не всі їх видання в українській мові, що появилися в Канаді. На жаль, він їх не забезпечив, а після його наглої смерті ці матеріяли пропали. Шкода, бо для майбутнього історика вони були б неоціненним джерелом для історії цього руху серед канадських українців. Українці таки скористали дещо від пресвітеріян, бо ці допомогли їм вишколити ряд молодих хлопців, які відтак брали живу участь в українському житті.

Коли нераз запитували Залізняка, чому він держиться пресвітеріян, коли він властиво є православної віри, то він постійно відповідав, що йому соромно покидати пресвітеріян, які так багато зробили для українців, а українці їх майже зовсім покинули. Отже він залишився між ними, щоб, у той спосіб, рятувати честь канадських українців. Так бодай він пояснював свою приналежність до пресвітеріян.

В 1924 році албертський уряд прийняв М. Залізняка на становище інспектора здоров'я в Міністерстві здоров'я, і він об'їздив з контролею фермерські поселення в Алберті. На тому становищі він працював до 1950 року, коли йому сповнилося 70 років життя і він пішов на пенсію. Звичайно провінційні урядники йшли на пенсію в 65-ому році життя. Лише дехто, за окремим дозволом, залишався довше. Видно, що М. Залізняк мусів бути добрим, талановитим службовцем здоров'я, коли його залишили на його становищі ще дальших п'ять років.

Оповідали, що М. Залізняк не лише виконував гідно свої обов'язки здорового інспектора, але служив передусім нашим фермерам порадами і в інших справах. Зокрема він ширив скрізь українське слово та намовляв фермерів, щоб слали дітей до шкіл і давали їх належну освіту. Він говорив:

— Не давайте дітям грошей, дайте їм освіту! Як будуть мати освіту, то гроші собі самі здобудуть.

Залізник оповідав дуже багато про свої поїздки по фармах, де жили наші поселенці, про їхні клопоти та їхні переживання. Але шкода, що він не написав своїх спогадів. Ми маємо досить багато споминів наших поселенців про їхнє життя на фармах, їхні проблеми, їхні радощі та смутки. Але те все написане, так сказати б, з „одного боку”, тобто зі становища поселенців. А майже нема спогадів наших українців, що відвідували тих фермерів, як урядники, як це робив Залізник. А воно було б цікаво прочитати, як йому виглядали наші фермери і їхні господарства з „другого боку”, як урядникові здоров'я. Мені відомо, що редактор „Українських Вістей” кілька разів просив покійного М. Залізника, щоб він написав спогади про відвідини фармів, проте він чомусь відмовлявся, чи радше відкладав на пізніше, аж стало запізно, бо він відійшов з цього світу назавжди. А певно, що його спогади були б дуже цікаві й були б гарним причинком до історії нашого поселення, бо Залізник був дуже інтелігентний чоловік, знав людей, умів їх обсервувати і певно завважив багато такого, чого, може, ніхто інший не добачив би.

Я вже згадував, що я познайомився з Залізником у своєму ресторані, куди він заходив на каву. Я залишився його приятелем аж до кінця його життя. Ми говорили не раз про різні справи, а зокрема багато про релігію. Залізник мені виясняв, що він залишив Православну Церкву, бо Православна Церква в Росії була на службі уряду. Він хотів завести між українцями пресвітеріянську віру, бо пресвітеріяни були досить сильні і він сподівався, що вони допоможуть багатьом молодим українським поселенцям здобути освіту. В тому часі між українцями було деяке невдоволення політикою Української Католицької Церкви, що, на думку деяких наших людей, була занадто під впливом римо-католиків, зокрема французів. Було з того приводу чимало дискусій і критики та у висліді дійшло до створення Української Греко-Православної Церкви. Але ще передтим пресвітеріяни старалися запустити коріння між українцями й давали чималі допомоги на заснування бурс для молоді і її освіти.

Микола Залізник думав, що зможе використати пресвітеріян для української справи, тому став у них проповідником і старався ширити пресвітеріянську науку серед наших посе-

ленців. Але це була релігія чужа своїм духом для наших людей і тому серед нас не прийнялася. Досі залишилися серед українців лиш невеликі гуртки пресвітеріян. Покійний Залізняк залишився вірним пресвітеріянській Церкві до кінця свого життя, але ніколи нікому її не накидав і ніколи її не пропагував. Він навіть нерado заходив у дискусії на релігійні теми. А вже з людьми інших віровизнань він жив у великій згоді, а навіть у приязні. Мені відомо, що він з великою пошаною висловлювався про нашого едмонтонського католицького Владика Ніла, про о. митрата В. Лабу та про о. митрата М. Сопуляка, з якими він зустрічався на своїй фермі над озером Вобман. Я знаю теж, що й ці духовники з пошаною говорили про Залізняка. Щодо цього він був, може, зразком, як треба „своє любити, а чуже шанувати”.

Залізняк лишив по собі гарну пам'ятку для українців, він набув вже давніше над озером Вобман, 55 миль від Едмонтону, 120 акрову ферму з доступом до озера. На тій фермі він викорчував ліс, збудував хатину і частину ферми засіяв травою, а в частині завів гарний город і сад. В городі він вирощував не лише бараболю і всякого роду городовину, які дуже гарно вдавалися, бо земля там добра й буйна, а він умів коло неї ходити, але в нього виростали там і гарні суниці й малини, які він навіть роздавав своїм приятелям або запрошував, щоб собі їх назбирали.

На цьому городі Залізняк завів теж гарний сад. Якимсь робом він роздобув з Росії насіння овочевих дерев, що вдаються на Сибірі, де є суворий клімат з гострими морозами, і це насіння посадив на своїй фермі. Деревя повиростали напричуд гарні. Залізняк нащепив їх ще деякими албертськими відмінами, і вони гарно рили. Очевидно, Залізняк як уже був на пенсії, майже все літо проводив на своїй фермі. Він з дружиною носив воду із криниці, яку збудував на своїй фермі й підливав свою городовину, малини і дерева. Восени Залізняк обкопував малинові корчі та дерева глиною, щоб не позамерзали. А до того глина хоронила стовбури дерев перед зайцями, що часто обгризали кору з дерев. Навесні Залізняк відкидав глину, давав добриво, переорював землю невеликим моторовим плугом, який мав на фермі, і садив знову картоплю, цибулю, капусту тощо.

Треба окремо згадати Залізнякаву криницю. В ярі, між його фармою та озером Вобман, було добре джерело, де була знаменита вода. Залізник обмурував джерело камінням, побудував ливний витяг з фарми аж до криниці вниз, поставив на горі колесо, на яке накручував ливну, а на кінець ливни завісив відро, до якого з одного боку був причіплений камінь. Як він розкручував колесо, ливна з відром йшла вниз до криниці. Як відро опинилося в криниці, камінь зтягнув його у воду, відро наповнялося, і тоді Залізник крутив колесо, на яке намотувалася ливна, і відро з водою виходило аж на гору до колеса, де він переливав воду у друге відро і ніс його до хати або на город.

Залізник був дуже щирий і гостинний, намагався кожному уприємнити побут на своїй фармі. Він запрошував часто своїх приятелів з Едмонтону в гостину на свою фарму. В деякі неділі нас збирався з Едмонтону цілий гурт, і ми їхали на його фарму, де ми влаштовували пікнік і мило проводили час. То був час депресії, праці не було, і люди мали багато часу. Хоч не було грошей, то на пікнік на фармі Залізняка завжди якісь гроші найшлися. Наші жінки звичайно напечуть різноти, а ми, яких 10 родин, скинемося по пару центів та й купимо пива, а до того ще й трохи горілки, і бавимось на Залізняковій фармі до пізньої ночі. Співаємо, жартуємо, дражнимося, як малі діти. Хоч ми тоді були бідні і наші пікніки не були багаті, але забави на Залізняковій фармі залишилися в кожного з нас, що там був, милим спогадом на все життя.

Сьогодні люди мають досить грошей, можуть купити, що лиш захочуть, але таких приємних забав нема, хоч є всячини їсти й пити. Недостає тільки того милого і щирого настрою, що панував у тих часах.

Із Залізнякової фарми можна було зійти до озера вузьким ярмом, зарослим корчами. Ми нераз, розбавлені, ходили туди, падали, драпалися поміж корчі і сміялися із своєї незручності. Сьогодні того яру з корчами вже нема. Там зроблена широка, вигідна дорога. Але мені в пам'яті залишилася Залізнякова фарма такою, як була в ті часи, як ми там бували. І, мабуть, вона записалася милим спогадом не лише мені і Залізняковим приятелям, що там бували. В 1960 році був в Едмонтоні відомий наш поет Роман Купчинський, який

живе постійно в Нью-Йорку. Під кінець листопада того року і він був на фермі Залізняка, він так був захоплений її чаром та спокоєм, що навіть написав вірш, який передав о. митратові М. Сопулякові на спомин. Тому що цей вірш переважно описує враження поета про ферму, я, за згодою о. Сопуляка, тут його подаю повністю.

ЗЕЛЕНИЙ ЯР

*Така маленька хатка в лісі,
Такий старий, забутий світ,
Над ним лиш сонце, хмари, місяць
І зір безкорисний привіт.*

*Зайти в ту хатку, запалити,
Дивитися в яскравий огонь
І згадувать добро прожите
Про ласку уст, очей, долонь.*

*А прийде неприємний спомин
Про терня на шляху життя,
Настукати, загнати в комин,
Нехай тікає в небуття!*

На згадку побуту в „Зеленім ярі” або Єпископській фермі о. д-рові Михайлові
22 лист. 1960.

Роман Купчинський

Але час-від-часу Залізняк турбувався, що станеться з його фермою, як його не стане. Він завжди мріяв, щоб його ферма могла в якийсь спосіб стати в пригоді українській громаді. І його мрія сповнилася. Українська спаржія в Едмонтоні в тому часі розглядалася за місцем на дитячу оселю. Добрий знайомий М. Залізняка М. Прокоп запропонував ферму Залізняка Владиці Нілеві, який поїхав, оглянув її і купив за відносно невисоку ціну. Залізняк дуже тішився, що ферма буде використана для потреб української громади. Ферму по-малу пристосовано до потреб оселі, і Залізняк ще приїздив не раз, управляв далі свою городину, плекав сад і малини. Але згодом він купив собі невеличку площу ближче озера в іншому місці і більше перебував там, хоч час-до-часу ще приїздив на свою давню ферму та допомагав там вдержувати лад і давав різні поради.

Ферму почали поволі розбудовувати на дитячу оселю. Пороблено широкі дороги, побудовано приміщення для дітей

та влаштовано спортову площу. З давнього городу не залишилося нічого, бо на тому місці є площа для забав і дорога. Не видержали довго в новому оточенні й засаджені Залізнякам сибірські овочеві дерева. На них кинувся деревний рак і вони, одно за одним, загинули. Зате на колишньому Залізняковому городі пишаються сьогодні гарні будинки для молоді, а під час вакацій ціла фарма гомонить веселим дитячим сміхом. Наука й розвага йдуть упарі під час літа. А по закінченні епархіяльного табору і Пласт відбуває там вишкіл своєї молоді. Від кількох років на колишній Залізняковій фармі відбувається ще й „День БУК” (Братства Українців Католиків) із богослуженням, концертом та різними пописами.

Із Залізнякової фарми користають деколи теж і старші громадяни, які влаштовують там свої пікніки і забави. А й неукраїнські організації також деколи винаймають фарму для своїх курсів чи інших потреб. Так Залізнякова мрія, щоб його фарма послужила українській громаді, сповнилася.

**Володимир Гривнак — патріот і організатор. Будова Катедральної Церкви св. Івана, заснування „Ін-
 депендент Голсейл” („Незалежної гуртівні”) та інші
 заслуги В. Гривнака.**

До свідомих й заслужених едмонтонських українців треба зачислити і Володимира Гривнака. Він походив із села Данильче, повіт Рогатин, Західна Україна, де прийшов на світ 30 серпня 1887 року. Тут він закінчив народну школу, а як мав 11 років, родичі післали його до гімназії, якої, здається, не закінчив.

В 1909 році він приїхав до Канади й осів у Вінніпегу, де відразу включився в місцеве культурне та освітнє життя. В 1912 році він одружився з Теодозією Пиріг, яка походила родом з села Висока, повіт Горлиці. Подружжя мало двоє дітей — дочку Олену і прибраного сина Нестора. Кільканадцять років В. Гривнак перебував у Вінніпегу, а частинно в Саскачевані. До Едмонтону він приїхав у 1929 році та зразу зацікавився суспільно-громадським та культурним життям. Зокрема він цікавився дуже рідними школами, вважаючи, що якщо наші діти знатимуть добре свою мову, свої звичаї й історію, то з них будуть добрі українці. В нас були в тому часі рідні школи, але В. Гривнак не був з них вдоволений. Він їх переорганізував та поставив на належному рівні.

Існувало в Едмонтоні й Товариство „Взаємна поміч”, але воно було приспане й не проявляло майже ніякої діяльності. В. Гривнак забрався й тут до праці, оживив його, і воно з того часу почало вести живу діяльність.

Багато праці поклав В. Гривнак і в Інституті ім. М. Грушевського. А тої праці було дуже потрібно, бо якраз тоді почалася господарська криза в Канаді, грошей не було, а Інститут треба було вдержати, бо інакше студенти не були б мали дешевого приміщення. Батьки їх, переважно фермери, не мали грошей, щоб заплатити за утримання у місті своїх синів, які конче хотіли вчитися. Якраз у тому важкому часі В. Гривнак зумів знайти фонди, щоб можна було заплатити найбільш пекучі витрати Інституту і його вдержати.

В. Гривнак був теж книговодом СУС і працював у інших товариствах, де було потрібно поради й допомоги.

Завдяки В. Гривнакові теперішня Катедральна парафія св. Івана купила місце під нову церкву. Стара церква була при 96-й вулиці і 106 авеню. Дехто радив купувати хати поруч і там будувати нову церкву, але В. Гривнак з тим не погоджувався. Він, враз з д-ром І. Верхомином, знайшов площу при 108-й вулиці, де тепер стоїть катедра св. Івана. Багатьом парафіянам не подобалося нове місце, одначе він таки зумів переконати більшість парафіян, щоб купили нову площу під церкву, що й сталося. Проте нової церкви В. Гривнак не побачив, бо передчасно помер.

Гривнак був не лиш талановитим організатором, але й мав добре перо. В Едмонтоні було зав'язалося братство тверезости, яке не вдержалося довго. Покійний В. Гривнак видав 1930 року кілька чисел окремого журналу „Відродження” для поширення ідей цього товариства. Але тому, що товариство тверезости не мало багато прихильників і не розвивалося, не було зацікавлення і тим журналом і він перестав виходити.

В. Гривнак був теж одним з засновників тижневика „Новий Шлях”, що почав виходити в Едмонтоні в 1932 році. Причасний був В. Гривнак, здається мені, і до видавання газети „Наш Поступ”, що її видавав якийсь час у Едмонтоні Т. Томашевський. Я був тоді теж замішаний у видавничу справу, бо був пайовиком у друкарні, де ці газети друкувалися. Керівником друкарні був покійний І. Солянич. Але я там довго не вдержався, бо як я побачив, що друкарня не то не приносить прибутку, але працює з дефіцитом, я її покинув.

Та, здається, найбільшою заслугою покійного В. Гривнака, був задум зорганізувати українську гуртівню. То була нелегка справа, бо в Едмонтоні вже було передтим кілька спроб організувати українські крамниці в формі кооператив чи спілок, які закінчилися невдачею, точніше банкрутством. Тому наші поселенці були дуже насторожені до всякого роду торговельних підприємств і ставилися до них з недовір'ям і застереженнями. Проте покійний Гривнак тим не зражувався, але переконував усіх свідомих українських поселенців, що гуртівня мішаних товарів потрібна і напевно буде добре роз-

виватися. Він спирався на тому, що тоді вже було чимало українських харчових крамниць (гросері-с), які добре розвивалися. Але їхні власники мусіли купувати свої товари в чужих гуртівнях, де платили часто дуже високі ціни, а до того увесь прибуток з гуртівень ішов у чужі кишені.

Гривнакові вдалося переконати про доцільність української гуртівні Стефана Романюка, який мав свою крамницю на 97-ій вулиці та 104 авеню, і він перемінив свою крамницю на гуртівню. Гривнак та Романюк почали організувати гуртівню передусім від власників харчових крамниць, які не лиш могли дати гроші в формі паїв на організацію гуртівні, але були б відтак ще й постійними покупцями товарів у новоствореній гуртівні. Почин Романюка та Гривнака увінчався повним успіхом, бо їм вдалося таку гуртівню зорганізувати. Вони назвали її „Незалежна гуртівня”, по-англійському „Ін-депендент голсейл”. Вона зразу приміщувалася в крамниці Романюка і була ведена на малу скалю, бо не мала багато відборців, але згодом почала розростатися, бо прибуло більше пайовиків, а тим самим і більше покупців на товари. Попри власників харчових крамниць, їх пайовиками стало теж чимало едмонтонських свідомих українців, які побачили, що гуртівня добре розвивається і немає небезпеки, щоб вона збанкрутувала. За якийсь час всі пайовики прийшли до переконання, що дотеперішнє приміщення замале і почали розглядатися за місцем, де можна було б збудувати відповідний новий будинок. Таке місце знайшли вони при 108-ій вулиці та 104 авеню і тут збудували пригожий будинок, в якому приміщується гуртівня й сьогодні.

В. Гривнакові належить велике признание за зорганізування української гуртівні „Індепендент голсейл”, яка й досі добре розвивається. Мені здається, що в цьому найбільша заслуга В. Гривнака, бо С. Романюк, хоч поважний і добрий бізнесмен, власник крамниці мішаних товарів, яка приносила йому добрий прибуток, але ледве чи він був би зважився на організацію гуртівні. Ми тоді всі думали дуже малими вимірами і вдовольнялися малими успіхами. Про щось більше, як, наприклад, гуртівню, ніхто й не мріяв, бо нам здавалося, що вона для нас зовелике підприємство. А тимчасом у наших маленьких крамницях ми не могли багато заробити. Я знаю це

з власного досвіду, бо і в 1917 році мав власну крамницю „гросері енд конфекшенері” при 97-ій вулиці та 104 авеню. Тому я її позбувся і відтак відкрив ресторан. Але там також треба було стояти на ногах і бігати цілий день щоб оплатити всі витрати. Тому для мене організація гуртівні була чимось великим. Мені сама ідея дуже подобалася, і як управа гуртівні почала збирати паї („шери”), я був один із перших, що купив два паї по сто доларів. Якщо б я був мав більше грошей, був би купив і більше, але я тоді був бідний і купив лиш два. Маю їх ще досі.

Відтак я був на перших зборах гуртівні. Першим керівником „менаджером” вибрали, здається мені, С. Романюка. Я не маю нічого проти Романюка, бо він був дуже чесний і добрий бізнесмен, але я чомусь думав, що керівником гуртівні повинен би бути Гривнак, бо властиво він започаткував цю гуртівню і, мабуть, мусів добре розумітися на тій справі. Але Гривнака не вибрали ні зразу, ні потім. Правда, В. Гривнак працював нерегулярно в тій гуртівні й давав управі багато добрих порад та вказівок, але до управи його не вибрали ніколи. Мене то чомусь дуже боліло й злостило, що його так відсунули були від проводу, хоч він, мабуть, був би там міг багато добра зробити. Але видно, деякі члени мали до Гривнака якісь застереження і тому до управи його не вибрали.

Мені було ясно, що до управи входили довгі роки люди, які не дуже багато розумілися на справах гуртівні, але вони мали більше грошей і мали більше паїв, чи то своїх власних, чи то чужих, голосували повновластями („бай проксі”) і вибирали або самих себе, або своїх приятелів. А покійний В. Гривнак не мав багато паїв і не мав багатих приятелів, які могли б допомогти йому увійти до управи гуртівні. Нас кількох приятелів В. Гривнака раз пробувало його вибрати й навіть давали йому наші повновласті, але нас було замало і ми не змогли вибрати його до управи. Я так тоді був розчарувався тим, що відтак якийсь час навіть не ходив на загальні збори гуртівні.

Дехто може мене зле зрозуміти, бо люди, які не вибирали В. Гривнака до управи, мали, може, до того якісь свої причини, але мені було його жаль. Він бо був досить освічена й розумна людина і, мабуть, міг був багато зробити для роз-

виту гуртівні. До того Гривнак не мав ніякого майна і жив з того, що тут і там інколи заробив, дещо навіть у нашій гуртівні. Якщо б він був дістався до управи гуртівні, був би міг більше заробити і міг би дещо краще жити. А він жив без якогось постійного зайняття до самої смерти.

Що Гривнака дехто недолюблював, в тому, здається, була вина і його самого, бо він був досить різкий і деколи, може, зашорсткий, комусь сказав якесь прикре слово. В поведінці він був інколи нерівний, але така була його вдача.

А наша гуртівня й тепер працює дуже гарно, платить дивіденди і виказує прибуток, хоч в Едмонтоні є чимало інших гуртівень, які змагаються цінами за своїх замовників. А вона, певно, розвивалася б ще краще, якщо б бодай якась поважніша частина наших власників дрібних крамниць купувала товари в нашій гуртівні. Але, на жаль, так воно не є.

Віктор Купченко — його походження, його освіта, його праця лінотипіста наперед у Вінніпегу в „Українському Голосі” і „Канадійському Ранку”, потім в Едмонтоні в „Українських Вістях”. Заснування власної друкарні „Алберта Прінтінг”. Його діти, його релігійна приналежність, а врешті його громадська, журналістична і літературна діяльність.

До визначних, хоч скромних українських поселенців з Буковини, що проживали в Едмонтоні, я зачислив би братів Купченків, Віктора і Володимира. Вони вже зійшли з цього світу, але обидва вибивалися і своєю діяльністю і талантами в українській громаді на чолові місця.

З Віктором Купченком я познайомився уже в Едмонтоні. В розмові з ним я довідався, що він родився в 1892 році, отже був на два роки старший від мене. Я зустрічався з ним дуже часто і багато з ним говорив на різні теми та дуже його шанував.

Я вже згадував, що як я їхав до Канади, то в мене створилося не надто гарне враження про наших людей з Буковини. Аж як я познайомився з Віктором Купченком, я переконався, що буковинці такі самі добрі українці, як і ми, хоч, може, мають трохи іншу вдачу. бо походять із гір, а деякі з них були більше загонисті й запальчиві, ніж наші поселенці з Поділля. Водночас вони були не менші патріоти за нас і дорожили й дорожать нашими традиціями, може, більше, ніж ми.

Я приїхав до Вінніпегу 17-річним хлопцем 5 квітня 1911 року, а Віктор Купченко приїхав 7 вересня 1911 року. Та він був не лише два роки старший від мене, але й закінчив у краю школу і був більше освічений, ніж я, і через те йому було легше достосуватися до життя в Канаді. Мабуть, тому він і скорше оженився, бо вже в два роки по приїзді до Канади, а я аж в 1929 році. Купченко, хоч був буковинець, одружився з галичанкою, Стефанією Угринюк, що походила родом із сусіднього села від мене. Завдяки тому, що він закінчив шко-

лу, він дістав скоро працю в друкарні „Українського Голосу” у Вінніпегу, а я пішов працювати на „екстра ґенок” на залізницю. Пізніше, як я з ним познайомився, він мені розказав історію свого життя.

Віктор Купченко походив з села Берегомет, що лежить над річкою Прутом, на Буковині, де прийшов на світ в родині Юрія та Рахилі з Грушків. В родині, крім нього, були ще чотири брати: Володимир, Дмитро, Іван та Григорій, і дві сестри: Касяна й Марія.

Після закінчення сільської школи в Берегометі, Віктор закінчив ще рільничу школу в Кіцмані.

Після приїзду до Канади, він працював три роки на лінотипі в друкарні „Українського Голосу” у Вінніпегу, а відтак, 11 років, у видавництві „Канадійський Ранок”. То були часи затяжної господарської кризи в Канаді, усі наші видавництва ледве животіли. Очевидно, заробітна платня друкарів була низька й не вистачала на прожиток. Тому Віктор Купченко вирішив виїхати до Едмонтону, де дістав працю у видавництві „Українських Вістей”. Крім праці в „Українських Вістях”, що тоді друкувалися в французькій друкарні „Ля Сурвіванс”, він працював ще й для французької друкарні та при тій нагоді поглибив своє знання французької мови. Крім французької мови, Віктор знав ще правильно німецьку, румунську, російську, англійську, ну й, очевидно, українську мови, що йому дуже придавалося в його друкарській праці.

В „Українських Вістях” Віктор Купченко працював 13 років, від 1932 до 1945 року. То були дуже важкі часи для всіх газет, не були вони легкі й для „Українських Вістей”. Але завдяки самовідреченій співпраці Віктора, який працював за невелику платню, і то не лише як друкар, але інколи як помічник редактора, „Українські Вісті” виходили безперервно весь час. Пізніші керівники та редактори „Українських Вістей” з великим признанням і пошаною висловлювалися про Віктора, який вклав дуже багато праці у видавництво в тому дуже важкому часі.

Я познайомився з Віктором Купченком зараз по його приїзді до Едмонтону, коли він уже працював в „Українських Вістях”. В той час уже починали виплачувати пенсії для стар-

ших людей, але кожний мусів мати метрику й посвідку канадського громадянства. Пенсії зачали давати десь у 1927 році в сумі 20 доларів. Як Купченко приїхав до Едмонтону, то тоді вже, здається мені, давали 30 доларів місячно. До мене приходили всі наші старі пенсіонери, тоді пенсію давали в 70 років, щоб я їм перекладав їх метрики на англійську мову, а до того треба було ще й виповнити аплікацію на пенсію. Я тоді передавав усі метрики до перекладу Купченкові, який за 15 хвилин робив переклад. Для нього переклади не були ніякою трудністю, бо він знав кілька мов і всі метрики міг перекласти. Щоб його метрик не треба було в кого іншого завіряти, він дістав право підписувати метрики, як присяжний службовець, і приходив багатьом нашим пенсіонерам з допомогою. За свою працю він звичайно брав те, що йому хто дав, ніколи не вимагав якоїсь точно означеної винагороди, а в деяких бідних взагалі не брав нічого. Зрештою я робив так само. Купченко, звичайно, казав кожному, що йому дякував за те, що він так мало або й нічого не взяв за переклад, щоб за нього відмовив „Отче наш”. Покійний Купченко був шляхетною й милосердною людиною, яких мало зустрічаємо в світі.

Віктор Купченко мав ще одну добру прикмету. Він ніколи не любив перечитися або когось переконувати, щоб поставити на своєму. Він знав дуже багато, бо багато читав, але своїм знанням ніколи не чванився і в дискусії майже з нього не користав. Як він бачив, що когось не може переконати про слушність своєї думки, то тоді поступався й казав: „Та най буде вже так, як кажете”. Я не раз питав його, чому він далше не обстоював слушности своєї справи. Він звичайно відповідав: „Та що з того, що я навіть словом докажу йому, що я маю рацію. Він усе одно мені не повірить. А так нехай йому здається, що він мене переконав і має рацію. Може, колись сам пересвідчиться, що рацію мав я, а не він, і тоді побачить, що перечився даром”. Як він когось про щось переконував, то ніколи на те, щоб поставити на своїм, але щоб справу направити.

Коли Віктор Купченко рішив залишити працю в „Українських Вістях” і зачати власну друкарню, він знайшов площу під будову на 96-ій вулиці і 103 авеню і питав мене, що я думаю про ту околицю. Я відповів, що, на мою думку, ця околиця добра, бо в центрі міста і друкарня повинна тут

добре розвиватися. Він зараз відтак збудував свій будинок, купив машини й зачав вести друкарню. Незабаром відтак повернувся з війни його син Володимир, який дослужився в армії ступня майора, і почав працювати разом із батьком. Цю друкарню, „Алберта прінтінг”, Володимир провадить і досі.

Купченко був дуже потрібний на всяких зборах, де нераз доходило до суперечки і ніодна сторона не хотіла другій поступитися. Він, звичайно, тоді казав: „Знаєте що? Відложім цю справу на другий раз, а за той час її ще передумаймо й на чергових сходах чи зборах її вирішимо”. І так звичайно бувало. Купченко дуже не любив диктаторів, які накидали свою думку іншим і хотіли все поставити на своїм. Він старався завжди довести до порозуміння, щоб всі робили однозгідно і щоб ніхто не був під враженням, що мусить виконувати волю чи забаганку когось іншого.

Дочка Купченків Мирослава віддалася за адвоката Івана Дікура, який був федеральним послом, а тепер є начальником окружного суду в Едмонтоні. Вона, як зрештою всі діти Купченків, є свідомо українка, добра українська патріотка. Друга дочка Вікторія одружена також з українським адвокатом П. Шевчуком, який веде адвокатську канцелярію в Едмонтоні й бере живу участь в українському громадському житті. Всі троє дітей Купченків йдуть слідами свого батька й приносять честь своєму роду.

Віктор Купченко був членом Української Православної Церкви і членом СУС, але я ніколи не чув, щоб він виступав проти якогось іншого віровизнання. Він завжди говорив, що по смерті ми всі підемо до одного й того самого Бога. А втім про його наставлення до іншого віровизнання говорить найкраще факт, що він довгі роки працював в „Українських Вістях”, які видавали українці-католики, і то в той час, коли велася заїла й надто неперебірлива боротьба між обома нашими Церквами. Він до неї не вмішувався, і я не чув, щоб він публічно когось критикував. Він свою Церкву любив, але інші шанували, а не топтав.

Пам'ятаю, що нераз дехто, під час дискусії, накидався на Купченка, що буковинці належали колись до російської православної місії. Купченко мав на те завжди готову відповідь:

„А де ми мали належати, як нашої Православної Церкви тоді не було, а була лиш російська”.

Попри свою працю в друкарнях, Віктор Купченко знаходив ще час працювати в різних галузях українського життя, зразу в Вінніпегу, а відтак у Едмонтоні. У Вінніпегу він працював у Народному Домі, Взаємній Помочі, Червоному Хресті, в парафії св. Покрови та інших організаціях. В тих всіх товариствах й установах його часто вибирали до управи, звичайно, на становище секретаря. Він мав гарний голос, любив співати в хорі, і перша проба хору св. Покрови у Вінніпегу відбулася в його домі. А в хорі Народного Дому він співав 20 років.

Віктор Купченко брав теж радо участь у різних виставах, виконував різні ролі, а багато разів був і режисером вистав. Він був теж багаторазово учителем у старших класах школи св. Покрови у Вінніпегу та складав лекції для тої школи. Завдяки своєму начитанню, він знав багато і радо ділився своїм знанням із іншими, виголошуючи доповіді та реферати на різні теми. Він вмів говорити ясно й приступно так, що його люди радо слухали.

Віктор Купченко був не лише добрим фаховим друкарем, але мав теж і письменницький таланти і писав статті, нариси та вірші, які друкував у різних часописах і журналах. Протягом 10-ти років він був дописувачем до українських часописів, що виходили в Чернівцях, Буковина, до яких писав про життя й побут українських поселенців із Буковини в Канаді. Під своїми дописами він деколи підписувався своїм справжнім прізвищем, деколи писав під псевдонімом „В-ко”, а деколи підписувався іменем Грушка, що було родовим прізвищем його матері. Він писав теж статті і на релігійні теми.

У Віктора ще з молодих років проявилася велика любов до літератури й писання. Він любив багато читати, знав багато й у висліді був дуже освічений, маючи широкий світогляд. Українську літературу знав не лише з історії літератури, але прочитав майже всі важніші її твори. Водночас він був талановитий, відзначався високою національною свідомістю і вродженою інтелігенцією, а теж надзвичайною скромністю. Він був глибоко релігійною людиною, прив'язаною до своєї

Церкви і свого обряду. Він, між іншим, був теж поетом, писав багато віршів і навіть інколи друкував їх, а ніколи, на жаль, не видав їх окремою збіркою.

Варто згадати, що коли д-р В. Кіркконелл писав свою історію українців в англійській мові, то Віктор Купченко був його дорадником. Також д-р А. Гантер з Вінніпезького університету, який перекладав твори Т. Шевченка на англійську мову, користувався заввагами та порадами В. Купченка при своєму перекладі.

Між українським громадянством Вінніпегу, а згодом Едмонтону втішався Віктор Купченко великою повагою, тим більше, що він був дуже толерантний і шанував чужу думку та чужі переконання. Помер Віктор Купченко 19 вересня 1970 року на 78-му році життя, залишаючи по собі пам'ять одного зі скромних, але дуже чесних і простолінійних українських патріотів.

Володимир Купченко, брат Віктора, вояк УГА, — його студії в Канаді, довголітня вчительська і громадська діяльність. Його різноманітні таланти: золотоусті промови, його власна літературна творчість, його широке знання і любов до науки, що на старості літ дала йому ступінь доктора філософії, його любов до української літератури й культури.

Володимира Купченка, брата Віктора, я знав не так близько, очевидно, тому, що він аж при кінці свого життя мешкав постійно в Едмонтоні. Правда, інколи я з ним зустрічався, то в церкві, то на концертах, то при різних інших нагодах. Зате я не раз подивляв його доповіді, які він виголошував з великим чуттям і поривав ними слухачів.

Володимир Купченко народився 7 листопада 1897 року в селі Берегомот над Прутом, теперішній район Кіцмань Чернівецької області в Україні. До народної школи ходив він у рідному селі, а в 1910 році вступив до другої державної гімназії в Чернівцях. Під час гімназійних студій його покликали в часі другої мобілізації до австрійського війська боронити Австрію. Володимира приділено до 13 стрілецького полку. В цій армії служив він аж до розвалу Австрії. Кінець австрійської держави застав його в Києві, де він служив при військовій станції передбачування погоди, „фелдветтерстаціонскоммандо”. Під час розвалу Австрії він був не дуже здоровий, бо перейшов був хворобу тифу. Та, хоч зморений недугою і зі слабим серцем, 12 листопада 1918 року він став вояком УГА, де працював при розвідці до жовтня 1919 року, коли, з причини недуги, повернувся до Черновець. Буковина була тоді окупована румунами, які відібрали українцям найпримітивніші права й переслідували всяку українську національну діяльність. Лише з великим трудом вдалося відновити українські газети та журнали, які румунська влада дуже часто закривала.

Єдиним українських журналом у Чернівцях був у той час „Промінь”, літературно-науковий журнал, що виходив раз у місяць. Його редагував і видавав окремий комітет молоді. Журнал проіснував до 1923 року. В ньому поміщував свої поезії і Володимир Купченко. Журнал „Промінь” зумів згурту-

вати біля себе поважне число молодих надійних українських письменників з Буковини, був дуже солідно редагований і своїм змістом піддержував духовий ріст буковинських українців.

Володимир Купченко не міг ніяк погодитися з румунським володінням на Буковині та протестував пером і словом проти румунського гнету. На нього звернула своє око чутлива румунська поліція, і він постійно жив в непевності, що його одного дня арештують. Тому перед Різдвом 1921 року він виїхав до Канади й осів у Вінніпегу, де вже передтим поселився був його брат Віктор. Бажанням Володимира було закінчити університетські студії, і він записався на третій рік філософічного факультету Манітобського університету. Однак він не знав добре англійської мови і мав труднощі розуміти лекції і тому перенісся на другий рік того ж факультету.

Попри свої студії, Володимир Купченко намагався пізнати нове оточення та людей, серед яких йому прийшлося жити. Він цікавився теж життям канадських українців. Під час літніх вакацій він вів рідну школу в Давфіні, Манітоба. В Вінніпегу Володимир познайомився з Анною Пиріг, з якою й одружився 3 березня 1923 року. Влітку того року він вчив рідну школу в Кенора, Онтаріо, а восени його запросили вчити в місцевій українській школі в Форт Вілліам, Онтаріо. Під кінець року іспити в усіх клясах, від 1-8-ої, переводив проф. Іван Боберський, який тоді жив у Канаді. Після іспитів Боберський сказав, що діти так добре вивчили свою програму, ніби учачали не до народної школи, а до гімназії.

Восени 1925 року Володимир повернувся до Вінніпегу, де дістав працю в редакції „Канадійського Фармара”. Але тут він не побув довго, бо вже в травні 1926 року переїхав до Алберти, щоб тут організувати „Українську Взаємну Поміч”. З того часу його доля була зв'язана з провінцією Албертою. Тут, восени 1926 року, він вступив до вчительського семінара, який закінчив у наступному році, діставши вчительське свідоцтво першого ступня. Тоді одержав своє перше вчительське призначення в публічній школі у Василь, Алберта.

Впродовж кількох наступних років він вчив в албертських школах. І так в 1927 році він вів школу „Прут”, а два роки пізніше став керівником публічної школи в Шипинцях, де вчив до 1932 року. Чергові три роки він був керівником шко-

ли в кольонії Чернівці. В 1935 році він перервав свою вчительську працю на один рік, бо елеваторна компанія заангажували його на один рік вести протикомуністичну пропаганду серед українських поселенців, які тоді переживали важку господарську кризу. Незавидне господарське положення Канади, а з тим й українських поселенців, головно фермерів, використовували канадські комуністи для своєї пропаганди, наслідком чого чимало українських поселенців опинилося в комуністичному таборі. Щоб цьому протидіяти, елеваторна компанія післала Володимира Купченка з пропагандивними та роз'яснювальними доповідями в українські околиці. Зі свого завдання в'язався він дуже добре.

Свої поїздки використав Володимир Купченко теж для іншої цілі. Він зацікався був політикою і дістав номінацію на посла з консервативної партії. Під час своїх поїздок він теж пропагував свою партію. Однак його партія стала тоді непопулярною, бо не могла нічого вдіяти проти господарської кризи, і програла вибори. До влади в Алберті прийшла Партія суспільного кредиту. Але Володимира Купченка треба подивляти, що вже в тому початковому періоді зрозумів, що українцям треба брати участь у канадській політиці.

В 1936 році Володимир Купченко повернувся знову до вчительської праці. Він вчив два роки в Елдорені, а відтак у Редвей, де був керівником „гайскул-у" до 1944 року. Від 1944-1950 року він був керівником шкіл у різних місцевостях Алберти: Белліс, Ворспайт, Брудергайм. Він часто міняв школи, в яких вчив, бо до нього приходили буковинські поселенці і запрошувати до себе вчити в їх школі, щораз то в інші місцевості. До того в тому часі вчителі були дуже лихо платні, і Володимир намагався дістати вчительську працю в такій школі, де краще платили, щоб міг вдержати свою родину. З учительською платнею в'язалася й справа мешкання. Не скрізь були догідні помешкання, і тому кожний вчитель старався знайти таку школу, де було краще помешкання. Тому й Володимир Купченко не раз міняв місце праці, щоб мати краще мешкання. Та Володимира Купченка любили фермери та їх діти не лише тому, що він був добрим учителем. Ще, може, важнішим для них було те, що він вчив дітей української мови й історії. Ще під час своїх вчительських студій він дивувався усіх канадських студентів не лише своїми здібностями і

знанням англійської мови, яку вивчив після приїзду до Канади, але й тим, що він скрізь пропагував справу визволення України. Він давав доповіді для „бой-скаутс“ про Україну, а в своїй хаті мав постійно карту України на стіні. Коли став учителем, то майже весь вільний час присвячував навчання української мови та історії для шкільних дітей та на доповіді для їхніх батьків. З колишніх його учнів багато є не лиш добрими професіоналістами, але й добрими українцями, вони згадують покійного Володимира добрим словом.

Та згодом Володимир Купченко почав хворіти на серце, і лікар радив йому знайти таку школу, де нема багато дітей і багато праці. Він вирішив виїхати на південь Алберти, де дістав працю в Айдислей, поблизу Медисин Гет. Як його здоров'я поправилося, він перейшов учити до Бассано, а пізніше до Дрейтон Веллей, а врешті в роках 1961-1963 до Томагавк, Алберта. Коли дехто йому говорив, що він не повинен уже вчити, бо нездоровий, то він мав завжди готову, таку саму відповідь: „Якже ж мені сидіти бездільно коли брак учителів середніх шкіл і мене запрошують, щоб я йшов учити. Я не можу відмовити”.

В 1963 році він замкнув свій дім у Едмонтоні і поселився в Ту Гиллс, де, крім різних предметів, учив також української мови й літератури. Але його здоров'я гіршало з кожним днем і він, після 44 років учительської праці, кидає назавжди школу й іде на давно заслужений відпочинок.

Тут треба сказати, що Володимир Купченко використовував час вакацій на поглиблення свого знання. Він постійно вписувався на університетські літні курси і здобував науковий ступінь за ступенем. Він здобув ступінь бакалавра філософії (БА), бакалавра педагогії (БЕд) та ступінь магістра філософії (МА), а вкінці, кілька років перед смертю, одержав найвищий академічний ступінь — доктора філософічних наук (ФД).

Водночас Володимир знав ще з Чернівців дуже добре німецьку мову, і йому пропонували, щоб він їхав до Шікаго і там вчив німецької мови в школі. Але його дружина зовсім не рвалася до ЗСА, бо не хотіла покидати Канади. Тому він не поїхав до Шікаго.

В житті Володимир Купченко був скромною людиною, ніколи не хвалився своїм знанням, радо розмовляв зі стрічними людьми на різні теми. В часі доповідей, а особливо дискусій, він часто запалювався і давав себе поривати своєму темпераментові. Але ніколи не носив до нікого ненависти в серці й не ворогував з ніким. У вільних хвилинах йшов над річку або в ліс і там духово відпочивав.

Володимир Купченко був талановитою людиною. Вже в гімназії відзначався бистрим розумінням матеріялу та хистом до мов і ораторства. В рідному селі, а відтак у бурсі між співтоваришами-бурсаками, що часто співали народні пісні та розказували про народні звичаї, він знайомився із багатим скарбом української літератури й традиції та всією душею полюбив його. Доповнювала його відомості з історії та переказів чудова природа, серед якої він завжди залюбки перебував. Для нього не було більшої краси, як природа на землі та голубе небо вгорі. Свою любов до них він глибоко переживав і згодом переливав в оповідання та в поезії, що їх друкував зразу у черновецькому журналі „Промінь”, а в Канаді — в різних канадських часописах, як „Канадійський фармар”, „Новий Шлях”, „Український Голос” та інші. Особливої збірки своїх творів він якось не видав. Мабуть, не думав про те, що його писання повинні побачити світ в окремій книжці. Був він знайомий особисто з письменницею Ольгою Кобилянською, яку відвідував на вакаціях. Вона читала не раз його шкільні задачі і казала, що він має талант до писання. Як Володимир був уже в Канаді, то не раз мав доповіді про її творчість. Після деяких доповідей слухачі самочинно переводили збірку і зібрані гроші пересилали письменниці. В нього була навіть досить поважна переписка з письменницею, але, на жаль, всі листи пропали.

Володимир Купченко цікавився дуже суспільно-громадською працею. Він був одним із засновників УНО в Канаді і, як організатор УНО, роз'їжджав по Західній Канаді з доповідями та промовами. А в своїх промовах він заторкував не лише справи УНО, але теж релігійні, громадські та політичні справи. Зокрема він старався переконати українців, що належали до не-українських віровизнань, щоб вони поверталися до українських церков. Виступав він не лише проти комуністів, але теж проти різного роду москвофілів, яких намагався при-

тягнути назад до українського табору та української Церкви. Зі сцен багатьох народних домів, читалень, світських та церковних заль він постійно проповідував любов до рідного народу, його традицій і культури, витискаючи сльози в слухачів та наповняючи їх серця патріотичними почуваннями.

Я познайомився з Володимиром Купченком на якомусь мітингу Стрілецької Громади. То було після першої світової війни, коли до Канади приїхало багато колишніх українських вояків, які часто влаштовували віча і на тих вічах засуджували політику польських окупантів. На тих вічах часто виступав з промовами і Володимир Купченко. Він був дуже яскравим промовцем. Як не міг висловитися по-українському так, як хотів, то переходив на німецьку або латинську мови, бо їх він знав добре. Казав, що йому не раз легше було лаяти тими мовами окупантів України.

В той час, коли я пізнав Володимира Купченка, в нас була вже господарська криза. Робіт було дуже мало, а вчителі мали таку малу платню, що треба було дуже ощадно вести господарство, щоб з неї вижити та утримати родину. Фармери мали досить своїх продуктів: курей, яєць, масла, молока тощо, але їх ніхто не купував, бо люди не мали грошей. Як фермерська жінка занесла до крамниці на фармах кури або яйця, то продавала їх майже за ніщо або міняла за якісь дрібні товари, потрібні в хаті на господарстві. Заможні фермери, яких називали не раз багачами, жили так бідно, як і бідні фермери, бо нічого не могли продати. А робітники їздили на верхах залізничних вагонів від океану до океану в пошукуванні за працею і не могли знайти ніякої. Всюди була однакова біда, всюди робітники жили на допомозі державної суспільної опіки, т.зв. „реліфу”.

В той час я був на одній доповіді Володимира Купченка в Смокі Лейк, де наїхало багато фермерів з околиці, що заповнили вщерть простору залю. Володимир Купченко був одним з промовців і був, здається мені, таки найкращим. Володимир говорив тоді про фермерську біду. Як фермери бідували, бо не могли нічого купити, які були в хаті сварки між фермерськими жінками і чоловіками, бо в хаті не було ні перцю, ні цукру, а часто навіть соли. А бідний фермер не міг нічого вдіяти, бо й цента не мав при душі й нічого не міг продати, бо

на ніщо не було купців. Володимир оповідав історію одного фермерського священика, який мав на продаж бичка. Він наймив вантажного авто, щоб завести бичка до різні, і заплатив три долари, а за бичка дістав п'ять доларів. Йому лишилося ледве два долари. Так тоді платилися фермерські продукти й худоба. Пам'ятаю, що тоді Володимир своєю доповіддю дуже був зворушив нас усіх. А накінці він уже говорив по-німецькому. Мабуть, когось проклинав, але я того добре не розумів.

Володимир Купченко часто виступав і на різних сходинах та зборах в Едмонтоні й завжди говорив широко й переконуюче, а притому зворушував слухачів до сліз. Та й він сам як говорив, то часто так переймався своєю промовою, що плакав. Так він довгими роками їздив по різних місцевостях і говорив доповіді, з'ясовував різні справи й заціплював нам національну свідомість. Багато посіяного ним доброго зерна впало на добрий ґрунт і зазеленіло в серцях його слухачів, з яких багато згадують добрим словом покійного Володимира.

Володимир Купченко дуже турбувався загальним піднесенням освіти українських поселенців і під час своїх публічних виступів давав для того практичні вказівки. Виступав теж дуже гостро проти комуністів та засуджував всякого роду відступників, тих, що цуралися свого народу. Сьогодні можна знайти в Канаді чимало українців другого й третього покоління, які завдячують йому не лиш здобуття своєї професійної освіти, але й набуття української національної свідомості. Володимир залюбки повторяв, що посвятив своє життя для здобуття „національної свідомості та освіти для своїх земляків”.

З вибухом другої світової війни Володимир Купченко включився діяльно в воєнні зусилля Канади. Він знову об'їздив західні канадські провінції і промовляв на масових вічах в українській, англійській, французькій та німецькій мовах. Він пропагував передусім продаж канадських воєнних бондів і за величезні успіхи в продажу державної позики, т.зв. „бондів”, він дістав подяку від канадського прем'єра та грамоти подяки.

Купченко брав теж участь в житті учителів Алберти та їх станових організаціях. На вчительських з'їздах, конвенціях та курсах він читав доповіді з ділянки навчання.

Про Володимира Купченка написав у згадці сприводу його смерти в едмонтонських „Українських Вістях” Ю.К., що він:

„як степовий орел шугав по канадських преріях та збирав своїх земляків у велику громаду, що активно боролася за визволення своєї батьківщини. Коли хто пригадує покійного з того часу, молодого й дуже вродливого, зі старимським носом та великими сірими очима, той пам’ятає теж його захоплюючі промови, могутні пісні любови до рідного краю, криваві шматочки його гарячого українського серця. Виголошуючи їх, покійний нераз ридав, як і ридали з ним його зворушені слухачі. Шкода тільки, що тоді не записували промов на плівку, а то можна б було залишити нащадкам прекрасні зразки красномовства”.

Здається, що небагато було між канадськими українцями таких чудових бесідників, як покійний Володимир Купченко, що вмів захопити своїм словом слухачів, не лиш українців, але й своїх співтоваришів-учителів різного національного походження.

Крім своїх віршів в українській мові, Володимир Купченко писав теж вірші англійською мовою, вони друкувалися в англійських газетах в Едмонтоні та інших містах Західної Канади.

Кілька років перед смертю Володимир Купченко розійшовся з проводом УНО і став членом СУС, якому теж присвячував багато часу й праці. Але недовго. Нелегкий життєвий шлях відбився важко на його здоров’ю і, переможений хворобою, він помер 10 червня 1966 року, проживши 68 років та 7 місяців. Відійшов він зі світу після операції серця, полишивши в смутку дружину Анну, двох синів: Ігоря та Олега, трьох дочок: Христину, Ірину і Славку та 17 внуків. Похоронено його з української Греко-православної катедри в Едмонтоні 12 червня на українському цвинтарі св. Михайла.

З Володимиром Купченком зійшов у могилу один із найкольоритніших українських поселенців у Канаді, з великими талантами і гарячим українським серцем, невтомний робітник на українському національно-суспільному полі.

Д-р Іван Німчук — мій близький родич. Його біографія, він — видатний український діяч, редактор щоденника „Діло” та інших газет. Його приїзд до Едмонтону і редагування „Українських Вістей”.

Мої спомини були б далеко не повні, якщо б я не згадав про мого односельчанина і навіть родича д-ра Івана Німчука. Про нього залишився в мене не надто виразний спомин з молодих літ з рідного села Джурина, а відтак вже цілком ясний про моє співжиття з ним у Едмонтоні.

Д-р І. Німчук приходився мені досить близьким родичем, бо тіточним братом. Він вже зранку виявився здібним учнем, його вроджена енергія і охота до науки приневолити місцевого пароха і вчителя звернути увагу на малого Івася та намовити його батьків післати його, по закінченні народної школи, до гімназії. Він приїздив додому на вакації та на деякі свята, як на Спаса, коли в Білобожниці був відпуст. На той день на празник приїздило багато дідів-прошаків і торгівців овочами, що продавали їх тоді по дуже низькій ціні, — здається по одному чи по два грейцарі за фунт. На той празник приїздили моя сестра Марія, що була заміжня за Стефаном Маланюком, мій вуйко Пилип Німчук, ну й наші студенти з Бучача, між якими був теж Іван Німчук.

З одного такого празника залишився в мене й досі спомин про грушки. Як у церкві служили Службу Божу, ми хлопці бігали кругом церкви й дивилися, що там діється. А там довкола церкви торгівці овочами порозкладали кошики з яблуками-спасівками і грушками. Один селянин привіз дуже багато майже перестиглих грушок і продавав їх щось по десять грейцарів за півкапелюха. Один селянин купив собі тих грушок повний капелюх, з'їв їх, а відтак докупив ще грушок за п'ятака. Наші студенти дивилися з зацікавленням на того селянина, бо чули, що перестиглі грушки можуть людину здути. Наш селянин з'їв майже два капелюхи грушок, пішов до корчми, що була поблизу церкви, випив чарку горілки, обтер вуса, відтак замовив ще одну чарку, випив, знову обтер вуса й пішов. Студенти, які сподівалися, що того селянина розболить живіт, не могли начудуватися, чому йому грушки не пошкодили. Між

студентами був теж І. Німчук, який може найбільше дивувався, чому селянинові грушки не пошкодили. Щоб спробувати, чи алькоголь неутралізує грушки, студенти купили в того селянина перестиглих грушок, поклали в горщик і за якийсь час, як грушки почали ферментувати, вилили туди горілку. Горілка зовсім знищила грушковий квас, вони осіли на дні горшка. Так вони переконалися, що алькоголь неутралізує ферментацію.

Моя мама дуже любила Івана. Як він приїздив до нас, то все діставав кільканадцять корон у руку. А як він пішов до гімназії в Бучачі, то мама одного разу накупила різних харчів: жидівський калач, посипаний маком, кільканадцять ковбас, взяла з дому масла, сира, домашнього хліба, ще й домашній калач, склала те все на віз, і ми поїхали до Бучача до Івана. Ми вибралися з мамою в дорогу ранком і приїхали до Бучача вполудне. Ми заїхали на горбок з південної сторони, а в долині була ріка. По дорозі ми трохи переспалися на возі і, як приїхали до Бучача, мама зараз дістала адресу Івана, і ми пішли до нього. Ми знайшли його в гурті студентів. Він дуже нами зрадив. Мама передала йому все, що ми привезли, а до того всунула йому в жменю ще кілька корон. Іван дуже дякував і дуже тишився дарунком і з вдячності показав нам частину Бучача. Хоч він показав нам лише ту околицю, що була близько горбка, де були наші коні, але для нас і то було цікаве. Відтак він забрав мене самого й показав деякі крамниці, але я боявся відходити далеко від воза, щоб не загубитися. Для мене все те, що показував Іван, було дуже цікаве, бо я зріс на селі й не бачив міста, навіть такого, як Бучач. Врешті Іван попрощався з нами, подякував ще раз за наші подарунки, і ми поїхали додому. Мені ці відвідини залишилися в пам'яті й досі, хоч то було вже давно, я мав тоді 12 років.

Іван приїздив потім до нас ще кілька разів, але я вже нічого про нього не пригадую. А як мені було 13 років, то померла моя мама, і тоді я вже турбувався іншими справами, бо ми лишилися сиротами.

В часі гімназійних студій І. Німчук присвячував свій вільний час на ширення освіти і національного освідомлення в рідному селі та околиці. А й по закінченні гімназії він далі посвячувався освітній праці серед молоді й старших. Тоді він

розпочав у Рогатині приватні гімназійні курси для хлопців у Рогатинському повіті, які однаке, не могли вдержатися через матеріальні труднощі. Але такою працею він здобув собі пошану й популярність у багатьох селах Рогатинщини. Його з вдячністю згадувало багато рогатинців ще й у пізнішому часі.

Д-р Іван Німчук прийшов на світ 12 лютого 1891 року в селянській родині в селі Джурині Чортківського повіту. Його життя це життя українського інтелігента, що вийшов з-під селянської стріхи, з родини малоземельного селянина-рілляника. Надто скупі матеріальні засоби, глітні бурси, приватні лекції, чужа школа — в них минули молоді студентські роки Івана Німчука. Одинокий засіб, що допомагав йому пробиватися через довгі роки середніх і вищих студій, був його талант, піддержуваний замилюванням і завзяттям до науки. Свою науку зачав І. Німчук в народній школі в Джурині, а продовжував її потім у Бучачі, де ходив до польської гімназії. Згодом він перейшов на науку до першої польської гімназії в Станиславові, де й здав іспит зрілости в 1911 р. Вищі філософічні студії він закінчив у Львові і у Відні, де й досягнув ступінь доктора філософії в ділянці історії й українознавства. Хоч покійний мав покінчені повні філософічні студії й мав кваліфікації на вчителя, він ніколи не вчив у школах. Вигідніше звання вчителя він проміняв за твердий кусок хліба журналіста. Академічні студії були йому в цьому вибраному званні дуже придатні; він мав прекрасне знання української мови, літератури та історії.

Ще як учень 6-ої і 7-ої класи гімназії він був постійним кореспондентом часопису „Народне Слово”, що виходило у Львові (1908-1910 р.) тричі в тиждень. Як студент університету був він від осені 1912 до 1 серпня 1914 р. постійним співробітником першого українського популярного щоденника „Нове Слово” у Львові, де помістив цілий цикл статей п.з. „Проч (тоді ще не вживали в Галичині прислівника „геть”) з москвофільською заразою!”, в яких докладно з’ясував тодішній стан галицького москвофільства серед усіх прошарків нашого народу. Ці статті мали вийти окремою книжкою, але її появу припинив вибух першої світової війни.

В 1914 році д-ра І. Німчука мобілізовано до австрійського війська та вислано на сербський фронт, де був поранений й опинився у шпиталі у Відні. Тут, від липня до 1 листопада 1916

року, він працював у тижневику для полонених українців російської армії „Неділя”. В тому часі діяв у Відні зорганізований східно-українськими політичними діячами „Союз Визволення України”, що мав за завдання вести освідмлюючу працю серед полонених українців російської армії. Союз реклямував д-ра Німчука від військової служби, бо потребував його в своїй праці. Покійний д-р Німчук приймав живу участь у видавничій і пропагандивній праці Союзу Визволення України до кінця війни. Тоді він співпрацював у органі Союзу „Вісник Союзу Визволення України”, де містив щотижня огляд воєнних і політичних подій.

Після закінчення першої світової війни д-р Німчук дальше залишився в Відні, де редагував часопис „Відродження України”, що виходив тричі в тижні.

За української державности він помістив кілька статей-кореспонденцій з Відня в київській пресі, а повернувшись з трудового конгресу, працював в Українськiм Пресовiм Бюрі у Відні і був водночасно віденським кореспондентом Української Телеграфної Агенції (УТА). У Відні працював теж при київських видавництвах шкільних книжок для України („Українська Школа”, „Дзвін”, „Вернигора”).

По упадку української державности редагував орган уряду ЗУНРеспубліки „Український Прапор” в рр. 1921-1922 та був постійним кореспондентом „Канадійського Фармара” та „Канадійського Українця” в рр. 1923-1924. Крім того зредагував у Відні три числа журналу „Визволення” та п’ять чисел студентського журналу „Молоде Життя” і започаткував до спілки з д-ром Іваном Турином видавництво місячника „Український Філятеліст”, що виходив постійно від січня 1925 до вересня 1939, — кілька чисел вийшло ще в 1940 р.

Повернувшись після польської амністії в літі 1925 р. до Львова, д-р Німчук став від осені того ж року членом редакції львівського щоденника „Діло”, в якому працював аж до приходу большевиків у вересні 1939 р. Останні чотири роки він був головним редактором того щоденника разом з Іваном Кедрином-Рудницьким. Крім того за польських часів містив статті в журналах: „Стара Україна”, „Українське Мистецтво”, „Світ” та інші, як теж у календарях „Просвіти”, „Червоної Калини”, видаваних у Перемишлі під редакцією М. Струтинського,

. в різних альманахах і збірниках. Його статті друкували теж американські та канадські календарі.

За большевиків він просидів 20 місяців у тюрмі (рр. 1939-41) з того 19 місяців в ославленій московській тюрмі Луб'янці. За німецької окупації (1941-1944) був спершу львівським кореспондентом „Краківських Вістей”, а від січня 1942 р. вів львівську редакцію того часопису. Водночас був головним редактором літературно-мистецького журналу - місячника „Наші Дні”.

Із другим приходом большевиків до Галичини д-р Німчук виїхав з цілим видавництвом на еміграцію до Німеччини. По дорозі перебував якийсь час у Відні, де зредагував календар „Українського Видавництва” на 1945 рік, що був вже набраний, але не появився друком з уваги на воєнні події.

Переїхавши до Баварії, працював від вересня 1945 р. до вересня 1948 р. як редактор „Урядового Вісника Апостольської Візитатури” в Мюнхені-Пазінгу, щомісячних проповідей для священників та всіх інших видань Апостольської Візитатури. Крім того був головним редактором тижневика „Християнський Шлях” ((Карльсфельд — Міттенвальд, 1946-1947), якого вийшло разом 70 чисел. Він зредагував теж 6 томів бібліотеки „Християнського Шляху”.

В 1948 р. д-р Іван Німчук переїхав до своєї родини в Канаді, а наступного року осів у Едмонтоні, де був аж до смерті.

Про побут д-ра І. Німчука в Едмонтоні сказав о. митрат В. Лаба в прощальному слові на його похороні таке:

«Впродовж сімох років проживання в Едмонтоні д-р І. Німчук, людина наскрізь добра, скромна, до всіх ввічлива, незвичайно поміркована, розважна й розумна, здобув собі загальну симпатію та пошану Це була людина кристального характеру й аристократ духа. Був він щирим патріотом, що любив свій нарід, а особливо селянство, з якого вийшов. Був він один із того героїчного покоління, що його видало наше селянство перед першою світовою війною, воно те покоління, дало поштовх українському народові до освіти, до національної свідомости і до змагань за свободу й незалежність”.

Хоч важка редакційна праця забирала йому багато часу, а укрита недуга підривала його здоров'я, він, не раз почувуючись дуже погано, йшов усюди, куди його кликала церковна,

громадська чи товариська повинність. Незадовго до смерти його вибрано головою осередку НТШ в Едмонтоні й він, хоч хворий, рештками сил організував святочне Шевченківське засідання та доповіді з нагоди сторічного ювілею Івана Франка, виголошував на них своє вступне слово.

В часі свого побуту в Едмонтоні він бував теж деколи милим гостем у моїй хаті, в крузі родини počував себе добре і може, навіть весело. Ми згадували наше село, родину та всіх наших односельчан, яких ми знали. Деколи він говорив дещо про своє арештування та про свої довгі-предовгі допити в со-ветській в'язниці. Одначе про все розказував спокійно та по-гідно, неначе б мова йшла не про нього, а про кого іншого. Не нарікав теж на працю в „Українських Вістях”, хоч нераз приходилося йому працювати довгі години, щоб приготувати ма-теріял до газети чи перевести коректу набраного матеріялу. Попри всю свою працю в Едмонтоні він ще інколи дописував до американського щоденника „Свобода”.

Хоч серце йому докучало, він хворобі не піддавався. Хо-див до лікаря, заживав лікарства й працював далше. Кілька днів перед смертю вирішив поїхати на відпустку до свого родича на фарми, але, 2 тижні перед відпусткою, 1 травня 1956 року він дістав серцевий приступ і, перевезений до шпиталю, помер.

Д-р І. Німчук недомагав на серце вже від кількох років перед смертю. Причинилися до того немало його переживання під час першої світової війни, побут на еміграції у Відні, важкі обставини журналістичної праці у Львові в часі польського володіння, прихід большевиків до Львова, його арештування та майже дворічний побут у советських тюрмах, а врешті й неза-видні переживання на скитальщині після другої світової війни з вічною непевністю про завтра. Все те й було причиною, що його серце недомагало. Два роки перед смертю д-р Німчук мав поважну серцеву атаку й перебув понад місяць в едмонтонсь-кому шпиталі. Після цієї атаки покійний вже не прийшов до здоров'я, хоч працював, як і перед своєю недугою. Друга серце-ва атака закінчила його життя.

Величаві похорони покійного відбулися при участі чи-сленного духовенства з Преосвящ. Владикою Нілем на чолі з катедральної церкви св. Йосафата на український цвинтар св. Михайла в Едмонтоні. На його могилі щороку, в часі зелено-святочних поминок, збираються його друзі й беруть участь у

панахиді за спокій його душі. Мармуровий пам'ятник на його могилі пригадує кожному прохожому, що тут спочив вічним сном д-р Іван Німчук, уродженець галицького золотого Поділля...

— I —

ПРО СЕБЕ І ПРО СВОЇХ

- 1.: Мої батьки. Ми — Гаврисі, я — новорічний.
Смерть батька. Пригода з дитячих років. Смерть матері. Я кухар, мій брат — господар. Заповіт 13
- 2.: Моє наймиліше Різдво. Батько й мати ще живі,
всі традиції збережені. Я чекаю живого Христа.
Різдво в нас і „крісмас” тут, віра і „бизнес”. 20
- 3.: Дідичі. Їх господарка, їх лани, їх гуральні, їх
вибори, їх діти. А врешті . . . їх кінець. 24
- 4.: Живу з братом, але в незгоді. Тому їду
до Канади. За мною плачуть. Немила пригода.
На коров'ячо-пасажи́рському кораблі. 28
- 5.: Мій брат одружується, я виїжджаю до Канади.
Мій брат — війтом, а потім жертвою советського
ладу. Наше село в моїй пам'яті. Гуральня
діди́ча Охоцького, наші дороги. 35
- 6.: Я — у Вінніпегу. Мене микють і голять. Я на
„екстра генку”. 39
- 7.: Я — в Едмонтоні. Граю у виставі про М. Січинського
Стаю стрижем, що спричинює довгі клопоти
з екземою. Врешті вкліковуюся і шукаю праці. 42
- 8.: Т-во „Сокіл” і його члени. Наші купці і
промисловці. Історія Михайла Криси. Мій
перший Йордан в Едмонтоні. 49
- 9.: Знову реєстраційні клопоти. Будова українського
Народного Дому. Інститут ім. Т. Шевченка і
його втрата. Іван Варшавський, його сім'я, його
підприємчівість. Ще один патріот і підприємець
— Гнат Кукура. 53
- 10.: Моє одруження. Моя жінка поштаркою, теж
акторкою. Великі прибутки з театральних вистав. 58
- 11.: Клич „свій до свого” в нашому селі. Мама допомагає
Абрамкові. Мої розмови з сусідами — жидами.
Хмельницький у Мондері, Гофман в Ендрю, Естрін
в Едмонтоні — добрі купці, що стали багатіями.
Клич „свій до свого” в Західній Україні. 64

- 12.: Ще про мою пошту. Наші власники готелів, зразу в малих містечках, потім в Едмонтоні. Брати Мандрики, П. Сацьків, І. Козяк та інші. Мої клопоти з готелем. Мій продавець моїм спільником. 72
- 13.: Розділ — багатий на теми: втручання в боротьбу на Україні по 1-й світовій війні, мої релігійні переконання, вклад 2-ої еміграції в наше життя тощо. Теж мої особисті справи: я власником ресторану, потім пайовиком в „Алберта Принтінг”, врешті власником подорожньої агенції і продавцем нерухомостей. 79

— II —

*ПРО ОБРАЗИ І ПРО ГАРБУЗИ,
ПРО НАШІ І ЧУЖІ СПРАВИ*

- 14.: Нещасна доля наших поселенців. А ще гірша тих до Південної Америки. Фільм про Техас. Опіка над німецькими і польськими імігрантами в Канаді. А нам ніхто не допомагав. 87
- 15.: Американці на жнивах. Висока ціна за збіжжя під час 1-ої світової війни. Наші фермери купують будинки для молоді, звані інститутами. „Стрітвокери”. 92
- 16.: Ми і москвофіли. Ліберали їх підтримують. Втрата української мови в школах. Різне громадянство наших людей — причина багатьох труднощів. 98
- 17.: В початках — велика потреба бурс та інститутів. Освідомна праця студентів: між нашими і чужими. 105
- 18.: Пресвітеріянські бурси, їх асиміляційна робота. Протидія — наші власні бурси, теж УГПЦ. Наша найбільша збоя — наші церкви. Мої думки про асиміляцію. 108
- 19.: Гіркі часи депресії. Ні праці, ні заріbkів, тільки „реліф”, тобто державна допомога. Безробітних депортують, а вони тікають на фарми. Невдалий голодний похід. 114

20.: Господарська криза. Два прем'єри Канади, Мекензі Кінг і Р. Б. Беннет, не допомогли, аж прийшла війна. Історія однієї української родини, яку криза навіки розлучила.	121
21.: Імігранти між 1-ою і 2-ою світовими війнами. Їх проблеми, їх махінації, їх положення під час кризи.	125
22.: Наші поселенці і їх сім'ї в Україні. Часті подружжя на віру через економічну кризу. Вислід — трагедії тут і там.	129
23.: Українські т-ва і церкви в Канаді: заснування Української Греко-Православної Церкви, заснування Союзу Українців Самостійників, Братства Українців Католиків та Українського Національного Об'єднання. Довга, нераз брутальна боротьба між ними, а врешті заснування Комітету Українців Канади. Дещо про мої спогади.	133
24.: Введення старечих пенсій — заслуга соціалістичного провідника Джеймса Вудсворта. Не всі наші поселенці могли дістати пенсії через громадянство. Суддя МекДоналд.	139
25.: Ще про клопоти із старечими пенсіями і громадянством. Кузикове „бюро”. Труднощі з метриками народження. Але святі допомагають!	143
26.: І заяви про майно — причиною труднощів. Дехто складав фалшиві заяви. Історія Василя із Смокі Лейк. Дещо про фалшиві метрики і про „відмолоджену” Марію. А й з нареченими бували труднощі.	148
27.: Життя агентів продажу нерухомостей не завжди солодке. Історія одного спекулянта, що їв і пив на кошт агентів.	155
28.: Совісні і несовісні корабельні агенти. Г. Байрак — найчесніший, Кузик — спекулянт. Цей останній і його помічник спроневірили 25,000 доларів. Історія ще одного агента М. Острижнюка, його пригоди.	158
29.: Життя під час війни — робіт і грошей нараз багато, зате горілки й авт мало. Американці в Едмонтоні, один з них — мій приятель.	163

- 30.: Кінець 2-ої світової війни. Тисячі українських скитальців у Німеччині. Боротьба за їх приїзд до Канади, роля КУК і „прогресистів”. Промова сен. Крірара. 167
- 31.: Наші діти й наші матері. Сироти — вражливі. Історія дідуня й бабуні, що гарно виховали своїх внуків. Канадські „партії” і діти. А так діти — „ангеликами”. Споріднення через хрищення. 171
- 32.: Батьки й діти в старому краю. Постійні зусилля дати дітям освіту. Дещо про мого родича д-р Івана Німчука, теж про інших „хлопських” синів. Наші бурси, „Академічний Дім” у Львові. 178
- 33.: Іванові клопоти. Суперечки й бійки, Іван б’є англієця за образу. А тепер Стіфи Табачнюки минулися. 183
- 34.: Домашні непорозуміння. Розлука двох дружин, що приїхали з краю, доробилися майна і виховали трое дітей. В Канаді не можна вживати „хлопського” параграфу. 186
- 35.: Чи дурні є справді „дурнями”. Вони і шпиталі для божевільних. Трагічна історія дівчини з Лемківщини і багато подібних трагедій. Італійця і його дочку повісили за вбивство поліція. 191
- 36.: Волинський Іван і його звичка при співі. Київські робітники, їх „хор” та наслідки їх співу. Україна і читальня в очах канадсько-українського гостя. 196
- 37.: Наші крайові жебраки, їх відношення до людей. Я йду з сестрою на відпуст до Зарваниці. Зарваницькі жебраки крали дітей і калічили. Американські „гобо” чесні, але бідні. „Гіппі” — інакші, вони часто злочинні паразити, причина трагедій їхніх батьків. 202
- 38.: Дещо про забобони, що ще живуть серед нас. Василь, його кривдники і „кара” на них. 210
- 39.: Мода керує хутрами, були лиси, стали норки. Історія Антона Муринки і його товаришів. 213
- 40.: Пам’ятаймо заздалегідь про смерть і робім тестаменти. Історія „Майка” Поповича, бідного багача. Записуймо наше майно на наші народні справи. 216

ПРО НАШИХ КАНАДСЬКО-УКРАЇНСЬКИХ ДІЯЧІВ

- 41.: „Не так тії вороги . . .” Михайло Білінський і його наступники. Наталка Михайлишин — першим службовцем міста Едмонтону. Прикра пригода Томи Шандрука. Дмитро Рараговський, його походження й одруження. Його любов до поезії і соціалізму, він — агент „Сі-Ен-Ар”-а, як і Шандрук, не без клопотів. 223
- 42.: Один з перших наших кандидатів до легіслятури — Григорій Михайлишин. Його життєві перипетії, його сім’я. Історія трьох братів Ковальчуків-Ковальських. Всі вони — добрі господарі, а наймолодший — відомий пасічник. 230
- 43.: Незабутній лікар і громадянин — д-р Іван Оробко. Його заслуги, його життєпис. 238
- 44.: Кравець Дмитро Пронюк — чесний ремісник і великий патріот. Не залишив по собі маєтку, тільки добру пам’ять. 243
- 45.: Д-р Осип Мегас — лікар, суспільний діяч і політик. Його флірт з більшовиками. Його спроба стати домініяльним послом. 248
- 46.: Ще один громадський діяч — адвокат Василь Свистун. Його участь в організації Української Греко-Православної Церкви, потім в СУС, потім в УНО. Великий талант, але малий характер — його советофілство. 252
- 47.: Два видатні українці. Павло Рудик і Роман Гонський-Гонсетт, відомий винахідник — шваграми. Обидва — меценатами нашого життя. Деяко про Василя Чумера. Син Рудика — американським сенатором. 256
- 48.: Мій приятель Дмитро — людина великої працьовитості і щирого українського серця. Його наука, його адвокатура, його подружжя. Хоч і залишив майно, слід по ньому в нашому житті незначний. 259

- 49.: Мій земляк з України і приятель у Канаді — Василь Смолик. Дещо про його походження і таланти: дяк, диригент і актор. Його життя в Канаді, різні зайняття, врешті агент „Сі-Ен-Ар”. Його батьківське серце до українських поселенців, а потім до скитальців, зокрема священників. Він дякував у кожній церкві в Алберті. 263
- 50.: Буковинські поселенці — талановиті, найталановитіший — Василь Гавреляк, його кар’єра в Едмонтоні, він — мейор міста і підприємець. Купівля землі близько міста — причиною його упадку. Демонстрації, контрдemonстрації, бійки. 271
- 51.: І ще про Василя Гавреляка. Королівська Комісія в одній особі. Проте такі публічні допити були і проти інших державних мужів. Гавреляк кандидує на федерального посла з округи „Едмонтон-Сентер”, але без успіху. І ще про його перепетії. Резюме: закопаний у землю талант. 279
- 52.: Наші перші професіоналісти в Алберті: лікар д-р Іван Оробко і адвокат Іван Басараб — найчесніший адвокат, людина золотого серця, він — видатний український діяч. Спогад Івана Ісаїва про нього. 288
- 53.: Михайло Лучкович, наперед учитель, потім перший український посол у федеральному парламенті Канади. Його боротьба з британськими шовіністами, його подорож до Букарешту і оборона прав нашого народу на рідних землях. Його доля по виборчому провалі в 1935 р., потім дальша віддана служба своїй спільноті, а врешті самотня старість і смерть. 295
- 54.: Антін Глинка — видатний діяч канадської України, в роках 1940-1949 — федеральний посол з Вегревильської округи. Його оборона канадсько-української спільноти, його боротьба за допущення українських скитальців до Канади. Все таки його не перевибрали, що стало причиною його передчасної смерті. Його політична робота і промови повинні бути видані. А врешті його дружина Стефанія і їх діти. 302

- 55.: Микола Залізник, його походження, його освіта, його життя в Канаді. Він — духовник презвітеріян, до кінця життя вірний цій секті, потім інспектор провінційного Міністерства здоров'я. Залишив по собі багатий архів, який пропав, і чудову ферму над озером Вобман, тепер дитячу оселю Української Католицької Єпархії. 308
- 56.: Володимир Гривнак — патріот і організатор. Будова Катедральної Церкви св. Івана, заснування „ІнDEPENDENT Голсейл” („Незалежної гуртівні”) та інші заслуги В. Гривнака. 317
- 57.: Віктор Купченко — його походження, його освіта, його праця лінотипіста наперед у Вінніпегу в „Українському Голосі” і „Канадійському Ранку”, потім в Едмонтоні в „Українських Вістях”. Заснування власної друкарні „Алберта Прінтінг”. Його діти, його релігійна приналежність, а врешті його громадська, журналістична і літературна діяльність. 322
- 58.: Володимир Купченко, брат Віктора, вояк УГА, — його студії в Канаді, довголітня вчительська і громадська діяльність. Його різноманітні таланти: золотоусті промови, його власна літературна творчість, його широке знання і любов до науки, що на старості літ дала йому ступінь доктора філософії, його любов до української літератури й культури. 328
- 59.: Д-р Іван Німчук — мій близький родич. Його біографія, він — видатний український діяч, редактор щоденника „Діло” та інших газет. Його приїзд до Едмонтону і редагування „Українських Вістей”. 336

